

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

BİR TEZKİRETÜ'L EVLİYÂ TERCÜMESİ
(İNCELEME-METİN-SÖZLÜK)
[06 MİL YZ A 7986]

Yüksek Lisans Tezi

Namık SARI

Danışman

Prof. Dr. Yavuz BAYRAM

Samsun-2017

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

BİR TEZKİRETÜ'L EVLİYÂ TERCÜMESİ
(İNCELEME-METİN-SÖZLÜK)
[06 MİL YZ A 7986]

Yüksek Lisans Tezi

Namık SARI

Danışman
Prof. Dr. Yavuz BAYRAM

Samsun-2017

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin/Doktora Tezinin/Sanatta Yeterlik çalışmasının bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davrandığımı taahhüt ederim.

... / ... / 2017

Namık SARI

TEZ KABUL VE ONAYI

Namık SARI tarafından hazırlanan “**Bir Tezkiretü’l Evliyā Tercümesi (İnceleme-Metin-Sözlük) [06 Mil Yz A 7986]**” başlıklı bu çalışma, ... / ... / 2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliğiyle/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan :

_____

Üye :

_____

Üye :

_____

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

___ / ___ / ____

Enstitü Müdürü

ÖZET

BİR TEZKİRETÜ'L EVLİYÂ TERCÜMESİ (İNCELEME-METİN-SÖZLÜK)

[06 MİL YZ A 7986]

Namık SARI

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Temmuz / 2017

Danışman: Prof. Dr. Yavuz BAYRAM

Tezkiretü'l-Evliyâ, Fars edebiyatının en büyük sûfi müelliflerinden Feridüddin Attâr tarafından kaleme alınmıştır. Din ve tarikat ulularının hayatlarının, kerâmetlerinin anlatıldığı mensur bir eserdir. Birçok defa Türkçeye tercüme edilmiş olan eserin Türk kültür ve edebiyatında mühim bir yeri vardır. Üzerinde çalışma yaptığımız Tezkiretü'l-Evliyâ tercümesi de Attâr'ın Tezkiretü'l-Evliyâ'sının Batı Türkçesine yapılan tercümelerindendir. Tespitlerimize göre eserin elimizdeki nüshası, 17. yüzyılda istinsah edilmiştir. Buna rağmen kullanılan dil ve imlâ hususiyetleri daha önceki yüzyıllara ait arkaik unsurlar barındırmaktadır. Eski Anadolu Türkçesiyle yapılmış tercümelerden olan yazmada 18 evliyâ yer almaktadır. Bu 18 evliyâ şunlardır: Ca'fer-i Sâdık, Üveys Karânî, Hasan-ı Basrî, Mâlik-i Dînâr, Muhammed Vâsi, Habîb-i 'Acemî, Râbi'atü'l-'Adeviyye, Fuzayl bin İyâz, İbrâhim Bin Edhem, Bişr-i Hâfî, Zennûn-ı Mısrî, Bâyezîd-ı Bestâmî, Abdullah Mübârek, Süfyân-ı Sevrî, Şakîk-i Belhî, Ebû Hanife-i Kûfî, İmâmı Şâfiî, Ahmed Hanbelî.

Çalışmamız "Giriş, Metin ve Sözlük" olmak üzere üç bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde tezkire, şuarâ tezkireleri, tezkiretü'l-evliyâ gibi kavramlara, Feridüddin Attâr'ın hayatı ve eserlerine, metnin imlâ hususiyetlerine yer verilmiştir. İkinci bölümde tercümenin, çeviri yazısı ile Latin alfabesine aktarılan şekli yer almaktadır. Üçüncü bölümde ise metinden yola çıkılarak hazırlanan sözlük bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tezkire, Tezkiretü'l-Evliyâ, Feridüddîn Attâr, Eski Anadolu Türkçesi.

ABSTRACT

A TRANSLATION OF TEZKİRETÜ'L EVLİYÂ (EXAMINE-TEXT-DICTIOARY)

[06 MİL YZA 7986]

Namık SARI

Ondokuz Mayıs University, Institute of Social Sciences

The Department of Turkish Language and Literature Master of Arts, July /
2017

Advisor: Professor Dr. Yavuz BAYRAM

Tezkiretü'l Evliya was written by Feridüddin Attar who was one of the biggest sufi author. In this prose work, the religion and sect people's life and miracles are told. This work is very important in Turkish culture and literature which is translated to Turkish many times. The translation of Tezkiretü'l Evliya which we worked on, is Attar's translation to Western Turkish. According to our determinations, the copy of the work which was copied in the 17th century. Nevertheless, features of language and spelling contains archaic elements which belongs to the previous century. There are 18 evliya in the work which is translation in Old Anatolia Turkish. These evliyas are Ca'fer-i Sâdık, Üveys Karânî, Hasan-ı Basrî, Mâlik-i Dînâr, Muhammed Vâsi, Habîb-i 'Acemî, Râbi'atü'l-'Adeviyye, Fuzayl bin İyâz, İbrâhim Bin Edhem, Bîşr-i Hâfî, Zennûn-ı Mısrî, Bâyezîd-ı Bestâmî, Abdullah Mübârek, Süfyân-ı Sevrî, Şakîk-i Belhî, Ebû Hanife-i Kûfî, İmâm Şâfiî, Ahmed Hanbelî.

Our work contains three parts which are "Entrance, Text and Dictionary". In the first part, concepts are given like encyclopedias of poets, encyclopedia, encyclopedia of evliya, Feridüddin Attar's life and works, text's features of spelling. In the second part, there are translation writing and form which transferred to the Latin alphabet. In the third part, there is a dictionary which prepared with inspiring from the text.

Keywords: Encyclopedia, Encyclopedias of evliya, Feridüddîn Attâr, Old Anatolia Turkish.

ÖN SÖZ

Kültür, bir milletin hayatında var olan şeylerin edebiyatında da zuhur ettiği bir yapıya sahiptir. Hayatta olanın edebiyatta da yer alıyor olması, kültürün edebiyatın temelinde yer aldığıнын göstergelerinden birisidir. Türk kültür tarihinde önemli etkileri olan Fars kültürü, Türk dili başta olmak üzere birçok yönden kültür ve edebiyatımızda etkili olmuştur. İslam dininin Türkler arasında yayılmaya başlaması ve kabul edilmesinden sonra bu etkileşim süreci hızlanmıştır. Anadolu'ya geliş ve akabinde gelişen siyasi, sosyal ve kültürel hayat birçok yeniliğin ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Başlangıçta Türkçe her ne kadar çoğunluğun kullandığı dil olsa bile resmî dilin Farsça, bilim dilinin Arapça oluşu kültür ve edebiyatımızı etkileyen unsurlardan biri olmuştur. Bu süreç içerisinde dini temelli eserler başta olmak üzere birçok eser Türkçeye tercüme edilmiştir. Oluşan bu tercüme geleneği içerisinde yer alan eserlerden birisi de Tezkiretü'l-Evliyâ tercümeleridir.

Yüksek lisans çalışması olarak seçtiğimiz yazma nüsha da Attâr'ın eserinin Eski Anadolu Türkçesine yapılan tercümelerinden birine aittir. Yazmanın bugüne kadar çalışılmamış olması, bizim için önemli bir tercih sebebi olmuştur. 17. Yüzyılda istinsah edilmiş olan yazma, birinci sayfasında yer alan *Kitâb-ı Tezkiretü'l-evliyâ* ifadesi ile başlamaktadır. Diğer *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümelerdeki giriş kısımları ile aynı olması nedeniyle çalışmanın adı “Bir Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi (İnceleme-Metin-Sözlük) [06 Mil Yza 7986]” olarak belirlenmiştir. Eserin yazarı, yazılış tarihi ve içerik özellikleri gibi bilgiler, giriş bölümünde yer almaktadır.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde tezimizin konusu olan Tezkiretü'l-Evliyâ kavramına giriş mahiyetinde tezkire konusu, çeşitleri ve özellikleri ve Feridüddin Attâr hakkında bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Daha sonra ise metnin imlâ hususiyetlerine değinilmiştir. Üzerinde çalıştığımız metinde Prof.Dr.Orhan Yavuz'un konuyla ilgili eseri öncelikli olarak dikkate alınmıştır. Ayrıca konuyla ilgili diğer yüksek lisans ve doktora tezlerinden de yararlanılmıştır. Çalışmamızın ikinci kısmında Tezkiretü'l-Evliyâ tercümesinin transkribe edilerek Latin alfabesine aktarılmış şekli yer almaktadır. Tezin üçüncü bölümünde ise metnin anlaşılabilirliğini kolaylaştırmak amacıyla oluşturulan sözlük yer almaktadır.

Çalışmamızın her aşamasında desteğini, ilgisini ve sevgisini esirgemeyen başta danışman hocam Prof Dr. Yavuz Bayram olmak üzere, saygıdeğer hocalarım Doç. Dr. Yakup Poyraz ve Yrd. Doç. Dr. Halil İbrahim Haksever'e, metin okuma çalışmalarımız esnasında katkı sağlayan hocalarım Muhammet İkbāl Güler, Hidayet Verim ve Semih Yeşilbağ ile ders arkadaşlarım Havva Tok Yıldız, Özlem Dereli, Zeynep Adıyahşi, Zübeyde Saha'ya ve desteklerini esirgemeyen aileme ayrı ayrı sonsuz teşekkürü bir borç biliyorum.

Bütün gayretimize rağmen çalışmamızın birtakım hatalar ve eksiklikler barındırmasının mümkün olabileceği ortadadır. Bununla birlikte mümkün olduğunca en az hata ve eksiklik barındırmasına özen gösterdiğimiz çalışmamızın hüsn-i kabul ile karşılanıp daha güzel çalışmalara vesile olmasını diliyorum.

Namık SARI

Samsun 2017

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ.....	v
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	viii
KISALTMALAR	ix

BİRİNCİ BÖLÜM

TEZKİRE

1.1. Farsça Tezkireler	3
1.1.1. Tezkireler (Şu‘arâ Tezkireleri).....	4
1.1.2. Sûfilerin Hâl Tercümelerini İhtiva Eden Eserler.....	5
1.2. Türk Edebiyatında Evliyâ Tezkireleri.....	5
1.2.1. Nefâhütü’l-Üns.....	5
1.2.2. Nesâyimü’l-Mahabbe Min Şemâyimül-Fütüvve.....	6
1.2.3. Reşahât-ı Aynü’l-Hayât.....	6
1.2.4. Ebu’l-Leys Semerkandî’nin Tezkiretü’l Evliyâ Tercümesi	7
1.2.5. Sinan Paşa’nın Tezkiretü’l-Evliyâsı.....	9
1.3. Feridüddîn Attâr’ın Hayatı	10
1.3.1. Eserleri	11
1.4. Feridüddin Attâr’ın Tezkiretü’l-Evliyâ’sı	16
1.4.1. Tezkirenin Kaynakları.....	19
1.4.2. Tezkiretü’l-Evliyâ’nın Tercümeleri	21
1.4.3. Feridüddin Attâr’ın Tezkiretü’l-Evliyâ Adlı Eseriyle İlgili Yapılmış Tezler	25
1.4.4. Yazma Nüshanın Biçimsel Özellikleri.....	26
1.4.5. Eserin ve Yazma Nüshanın Diğer Özellikleri	27
1.4.6. Eserdeki Âyetler, Hadisler ve Kıssalara Dair	30
1.4.7. Türk Edebiyatında Tezkiretü’l-Evliyâ’nın Yeri	37
1.4.8. Nüshanın İmlâ Hususiyetleri	39

İKİNCİ BÖLÜM
TRANSKRİPSİYONLU METİN

TRANSKRİPSİYONLU METİN	85
SÖZLÜK.....	217
SONUÇ.....	254
KAYNAKÇA	255
ÖZGEÇMİŞ.....	260

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا ا a, e, ı, i, u, ü

ء ’

ب b

پ p

ت t

ث s

ج c

چ ç

ح h

خ ħ

د d

ذ z

ر r

ز z

ژ j

س s

ش ş

ص ş

ض d, ž

ط t

ظ z

ع ’

غ g

ف f

ق k

ک k

گ ñ

ل l

م m

ن n

و v (o, ö, u, ü, û) [^v]

ه h (a, e)

ی y (ı, i, ĩ)

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
A.F.b.s.	Arapça Farsça birleşik sıfat
A.i.	Arapça isim
A.i.c.	Arapça ismin çoğulu
bk.	Bakınız
c.	Cilt
Çev.	Çeviren
e.	Edat
E.T.	Eski Türkçe
F.	Farsça
f.	Fiil
f.i.	Farsça isim
Fr.	Fransızca
H.	Hicrî
hzl.	Hazırlayan
i.	İsim
Ktp.	Kütüphane
M.	Miladi
S.	Sayı
s.	Sayfa
ss.	Sayfadan sayfaya
T.	Türkçe
tas.	Tasavvuf
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	Türk Tarih Kurumu
Ü.	Üniversite
Y.	Yayınları
y.y.l.t.	Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi
y.d.t.	Yayımlanmış Doktora Tezi

BİRİNCİ BÖLÜM

TEZKİRE

Arapça *zkr* kökünden türemiş olan *tezkire* (çoğulu *tezâkir*), genellikle tasavvufîla ilgili bir kavram olarak çeşitli anlamlarda kullanılmaktadır. Kelime; "anmak, hatırlamak; hatırlamaya vesile olan şey"¹ "tezkere, pusula; hükümetten alınan izin kâğıdı; bâzı meslek sahibi kimseler için yazılan biyografi"² gibi anlamlarıyla sözlüklerde yer almaktadır. Tezkire daha yaygın anlamıyla, **çeşitli alanlarda ünlü olmuş kişilerin ve özellikle de şairlerin hâl tercümelerinin anlatıldığı eserlere verilen addır.**

Tezkire türünün temeli, Arap edebiyatında yer alan tabakat kitaplarına dayanmaktadır. Başlangıçta şair ve okumuş insanların anlatıldığı eserler olan tezkirelerin içeriği daha sonradan zenginlik kazanarak genişlemiştir. Yusuf Öz'ün tespitlerine göre;

*Çeşitli ilim dallarında yetişmiş âlimler ve şairlerin biyografilerine dair eserler Arap ilim çevresinde "tabakat" adıyla ortaya çıkmış, Fars edebiyatında özellikle şairler için yazılan tabakat kitaplarına tezkire adı verilmiştir. İslâm telif geleneğinde zamanla farklı özellikler kazanarak gelişen tezkireler, esas nitelikleri bakımından günümüzdeki biyografik-antolojik sözlüklere benzer özelliklere sahiptir.*³

Edebiyatımızda tezkire denildiğinde akla genellikle şu'arâ tezkireleri gelmektedir. "Türk edebiyatındaki ilk örneği 15.yy.'da görülen ve 16.yy.'da olgun örnekler veren şair tezkireleri, edebiyat tarihimizin ana başvuru kaynaklarından biri olmaları yanında, birer edebi eser olarak da üzerinde durulması gereken mühim çalışmalardır."⁴ Bu noktada Orhan Yavuz'un değerlendirmelerini de dikkatlerden

---

¹ Yusuf Öz, "Tezkire", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Y., c. XXXXI, 2013, s. 68.

² Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, İstanbul:Aydın Kitabevi, 2015, s.1289.

³ Öz, "Tezkire", c. XXXXI, s. 68.

⁴ Filiz Kılıç-Ayşe Yıldız, "Sehî, Latîfî Ve Aşık Çelebi Tezkirelerinde Seci", *Osmanlı Araştırmaları XXVII / The Journal of Ottoman Studies*, XXVII, Prof.Dr. Mehmet Çavuşoğlu'na Armağan-III, İstanbul: 2006, s. 235-254.

kaçırmamak gerekir. Zira onun ifadesiyle “*Halbuki tercüme de olsalar, edebiyatımızda evliyâ tezkireleri şu‘arâ tezkirelerine nispetle, en azından bir, bir buçuk asır önce yazılmıştır.*”⁵ Ne var ki bu durum, her iki şekilde de yazılan eserlerin ehemmiyetini değiştirmemektedir.

Edebiyatımızda şair tezkiresi olarak yazılan ilk eser, Çağatay edebiyatının temsilcisi ve en büyük şairi kabul edilen Ali Şir Nevâî tarafından yazılan *Mecâlisü’n-Nefâis* adlı eserdir. Anadolu sahasında yazılan ilk şu‘arâ tezkiresi ise Sehî Bey tarafından yazılan *Heşt-behişt* adlı eserdir. Türk edebiyatının Anadolu’da yazılan ikinci tezkiresi Latîfî’nin tam adı *Tezkiretü’ş-şuarâ ve Tabsıratü’n-nüzemâ* olan tezkiresidir. Bu tezkire, aynı zamanda Türk edebiyatındaki ilk alfabetik tezkiredir.

Tezkire yazma geleneğinin gelişmesiyle birlikte Anadolu sahasında otuzun üzerinde eser yazılmıştır. Aşağıda Anadolu sahasında yazılan ve kaynaklarca tespit edilmiş olan tezkireler, kronolojik bir sıralama ile verilmiştir:

16. yüzyılda Sehî Bey’den sonra Kastamonulu Latîfî, Tezkiretü’ş-Şuarâ; Ahdî, Gülşen-i Şuarâ; Âşık Çelebi, Meşâirü’ş-Şuarâ; Kınalızade Hasan Çelebi, Kınalızade Tezkiresi; Ruçuklu Mustafa Beyânî, Beyânî Tezkiresi; Gelibolulu Âlî, Kühü’l-ahbar; 17. yüzyılda Sâdikî, Mecmaü’l-Havâs; Mehmet Riyâzî, Rüyâzü’ş-şuarâ; Kafzâde Fâizî, Zübdetü’l-Eş’âr; Seyyid Mehmed Rıza, Tezkîre-i Şuarâ; Mehmed Sâlih Yümnî, Tezkîre-i Şuarâ; Mehmed Âsım, Zeyl-i Zübdetü’l-Eş’âr; Edirneli Ali Güftî, Teşrifatü’ş-Şu‘arâ; 18. yüzyılda Mücîb, Tezkîre-i Şuarâ; Mustafa Safâyî, Nuhbetü’l-âsâr min Fevâidi’l-eş-âr; Kazasker Mehmed Emin Sâlim, Tezkîre-i Şuarâ; Bursalı İsmail Belîğ, Nuhbetü’l-âsâr li Zeyl-i Zübdetü’l-eş-âr; Kemiksiz-zâde Mustafa Safvet, Nuhbetü’l-âsâr fi Fevâidi’l-eş-âr; Hüseyin Râmiz, Âdâb-ı Zurefâ; Silâhdar-zâde Mehmed Emin Bey, Tezkîre-i Şuarâ; Mehmed Esrâr Dede, Tezkire-i Şu‘arâ-yı Mevleviyye; Âkif, Mir’ât-ı Şi‘r; 19. yüzyılda Bağdadlı Şefkat, Tezkîre-i Şuarâ; Vak’anüvis Mehmed Es’ad Efendi, Bahçe-i Safâ-endûz; Şeyhülislâm Ârif Hikmet, Tezkîre-i Şuarâ; Da’vud Fatîn Efendi, Hâtimetü’l-eş’âr; Hacı Tevfik, Mecmu’a-i Terâcim ve Mehmed Tevfik’in Kâfile-i Şuarâ eseri ile 19. yüzyılda tezkireler devri kapanmıştır. 20. yüzyılda ise Bursalı Mehmed Tâhir, Osmanlı Müellifleri; Çaylak Tevfik, Kâfile-i Şu‘arâ; Mehmed Siraceddin, Mecma’-i Şu‘arâ ve

⁵ Orhan Yavuz, *Anadolu Türkçesiyle Yapılan En Eski Tezkiretü’l-Evliyâ Tercümesi ve Dil Özellikleri [inceleme-metin-gramer]*, Konya: Tablet Kitabevi, 2006, s. 23.

Tezkire-i Üdeba; Sadettin Nüzhet Ergun, Türk Şairleri; İ.Nâ'il Tuman, Tuhfe-i Nâ'ili ve son olarak da Fatin Tezkiresine zeyl olan Son Asır Türk Şairleri adlı eseriyle İbnülemin Mahmud Kemal İnan da son büyük tezkire yazarı olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶

1.1. Farsça Tezkireler

İskender Pala'nın tespitlerine göre “İran’da tezkirecilik, tarih ilmi ile birlikte gelişmiştir. Daha önceleri tarih ve lûgat kitaplarında yeri geldikçe şâirlerden bahseden İran müellifleri içinde yarı tezkire niteliği gösteren ilk eserin yazarı Nizâmî-i Aruzî’dir.”⁷ Aruzî eserinde kâtiplik, şâirlik, müneccimlik ve hekimlik gibi bir hükümdar için gerekli olan dört memurun meslekleri hakkında bilgiler vererek hikâyeler anlatmıştır.⁸

Ancak İran’da gerçek manada tezkireciliğin başladığına kanıt sayılabilecek ilk eser, Muhammed Avfî tarafından H.VII. yüzyılda (M.1221/2) yazılan *Lübâbü'l-Elbâb* adlı eserdir. Avfî, Farsların İslamiyeti kabul etmelerinden sonra, kendi zamanına kadar geçen sürede yaşayan birçok şaire ve bu şairlerin hâl tercümelerine ve şiirlerinden örneklerle eserinde yer vermiştir. Buna karşın Filiz Kılıç’ın tespitlerine göre;

*Fars edebiyatında asıl dikkate değer örnek, Devletşah b. Alaü'd-devle (ö.1486) tarafından kaleme alınan Devletşah Tezkiresi (1487)'dir. Ali Şir Nevayî'ye sunulan bu eser, mukaddime, yedi tabaka ve bir hatimeden oluşmaktadır. Tezkirede yer alan toplam şair sayısı da 149'dur. Devletşah ele aldığı 149 şairin hayatını anlattıktan sonra şiirlerinden örnekler de verir. Bu haliyle tezkire, daha sonra yazılacak Fars ve Türk tezkirelerine modellik etmiş ve o güne dek yazılan benzer örneklerden daha çok biyografi ihtiva etmiştir.*⁹

Eser, Fehim Süleyman Efendi tarafından *Sefînetü's-Şu'arâ* (İstanbul H.1259) adı ile, Necati Lugal tarafından *Tezkire-i Devletşah* adı ile Türkçeye iki defa tercüme edilmiştir.

6 Detaylı bilgi için bk: Ağah Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Y., c.I, 2008 / Ahmet Atilla Şentürk ve Ahmet Kartal; *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergah Y., 2015.

⁷ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Kapı Y., 2009, s. 456.

⁸ Yakup Şafak, “Çehâr-Makâle”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Y., c. VIII, 1993, ss. 248-249.

⁹ Filiz Kılıç, “Edebiyat Tarihimizin Vazgeçilmez Kaynakları: Şair Tezkireleri”, *Türkiye Araştırmaları Litaratür Dergisi*, S.10, (Güz 2007), s. 545.

Yusuf Öz'ün verdiği bilgilere göre “*Devletşah'ın Tezkiretü's-şu'arâ'sından sonra tezkire yazıcılığı İran sınırları dışında özellikle Hindistan'da yaygınlık kazanmış, bu bölgede doksan kadar tezkire kaleme alınmıştır. Fahrî-i Herâtî'nin 960 (1553) yılında hazırladığı Ravzatü's-selâtîn şair sultanların biyografilerine yer veren ilk tezkirelerdendir.*”¹⁰ Muhammed Afdal Sarhoş tarafından yazılan ve Hindistan'da yetişen şairlerin anlatıldığı *Kelimetü's-şu'arâ* adlı eser de diğer önemli eserlerdendir. Sam Mirzâ tarafından yazılan *Tuhfe-i Sâmî* adlı eser Devletşâh'ın eserinin ilk zeyli sayılmaktadır. Yine Âzâr Lutf Ali Beğ tarafından 18. yüzyılda yazılan *Âteş-Gede* adlı eserde de Devletşah'ın tezkiresinden etkilendiğini görmek mümkündür.

Farsça yazılmış tezkirelerin bir hayli fazla oluşu, hepsini burada zikretmemizi zorlaştırmaktadır. Önemli eserlerden birkaçı yukarıda zikredilmeye çalışılmıştır. Fars edebiyatındaki şu'arâ tezkirelerini ve özellikle sûfilerin hâl tercümelerini ihtiva eden eserleri iki grup altında toplayıp özetlememiz mümkündür:¹¹

1. Tezkireler (Şu'arâ Tezkireleri)

2. Sûfilerin Hâl Tercümeleri

1.1.1. Tezkireler (Şu'arâ Tezkireleri)

Fars edebiyatında şairler hakkında bilgi içeren şuarâ tezkirelerinin 8 alt başlıkta değerlendirilmesi ve özetlenmesi mümkün görünmektedir.

1. Lubâbü'l-Elbâb: Muhammed Avfî H.618.
2. Tezkiretü's-şu'arâ: Devletşah b. Alâüddevle Bahtîşâh el-Gâzî e's-Semarkandî, H.892.
3. Tuhfe-i Sâmî: Sâm Mîrzâ, H.957.
4. Tezkire-i Meyhâne: Fâhru'z-Zamânî Kazvînî Molla Abdü'n-Nebî, H. 1028.
5. Tezkire-i Nasrâbâdî: Muhammed Tâhir Nasrâbâdî. Eserin yazılmasına H. 1083 (1672)'de başlanmıştır.
6. Tezkire-i Hazîn: Alî Hazîn.
7. Âteşgede: Lutf Ali Bey Azar, H.1192.

¹⁰ Öz, “Tezkire”, c. XXXXI, s. 68.

¹¹ Ahmed Ateş ve Abdülvehhâb Tarzî, *Farsça Grameri*, İstanbul: Tercüman Y., 1982, ss. 450-451.

8. Mecmû-a'l-Fusahâ: Rıza Kuli Han Hidâyet, 2 cilt, taş baskı, Tahran 1295.

1.1.2. Sûfilerin Hâl Tercümelerini İhtiva Eden Eserler

Fars edebiyatında tasavvuf erbâbı ve önderi olan önemli isimler hakkında bilgi içeren tezkiretü'l-evliyâların 5 alt başlıkta değerlendirilmesi ve özetlenmesi mümkündür.

1. Tezkiretü'l-Evliyâ: Feridüddin Attâr. H. 4. Asır.
2. Menâkıbu'l-Ârifîn: Şemsüddin Ahmed Eflâî.
3. Nefâhâtü'l-Üs: Abdurrahman Câmî, H. 833.
4. Sefinetü'l-Evliyâ: Dârâ Şükûh.
5. Riyâzü'l-Ârifîn: Rızâ Kuli Han Hidâyet.

1.2. Türk Edebiyatında Evliyâ Tezkireleri

Edebiyatımızda dinî ve ahlâkî öğüt vermekte önemli bir yere sahip olarak dikkat çeken evliyâ tezkireleri, edebiyatımıza tercüme yoluyla girmişlerdir. “*Türk edebiyatında XIII. Asırdan itibaren görmeye başladığımız Tezkiretü'l-Evliyâ adlı eserlerin büyük bir kısmı Feridüddin Attâr'ın aynı adlı eserinin tercümeleri olarak karşımıza çıkmaktadır.*”¹² Attâr'ın Tezkiretü'l-Evliyâ adlı eserinden başka yine İran edebiyatının ürünleri olan *Nefâhâtü'l-Üns Min-Hazarâti'l-Kuds*, *Nesâyimü'l-Mahabbe Min-Şemâyimil-Fütüvve*, *Reşahât-ı Aynü'l-Hayât* gibi tezkireler ve Ebu'l-Leys Semerkandî'nin *Tezkiretü'l-Evliyâ* tercümesi gibi eserler de Türkçeye tercüme edilmiş diğer eserlerdir. Bu arada Sinan Paşa'nın *Tezkiretü'l-Evliyâ* adlı telif kabul edeceğimiz eserine de kısaca değinilecektir.

1.2.1. Nefâhütü'l-Üns

İranlı şair Câmî tarafından kaleme alınan Farsça eserin tam adı *Nefahâtü'l-Üns Min Hazarâti'l-Kuds* şeklindedir. Süleyman Uludağ'a göre “*Eserin aslı, Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî'nin ilk sûfî tabakat kitaplarından olan Tabâkâtü's-*

¹² Yavuz, *Anadolu Türkçesiyle Yapılan En Eski Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi ve Dil Özellikleri* s. 23.

şûfiyye 'sine dayanır. ”¹³ Câmî, eserinde Attar'ın eserini kaynak olarak kullanmamış, Sülemî'nin ve Hâce Abdullah-ı Herevî'nin eserlerinden yararlanmıştır. “*Tasavvuf tarihi bakımından değerli olduğu kadar özellikle Türk ve İran kültürü bakımından da önemli olan Nefehâtü'l-Üns'ü Ali Şîr Nevâî 170 kadar Türk ve Hint kökenli sûfînin biyografisini ekleyerek 901'de (1495) Nesâyimü'l-Mahabbe Min Şemâyimi'l-Fütüvve adıyla Çağatay Türkçesi'ne tercüme etmiştir.* ”¹⁴

Serhat Küçük'ün verdiği bilgilere göre “Eser daha sonra Lâmiî Çelebi tarafından Anadolu sahasına ait 48 veli ilave edilerek Futûhu'l-Mücâhidînli-Tervâhi Kulûbi'l Müşâhîdin ismiyle Anadolu Türkçesi'ne tercüme edilmiştir. Lâmiî Çelebi'nin bu tercümesi H. 1289'da Tercüme-i Nefehâtü'l-Üns adıyla basılmış; ancak Terceme-i Nefehât adıyla meşhur olmuştur. ”¹⁵

1.2.2. Nesâyimü'l-Mahabbe Min Şemâyimül-Fütüvve

Eser, Molla Câmî'nin Nefehâtü'l-Üns Min Hazaratü'l-Kuds adlı eserinin Ali Şîr Nevâî tarafından Çağatay Türkçesine tercüme edilmiş şeklidir. Nevâî'nin eserinde Câmî'nin eserindeki sûfilerin büyük bir kısmı yer almakla birlikte, Nevâî eserine başka sûfileri de eklemiştir. Ayrıca Nevâî'nin eseri Feridüddin Attâr'ın Tezkiretü'l-Evliyâ adlı eseriyle farklılık göstermektedir.¹⁶

1.2.3. Reşahât-ı Aynü'l-Hayât

Farsça olarak Alî b. Hüseyin e's-Sâfi tarafından H. 909'da yazılmış olan eser, Nakşibendi hulefâsının hâl tercümelerini ihtiva etmektedir. Eserin ilk Türkçe tercümesi Mehmed ibni Mehmed Şerîf el-Abbâsî tarafından H. 933 yılında yapılmıştır. Eser Nakşibendiyye tarikatı önderlerinin hâl tercümelerini içermektedir.

¹³ Süleyman Uludağ, “Nefahatü'l-Üns”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Y., c. XXXII, 2006, s. 521.

¹⁴ Uludağ, “Nefahatü'l-Üns”, s.521.

¹⁵ Serhat Küçük, *XVI. Yüzyıla Ait Bir Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi (Giriş-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*, (y.d.t.), Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2011, s.76.

¹⁶ Kemal Eraslan, *Alî Şîr Nevâyî Nesâyimü'l-Mahabbe Mîn Şemâyimi'l-Fütüvve* (y.d.t.), İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Y., 1979, s.XXV.

Bununla birlikte eserde daha az olmak üzere, diğer tarikatlara ait evliyalara da yer verilmiştir.¹⁷

1.2.4. Ebu'l-Leys Semerkandî'nin Tezkiretü'l Evliyâ Tercümesi

Selahattin Olcay'ın ifadesiyle “Tezkiretü'l-Evliyâ tahminen XV. yüzyılın sonlarına doğru Farsça'dan tercüme edilmiş bir eserdir. Adını bildirmeyen mütercim eserin Ebu'l-Leys Semerkandî tarafından düzenlenmiş olduğunu söylemektedir.”¹⁸ Eser hakkında yeterli delillerin olmayışı, eserin müellifinin ve adının kesin olarak belirlenememesine yol açmıştır. Eserin müterciminin adının bilinmeyişi, Ebu'l-Leys Semerkandî'nin eserlerini daima Arapça yazmış olması ve bu türde bir eserine rastlanılamaması, eser hakkında söylenilenleri kesin delillere dayandırmaya engel teşkil etmektedir. Eser, Feridüddin Attâr'ın Tezkiretü'l-Evliyâ adlı eserinden farklı bir yapıya sahiptir. Nitekim “Eser her biri başka konularda olan 20 bâb üzerine düzenlenmiş ve her bâba konusu ile ilgili 10'ar hikâye konulmuştur.”¹⁹ Aynı kaynağın verdiği bilgilere göre eserde toplamda 200 hikâye yer almakta olup her bir babın başlıkları şu şekildedir:

1. Bâbu evvel: Halâl yigmeği ve yiyeceği şüpheden sakınmaktır.
2. Bâbu şânî:Nefse riyâzet göstermekdedür.
3. Bâbu şâliş: Tañrının 'ibetinde zahmet çekmekdür.
4. Bâbu râbî: Allahdan korkup ve günahdan ağlamakdur.
5. Bâbu Hâmis: Dilin küfürden saklamakdadur.
6. Bâbu sâdis: Tevbe idicilerün vilâyetlerindendür.
7. Bâbu sâbi: Evliyânun kerâmetlerindedür.
8. Bâbu âmin: Her du'â ki iderler derhâl kabûl olduğındadır.
9. Bâbu tâsi: Bir-birinün gönülinden geçeni bilmektedir.
10. Bâbu 'âşir: Tañrıya tevekkül idüp kimseden korkmadıklarındandır.
11. Bâbu Hâdi 'aşere: Cömerdler hikâyetindedür.
12. Bâbu işnâ 'aşere: Beglerün zühdlerinde ve hikâyetlerindedür.

¹⁷ Yavuz, *Anadolu Türkçesiyle Yapılan En Eski Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi ve Dil Özellikleri*, s.28.

¹⁸ Selâhattin Olcay, *Ebu'l-Leys Semerkandî, Tezkiretü'l Evliyâ (Tercümesi)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Y., 1965, s. VII.

¹⁹ Olcay, *Ebu'l-Leys Semerkandî, Tezkiretü'l Evliyâ (Tercümesi)*, s. 7.

13. Bâbu şâliş 'aşere: 'Avratlar kerâmetlerindedür.
14. Bâbu râbi 'aşere: Oğlançukların zühdlerindedür.
15. Bâbu Hâmis 'aşere: Kullar kerâmetlerindedür.
16. Bâbu sâdis 'aşere: Dervîşlerin hikâyetlerindedür
17. Bâbu sâbi 'aşere: Dermândelerin meded irdüğindedür
18. Bâbu şâmin 'aşere: Evliyâ evkâtında ve hikâyâtındadır.
19. Bâbu tâsi 'aşere: Evliyâ öldüğinden sonra görüldüğündür
20. Bâbu 'işrûne: Perâkende hikâyetlerindedür ve 's-selâm²⁰

Yukarıda sıralanan bâbların içeriğini, bâblardaki başlıklara uygunluk gösteren evliyâların hayatlarından örnekler veren hâl tercümeleri oluşturmaktadır. Her bir bâbda İslam dininin emrettiği esaslar, evliyânın ve meşâyhın hayatından örnekler gösterilerek anlatılmıştır. Bu durum, eserin yazarı tarafından da önsözde belirtilmiştir.

Dünyanın sonu gelmiş, insanlar arasında fesad ehli çoğalmış, din tehlikeye düşmüştür. Bu durum karşısında Allaha ibadet etmek, dünya nimetlerine aldanmamak, kötü insanlara uymamak lâzımdır. Bunun için yapılacak tek şey evliya ve pîrlerin gittiği yolda yürümek, onların hareketlerine uymaktır. Bâblardaki bütün hikâyeler başlıklara uygun olarak seçilmiş ve böylece her dini esas 10 ayrı hikâye ile tekrarlanarak telkine çalışılmıştır.²¹

Eserde yer alan bazı bölümler ile Attâr'ın Tezkiretü'l-Evliyâ tercümelerinde ve bizim de üzerinde çalıştığımız eserde bazı benzerlikler bulunmaktadır. Örneğin: *Bâbu 'âşir: Tañrıdan artukdan korkmamakdur*'un 4. hikâyesinde Hâbîb-i 'Acemî'nin dört yol ağzında evinin olması, Hâbîb'in bir kürkü olması, yaz kış onu giymesi, bir zaman abdest almaya gitmesi ve kürkünü yol ortasında bırakması, oradan Hasan Başrî'nin geçmesi, kürkün Hâbîb'e ait olduğunu anlaması ve kürkü kimsenin almaması için beklemesi, Hâbîb'in geri gelmesi, Hasan Başrî'nin Hâbîb'e kürkü kime emanet ettiğini sorması, Hâbîb'in kürkü Allah'a emanet ettiğini söylemesi ve kürkü beklemesi için onu gönderdiğini söylemesi ile sonlanan hikâyenin Attâr'ın ve tercümesi olan eserimizin ilgili bölümü ile büyük oranda benzerliği bulunmaktadır.²²

Eserin diğer bölümlerinde de benzerlikler görmek mümkündür. *Bâbu Hâmis: Dilin küfürden saklamakdur* başlığı altında yer alan 10. hikâye eserimizde 63a (4-

²⁰ Olcay, *Ebu'l-Leys Semerkandî, Tezkiretü'l Evliyâ (Tercümesi)*, s. 90.

²¹ Olcay, *Ebu'l-Leys Semerkandî, Tezkiretü'l Evliyâ (Tercümesi)*, s. 7.

²² Söz konusu benzerlik eserimizde 35b'de 10-13, 36a'da 1-5 satırları arasında yer almaktadır.

15)'da anlatılanlarla; *Bâbu sâdis: Tevbe idicileriûñ hikâyetlerindedür* başlığı altındaki 4. hikâye, eserimizde 63b (11-16)'de anlatılanlarla; *Bâbu Hâdi 'aşere: Cömerdler hikâyetindedür* başlığı altındaki 7. hikâye, eserimizde 90b'de anlatılan hikâye ile benzerlikler barındırmaktadır. Söz konusu eserle daha fazla karşılaştırma yapılacak olursa başka benzerliklerin bulunması muhtemeldir. Bu durum, bize bu eseri yazan müellifin Attâr'ın eserinden veyahut da Attâr'ın yararlandığı aynı kaynaklardan yararlanmış olduğunu göstermektedir. Eser, Selahattin Olcay tarafından çalışılmış; *Ebu'l-Leys-Semerkindî, Tezkiretü'l-Evliyâ (Tercümesi), İnceleme-Metin-İndeks* adı ile 1965 yılında Ankara'da yayımlanmıştır.

1.2.5. Sinan Paşa'nın Tezkiretü'l-Evliyâsı

Tezkiretü'l-Evliyâ, Sinan Paşa'nın Türkçe olarak yazdığı üç eserden sonuncusudur. Necla Pekloca'yın ifadesiyle “*XV. asır nesrinin bir diğer örneğini teşkil eden bu eserin Nasihat-name'den sonra yazılmış olduğunu yine Sinan Paşa'dan öğreniyoruz.*”²³ Sinan Paşa, Attâr'ın Tezkiretü'l-Evliyâ'sında yer alan evliyâ menâkıbından ancak ilk 28 evliyâyı tercüme etmiş, geri kalanları bilinmeyen bir sebepten ötürü tercüme edememiştir. Eser, Attâr'ın eserinin birebir çevirisi şeklinde olmayıp bazı söz ve olaylar uzatılarak anlatılmıştır. Ayrıca Sinan Paşa, kendi düşüncelerini de zaman zaman esere eklemiştir. Böylece eser, te'lif bir nitelik de kazanmıştır. Diğer taraftan eser, Emine Gürsoy Naskali tarafından incelenmiş ve tıpkı basımı ile yayımlanmıştır.²⁴

Emine Gürsoy Naskali'nin çalıştığı eserde toplam 28 evliyâ yer almaktadır. Bunlar aşağıda bir liste halinde verilmiştir:

1. Ca'fer-i Sâdık	15. Abdullâh bin Mübârek
2. Üveys-i Karenî	16. Süfyân-ı Sevrî
3. Hasan-ı Basrî	17. Şefîk-i Belhî
4. Mâlik-i Dînâr	18. Ebu Hanîfe-i Kûfî
5. Muhammed bin Vâsı'	19. İmâm Şâfî
6. Habîb-i Acemî	20. Ahmed-i Hanbelî
7. Ebû Hâzem-i Medenî	21. Dâvud-ı Tâ'î
8. Utbe-i Gulâm	22. Hâris-i Muhâsibî

²³ Neclâ Pekolca'y, *İslami Türk Edebiyatı*, İstanbul: Kitabevi Y., 1994, s. 213.

²⁴ Emine Gürsoy Naskali, *Sinan Paşa Tezkiretü'l-Evliyâ*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987, s. 27.

9. Râbia-i Adeviyye
10. Fuzayl bin İyâz
11. İbrâhîm-i Edhem
12. Bişr-i Hafî
13. Zü'n-nûn-i Mısrî
14. Bâyezîd-i Bestâmî

23. Ebû Süleymân-ı Dârâyî
24. Muhammed-i Semmâk
25. Muhammed bin Eslem-i Tûsî
26. Ahmed-i Harb
27. Hâtem-i Assam
28. Sehl bin Abdullâh-ı Tüsterî

1.3. Feridüddîn Attâr'ın Hayatı

Attâr'ın asıl adı, Ebû Hâmid Feridüddin Muhammed b. Ebî Bekr İbrâhîm-i Nîşâbü'rî'dir. Attâr'ın doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak bilinmemektedir. Bununla birlikte *“Hicri 540-618 yılları arasında yaşadığı tahmin edilebilir. Gazel ve kasidelerde mahlas olarak bazen Feridüddin'in kısaltılmışı olan Ferid'i kullanmış, ancak daha çok Attâr'ı kullanmayı tercih etmiştir.”*²⁵ Attâr'ın Nîşabur'da doğduğu tahmin edilmektedir. Babasından kalan eczane dükkânında çalıştığı ve eczacılıkla uğraştığı için Attâr lakabını alarak meşhur olmuştur. *“Çocukluk ve gençlik devresi hakkında kaynakların verdiği bilgiler çok farklı ve yetersizdir. Ancak eserlerinden, gençliğinde bir taraftan attarlıkla uğraştığı, diğer taraftan da ilim tahsil ettiği tasavvufî bilgiler edindiği ve çeşitli şeyhlere hizmet ettiği anlaşılmaktadır.”*²⁶ Attâr, eserinin mukaddime kısmında da Allah dostlarına karşı büyük bir muhabbet beslediğinden bahsetmektedir.

*Attâr'ın tasavvufî terbiyesini kimden aldığı ve şeyhlik yapıp yapmadığı kesin olarak bilinmemektedir. Kaynaklar, Attâr'ı Necmeddin-i Bağdadî'nin müridi olarak göstermekte ve Tezkiretü'l-Evliyâ mukaddimesindeki sözlerini buna delil saymaktadır. Ancak Tezkiretü'l-Evliyâ'nın mukaddimesindeki bu ifadeler onun Necmeddin-i Bağdadî'ye bağlı olduğunu göstermez. Kaldı ki Tezkiretü'l-Evliyâ'da bahsedilen evliyâları pek mübalağalı sıfatlarla övdüğü halde Necmeddin-i Bağdadî'den sadece “imam” diye bahseder. Bu nedenle Attâr'ın Necmeddin-i Bağdadî'nin müridi olduğu şüphelidir. Bütün bunlar, Esrar-nâme'sinin mukaddimesinde aşırı derecede övdüğü Şeyh Ebu Said-i Ebü'l Hay'a mânen intisap ettiğini, sahip olduğu her şeyi şeyhinden devşirdiğini dolayısıyla da “üveysi” olduğuna işaret etmektedir. Esrar-nâme, İlâhi-nâme, Mantıku't-tayr gibi eserlerinde Attâr'ın Ebu Said'le ilgili menkıbelere oldukça çok yer vermesi bu bağlılığın eseridir.”*²⁷

²⁵ Süleyman Uludağ, *Evliya Tezkireleri*, İstanbul: Kabalcı Y., 2012, s.11.

²⁶ M. Nazif Şahinoğlu, “Feridüddîn Attâr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Y., c. IV, 1991, s.95.

²⁷ Küçük, XVI. *Yüzyıla Ait Bir Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi*, s.15.

M. Nazif Şahinoğlu'nun ifadeleriyle “Eserlerinden, devrindeki birçok mutasavvıf ve şeyhle tanıştığı, onlarla dostluk kurup eserlerini okuyarak kendisini tasavvuf merhalelerini aşmaya hazırladığı, bu gayretler sonunda irşad makamına ulaştığı anlaşılmaktadır.”²⁸

İran edebiyatının en büyük mutasavvıf şairlerinden birisi olan Feridüddin Attâr, Türk edebiyatında birçok tercümeleri ve şerhleri ile sevilen ve önem verilen bir yere sahiptir. Onun yalnızca Tezkiretü'l-Evliyâ adlı eseri değil, diğer eserleri de Türkçeye çevrilmiş ve birçoğu şerh edilmiştir.

1.3.1.Eserleri

İran edebiyatının büyük şairlerinden olan Attâr'ın güçlü bir dile sahip olduğunu söylemek mümkündür. Daha çok manzum eserler yazan Attâr'ın eserlerinin tam olarak sayısı bilinmemektedir. Bu sayı bazılarınca abartılı bir şekilde 190'a kadar çıkarılsa da kaynaklarda ona ait olduğu kesin olarak bilinen sekiz eserden bahsedilmektedir. Bu eserlerin yedisi manzum, bir tanesi mensur şekilde yazılmıştır. Ancak Attâr'a ait olduğu iddia edilen eserlerin sayısı Orhan Yavuz'un eserinin ilgili bölümde farklılık arz etmektedir. Burada sekiz eserin dışında Orhan Yavuz'un ifade ettiği eserler de zikredilecektir.

1.3.1.1. Hüsrev-nâme

M.Nazif Şahinoğlu'nun belirttiğine göre “Gül ü Hüsrev veya Gül ü Hürmüz de denen bu eser, Feridüddin Attâr'ın tasavvufî olmayan tek mesnevisidir. Dünyevî bir aşk hikâyesidir. Rum Kayseri'nin bir cariyeden doğan oğlu Hüsrev ile Hûzistân Şahı'nın kızı Gül'ün maceraları anlatılır.”²⁹ Eser, 8.364 beyitten meydana gelmektedir. Attâr'a aidiyeti ise şüpheli bir durum arz etmektedir.

²⁸ Şahinoğlu, “Feridüddîn Attâr”, s.95.

²⁹ Şahinoğlu, “Feridüddîn Attâr”, s. 97.

1.3.1.2. Divan

Yine M. Nazif Şahinoğlu'nun verdiği bilgilere göre “*Mesnevilerindeki tasavvufî fikirleri lirik bir tarzda ifade ettiği eserdir. 10.000 beyitlik divanın henüz ilmî bir neşri yapılmamıştır.*”³⁰

1.3.1.3. Muhtar-nâme

Eser hakkında İslam ansiklopedisinde M. Nazif Şahinoğlu tarafından hazırlanan Attâr maddesinde şu bilgiler ifade edilmektedir:

*“Artar’ın 5000’i aşkın rubâisinden seçerek konularına göre elli bölümde tertip ettiği bir rubâiler mecmuasıdır. Mecmuanın ilk üç bölümü tevhid, na't ve ashabın menakıbına dairdir; 4-9. bölümlerde önemli tasavvufî mazmunlar üzerinde durulur; 10-29. bölümlerde manevi ve ahlaki konular işlenir; 30-49. bölümlerde aşk ve aşkın tecellileriyle sevgilinin vasıfları incelenir; bu arada 44. bölümde “kalenderiyyât” a bir parça yer verilir; son bölümde ise şairin şahsi temennisi dile getirilir.”*³¹

Bu konuda Fatma Kopuz tarafında Feridüddin Attâr ve Muhtarnâme’sinin Türkçe Çevirisi adı ile bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.³²

1.3.1.4. Esrâr-nâme

Süleyman Uludağ’ın verdiği bilgilere göre “*Konusu tasavvuf olan bir mesnevi olup 26 hikâyeden ibarettir. Çerçeve hikâye yoktur, meseleler küçük hikâyelerle açıklanmıştır.*”³³ Diğer taraftan M.Nafiz Şahinoğlu’nun tespitlerine göre “*Sâdık Gevher tarafından neşredilen (Tahran 1338/1959) eser XV. yüzyılda Ahmedî Akkoyunlu tarafından Türkçeye çevrilmiştir.*”³⁴

1.3.1.5. Mantıku’t-Tayr

Attâr’ın en meşhur mesnevilerinden birisi olan eser, birçok küçük hikâyeden meydana gelir. “*Makâmât-ı Tuyûr, Makâlâtü’t-tuyûr veya Tuyûrnâme adlarıyla da anılan ve 1187’de kaleme alınan bu eser, temsili bir şekilde vahdet-i vücûd inancını*

³⁰ Şahinoğlu, “Ferîdüddîn Attâr”, s. 97.

³¹ Şahinoğlu, “Ferîdüddîn Attâr”, s. 97.

³² Fatma Kopuz, “Ferîdüddîn Attâr ve Muhtarnâme’sinin Türkçe Çevirisi”, (y.y.l.t., Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012).

³³ Uludağ, Evliya Tezkireleri, s. 21.

³⁴ Şahinoğlu, “Ferîdüddîn Attâr”, s. 97

anlatan bir mesnevidir. Bu mesnevideki kuşlar salikleri temsil eder."³⁵ 14. yüzyılda Anadolu şairlerinden Gülşehrî tarafından yapılan tercümesi, Agah Sırrı Levend tarafından tıpkıbasımıyla birlikte 1957 yılında yayımlanmıştır. Bu tercüme, ayrıca 2007 yılında Prof. Dr. Kemal Yavuz tarafından da yayıma hazırlanmış ve Kırşehir Valiliği tarafından bastırılmıştır.³⁶

1.3.1.6. Musîbet-nâme

Mesnevi şeklinde yazılan eser, 5.740 beyitten meydana gelmekte olup Cevâb-nâme adıyla da bilinmektedir.³⁷ Eser, Pîr Muhammed tarafından Tarikat-nâme adıyla Türkçeye tercüme edilmiştir.³⁸ Mesnevi olarak yazılan eserin konusunu Allah'ı kâinatta arayan sâlikin onu kendi iç âleminde bulması oluşturmaktadır.

*"Kırk bölüme ayrılan eserde, sâlikin önce melekler arasında ve öteki dünyada, sonra bu âlemde dolaşması, peygamberlere başvurması, daha sonra duygu, hayâl ve akıl ile rûha giderek bunlara Allah'ı sorması, netîcede Allah'ı kendi içinde bulması hikâye edilmiştir."*³⁹

1.3.1.7. İlâhî-nâme

6.500 beyitlik birçok küçük hikâye şeklinde yazılmış olan mesnevi, bir çerçeve hikâyeden meydana gelmektedir. Ahlâkî ve tasavvufî sonuçların çıkarılabildiği eser, aynı zamanda Attâr'ın hikâyecilik yönüne de dikkat çekmektedir. *"İlâhinâme, Şemseddin Sivasî (ö. 1006/1597) tarafından İbretnümâ adıyla manzum olarak Türkçe'ye çevrilmiş (Beyazıt Devlet Ktp., Bayezid, nr. 3315) ve Sultan III. Murad'a takdim edilmiştir."*⁴⁰

1.3.1.8. Bülbül-nâme

Cemal Kurnaz'ın verdiği bilgilere göre "İlk bülbülnâmenin Fars edebiyatında Ferîdüddin Attâr (ö.618/1221) tarafından yazıldığı söylenirse de bu

³⁵ Şahinoğlu, "Ferîdüddîn Attâr", s. 97.

³⁶ Kemal Yavuz, *Gülşehrî'nin Mantıku't-Tayr'ı*, Ankara: Kırşehir Valiliği Kültür Y., c.I-II, 2007.

³⁷ Şahinoğlu, "Ferîdüddîn Attâr", s. 97.

³⁸ Küçük, *XVI. Yüzyıla Ait Bir Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi*, s.18.

³⁹ Şahinoğlu, "Ferîdüddîn Attâr", s. 97.

⁴⁰ H. Ahmet Sevgi, "İlâhinâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Y., c.XXII, 2000, s. 70.

eserin Attâr'a ait olmadığı kanaati yaygındır. Eserde bülbülün büyük bir aşkla inlemesi ve rahatsız olan diğer kuşların bülbülü Hz Süleyman'a şikâyet etmeleri anlatılmaktadır. “Bu konuda İran edebiyatında hemen hemen başka bir esere rastlanmadığı halde Türk edebiyatında XVI. yüzyıldan başlayarak “Bülbülnâme”, “Bülbüliyye” ve “Gül ü Bülbül” adlarıyla beşten fazla eser kaleme alınmıştır.”⁴¹

1.3.1.9. Pend-nâme

Öğretici bir içeriğe sahip olan Pendnâme, “Attâr'ın anlaşılması kolay olan bir ahlak kitabıdır. Eskiden Türk mekteplerinde ders kitabı olarak okutulurdu. Çok beğenilen bu eser, Türkçenin dışında Almanca, Fransızca ve Hintçeye çevrilmiştir. Türkçeye defalarca tercüme edilmiştir.”⁴² Eser, toplam 900 beyitten oluşmaktadır.

1.3.1.10. Tezkiretü'l-Evliyâ

Attâr'ın bilinen en meşhur ve tek mensur eseridir. Türkçe dışında da birçok dile tercüme edilen eser, sûfîlerin hâl tercümelerini konu edinmektedir. Eser hakkında detaylı bilgi ilgili bölümde verilecektir. Bkz. Feridüddin Attâr'ın Tezkiretü'l-Evliyâ'sı.

1.3.1.11. Mi'râc-nâme

Attâr'a ait olduğu iddia edilen eser hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

1.3.1.12. Cümcüme-nâme

Cümcüme-nâme, “H.770 yılında Hüsam Kâtib tarafından Cümcüme Sultan ismiyle genişletilerek Kıpçak Türkçesine tercümesi yapılmış olup, 1289'da Kazan'da basılmıştır. Anadolu Türkçesine de tercümesi vardır.”⁴³

⁴¹ Cemal Kurnaz, “Bülbül”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Y., c.VI, 1992, s. 486.

⁴² Yavuz, *Anadolu Türkçesiyle Yapılan En Eski Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi ve Dil Özellikleri*, s.36.

⁴³ Yavuz, *Anadolu Türkçesiyle Yapılan En Eski Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi ve Dil Özellikleri*, s.36.

1.3.1.13. Üstûr-nâme

Attâr'a ait olduğu iddia edilen eser hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

1.3.1.14. Cevherü'z-zât

Üç defterden oluşan Cevherü'z-zât, *“Allah'tan başka her şeyin hakiki anlamda ve fiilen fani olduğunu konu alan bu eserin büyük bir kısmı, ilah olduğunu anlayıp kendini vahdet deryasına atan bir gencin hikâyesinden oluşur.”*⁴⁴ Attâr'a ait olup olmadığı da şüphelidir.

1.3.1.15. Vuslat-nâme

Attâr'a ait olduğu iddia edilen eser hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

1.3.1.16. Besar-nâme

Attâr'a ait olduğu iddia edilen eser hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

1.3.1.17. Lisânü'l-Gayb

Süleyman Uludağ, bu eserin Attâr'a aidiyetinin şüpheli olduğunu ve sahte bir eser olduğunu ifade etmektedir.

1.3.1.18. Mazharü'l-Acâyib

Orhan Yavuz'un belirttiğine göre *“Attâr'ın son zamanlarına doğru yazmış olduğu eserlerindendir. Bu eserde Hz. Ali'yi ve on iki imamı medh ettiği için Rafizîlikle suçlanan Attâr, bu suçlamadan hayatını zor kurtarmıştır.”*⁴⁵ Süleyman Uludağ, ise bu eser hakkında şunları dile getirmektedir:

---

⁴⁴ Uludağ, *Evliya Tezkireleri*, s.22.

⁴⁵ Yavuz, *Anadolu Türkçesiyle Yapılan En Eski Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi ve Dil Özellikleri*, s.37.

Aynı şekilde Mazharü'l-Acâyib ve Lisânü'l-Gayb gibi aşırı bir ehl-i beyt muhabbetini konu alan mesnevilerin de Attâr'a ait olmaları çok uzak bir ihtimaldir. Bu eserlerde Hz. Mevlânâ'nın geleceğinden söz edilmesi, Türklerin ortaya çıkmalarının büyük bir felaket olarak gösterilmesi de bu iki eserin Attâr'a ait olmadığını gösterir. Bu eserlerde de bu tür kehanetlerin yer alması sahte olduklarının delilidir.⁴⁶

Attâr'ın kaç eser meydana getirmiş olduğu konusu, tartışmalı bir yapıya sahiptir. Yukarıda adı geçen eserler, kaynaklarda genellikle Attâr'a ait olduğu iddia edilen eserlerdir. M. Nazif Şahinoğlu İslam Ansiklopedisi'ndeki Attâr maddesinde bu konu hakkında şu hususları dile getirmektedir:

Kaynaklarda ve çeşitli araştırmalarda Pendname, Haydarnâme, Uşturnâme, Cevherü'z-zât, Nüzhetü'l-ahbâb, Mazharü'l-'acâ'ib, Lisânü'l-gayb, Rumûzü'l-'aşıkîn, Şâhbâznâme, Mihr ü Müşteri, Heftâbâd, Heft Vâdî, Tercemetü'l-ehâdîs, Sî Faşl, Miftâhu'l-fütûh, Bî-sernâme, Bülbülname, Mi'racname, Cümçümenâme, Vuşlatnâme, Heylâcnâme, Hayyâtnâme, Vaşiyetnâme, Kenzü'l-hakâ'ik, Kenzü'l-esrâr (Kenzü'l-bahr), Velednâme, Siyâhnâme, İhvânü's-şatâ' ve Esrârü's-şühûd gibi eserler Attâr'a isnat edilip çoğu onun adıyla basılmış, hatta bazıları Türkçe dahil birçok dile bile tercüme edilmiştir. Ancak son araştırmalar, ilk beş eserin ona isnadının çok şüpheli, diğerlerinin ise tamamen sahte olduğunu ortaya koymuştur. Fûrûzanfer ve Zerrînkûb'a göre ona ait olduğu şüpheli olan Pendnâme hariç bunların tamamı uydurmadır. Yine bu araştırmacılara göre adı geçen eserlerin pek çoğu XV. yüzyılda yaşayan Attâr-ı Tûnî tarafından yazılmış, bir kısmı da yine Attâr adlı veya mahlaslı diğer kişilerce kaleme alınmıştır.⁴⁷

1.4. Feridüddin Attâr'ın Tezkiretü'l-Evliyâ'sı

Attâr'ın mensur olarak kaleme aldığı yegâne eseri olarak bilinmektedir. Attâr'ın en çok bilinen ve tercüme edilen eseridir. Evliyâların, âriflerin, büyük sûfîlerin, mutasavvıfların hayatlarından, kerametlerinden, söz ve düşüncelerinden bahsedildiği eser, H. 617 yılında (M.1220) Farsça yazılmıştır. Reşat Öngören'in aktardığına göre Attâr;

...eserin önsözünde daha geniş bir kitleye hitap edebilmek için Farsça kaleme aldığı eserine Tezkiretü'l-evliyâ adını koyduğunu belirtmiş ve yazılış sebeplerini maddeler halinde sıralamıştır. Bunlar, velîlerin Kur'an ve Sünnet'i en güzel şekilde açıklayan sözlerinden hem halkın hem âlimlerin faydalanmasını sağlamak, insanlar üzerinde mânevî etkisi bulunan bu sözler vasıtasıyla kalplere Allah sevgisinin yerleşmesine vesile olmak şeklinde özetlenebilir.⁴⁸

⁴⁶ Uludağ, *Evliya Tezkireleri*, s.22.

⁴⁷ Şahinoğlu, "Feridüddin Attâr", s. 98.

⁴⁸ Reşat Öngören, "Tezkiretü'l Evliyâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Y., c.XXXI, s.74.

Eser Ca'fer es-Sâdık'a ayrılan bölümle başlayıp Veysel Karanî, Hasan Basrî ile devam etmekte olup Hallâc-ı Mansûr ile son bulmaktadır. Ayrıca her bölümün başına da *zîkr* kelimesi konulmuştur. Eserin hem Farsçasında hem de Türkçesinde sec'îli cümlelerle başlanılarak veliler kısaca tanıtılmakta ve asıl hikâyeye geçilmektedir. *“Türk edebiyatında Tezkiretü'l-Evliyâ mütercimi olarak görülen Sinan Paşa'nın sec'îli yazmasında Attâr'ın bu eserinin büyük tesiri olduğuna muhakkak gözüyle bakmak gerekecektir. Çünkü paşanın nesri de büyük ölçüde sec'îli cümlelerle kurulmuştur.”*⁴⁹

Eserde 72 velinin hâl tercümesi anlatılmaktadır. Her bir velinin anlatıldığı kısım bir bölüm olarak ele alındığında eserin 72 bölümden meydana geldiği söylenebilir. Eserin R.A. Nicholson ve Muhammed İsti'lâmî neşirlerinde 97 veli hakkında bilgi, rivâyet ve yorum yer almaktadır.⁵⁰ Eserin Türkçe tercümelerinde ise 72 veli hakkında rivâyetler bulunmaktadır. Serhat Küçük'ün verdiği bilgiye göre;

*“Sonradan ilave edilen 25 veli H. 10. yüzyıldan sonra istinsah edilen nüshalarda görülmektedir. İlavelerin 23'ü 13. asırda Ahmed-i Tûsî tarafından yazılmıştır. Diğer iki velinin kimin tarafından yazıldığı belli değildir. Türkçe Tezkiretü'l-Evliyâ'ların hepsi 72 veliden oluşmakta ilaveler tercümelerde görülmemektedir.”*⁵¹

Attâr'ın eserinin Nicholson'un neşrine göre sıralanmış şekli şu şekildedir:

1. İmâm Ca'fer-i Sâdık	12. Bîşr-i Hâfî
2. Üveys-i Karanî	13. Zü'n-nûn-ı Mısrî
3. Hasan-ı Basrî	14. Bâyezîd-i Bestâmî
4. Mâlik-i Dînâr	15. Abdullâh-ı Mübârek
5. Muhammed-i Vâsı'	16. Süfyân-ı Sevrî
6. Habîb-i Acemî	17. Şakîk-i Belhî
7. Ebû Hâzım-ı Mekkî	18. Ebû Hanîfe-i Kûfî
8. Utbe ibn-i Gulâm	19. Muhammed ibn-i İdrîs eş-Şâfî
9. Râbiatü'l-Adeviyye	20. Ahmed ibni Hanbel
10. Fudayl-ı İyâz	21. Dâvud-ı Tâ'î
11. İbrâhîm-i Edhem	22. Hâris-i Muhâsibî

⁴⁹ Yavuz, *Anadolu Türkçesiyle Yapılan En Eski Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi ve Dil Özellikleri*, s.37.

⁵⁰ Detaylı bilgi için bk.; Reynold Alleyne Nicholson, *Tezkiretü'l-Evliyâ Mukaddime*, Muhammed b. Abdolvahhab Kazvîni, c. I, Leiden, 1905. / Muhammed İsti'lâmî; *Şeyh Feridüddin Attâr-ı Nişâbüri-Tezkiretü'l-Evliyâ*, Tahran, 1346 HŞ.

⁵¹ Küçük, *XVI. Yüzyıla Ait Bir Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi*, s.20.

23. Süleymân-ı Dârânî	48. Abdullah ibnu'l-Celâ
24. Muhammed-i Semmâk	49. Ebû Muhammed-i Ruveyym
25. Muhammed bin Eslemü't-Tûsî	50. İbn-i 'Atâ
26. Ahmed-i Harb	51. İbrahim-i Rakkî
27. Hâtem-i Asamm	52. Yûsuf-ı Esbât
28. Sehl ibn-i Abdullâhu't-Tüsterî	53. Ebû Ya'kûb İshak en-Nehrecûrî
29. Ma'rûf-ı Kerhî	54. Semnûn-ı Muhib
30. Seriyî-i Sakatî	55. Ebû Muhammed-i Mürte'îş
31. Feth-i Mevsilî	56. Ebû Abdullah Muhammed ibni Fazl
32. Ahmed-i Havârî	57. Ebu'l-Hüseyn-ı Bûşencî
33. Ahmed-i Hazreviyye-i Belhî	58. Muhammed ibn-i Aliyyü't-Tirmizî
34. Ebu Türâb-ı Nahşebî	59. Ebu'l-Hayr-ı Akta'
35. Yahya ibni Ma'âz-ı Râzî	60. Abdullâh-ı Rû'adî/Rûgadî/Türûgbedî
36. Şâh Şücâ'-ı Kirmânî	61. Ebû Bekr-i Varrâk
37. Yûsuf ibnü'l-Hüseyn	62. Abdullâh-ı Menâzil
38. Ebû Hafs-ı Haddâd	63. Alî bin Sehl-i İsfehânî
39. Hamdûn-ı Kassâr	64. Hayr-ı Nessâc
40. Mansûr-ı Ammâr	65. Ebû Hamza-i Horâsânî
41. Ahmed ibnü'l-Âsım el-Entâkî	66. Ahmed-i Mesrûk
42. Abdullâh ibni Hubeyk	67. Ebû Abdullâh-ı Magribî
43. Cüneyd-i Bağdâdî	68. Ebû Aliyy-i Cürcânî
44. Amr ibn-i Osmân-ı Mekk	69. Ebû Bekr-i Kettânî
45. Ebû Saîd-i Harrâz	70. Ebû Abdullâh Muhammed ibn-i Hafîf
46. Ebu'l-Hüseyn-i Nûrî	71. Ebû Muhammed-i Cerîrî
47. Ebû Osman-ı Hayrî	72. Hüseyn-i Mansûr-ı Hallâc

Metnin “zeyl”inde yer alan 25 evliyâ ise şu isimlerden oluşmaktadır:

1. İbrâhîm-i Havvâs	14. Şeyh Ebû Aliyy-i Sakafî
2. Mîmşâd Dîneverî	15. Şeyh Ca'fer bin Muhammed Hulhî
3. Şeyh Ebû Bekr-i Şiblî	16. Şeyh Aliyy-i Rûdbârî
4. Ebû Nasr-ı Serrâc	17. Şeyh Ebû Hasan-ı Husrî
5. Ebû Abbâs-ı Kassâb	18. Şeyh Ebû İshâk-ı Şehriyâr-ı Kâzerûnî
6. Ebû Aliyy-i Dekkâk	19. Ebû Abbâs-ı Seyyârî
7. Şeyh Ebû Hasan-ı Harakânî	20. Ebû Osmân-ı Mağribî
8. Şeyh İbrâhîm-i Şeybânî	21. Ebû Kâsım-ı Nasrâbâdî

9. Ebû Bekr-i Saydâlânî
10. Şeyh Ebû Hamza-i Bağdâdî
11. Şeyh Ebû Amr bin Nüceyd
12. Şeyh Ebû Hasan bin Sâî'
13. Şeyh Ebû Bekr-i Vâsıtî

22. Ebû Abbâs-ı Nihâvendî
23. Şeyh Ebû Saîd Ebu'l-Hayr
24. Şeyh Ebû Fadl-ı Hasan
25. İmâm Muhammed-i Bâkır

1.4.1. Tezkirenin Kaynakları

Attâr, eserini oluştururken yararlandığı kaynaklardan eserinin giriş kısmında bahsetmiştir. Attâr, eserin girişinde, *Şerhu'l-Kalb*, *Keşfu'l-Esrâr* ve *Marifetu'n-Nefs* (veya *Marifetu'n-Nefs ve'r-Rab*) adlı eserlerden yararlandığının ve daha fazla bilgi isteyenlerin adı geçen eserlere bakmaları gerektiğini belirtmiştir. Ancak eserler hakkında elimizde bugün için yeterli bilgi bulunmamaktadır.⁵² Attâr'ın bu eserlerden başka eserlerden de yararlandığı tahmin edilmektedir.

1.4.1.1. Şerhu'l-Kalb

Süleyman Uludağ'ın verdiği bilgilere göre “*Evliyâ Tezkireleri'nin Hakîm-Tirmizî bölümünün sonunda bu eserin kendisine ait olduğunu ifade eden Attâr, Hüsrev-nâme'nin girişinde eserlerinden söz ederken bu eserin de adını söyler. Ancak bu eserin zamanımıza kadar geldiğine dair bir kayıt yoktur.*”⁵³

1.4.1.2. Keşfü'l-Esrâr

Süleyman Uludağ'ın aktardığına göre “*Keşfu'z-Zunnûn'da, bu isimde yirmiden fazla eser ismi kaydedilmiştir. Ancak Attâr'ın ismini andığı bu eserin yazarının kim olduğuna dair herhangi bir kayıt yoktur. Bu nedenle bu eser birincisinden daha meçhuldür.*”⁵⁴

1.4.1.3. Marifetü'n-Nefs

Aslında bu eser ve müellifi hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu eserlerin günümüze ulaşmamış olması Tezkire'nin kaynakları hakkında yeterli bilgi sahibi olmamızı engellemiştir. Ayrıca Süleyman Uludağ Evliyâ Tezkireleri'nde,

⁵² Uludağ, *Evliya Tezkireleri*, s. 24.

⁵³ Uludağ, *Evliya Tezkireleri*, s. 24.

⁵⁴ Uludağ, *Evliya Tezkireleri*, s. 24.

Attâr'ın eserinin *Tabakâtu's-Sûfiyye*, *Hilyetü'l-Evliyâ*, *Keşfü'l-Mahcûb* ve *Er-Risâle* adlı eserlerle olan benzerliğinden bahsetmektedir. Söz konusu eserler hakkında aşağıda başlıklar halinde kısa bilgiler verilecektir.

1.4.1.4. Tabakâtu's-Sûfiyye

Sülemî'ye (ö.412) ait olan eser, sûfilerin hayat hikâyeleri anlatan ilk kitap olma özelliğine sahiptir. Attâr'ın eseri ile büyük oranda benzerliklere sahiptir. Attâr, eserinde yer alan tasavvûfî özlü sözleri daha çok bu eserden almıştır.

Süleyman Uludağ'a göre “Attâr'ın bu eserin Arapça aslından çok, Herevî diye tanınan Ebû İsmail Abdullah bin Muhammed el-Ansarî'nin yaptığı tercümesinden faydalanmıştır. Muhammed İstilâmî, Attâr'ın daha çok bu eserin Arapça aslından faydalandığını düşünmektedir.”⁵⁵

1.4.1.5. Hilyetü'l-Evliyâ

Ebû Nuaym el-İsfahânî (ö.430) tarafından yazılan eser ile Attâr'ın eseri arasında bazı benzerlikler bulunmaktadır. Bu sebeple denebilir ki “Attâr bu kaynaktan ya doğrudan ya da Farsça, Arapça tasavvuf ve menkıbe kitapları aracılığıyla faydalanmış olabilir.”⁵⁶

1.4.1.6. Keşfü'l-Mahcûb

Hucvîrî (ö.465) tarafından Farsça yazılan eser Attâr'ın kaynaklarından birisidir. Süleyman Uludağ, Attâr'ın Tezkiresinde bazı kısımlarda Hucvîrî'nin adını zikrettiğinden ve ondan alıntılar yaptığının bahsetmektedir.

1.4.1.7. Er-Risâle

Kuşeyrî (ö.466) tarafından tasavvufî mahiyette yazılan eser, Attâr'ın önemli kaynakları arasında yer almaktadır. Uludağ, Evliyâ Tezkirelerinde yer alan bilgilerin bir kısmının Kuşeyrî Risâlesinde de yer aldığını, Attâr'ın eserin Arapça aslından çok Ebû Ali Hasan bin Ahmed Osmânî'nin yaptığı Farsça tercümesinden faydalandığını ifade etmektedir.

---

⁵⁵ Uludağ, *Evliya Tezkireleri*, s.25.

⁵⁶ Uludağ, *Evliya Tezkireleri*, s.25.

Attâr'ın eserinde, yukarıda bahsedilen eserlerde yer almayan bazı bilgiler de bulunmaktadır. Bu durum Attâr'ın, ifade ettiğimiz eserlerin haricinde başka kaynaklardan da yararlandığı göstermektedir.⁵⁷

1.4.2. Tezkiretü'l-Evliyâ'nın Tercümeleri

Fars edebiyatının en büyük şairlerinden olan Feridüddin Attâr'ın tek mensur eseri olan Tezkiretü'l-Evliyâ pek çok dile tercüme edilmiştir. Eser defalarca Arapçaya, Fransızcaya ve Türkçeye tercüme edilmiştir.

1.4.2.1. Arapça Tercüme

Eser hakkında Muhammed İsti'lâmî, Tahran'da Merkez-i Dânişgâh Kütüphanesinde 377 numarada kayıtlı olduğunu söylemektedir. Süleyman Uludağ eser hakkında şunları ifade etmektedir:

Ancak bunun doğrudan Evliyâ Tezkireleri'nin mi, yoksa Esrârü'l-Ebrâr isimli özetinin mi tercümesi olduğu kesin değildir. Ayrıca tercüme adından söz edilen Siracuddin Ömer bin Ali'nin özeti mi, yoksa tercümeleri mi yaptığına dair de bir açıklık yoktur. Türkiye'deki kütüphanelerde rastlayamadığımız bu tercüme anlaşıldığına göre Türkçe tercümelere benzemektedir.⁵⁸

1.4.2.2. Fransızca Tercümesi

Pavet de Courteille tarafından Fransızcaya tercüme edilen eser, metnin Uyurca tercümesi ile birlikte Paris'te 1886 yılında yayımlamıştır. Eserde 72 veli yer almaktadır. Eseri tercüme eden, eserin Türkçe ve Farsça asıllarına sadık kaldığını ifade etmiştir. Ancak Süleyman Uludağ, eserin hem çok eksik hem de yanlışlıklara sahip olduğunu ifade etmektedir.⁵⁹

1.4.2.3. Uyurca Tercüme (Doğu Türkçesine Yapılan Tercüme)

Serhat Küçük'ün belirttiğine göre “Bu tercümenin Uyur harfleriyle yazılan bir tercümesi, Paris'te Bibli. Nat. no: 100'de; Arap harfleriyle Çağatay Türkçesi ile

⁵⁷ Detaylı bilgi için bk.; Süleyman Uludağ, *Evliya Tezkireleri* ve Muhammed İsti'lâmî; *Şeyh Feridüddin Attâr-ı Nişâbü'rî-Tezkiretü'l-Evliyâ*, Tahran, 1346 HŞ.

⁵⁸ Uludağ, *Evliya Tezkireleri*, s.30.

⁵⁹ Uludağ, *Evliya Tezkireleri*, s.30.

yazılı tercümesi, İstanbul'da Fatih Kütüphanesi'nde no:2848'de bulunmaktadır.”⁶⁰ Muhammet İsti'lâmî eserin Uygurca tercümesinde eksiklik olduğunu ifade etmektedir. Eserin Uygurca tercümesi üzerinde Verdi Kankılıç doktora çalışması yapmıştır.⁶¹

1.4.2.4. Türkçe Tercümeler

Eserin tercümeleri arasında bizim açımızdan daha önemli olan, eserin Anadolu Türkçesine yapılan tercümeleridir. Eser, birçok defa Anadolu Türkçesine tercüme edilmiş; ancak bu tercümelerin birçoğunun mütercimine ulaşamamıştır. Eserin mütercimi olarak gösterilen bazı isimlerin de hatalı oldukları yapılan çalışmalarla ortaya konulmuştur.⁶²

1.4.2.5. Anonim Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümeleri

Bu gruba dahil olan birçok tercüme bulunmaktadır. Kütüphane kataloglarındaki karışıklık ve yanlışlıklar bu durumu daha da karmaşık hale dönüştürdüğünden, söz konusu olan tercümeler üzerinde kapsamlı çalışmalar yapılınca kadar birçok eseri bu gruba dahil etmek durumunda kalmaktayız. Müterciminin belli olmadığı tercümelerden birisi de Orhan Yavuz tarafından doktora tezi olarak çalışılmış ve Latin alfabesine aktarılıp transkripsiyonlu olarak yayımlanmıştır.

Ebu'l-Leys Semerkandî'ye ait olduğu iddia edilen Tezkiretü'l-Evliyâ tercümesini de bu gruba dahil edebilmemiz mümkündür. Eser, Selahattin Olcay tarafından yayımlanmıştır.⁶³ Ayrıca bu “*Eserin 1511'de Mısır'da Nûreddin Ali tarafından Doğu Türkçesi'ne yapılan çevirisiyle ilgili Mustafa Kuğu tarafından yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.*”⁶⁴

⁶⁰ Küçük, XVI. Yüzyıla Ait Bir Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi, s.24.

⁶¹ Verdi Kankılıç, *Uygurca Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi, Araştırma-Metin, (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*, İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Enstitüsü, Nu. 1300, İstanbul: 1972.

⁶² Detaylı bilgi için bk.; Nesibe Kablander, “Tezkiretü'l-Evliyâ'yı Türkçeye Tercüme Ettiği İddia Edilen Bazı İsimlere Dair Eleştirel Bir inceleme”, V. *Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı - IV*, İstanbul, 2016, s.55-68. / Orhan Yavuz, *Anadolu Türkçesiyle Yapılan En Eski Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi Ve Dil Özellikleri*, ss.41-42.

⁶³ Olcay, *Ebu'l-Leys Semerkandî; Tezkiretü'l-Evliyâ (Tercümesi)*, 1965.

⁶⁴ Öngören, “Tezkiretü'l Evliyâ”, c.XXXI, s.74.

Ahmet Kartal'ın ifadesine göre yukarıda zikredilen “*tercümelerden başka İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Tarih Yazmaları Kataloğu’nda müellifi bilinmeyen 11 tane farklı Tezkiretü’l-Evliyâ tercümesinin nüshaları hakkında bilgi verilmektedir.*”⁶⁵ Ayrıca Agâh Sırrı Levend’in Türk Edebiyatı Tarihi adlı eserinin ilgili bölümlerinde de bazı Tezkiretü’l-Evliyâ tercümelerinden bahsedilmektedir.⁶⁶

1.4.2.6. Tezkiretü’l-Evliyâ Mütercimi Olan Veya Anılan Kişiler

1.4.2.6.1. Sinan Paşa’nın Tezkiretü’l-Evliyâsı

Eser, 28 velînin menâkıbından meydana gelmektedir. Sinan Paşa, Attâr’ın eserindeki ilk 28 velîyi birebir tercüme etmemiştir. Esere başka ilaveleri de yapmak istediğini ifade eden Sinan Paşa, söylediklerinin çoğunu yerine getirememiştir. Eser, Emine Gürsoy Naskali tarafından dil ve lehçe yönünden incelenerek Latin harflerine aktararak yayımlanmıştır.⁶⁷

1.4.2.6.2. Ali Rızâ Karahisârî’nin Tezkiretü’l-Evliyâ Tercümesi

Bursalı Mehmed Tâhir’in Osmanlı Müellifleri’nde Ali Rızâ Karahisârî’nin Tezkiretü’l-Evliyâ mütercimi olduğu bilgisi kayıtlıdır.⁶⁸ Kütüphane katalog fişlerinde de Karahisârî tezkire mütercimi olarak yazılmıştır.⁶⁹ Ayrıca bu konuda Nesibe Kablender, “Ferîdüddîn-i Attâr’ın Tezkiretü’l-Evliyâ’sının Türkçe Tercüme Nüshaları Üzerinde Mukâyeseli Bir İnceleme” adlı yüksek lisans tezinin ilgili bölümünde Ali Rızâ Karahisârî’nin mütercim olamayabileceğini araştırmaları ölçüsünde kaynaklara dayandırarak ifade etmektedir.⁷⁰

1.4.2.6.3. İbrâhim İbni Bâyezîd’nin Tezkiretü’l-Evliyâ Tercümesi

İbrâhim İbni Bâyezîd’nin mütercim olduğuna dair bilgiler, László Rásonyi’nin Attâr’ın Tezkiretü’l-Evliyâsı hakkındaki bir bildirisine dayanmaktadır.

⁶⁵ Küçük, XVI. Yüzyıla Ait Bir Tezkiretü’l-Evliyâ Tercümesi, s.26.

⁶⁶ Agâh Sırrı Levend, Türk Edebiyatı Tarihi, c.I, s.439-441.

⁶⁷ Gürsoy Naskali, Sinan Paşa Tezkiretü’l-Evliyâ, Ankara: 1987.

⁶⁸ Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, İstanbul: c. II, s.223. 2. dipnot.

⁶⁹ Yavuz, Anadolu Türkçesiyle Yapılan En Eski Tezkiretü’l-Evliyâ Tercümesi ve Dil Özellikleri, s.43.

⁷⁰ Nesibe Kablender, “Ferîdüddîn-i Attâr’ın Tezkiretü’l-Evliyâ’sının Türkçe Tercüme Nüshaları Üzerinde Mukâyeseli Bir İnceleme”, (y.y.l.t.), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Bildiri metninde, F. Köprülü'nün Anadolu'da yazılmış olan ebedî eserleri sayarken bu eseri de zikrettiğine değinmiştir. Bildirisindeki ifadeler şu şekildedir:

“... *Catalogue des Manuscrits Turcs de la Bibl. Nat. I-II. Paris, 1932-33/ dört geniş Tezkiretü'l-Evliyâ'dan bahsetmektedir. 1439'a ait adı geçen 87 numaralı yazma yanında 1423'e /826/ e ait 86 numaralı yazma, muhtemel olarak İbrahim ibn Bayezid el-Azamî tarafından çevrilmiştir.*”⁷¹

1.4.2.6.4. Ahmed-i Dâî'nin Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi

Eser, Ahmed-i Dâî'nin ölmeden önce yazdığı son eser olarak tahmin edilmektedir. “*Karaca Bey'in isteği üzerine II. Murad için Feridüddin Attâr'ın aynı addaki eserinden tercüme edilmiştir.*”⁷² Eserin Süleymaniye Kütüphanesi Serez Bölümünde 1800 numarada kayıtlı nüshası şimdilik bilinen tek nüshadır.

1.4.2.6.5. Mustafa Hemedânî'nin Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi

Bu eser hakkındaki ilk bilgilerimiz, Orhan Yavuz'un çalışmasına dayanmaktadır. Onun tespitlerine göre;

*İstanbul Süleymâniye Kütüphanesi, Hacı Beşir Ağa Bölümü 471 numarada kayıtlı olan H. 996'da istinsah edilmiş, 222 varak, 19 satır, harekeli nesihle yazılmış bir Tezkiretü'l-Evliyâ yazması vardır. Attâr'ın eserinden tercüme olduğu anlaşılan eserin mütercimi kütüphâne fişinde Mustafa Hemedânî olarak görülmektedir. Mukavva ciltli olan bu eser Aliyyü'bnü Dâvud tarafından istinsah edilmiştir.*⁷³

Ancak Mustafa Hemedânî adında bir mütercim olup olmadığı konusu Nesibe Kablender'in ifadelerine göre şüpheli bir durumdur. Kablender'in konuyla ilgili makalesindeki ifadeleri şu şekildedir:

⁷¹ László Rásonyi, “Feridüddin Attâr Tezkeretü'l-Evliyâsının Budapeşte Yazması,” *XI. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler*, 1966, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınlarından, 1968, S:270, s.84-85.

⁷² Günay Kut, “Ahmed-i Dâî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Y., , c. II, 1989, s.57.

⁷³ Yavuz, *Anadolu Türkçesiyle Yapılan En Eski Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi ve Dil Özellikleri*, s.43.

Hacı Beşir Ağa Kütüphânesi'nin orijinal kataloğunu inceledik ve kataloğa günümüz harfleriyle “Attâr, Feridüddin Muhammed b. İbrahim b. Mustafa el-Hamadânî” yazılmış olduğunu gördük. Feridüddîn Attâr'ın adının, babasının adıyla beraber yazıldığında diğer Tezkiretü'l-Evliyâ nüshalarındaki kayıtlarda da “el-Attar, Feridüddin Muhammed b. İbrahim el-Hemedânî” olarak geçtiği görülmektedir. Hacı Beşir Ağa kataloğundaki künyenin yanlış yorumlanması “Mustafa Hemedânî” adında bir mütercim olduğu düşüncesini doğurduğunu tahmin ediyoruz.⁷⁴

1.4.3.Feridüddin Attâr'ın Tezkiretü'l-Evliyâ Adlı Eseriyle İlgili Yapılmış Tezler

1. Türkân Aksu, “Tercüme-i Tezkiretü'l-Evliyâ Üzerinde Lisânî Bir Çalışma” (*Mezuniyet tezi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1940-41).
2. Necla Pekolcay, “Anadolu Türkçesi ile Tezkire el-Evliyâ Tercümesinin Gramer Hususiyetleri” (*Mezuniyet tezi*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, 1945-46).
3. Verdi Kankılıç, “Uygurca Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi” (*Doktora tezi*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul, 1972).
4. Orhan Yavuz, “Anadolu Türkçesiyle Yapılan En Eski Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi ve Dil Özellikleri” (*Doktora Tezi*, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 1986).
5. Nazan Kırımhan, “XIV. Yüzyıla Ait Anonim Bir Evliyâ Tezkiresinin 100 Varakının Çevirisi Üzerine Bir Araştırma” (*Yüksek Lisans Tezi*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1988).
6. Önder Öz, “Değişik Bir Tezkiretü'l-Evliyâ Metni” (*Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992).
7. Harun Aydın, “Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi”, (*Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005).
8. Özlem Demirel, “Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi” (*Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005).
9. Mustafa Kuğu, “Tezkiretü'l-Evliyâ” (*Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2006).

---

⁷⁴ Nesibe Kablander, “Feridüddîn-i Attâr'ın Tezkiretü'l-Evliyâ'sının Türkçe Tercümeleri ve Mütercimleri” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 41/8, (Aralık 2015), s.200.

10. Uluhan Özalan, “Bir Tezkiretü’l-Evliyâ Tercümesi”, (*Yüksek Lisans Tezi*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009).

11. Serhat Küçük, “XVI. Yüzyıla Ait Bir Tezkiretü’l-Evliyâ Tercümesi” (*Doktora tezi*), Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2011.⁷⁵

Bunların dışında Attâr’ın tercümesi ile ilgili olan diğer bir eser, Emine Gürsoy Naskali tarafından doktora tezi olarak çalışılmış olan Sinan Paşa’nın Tezkiretü’l-Evliyâ adlı eseridir.⁷⁶

Yukarıda yer alan eserler haricinde Tezkiretü’l-Evliyâ’nın Türkçe Tercümeleri üzerine Nesibe Kablander tarafından bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.⁷⁷

1.4.4. Yazma Nüshanın Biçimsel Özellikleri

Kâğıt türü	: Abadî
Boyut (Dış-İç)	: 210x156 - 170x125 mm.
Yaprak	:1b-103b(104a-105b) arasında çeşitli nakiller vardır.)
İstinsah T. Hicri (M.)	: 1093 (1682)
Yazı Türü	: Nesih Kırmısı
Satır sayısı	: Eserin satır sayılarında tutarlılık görülmemektedir. 1b ve 103a varakları 10 satır ; 2a-49b arasında 13 satır ; 50a-51b arasında 14 satır ; 51a, 51b, 52a, 52b, 54a, 54b,56a, 56b, 57a varaklarında 15 satır ; 53a, 53b,55b, 57b-60b arasında ve 63b, 65a, 65b, 69a, 69b, 80a, 80b, 88b, 89a, 90b, 91a, 91b, 92a, 92b varaklarında 16 satır ; 55a, 61a-64b arasında, 68a, 70a,70b, 71a, 72b,73a, 73b-79b arasında, 81a, 81b, 82a, 82b, 83b-88a arasında ve 90a, 93a, 93b, 95a, 95b, 96b, 97b, 102b,

⁷⁵ Yukarıda yer alan çalışmaların isimleri, Nesibe Kablander’in “Ferîdüddîn-i Attâr’ın Tezkiretü’l-Evliyâ’sının Türkçe Tercüme Nüshaları Üzerinde Mukâyeseli Bir İnceleme” adlı tezinden alınmıştır.

⁷⁶ Gürsoy Naskali, *Sinan Paşa Tezkiretü’l-Evliyâ*, 1987.

⁷⁷ Kablander, Ferîdüddîn-i Attâr’ın Tezkiretü’l-Evliyâ’sının Türkçe Tercüme Nüshaları Üzerinde Mukâyeseli Bir İnceleme, 2015.

varaklarında **17 satır**; 66a, 66b, 67a, 67b, 68b, 71b, 72a, 83a, 94a, 94b, 96a, 97a, 99a-101b arasında ve 103a varaklarında **18 satır**; 98a, 98b, 102a varaklarında **19 satır** yer almaktadır.

Cilt : Yıpranmış, sırtı tamir görmüş, bez kaplı, kapakları yıpranmış kâğıt kaplı mukavva bir cilt içerisinde. Eserin kapaklarının üzerine sonradan bir müdahale olduğu düşünülmektedir. Eserin ön kapak yüzünde yer alan Arap harfleri ile yazılı kısmın üzerinin sonradan kaplandığı tahmin edilmektedir.

1.4.5. Eserin ve Yazma Nüshanın Diğer Özellikleri

Çalışmamızın metni Fars edebiyatının büyük şairi Feridüddin Attâr'ın Tezkiretü'l-Evliyâ'sının mensur tercümelerinden biridir. Birçok defa Türkçeye tercüme edilen eserin edebiyatımızda mühim bir yerinin olduğu muhakkaktır. Eser, harekeli olarak başlayıp daha sonra harekesiz olarak devam etmiştir. Büyük çoğunluğu harekesizdir. Harekesiz bölümdeki bazı kelimelerde harekelendirme yapılmıştır. Ne var ki harekelendirmelere ihtiyatla yaklaşılması gerekmektedir. Zira zaman zaman harekelendirmelerde yanlışlıklar yapıldığı görülmektedir.

Üzerinde çalıştığımız eserde konu başlıkları, âyetler, hadisler, beyitler, bazı kelimeler, Arapça cümleler, evliyânın isimleri ve *matlab*, *nakildür*, *nakildür kim*, *ve'l-âhîru minhüm* gibi ifadeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Ayrıca eserde evliyâ haricinde yer alan isimler ve kırmızı ile yazılmayan âyetlerin üzeri kırmızı ile çizilmiştir. Çerçevesiz olan sayfalara eski harflerle numaralar verilmiştir. Kırmızı ile yazılan numaraların sonradan eklendiği tahmin edilmektedir. Yine eserde sayfaların 10a, 20a, 30a şeklinde numaralı olan taraflarındaki varaklara, çok sonradan kurşun kalemle eseri okuyan birisi tarafından 10 ve katları şeklinde numaralar yazılmıştır. Eser Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda 06 Mil Yz A 7987/1 numaralı kayıta yer almaktadır.

Eserin temellük kaydında, “**mâh-ı rebî'ü'l-evvel fî-evâstı yevmi'l-isneyn 1093**” ifadesi yer almaktadır. Bu tarih miladi 1682 tarihine denk gelmektedir. Bu sebeple 17. yüzyılda istinsah edildiği kanaatine varılmış olan eserde dil hususiyetleri

çeşitlilik göstermektedir. Metinde kullanılan dil, eski Anadolu Türkçesi özelliklerini taşımaktadır. İmlâda mütercim ya da müstensih kaynaklı olduğunu düşündüğümüz hatalar ve tutarsızlıklar bulunmaktadır. Bu durum, imlâ hususiyetleri bahsinde belirtilmeye çalışılmıştır.

İncelediğimiz tercümede yer alan velîler, Attâr'ın eserindeki ilk 20 evliyâdan 18'ini içermektedir. Attâr'ın eserindeki ilk 20 evliyâdan olan Ebû Hâzım Mekkî ve Utbe Bin Gulâm bizim tercümemizde yer almamaktadır. Üzerinde çalıştığımız tercümede yer alan evliyâ isimleri ve yer aldıkları bölüm şu şekildedir:

1. Ca'fer-i Şâdık	1b-6a	10. Bîsr-i Hâfî	64b-67b
2. Üveys Karânî	6a-13b	11. Zennûn-ı Mısrî	67b-75a
3. Hasan-ı Başrî	13b-25b	12. Bâyezîd-ı Bestâmî	75a-88a
4. Mâlik-i Dînâr	25b-32a	13. Abdullah Mübârek	88a-93b
5. Muhammed Vâsi	32a-33a	14. Süfyân-ı Şevrî	93a-95b
6. Hâbîb-i 'Acemî	33a-39a	15. Şakîk-i Belhî(Ebû Şakîk)	95b-97b
7. Râbi'atü'l-'Adeviyye	39a-49b	16. Ebû Hanife'-i Kûfî	97b-99b
8. Fuzayl bin 'Îyâz	49b-56a	17. İmâm Şâfiî	99b-102a
9. İbrâhîm bin Edhem	56a-67b	18. Aḥmed-i Ḥanbelî	102a-103

Utbe Bin Gulâm, eserimizde ayrı bir bölüm halinde yer almamasına rağmen ona ait olan birkaç kıssa Hâbîb-i 'Acemî bölümünün sonunda 38a ve 38b varaklarında yer almaktadır. Ayrıca tercümede eksik kıssaların olmasına rağmen metnin kurgusu açısından herhangi bir uyumsuzluğa rastlanmamıştır. Eser, Orhan Yavuz'un çalıştığı en eski Türkçe Tezkiretü'l-Evliyâ tercümesi metni temel alınarak incelenmeye çalışılmıştır. Metnimiz, Prof. Dr. Süleyman Uludağ'ın ve Prof. Dr. Orhan Yavuz'un eserleri ile karşılaştırıldığında evliyânın anlatıldığı bölümler eksik bir yapıdadır. Bununla birlikte Orhan Yavuz'un eserinde olmayan, Attâr'ın eserinde beşinci sırada yer alan Muhammed Vâsî bölümündeki ifadelerin çoğunluğu bizim eserimizde yer almaktadır. Nurgül Sucu'nun tespit ve değerlendirmelerine göre;

“Eski Türk edebiyatında “tercüme”, bugünkü anlamıyla “çeviri” anlayışını aşan bir anlam taşır. Eski Türk edebiyatında “tercüme”nin şu şekillerini görmekteyiz:

- 1. Aslını bozmamak için kelime kelime yapılan çeviriler,*
- 2. Kelime kelime olmamakla birlikte aslına uygun olarak yapılan çeviriler,*
- 3. Eserin konusu aktararak yapılan çeviriler,*

4. Genişletilerek yapılan çeviriler.”⁷⁸

İncelediğimiz eseri de yukarıda yer alan ikinci gruba dahil edebilmemiz mümkündür. İncelediğimiz eserde çeviri; ifadelerin birebir çevrilmesi suretiyle değil aslına uygun olarak en kısa biçimde aktararak yapılmaya çalışılmıştır.

Eser, “*El-ḥamdü li llâhi rabbi’l-‘âlemîn ve’s-salâtü ve’s-selâm*⁽³⁾ ‘alâ seyyidînâ Muḥammedin ecma’in. Ammâ ba‘dehü Qur’ân’dan ve ḥadîşden ⁽⁴⁾ soñra hiç evliyâ ve meşâyih sözinden yigrek söz yokdur.” şeklinde kısa bir hamd ü senâ ile başlamaktadır. Tercümede her bir velî anlatılmaya başlanmadan önce ona ait sıfatlar ve betimlemeler verilmekte; daha sonra velîler tanıtılmaktadır.

Üzerinde çalıştığımız eserin mütercim hattından çıktığına dair zayıf işaretler bulunmaktadır. Söz gelimi metinde farklı dillerden aynı anlama gelen kelimelerin yan yana kullanılmış olması, böyle bir değerlendirmede bulunulmasına sebep gösterilebilir. Eserde zaman zaman 35a numaralı varakta, 5. ve 6. satırlarda yer alan “*Aña eyitmiş ki: Ḥabîb idesin işin artırsun, biz daḥi kirâsın müzdin arturalum.*” örneğinde olduğu gibi aynı anlama gelen farklı dillerden iki kelime (kirâ ve müzd) bir arada kullanılmıştır. Yine eserin 53a numaralı varağın 10. ve 11. satırlarında yer alan, “*Ya’ni: Anuñiçün kim beglik saña kıyâmet güninde nedâmet pişmânlık* ⁽¹¹⁾ *getürür.*” ifadesinde aynı anlama gelen farklı dillerden iki kelime (nedâmet ve pişmanlık) beraber kullanılmıştır.

Yukarıda bahsi geçen örnekler, incelediğimiz tercüme metninin mütercim hattından çıkmış olabileceği ihtimalini, zayıf da olsa, destekler mahiyette düşünülebilir. Mütercim, eseri Farsçadan tercüme ederken dönemin Türkçesinde hem Arapça hem de Farsça kelimelerin yerleşmiş olması sebebiyle, metninde bu tip kelimeleri birlikte kullanmış olmalıdır.

İncelediğimiz tercümenin asıl metinden sonra gelen 104a-105b varakları arasında çeşitli ifadeler yer almaktadır. Bu kısımda Sâmirî ve Hz. Mûsa ile ilgili bir olay anlatılmaktadır. Ayrıca metinde derkenarların bulunduğu birden fazla varak da mevcuttur. Söz konusu derkenarlarda ilahi ve kaside başlıklarının bulunduğu şiirler ve Arapça ifadelerin yer aldığı kısımlar bulunmaktadır. Bu şiirlerden birkaçı Yunus Emre’nin ilahi olarak söylenen şiirleridir. Eserin 10a, 10b, 11a, 30a, 31b, 32b, 37a,

⁷⁸ Nurgül Sucu, “Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği”, *Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.19, (Bahar 2006), s.130.

38a, 39a varakları, derkenarların bulunduğu varaklardır. Bu kısımlar metne dahil edilmemiştir. Bunlara ek olarak metnin 81b ve 97b varaklarının üst kenarlarında *vakf*; 9b, 41b ve 104b varaklarının üst kenarında ise *Vakf-ı Paşa Oğlu Mahmûd Ağa* ifadeleri yer almaktadır.

Ayrıca metnin 106a-110b varakları arasında *Hażâ kitâb-ı Bismillâhirrahmânirrahîm Mi'râc-ı Muḥammed Muṣṭafâ* başlıklı bir mensur miracnâme bulunmaktadır. Miracnâmenin eserin müellifine ait olduğu düşünülmektedir. Miracnâmenin istinsah özellikleri, tercüme metnin istinsah özelliklerine uymaktadır. Ayrıca metnin mürekkep renginin de asıl metinle aynı renkte olması, miracnâme ile tercüme eseri aynı kişinin kaleme aldığını düşündürmektedir.

Yukarıda yer alan hususlardan başka metnin içeriğine dair bir kaç özellik de belirtilmiştir. Aşağıda metinde yer alan ayet ve hadislerin yazıldığı dönemin dil özellikleri dikkate alındığında tercüme ediliş şekillerine dair örneklerle, evliyâlara ait olan kelâm-ı kibar ifadeler ve maddi-manevi hayata dair örnek kıssalara yer vermeye çalışılmıştır. Ayrıca metinde yer alan ayetler metindeki sıralamaları dikkate alınarak maddeler halinde gösterilmiştir.

1.4.6. Eserdeki Âyetler, Hadisler ve Kıssalara Dair

Eserdeki âyetler, hadisler ve kıssalar aşağıda örneklendirilmiştir. Öncelikle müellifin âyet ve hadisleri Türkçeye aktarırken nasıl bir yol izlediği dair bir fikir sahibi olunmasına katkı sağlamak amacıyla, ilgili örnekler aşağıda verilmiştir:

يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ

Ya'ni Tañrı Te'âlâ eydür:

'Kim dilersem kendü rahmetime lâıyık kılam.' ^[5-a] [Âli İmrân Sûresi, 74. âyet]

اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ لِمَنْ يَشْرِكْ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ

Ya'ni: "Tañrı Te'âlâ şol kişileri yarlıgamaz kim Tañrı'ya şirk getüre, ya'ni iki diye.

Bundan artuķ yazuķ işleyenleri yarlıgar kim dilerse." ^[25-a] [Nisâ Sûresi, 48/116. âyet.]

”ادعوني استجب لكم“

Ya'ni: 'Siz du'â kıluñ ben müstecâb kılam.' ^[31-b] [Gafir(Mü'min) Sûresi, 60. âyet]

”من جاء بالحسنة فله عشر أمثالها“

Ya'ni: 'Her kim benüm içün bir müzd işlerse ben anuñ ivāzın on o kadar virem' ^[43-a]
[En'âm Sûresi, 160. âyet.]

يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً فَادْخُلِي فِي عِبَادِي وَادْخُلِي جَنَّاتِي

Ya'ni: “Ey arı cān, Tañrı'ña döngil hoşnüdlik birle.” ^[49-a] [Fecr Sûresi, 27/28/29/30. âyet.]

الْمَ يَأْنٍ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ

Ya'ni: “Ey imān getürmiş kullar, vaqt olmadı kim sizün uyumış kalbiñüz uyana.” ^[51-a]

[Hadîd Sûresi, 16. âyet.]

”مَنْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرُوا حِوَالَتَيْنَا أَنْ نَجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ“

Ya'ni ma'na'sı oldur kim Tañrı Te'ālā eydür:

“Ol kişiler ki kim yavuz ‘amel vardır şanurlar kim ben bunları işleyenler eyü ‘amel işler gibi kılam.” ^[52-b] [Câsiye Sûresi, 21. âyet.]

”أَرْبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرًا مِّنْ اللَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ“

Ya'ni: “Ey kişi, şol bir günde tapacaklar mı yegdür yāhūd ol Allah Vāhidü'l-
Ḳahhār'dur.” ^[55-b] [Yûsuf Sûresi, 39. âyet.]

”فَعَالٌ لِّمَا يُرِيدُ“

Ya'ni: 'Ne kim diler işler anuñ işi senüñ 'aqluñ kıyāsuna sığmayısardur.' ^[73-b] [Hûd
Sûresi, 107. âyet.]

أَنْ اشْكُرُوا لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ

Ya'ni Tañrı Te'ālā eydür:

“Ḳulluğı baña kıluñ ve daği atañuza ve anañuza kıluñ.” ^[75-b] [Lokman Sûresi, 14. âyet.]

أَنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي

Ya'ni, Bāyezîd eydür Tañrı dilinden:

“Tañrıyam benden artuḳ Tañrı yoḳdur baña tapuñ.” ^[78-a] [Tâhâ Sûresi, 14 âyet.]

وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ

Ya'ni: "Tañrı bilmek haqqınca kimse bilmedi." ^[84-a] [En'âm Sûresi, 91. âyet.]

”أَلَرَّحْمَنِ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى

“Raḥmān'ın ‘azameti ‘arş üzeründedir.” ^[85-b] [Tâhâ Sûresi, 5. âyet.]

”مَنْ ذَا الَّذِي يُقرضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا“

Ya'ni: “Kimdür ki ben Tañrı ödünç vire, on[a] anca girü virirem.” ^[89-a] [Hadîd Sûresi, 11. âyet / Bakara Sûresi, 245. âyet.]

”أَنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ“

Ya'ni: “Şadağa dervişlere ve miskinleredir. Bunlara virdigüñüz baña ödünç virdiñüzdür.” ^[89-a] [Tevbe Sûresi, 60. âyet.]

وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ لَعَهْدُ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا

Ya'ni: ‘Kavl yirine getür kim kavl sözün sorılısardur.’ ^[92-a] [İsrâ Sûresi, 34. âyet.]

”وَيُجِبُونَ أَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا“

Ya'ni ki: “Degüldür işmeledigüñüz şey ile ögülmek isteyesiz imdi.” ^[99-a] [Âl-i İmrân Sûresi, 188. âyet.]

وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ

Ya'ni: “Her kim bir yazuğa kaşd eylemiş olsa Tañrı’dan korksa an[ı] ol yazuğdan yığsa, ol kişiniñ maḳām[ı] uçmağdur.” ^[101-a] [Nâziât Sûresi, 40/41. âyet.]

”أَنَا عِنْدَ الْمُتَكَبِّرَةِ قُلُوبُهُمْ“

Ya'ni Tañrı eydür: “Ben sinuğ gönüller katındayum.” ^[85-b]

Peyğamber ḥazret[i] ḥadîşinde buyurır: “نَهَيْتُكُمْ عَنِ الشُّهُرِ تَيْنِ”

Ya'ni: “İki bellülikden sizi yığdum.” Ya'ni ki bay ola yiñi ṭonlar geye ḥaḷḳ arasında bellü olmağ için. ^[94-a]

Bu sözi ol ma'nā üzerine didi kim Peyğamber eyitdi: “مَنْ جَعَلَ قَاضِيًا فَقَدْ دَبِحَ بَغِيرِ سَكِينٍ” didi.

Ya'ni: “Her kim ḳāzî olursa bıçaqsız boğazlandı.” didi. ^[98-b]

İdevüz kim ḥoca-i imām buyurur: “إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى صَوْرِكُمْ”

Ya'ni: “Tañrı siziñ şüretüñüze baḳmaz. Ve daḥi erkeklüñüze ve dişilüñüze baḳmaz. Belkim sizüñ gönlüñüze ve niyetüñüze baḳar.” ^[39-a]

Ve daħi peygamber ‘aleyhisselām bu ḥadīṣ Tañrı’dan rivāyet kıılır kim Tañrı Te‘ālā eydür: “أَحَبُّتُ عَبْدًا كُنْتُ لِيَدَهُ الْحَدِيثُ”

Ya‘ni: ‘Kaçan bir kıulum sevsem ben anuñ kıulağı olurum benümle işidür ve gözi olurum benümle görür ve eli olurum benümle dutar.” [74-a]

Ve daħi peygamber ḥazret[i] eyitdi kim: “Tañrı Te‘ālā ol ev kıavmin düşmān dutar kim anda ādem çok yiyeler.” didi. [94b]

Bunuñ ma‘nāsı oldur ki; “Ġıybet söylemek ādem et[i] yimekdür. Ḥaķ Te‘ālā Ġıybet söyleyenleri düşmen dutar.” [94-a]

Peygamber ‘Aleyhi’s-selām buyurur: “كُلُّ قَرَضٍ جَرٌّ نَعْمًا فَهُوَ رَبًّا”

Ya‘ni: “Her ödünc kim assı çeke ḥarām olur.” didi. [98-b]

Aşağıda ise metinde geçen kıssalar arasından seçilmiş aşağıdaki örneklere yer verilmiştir. Örneklerin müellifin bakış açısını yansıtmaları bakımından da değeri taşıdığı düşünülmektedir.

Örnek: Fuṣayl’ın bir dört yaşında oğlu var idi. Bir gün bağına başıdı. Oğlu eydür: “Ey ata, beni sever misin?” Eydür: “Belī.” Oğlan eydür: “Tañrı[yı] sever misin?” [Eydür]: “Belī.” Eydür: “Kaç göñlin var?” Fuṣayl eydür: “Bir.” Oğlan eydür: “Bir göñle iki sevgi sığmaz.” Fuṣayl derḥāl bildi kim söz oğlan söz[i] degüldür. [54-a]

Örnek: İbrāhīm şordılar kim: “Ne sebebdendür kim du‘ā kıılırız du‘āmuz kıabül olmaz?” İbrāhīm eydür: “Anuñçün kim Tañrı bilürsüz tã‘at kıılmazsınız ve peygamberi bilürsüz sünnetine uymazsınız ve Kıur‘ān okursız anuñla ‘amel kıılmazsınız ve Tañrı’nın ni‘metin yirsiz şükr kıılmazsınız ve bilürsüz kim uçmak anı taleb kıılmazsınız ve bilürsüz kim tamu vardur andan kaçmazsınız ve bilürsüz kim şeytān ve nefsi anuñla şavaşı kıılmazsınız. Belkim anuñla düzenlik idersiz ve bilürsüz kim ölüm ve aḥreti anuñçün yarağ itmezsiniz. Vaşıyyetleri kıabre kıorsız anlardan ‘ibret almazsınız.” [62-a]

Örnek: Ve daħi bir mürīd Bāyezīd düşünde gördi şordı kim: “Münker ve Nekīr şormağından nice geçdün?” Eydür: “Kaçan ol iki firişte geldi baña şordı kim;

‘Tañruñ kimdür?’ Ben eyitdüm: ‘Baña şorma kim işiñüz bitmez. Eger ol baña kim yüz kez dirsem ki Tañrum oldur fāyide kılmaz. Tā bir kez ol Bāyezīd benüm kulum dimeyince fāyide etmez.’ [88-a]

Örnek: Bir yigit ‘Abdullāh’ıñ eline ayağına düşdi zārılık kıldı, ağladı. ‘Abdullāh eydür: “Ey yigit, noldı saña kim bile zārılık kılırsın?” Ol yigit eydür: “Yazuq işledüm odından ağılarum. İşime pişmān dañi oldum, söylemege dañi utanurvan.” ‘Abdullāh eydür: “Söylemek gereksin?” Ol yigit eydür: “Anam ile zinā kıldumdı.” ‘Abdullāh eydür: “Ben şandum ki ğıybet eylemiş olasın. Ğıybet zinādan yavuzırağdur.” [92-b]

Örnek: Bir kez bir yigidiñ hacc[ı] fevt olmuş, anı añup āh kılar. Süfyān eydür: “Dört kerre hacc kıldum anı saña virem, sen ol āhiñ müzdin baña vir.” Yigit eydür: “Virdüm.” Ol gice Süfyān düşde gördi kim eyitdiler: “Yā Süfyān, ol aşşı kim sen eyledüñ, eger kamu ‘Arafāt ehline üleşdürürseñ kamu bay olurlardı.” [93-b]

Örnek: Şāfiī eydür: “Peyğamberi düşümde gördüm. Baña didi: ‘Sen kimsin?’ Eyitdüm: ‘Yā Resüllullah, senüñ yoluñda bir kişiyem.’ Eyitdi: ‘Baña yakın gel.’ Yakın⁽⁶⁾ vardum mübārek ağzınıñ yarın ağzuma tükürdi, ağzum tıldı. Baña didi kim: ‘Vargıl Tañrınıñ berekāt[ı] seniñ üstüñe olsun.’ Şolok sā‘at ‘Alī dañi düşümde gördüm, benümle ğorişdi ve barmağından yüzüĝin çıkardı, barmağına geçirdi.” Peyğamberiñ ve ‘Alīniñ⁽⁹⁾ ‘ilmi aña hāşıl oldı. [100-a]

Örnek: Ve dañi Ḥasan Başrī bir vaqt şeyḥ, Sa‘īd’e naşīḥat virürdi. “Üç işi işleme eyü degüldür: Evvel ol kim sultānlar ve begler döşegine ayağıñ başmağıl. Eger halka şefā‘at kılmak içün dañi olursa. İkinci başı örtülüler ile oturma eger ol Rābi‘a dañi olursa. Ve aña Tañrı kitābın dañi öğredürseñ. Üçünci beglere rāz virme ve begleriñ tatlu sözine aldanmağıl ‘ākıbet peşīmān olasın.” [18-b]

1.4.7. Türk Edebiyatında Tezkiretü'l-Evliyâ'nın Yeri⁷⁹

Tezkiretü'l-Evliyâ, büyük evliyâların, Allah dostlarının, sûflerin, âriflerin hayatlarının, kerâmetlerinin, söz ve davranışlarının anlatıldığı eserlerdir. Fars edebiyatının en büyük şairlerinden olan Feridüddin Attâr'ın 13. yüzyılda mensur tarzda yazdığı eser, aynı zamanda bu türün de adı olmuş ve birçok defa Türkçeye tercüme edilmiştir.

Tasavvuf hareketinin 9. yüzyılda ortaya çıkışı ve ilerleyen yüzyıllarda olgunluk kazanarak gelişmesi, İslam dünyasının her yerinde mutasavvıfların yetişmesini sağlamıştır. İlk başlarda bölgesel olarak ortaya çıkan tarihî kayıtlarda birtakım menkıbelerin ve daha sonraki zamanlarda ortaya çıkan tabakat kitaplarında sûflerin de yer alması, evliyâ tezkirelerinin ilk evrelerinde görülen bir durumdur. 9. yüzyılda sûfler hakkında eserler yazılmaya başlanmıştır. Sülemî'nin Tabakatu's-Sufiyye'si, Hucvirî'nin Keşfu'l-Mahcûb'u ve Kuşeyrî'nin er-Risale'si 9. yüzyılda bu türde yazılan eserlerdir.

İlk başlarda tarikat kurucularına, pîrlere mahsus olan bu eserlerde daha sonradan şeyhlere ve halifelere de yer verilmiş ve içeriği genişleyerek tek bir kişinin anlatımından çıkmıştır. **Menâkıbnâmelerde herhangi bir tarikata mensup bir kişinin menkıbeleri anlatılırken, evliyâ tezkirelerinde birden çok velînin menkıbelerinden bahsedilmektedir.** Menâkıbnâmeler, tarikatların ortaya çıkışından ve yaygınlaşmasından sonra ortaya çıkıp yaygınlık kazandıkları için evliyâ tezkireleri türünde yazılan eserlerden daha sonra görülmeye başlanmışlardır. Yalnızca bir veliyi anlatan tarzda yazılan menâkıbnâmeler, daha çok 11. yüzyıldan sonra görülmeye başlanmasına rağmen, bazı eserlerin içerisinde yazıya geçirilmiş şekilde yer almış bu türden eserler de vardır.

9. ve 10 yüzyıllardaki tasavvuf sahasında meydana gelen gelişmeler, Horasan ve Harezm sahasında yaşayan Türkleri de etkilemiştir. Türklerin İslamiyeti benimsemelerinde tasavvufî hareketlerin çok önemli bir yeri olduğu muhakkaktır. Sözlü kültürün hâkim olduğu Türk toplumunda evliyâ menkıbelerinin kısa sürede benimsenmesi ve yayılması kolay olmuştur. Türk destan geleneği ile evliyâ menkıbeleri arasında benzerlikler bulunması, bu süreci hızlandırmış ve İslâmiyetin

---

⁷⁹ Bu bölümde Ahmet Yaşar Ocak'ın, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Evliya Menâkıbnâmeleri [XV-XVII Yüzyıllar]*, adlı eserinden yararlanılmıştır.

Türkler arasında benimsenmesini kolaylaştırmıştır. Türk destan geleneğinde var olan alp tipi ve özellikleri İslamiyetin kabul edilmesinden sonra yerini birçok özelliğiyle birlikte velî tipine bırakmıştır. İslam öncesi cihan hakimiyeti anlayışı, İslamiyetin kabul edilişi ile birlikte cihad mefkûresine dönüşmüştür. Bu durum, Oğuz Kağan destanının Uygurca ve Farsça yazmalarında da görülebilmektedir. Bu dönemde İran destanî edebiyatının ve özellikle de Firdevsî tesiri, dikkate alınması gereken bir durumdur. Firdevsî'nin Şehnâme'si belki de en çok etki eden eser olmuştur. Bu eserle başlayan süreç, Türk edebiyatının Orta Asya'daki gelişimini hızlandırmış ve Anadolu'da asıl ürünlerini göreceğimiz süreci hazırlamıştır. Ahmet Yaşar Ocak'ın işaret ettiği gibi;

Türk menâkıbnâme edebiyatının bugün bilebildiğimiz ilk örneği, İslamî Türk edebiyatının ilk mahsulü olan Kutadgu Bilig'in de yazıldığı Karahanlı Türk devleti sahasına aittir. Tezkire-i Satuk Buğra Han ismiyle tanınan bu ilk örnek, görüldüğü gibi ne menâkıbnâme adını taşımakta, ne de kahramanı bildiğimiz cinsten bir velî olmaktadır. Eser, adından anlaşılacağı üzere, Karahanlılar'ın ilk hükümdarı Satuk Buğra Han'ın Müslüman oluşunu ve ondan sonraki hayatını anlatmaktadır. Buna rağmen bu eseri bize kadar gelebilen ilk Türk menâkıbnâmesi saymak durumundayız. Bunun sebebi önce kahramanı olan hükümdarın, kerâmetler gösteren bir velî hüviyetinde olması, sonra da, eserde mevcut menkabelarin tam mânasıyla birer evliyâ menkabesi özelliğini arz etmesidir.⁸⁰

Bu tür, Anadolu sahasında 1071'de Malazgirt zaferi ile Türklerin Anadolu'ya gelişinden çok zaman sonra ortaya çıkmıştır. Bu süreç zarfında yeni kurulan devletin kuruluş süreci, ağır savaşların yaşanması, sosyal, siyasal ve kültürel ortamın tam olarak sağlanamaması, bu tür ürünlerin ortaya çıkış sürecini uzatmıştır. Ne var ki yeni coğrafyada kurulan Anadolu Selçuklu Devleti'nin sûfilere ve velîlere önem vermesi, daha sonraları Moğol istilasının ortaya çıkarmış olduğu yıkım ve bu sürecin devamında Anadolu'da idarecilerinin Türkçeden başka dile sahip olmayan beyliklerin kuruluşu ile Türkçeye verilen önem artmıştır. Böylece başta Yesevî dervişleri olmak üzere birçok sûfî Anadolu'ya gelmiş; Anadolu coğrafyasında tasavvuf hareketi hızlanarak gelişmiş ve ilk mahsullerini vermiştir. Daha çok dinî eserler verilmeye başlandığı bu dönemde Türkçe her ne kadar bir yazı dili haline gelemediyse bile bu konuda ilk eserler Türkçe olarak ortaya konulmuştur. Bu eserler daha çok tercüme mahiyetinde gelişmiş; Kur'ân, Kısasu'l-Enbiyâ, Tezkiretü'l-Evliyâ

⁸⁰ Ahmet Yaşar Ocak, *Kültür Târihi Kaynağı Olarak Evliya Menâkıbnâmeleri [XV-XVII. Yüzyıllar], (Gözden geçirilmiş 5. baskı)*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2016, ss.73-73.

tercümeleri ve sûre tefsirleri gibi tercüme eserlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Attâr'ın eserinin de bu zamanlar tercüme edilmesi, Anadolu'da menâkıbnâmelerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

1.4.8. Nüshanın İmlâ Hususiyetleri

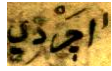
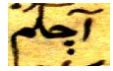
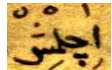
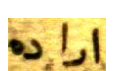
Üzerinde çalışma yaptığımız eserin büyük bir çoğunluğu harekesiz olup okunaklı bir yazıya sahiptir. Eserde umumiyetle eski Anadolu Türkçesine ait dil özellikleri görülmektedir. Metnin incelenmesi bu bağlamda ele alınmıştır. Metinde ünlülerin gösterilişinde, harekeli kısımların dışında metnin çoğunluğunu oluşturan harekesiz kısımlar da dikkate alınarak örnekler verilmeye çalışılmıştır. Ayrıca aynı kelimenin farklı yazılışlarına ve hatalı imlâ özelliklerine sahip kelimeler gibi hususlar da belirtilmeye çalışılmıştır.

Sesli Harflerin Yazılışı

“A” Sesinin Yazılışı

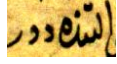
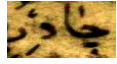
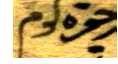
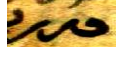
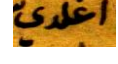
İlk Hecede “a” Sesinin Yazılışı

Kelime başında “a” sesi eserde *elif* (ا), *üstünlü elif* (اِ) veya *medli elif* (اَ) ile yazılmıştır. Eserin harekeli olan yerlerinde “a” sesi genellikle *üstünlü elif* (اِ) ile gösterilirken harekeli olmayan yerlerde yalnızca *elif* (ا) harfi kullanılmıştır.

açardı		19-4	açalum		20a-12
açıldı		5a-13	anuñla		2b-6
açılmış		10b-2	ayıra		4a-9
anı		2a-7	arada		41a-4
andan		4b-1	altunun		4b-1

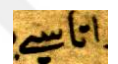
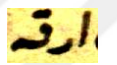
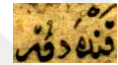
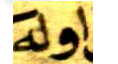
Orta Hecede “a” Sesinin Yazılışı

Kelime ortasında “a” sesi *üstün* (َ), *üstünlü elif* (اِ), *elif* (ا) veya *güzel he* (ُ) ile yazılmıştır.

altındadır		15a-7	arada		41a-4
çadır		14b-5	çıkaralum		62b-1
katında		39b-1	kalurdi		7b-5
şaklar		8a-13	şanmış		96b-6
varur		21b-2	ağladı		97a-8
var idi		91-1	ağlar		8a-11

Son Hecede “a” Sesinin Yazılışı

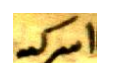
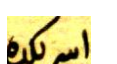
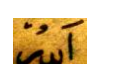
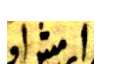
Metinde son hecede “a” sesi *güzel he* (◦), *üstün* (◌) veya *elif* (◌) ile gösterilmiştir.

aña		81a-8	aña		49b-3
olma		39b-8	atası		75a-14
arqa		62b-11	qandedür		8a-8
anda		13b-8	ola		17b-9
katıma		49b-3	yazıda		63a-4

“E” Sesinin Yazılışı

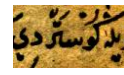
İlk Hecede “e” Sesinin Yazılışı

Metinde ilk hecede “e” sesi *elif* (◌) ve *üstünlü elif* (◌) ile yazılmıştır.

etmege		78b-16	eylemekdedür		86a-17
eger		87a-2	etmek		102b-7
eyle		103a-1	esirgeye		21a-7
esirlikde		40a-11	eydür		2b-6
ermiş		63b-5			

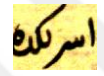
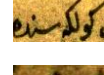
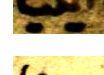
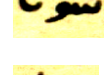
Orta Hecede “e” Sesinin Yazılışı

Kelime ortasında “e” sesi genellikle *üstün* (ُ) ile kimi zaman da *elif* (ِ) ile yazılmıştır. Harekesiz olan yerlerde ise hiçbir işaret kullanılmamıştır.

nereden		3a-11	gösterdi		3b-5
etmek		102b-7	üzerine		98a-12
dedesi		3a-8	gösterdi		8b-4
kepenegi		57b-2	dileyeyin		48a-3
gemici		60b-9	neyleyüb		68a-14

Son Hecede “e” Sesinin Yazılışı

Hece sonlarında “e” sesi *güzel he* (ٜ) ve çoğunluklarda *elif* (ِ) ile gösterilmiştir.

etmege		78b-16	esirlikde		40a-11
gelürse		17a-2	eyleye		16b-4
gice		20b-6	sögene		47b-8
gice		20b-11	gölgesinde		81b-1
üstinde		75a-6	üzere		75a-6
igne		70b-8	eyleye		71a-4
irte		13b-4	sevene		47b-8
sevene		47b-8	sögene		47b-8

“I”/“i” Seslerinin Yazılışı

İlk Hecede “ı”/“i” Seslerinin Yazılışı

Metinde “ı”/“i” sesleri kelime başında *elif* (ا), *elif-ye* (اِ), *esreli-elif* (اِ), ve *esreli-ye* (اِ) ile yazılmıştır.

ıssı		29a-10	ırmağı		45b-10
ısıtma		27b-1	ısmarlamış		49b-1
ışlandı		22a-5	içinde		22a-12
içer		22a-11	issi		17b-13
ikinci		57a-5	itmişler		78b-9

Orta Hecede “ı”/“i” Seslerinin Yazılışı

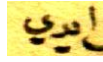
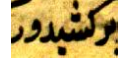
Metinde “ı” ve “i” sesleri hece ortasında *esre* (ِ) ve *esreli ye* (اِ) ile yazılmıştır. Harekesiz olan yerlerde herhangi bir işaret kullanılmamıştır.

dicle		5a-4	eyitdiler		96b-12
kim		5a-7	tiz		83a-16
karınca		15b-13	içinde		22a-12
gice		20b-11	üzerine		98a-12
sağışınca		7a-9	altındadır		6b-11
biñ		17a-12	yidiler		64a-15

Son Hecede “ı”/“i” Seslerinin Yazılışı

Kelime sonunda “ı” ve “i” sesleri *ye* (اِ), *esre* (ِ) veya *güzel he* (ِ) ile yazılmıştır.

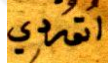
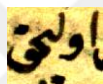
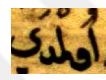
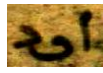
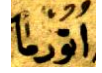
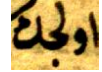
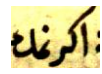
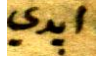
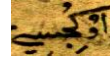
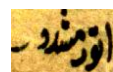
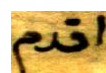
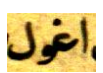
ki		83b-12	kişilere		6b-8
anı		7a-2	anı		10a-12

şandı		11a-3	dürtelerdi		39b-3
idi		43a-1	kiçi		71a-3
bitide		21b-6	kişidür		37b-13
kimi		60b-9	içi		79b-14

“O” / “Ö” Seslerinin Yazılışı

İlk Hecede “o” / “ö” Seslerinin Yazılışı

Kelime başında “o” / “ö” sesleri, harekeli olan yerlerde *ötrelî elif-vav* (اَو) ve *elif üzeri ötre* (اْ) ile harekenin olmadığı yerlerde ise *ötresiz elif-vav* (او) ve *elif* (ا) ile gösterilmiştir.

oturdı		2a-12	olmak		60b-6
olıcak		60b-6	ortasında		76a-6
olur		1b-9	olmadı		2a-7
öldürmekden		2a-7	ol		4a-11
od		16a-1	oturma		18b-4
oturub		20a-4	ölice		21b-7
ölü		25a-8	öğrenmek		44b-7
öpdi		91a-12	ökücisi		6b-2
örü		99b-2	önünde		14a-7
ötede		101a-1	oturmuşdur		83a-9
öküş		97a-14	okıdum		37a-5
oğul		59a-1			

Orta Hecede “o”/“ö” Seslerinin Yazılışı

Metinde “o”/“ö” sesleri harekesiz olan yerlerde vav (و) ve hiçbir işaret konulmadan gösterilirken, harekeli yerlerde ise *ötre* (ُ) ve *ötreli vav* (ُ) ile yazılmıştır.

boyunı		12b-5	boş		60b-1
doymadan		23b-11	boğazlamak		73a-3
böyle		15a-4	koşulmuşdur		11a-10
bölük		70a-6	gördi		72b-8
götürdi		63a-8	börk		81a-7
börki		87a-17	sözine		5b-12
şöyle		15b-4			

Son Hecede “o” Sesinin Yazılışı

Kelime köklerinin sonlarında “o” sesi sadece vav (و) ile gösterilerek yazılmıştır.

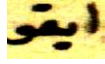
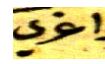
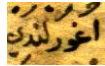
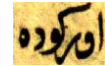
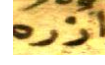
ko-mış		26a-11	ko-dı		27b-12
ko		82b-15			

“U”/“Ü” Seslerinin Yazılışı

İlk hecede “u”/“ü” Seslerinin Yazılışları

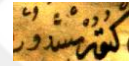
Metinde “u”/“ü” sesleri kelime başında *elif* (ا), *ötreli elif-vav* (اُ) veya *ötresiz elif-vav* (او) ile yazılmıştır.

urmuş		91a-5	ucı		87a-9
ummaz		15b-7	unutma		90a-11

uyku		43a-13	uğrı		43a-13
uğurlandı		4a-11	ürküde		78a-10
üç		11b-1	üzre		19a-6
üzüm		76a-17	üzüm		76b-3

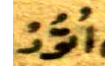
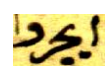
Orta Hecede “u”/“ü” Seslerinin Yazılışı

Kelime ortasında “u”/“ü” sesleri vav (و), ötre (ُ) veya ötreli vav (ُو) kullanılarak yazılmıştır. Harekenin olmadığı yerlerde herhangi bir işaret kullanılmamıştır.

yavuz		49a-5	yüz		57b-1
oğul		59a-1	götürmüşdür		2a-6
katuña		2b-2	avuç		41a-13
üzüm		76b-3	bulam		92a-3
öküş		97a-14	bulmadı		41b-1

Son Hecede “u”, “ü” Seslerinin Yazılışı

Metinde kelime sonlarında “u”/“ü” sesleri vav (و) ve ötre (ُ) ile yazılmıştır. Harekesiz olan yerlerde ise yalnızca vav (و) kullanılmıştır.

şam		96b-11	ötürü		94a-1
işbu		2b-9	akçelü		48a-2
tolu		14b-8	içerü		18b-11
eyü		23a-9	girü		58b-16
şamu		94b-4			

Sessiz Harflerin Yazılışı

Türkçede yer alan *p*, *ç*, *g*, *ñ* sessiz harflerinin karşılığı Arap alfabesinde tam olarak yoktur. Arap alfabesinde bu sessiz harfler bazı özel işaretlerle karşılanmaktadır. “*p*” sessiz harfi için *be* (ب) ve *pe* (پ), “*ç*” sessiz harfi için *cim* (چ) ve *çim* (چ), “*g*” sessiz harfi için *kef* (ك), (ك), “*ñ*” sessiz harfi için de *kef* (ك), (ك), (ك) harfi kullanılmaktadır.

“Ç” Sessiz Harfinin Yazılışı

Eserde *c* (چ) ve *ç* (چ) sessiz harfleri birlikte kullanılmıştır. Metnin *ç* (چ) sesinin gösterilmesi için genellikle *c* (چ) sessiz harfinin kullanımı tercih edilmiştir. Ancak metinde *ç* (چ) sessiz harfinin kullanıldığı kelimeler de bulunmaktadır.

Çim چ sessiz harfi ile yazılan bazı kelimeler:

çok		2b-5	çanak		46a-7
bıçak		46a-6	içinde		51a-6
çeri		15a-12	çırak		46a-8

Cim چ sessiz harfi ile yazılan bazı kelimeler:

bucağda		50a-11	bilici		1b-7
giceye		8a-9	bunca		9a-2
anca		30b-3	keleci		54b-7

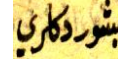
Metinde *ç* sessiz harfi için *c* (چ) sessiz harfinin gösterilerek yazıldığı birkaç kelime:

kaç		102a-1	agaçdan		95a-10
borçlu		98b-16			

“P” Sessiz Harfinin Yazılışı

Metnimizde ön, orta ve son ses durumunda hem *pe* (پ) sessiz harfi hem de *be* (ب) sessiz harfi kullanılmıştır. Metinde *pe* (پ) sessiz harfi yerine *be* (ب) sessiz

harfi kullanıldığı kelimelere aşağıda örnekler verilmiştir. Bugün Türkiye Türkçesinde *p*'li kullanılan bazı kelimelerin metinde *b*'li yazılışları mevcuttur. Bu kelimeler metinde *p*'li şekilde okunmuştur.

parmağıyla		99b-4	pişmiş		58b-2
pişirüp		64a-15	bişürdikleri		90b-9
kapusına		18b-9	yaprak		88a-11
iplik		44b-9	toprak		51b-13
Çalab'um		73b-12			

Metinde Türkçe kelimelerin sonlarında *pe* (پ) sessiz harfi ile yazılması gereken ekler *be* (ب) sessiz harfi ile yazılmıştır. Bu durum çoğunlukla *-ip*, *-ip*, *-up*, *-üp* zarf-fiil eklerinin yazımında gerçekleşmiştir. Aşağıda bu duruma ait örnekler yer almaktadır.

giyüp		32b-13	aldanup		5b-12
çağırup		5a-2	bilip		54a-7
dutup		10a-10	kılub		103a-12
binüp		61a-11	dartıp		92a-7
çıkıp		57b-1	tırup		103a-15
oturup		63b-4	idüp		4b-5
getürüp		94b-17	atup		13b-6
dutup		41a-3	gelüp		102b-6
urup		103b-1	bişürüp		64a-15
girip		38a-6	girip		20a-2

“K”, “G” ve “Ñ” Sessiz Harflerinin Yazılışı

Metnimizde “k” ve “g” sessiz harfleri ayrımında herhangi bir işarete başvurulmamıştır. Bu arada k ve g sessiz harfleri metinde (ك), (گ), (ك) harfi ile yazılmıştır. “k” sessiz harfi kelime sonunda yalnızca *kef* (ك) yazım şekliyle değil, kelime ortasındaki *kef* (ك) yazım şekliyle de yazılmıştır.

eksük		82b-5	kim		85a-5
meger		102b-5	dök		70b-7
kendözine		7b-4	girü		64a-11
etmek		8a-9	görekli		12b-6
geçmezven		17a-7	yükseklik		13a-12
gülmek		25b-5	yük		57b-13
gerek kim		80b-16			

Metinde üç noktalı *kef* (ك) harfi k, ve ñ sessiz harflerinin gösterilmesinde kullanılmıştır.

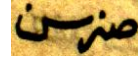
diñlediler		2a-13	añ[ı]		11b-7
sökel		85b-7	eylemeñ		70b-17

Türkçede iç ve son hecede bulunan “ñ” sesi, metinde *kef* (ك), (ك) ile gösterilmiştir. Metinde ñg (نك) sessiz harfi yalnızca “Tañrıda” kelimesinde kullanılmıştır. İç ve son hecelerde yer alan ñ harfine dair örnek kelimeler şunlardır:

baña		2b-8	saña		5b-13
aña		102b-6	resûliñ		8a-1
inanmañuz		64a-4	Tañrı		64a-11
eyleñ		64a-14	arzuñ		44b-1
añlayu		76a-5	yigidiñ		102a-11
beñzi		71a-1	göñliñ		54a-6

“S” Sessiz harfinin yazılışı

Metinde “s” sessiz harfi gösterimi *sin* (س) ve *sad* (ص) harfleri ile sağlanmıştır. Metinde Türkçe kalın sıradan seslilerin yer aldığı kelimelerde *sad* (ص) harfinin, hem ince hem de kalın sıradan seslilerin yer aldığı kelimelerde ise *sin* (س) harfini kullanımı tercih edilmiştir.

senüñ		51b-5	saña		81a-15
şu		79a-11	şanarsın		53a-14
sözdür		22b-7	ısıtma		27b-6
sever		54a-5	ıssı		98b-16
aşşı		98b-18	şoñuñ		18a-6
issi		8a-5	söyündürdi		53a-1

Hem *sad* (ص) harfi hem de *sin* (س) harfi ile yazılan bazı kelimeler;

şavaş		62a-7	savaşdan		27b-2
şığmaz		75a-7	sığmaz		46b-1
sanuram		59a-7	şanurdum		79b-9
şakınmağla		95a-11	şakınur		28a-13
şaçı		60b-8	saçum		87b-6

T/D Sessiz Harflerinin Yazılışı

Eski Türkçe devresinde ince ve kalın sıradan bütün kelimelerin başında *t* ve *d* ayrımı yapılmadan *t*’li şekiller bulunmaktaydı. Kelime başındaki *t*’ler bu devrin sonlarında *d* olmaya başlamıştır.

Arap harflerinde Türkçemizdeki *t* sesini karşılayan iki harf bulunmaktadır. *Te* (ت) ve *tı* (ط) sessiz harfleri olan bu harfler Türkçe kelimelerde kalınlık incelik uyumu dikkate alınarak yazılmaktadır. Türkçede *te* (ت) sesi genellikle ince sesli kelimelere gelirken, *tı* (ط) sesi ise kalın sesli kelimelere gelmektedir. Ayrıca *tı* (ط) sessiz harfi *te* (ت) sessiz harfinin yanı sıra *de* (د) sessiz harfine karşılık olarak da

kullanılmıştır. Bu sessiz, Eski Anadolu Türkçesinde bazen *d*'li bazen de *t*'li yazılmıştır. Bu sessiz harfle genellikle *tu* (ط) harfi kullanılarak yazılan kalın sıradan kelimelerde karşılaşılmaktadır.⁸¹

Metnimizde Eski Türkçe devrinde *t*'li, Eski Anadolu Türkçesinde *d*'li şekilleri olan bazı kelimeler şunlardır:

tonın		93b-12	donla		93b-11
tartmak		23b-13	dartup		92a-4
toğrı		66b-15	doğrı		11b-3
tutarız		31a-11	duțarvan		87b-4
dañla		18b-8	tañladum		81b-5

Eski Türkçe döneminde *tu* (ط) sessiz harfi ile yazılan ve metnimizde tespit ettiğimiz bazı kelimeler:

tatlu		55a-7	tağa		11b-10
tañladum		81b-5	țamu		85b-15
țurıp		103a-15	tutdı		40a-9
țam		17b-13	tınmadı		32b-13
țanmadı		89a-12	taş		82a-13
taşra		90b-2	țapar		95b-11
țanuklığın		98a-11	țamarından		12b-5

Metinde *te* (ت) sessiz harfi ile yazılan bazı kelimeler:

teninde		38a-1	terslemez		67a-4
tükürdi		78a-1	tüsi		9a-13
Türk'ün		87b-5	tiz		83a-16

⁸¹ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım, 2009, s. 91.

Metinde Tañrı kelimesinden başka altı kelimedede *te* (ت) sessiz harfi kalın sıradan ünlülerle yazılmıştır.

tava		73b-7	tulum		22b-3
tutiya		71a-12	tolu		7b-7
tozı		34a-3	tohumun		73a-16

Ses Bilgisi

Sesli Harf Değişimleri

i > e; e > i; è > i; i > è Değişimi

Türkçenin her devrinde karmaşık bir yapıda bulunan bu durumu hakkında Muharrem Ergin şu ifadeleri dile getirmektedir:

“Türkçede kelime başında ve ilk hecede bazı e’lerin i, bazı i’lerin e olma temayülü vardır. Bu temayülü Eski Türkçeden beri görmekteyiz. Bu iki değişmeden i’lerin e olması daha çoktur. Bu çokluk bilhassa Batı Türkçesinde görülmektedir. Kelime başındaki ve ilk hecedeki e-i bakımından herhalde i daha eski ve i-e değişikliği e-i değişikliğinden daha aslıdır.”⁸²

Türkçenin önemli bir konu olan bu ses değişikliği, Anadolu’da karışıklık göstermektedir. Hem *i*’li hem de *e*’li kelimelerin kullanımı, kesin bir *e* ve *i* dönemi ayrımı yapmamıza engel olmaktadır. *İ* sesinin Arap, Latin, Kiril ve Uygur alfabelerinde ayrıca gösterilmemiş olması, bu durumun daha da karmaşık bir hal almasına sebep olmuştur. Bu ses, daha ziyade *ye* (ي) sesi ile gösterildiğinden *i* sesi olarak okunmuştur. Elif (ا) harfi ile yazıldığı kelimeler de vardır.

Metninde *e > i* ses değişimini bazı kelimelerde harekelendirmeler ile bazı kelimelerde ise yalnızca *ye* (ي) sessiz harfinin yazımı ile görmekteyiz.

Hem *i*’li hem de *e*’li şekiller ile yazılanlar:

giyesi		9a-1	geydi		9a-12
giçen		85a-16	geçmezven		17a-7

⁸² Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s.79.

irürem		72b-11	erürem		72b-11
girü		87a-15	gerü		34a-6
yil		35b-3	yel		63b-9
gice		88a-5	gece		47b-10
biz		39b-3	bez		102b-17
degülin		4a-2	digil		19b-12
yir		17a-10	yer		67a-14

Metinde ve bugün e’li kullanımı olan, Eski Türkçede i’li yazılan bazı kelimeler:

yeg		22a-10	yemişin		80a-10
yeñine		29a-13	etmek		49a-5

Pek fazla örneğinin olmadığı, bugün i’li şekillerinin olduğu metinde e’li yazılmış kelimeler:

eyü		14b-13	eylük		53b-2
geyüresin		60b-14			

Metinde i’li şekilleri bulunan kelimelerden bazıları:

dirmiş		95b-6	viribidiler		89b-9

“O/U” ve “Ö/Ü” Değişimi

Muharrem Ergin’in ifadeleriyle; “o, ö ve u,ü değişikliği kelime başında veya ilk hecede görülen bir değişikliktir. Baştaki veya ilk hecedeki o, ö’ler az veya çok sonradan u, ü’ye çevrilmiştir.”⁸³

Arap alfabesinde o/ö, u/ü ünlüleri için vav (و), elif (ا) harfleri kullanılmaktadır. Bu durum, yuvarlak ünlülerin dar mı yoksa geniş mi olduklarını

⁸³ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s.81.

imladan anlaşılmasını mümkün kılmamaktadır. Metinde ise o/ö ve u/ü ünlülerinin gösterilmesi için elif (ا), ötreli elif (أُ), elif-vav (او) harfleri kullanılmıştır. Metnimizde de yer alan bu seslerin genellikle dar şekillerinin varlığı ele alınmıştır.

uş		66b-2	uğrınıñ		76a-8
ol		81b-17	büyük		80a-3
yuşaru		43b-11	yuğurmuşvan		81a-17
yügürdi		96a-12	uyarmaqlık		96a-9
yörendiler		15a-1			

Metinde hem düz hem de yuvarlak ünlülerin kullanıldığı kelime ve ekler de mevcuttur.

görekli		42a-6	görekli		35a-4
ululuk		13a-13	ululuk		87a-12
yürürdi		65a-6	yüridi		41a-13
oğudum		31b-8	oğıduñ		41a-11
unutdı		19b-5	unutmaya		48b-5

Ünlü Uyumu

İncelik Kalınlık Uyumu

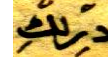
Türkçe bir kelimedede kalın ve ince sesli harfler bir arada bulunmaz. Kelimedede sesli harfler ya kalın ya da ince olmak durumundadır. “Yani bir kökün, bir ekin, kök ve eklerden yapılmış bir kelimenin vokalleri kalınlık-incelik bakımından tamamıyla bir uygunluk içinde bulunurlar.”⁸⁴

Selâhattin Olcay ise konu hakkında şunları ifade etmektedir: “Yazı dilimizde incelik-kalınlık ve yuvarlaklık-düzlük bakımından ünlü uyumları, bâzı istisnalara

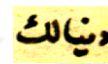
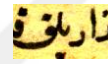
⁸⁴ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s.70.

rağmen, artık sağlam olarak kaideleşmiş bir durumda bulunmaktadır. İncelik-kalınlık bakımından ünlü uyumu Türkçenin her devrinde muntazamdır.”⁸⁵

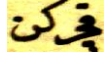
Metinde incelik-kalınlık uyumunda bazı Arapça ve Farsça kelimeler hariçinde sağlanmışır. Türkçe kelimelerdeki uyuma ait bazı kelimeler:

günlük		2b-4	dirlik		11a-9
yıllık		71b-5	yavuzıraq		92b-10

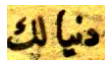
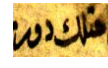
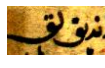
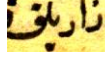
Metinde Türkçe kelimelerdeki eklerde kalınlık-incelik uyumuna uymayan birkaç örnek kelime:

yakınlık		77a-3	dünyâlık		44b-11
‘acizlik		84b-7	zârîlık		92b-7

Zarf fiil eki olan *-ken* ekinin Eski Türkçede kalın şekli bulunurken metnimizde ince şekli yer almaktadır. Bu durum da incelik-kalınlık uyumunun sağlanamamasına sebep olmaktadır.

oğurken		8a-3	tırırken		28a-4
kaçarken		40a-10	kılurken		89b-8

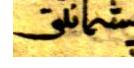
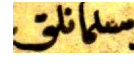
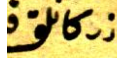
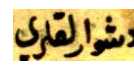
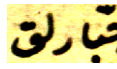
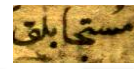
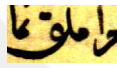
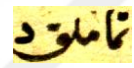
Metinde incelik-kalınlık uyumunun olmadığı yerler daha ziyade Arapça ve Farsça kelimelere getirilen eklerde mevcuttur. Bu durum kelimenin son sesi ile eklerdeki ses arasında gerçekleşmektedir. *-lık*, *-lik* ekinde gerçekleşen durum bazı örnek kelimelerde şu şekildedir:

dünyâlık		94b-17	hasûdlikden		23b-6
‘acizlik		88b-7	rahatlıkdür		86a-16
zındıklık		71b-14	cömerdlık		72a-4
câhillık		21b-10	‘aşîlık		91b-12
zârîlık		92b-6	fakîhlık		100a-3

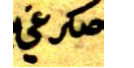
⁸⁵ Olcay, *Ebu 'l-Leyṣ Semerkandî, Tezkiretü 'l-Evliyâ (Tercümesi)*, s.52.

peygamberlik		3a-7	Bâyezîd'lıktan		85b-16

Ayrıca metinde bazı Arapça ve Farsça kelimelerde incelik-kalınlık uyumu -lık, -lik eklerinde görülmektedir.

pâyendânlık...		22a-3	peşimânlık		53a-10
ser-gerdânlık		57a-4	müselmânlık		76a-11
bâzergânlık		88b-14	ra'nâlık		77a-12
dünyâlık		60b-7	düşvârlıklar		24b-8
cebbârlik		47a-9	müstecâblık		19a-4
hârâmlık		50b-13	tamâmlık		86b-10

Metinde aidiyetlik eki olan -ki ile de kelimelerin kök ünlüleri arasında incelik-kalınlık uyumu yer almaktadır. Bu ek, kalın sıradan seslerde -kı şeklinde, ince sıradan seslerde -ki şeklinde yer almaktadır. Aşağıda yer alan kelimelerde kalınlaşarak kelimelere gelen eklere yer verilmiştir. Geri kalan kelimelerde ince ses uyumuna dikkat edilmiştir.

başındağı		57b-4	şonrağı		61b-13
taşrağı		68a-12	taşradağı		3b-12

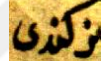
Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

İncelik-kalınlık uyumu, Türkçenin her döneminde intizamlı bir halde iken, düzlük-yuvarlaklık uyumu Türkçenin ilk devirlerinde olduğu gibi eski Anadolu Türkçesi döneminde de tam olarak şekillenmemiştir. Eski Türkçede düz ünlülü olan bazı eklerin bu dönemde yuvarlak ünlülü şekilleri görülmektedir.⁸⁶ Muharrem Ergin'de konu hakkında şunları dile getirmektedir:

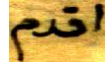
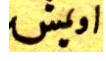
⁸⁶ Olcay, *Ebu 'l-Leyṣ Semerkandî, Tezkiretü 'l-Evliyâ (Tercümesi)*, s.52.

“Düzlük yuvarlaklık uyumu bir kelimedeki vokallerin düzlük yuvarlaklık bakımından birbirine uymasudur. Türkçede köklerde olsun, köklerle ekler arasında olsun, bir kelimedeki vokaller arasında umumiyetle düzlük yuvarlaklık bakımından bir uygunluk olduğu göze çarpar. Umumiyetle diyoruz, çünkü bu uyum Türkçenin her devrinde her sahada kelime bünyesinde kuvvetle hakim olan bir uyum değildir. Bu uyum ancak bugünkü Türkiye Türkçesinde kuvvetli bir şekilde kendisini hissettirmektedir. Eski Anadolu Türkçesinde böyle bir uyum mevcut değildi. Batı Türkçesi ancak Osmanlıcanın sonundan sonra bu uyuma bağlı bulunan bir nizamı sahip olmuştur.”⁸⁷

Metnimiz de düzlük yuvarlaklık uyumu açısından karışık bir yapıya sahiptir. Söz konusu durum, gerek kelimelerde gerek de eklerde meydana gelmektedir. Aynı kelimenin hem düz sesli hem de yuvarlak sesli ile yazılış şekillerinden bazıları şunlardır:

ulu		6b-8	ulı		97a-1
kendü		60b-1	kendi		56a-15
yaluñ		44a-12	yalın		44a-12
țuru		97a-16	țurı		100b-14
şayru		14b-13	sayrı		102a-11
didi		62b-13	didü		63a-17

Metinde düzlük-yuvarlaklık uyumunu kelimelerde ve eklerde de şu şekilde görmekteyiz. Düzlük-yuvarlaklık uyumunu metinde yapılan harekelendirme ile anlamaktayız. Bu harekelendirmeler *üstün* (ُ), *esre* (ِ), *ötre* (ُ), *elif vav* (ِ), *elif* (ِ) ve *ye* (ِ) harfleri ile gösterilmiştir. Metindeki ayrımlar da buna göre yapılmıştır.

oğudum		31b-8	oğıdum		37a-5
uyumış		27a-12	uyımış		88b-12
müşâtıklarımız		72b-13	dergâhumuza		72b-9
bilmedüm		2b-10	uzatdım		13a-9

⁸⁷ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s.72.

eyledüğün		9a-11	nesneniñ		9a-10

Metinde sonunda *ğ* ve *g* ünsüzleri düşerek yuvarlaklaşmaya uğramayan bazı kelimeler şunlardır:

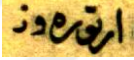
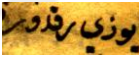
aşşı		33b-5	ıssı		98b-16
katı		34a-4	karı		53b-4

Ünlü Türemesi

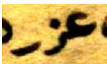
Ünlü türemesi Eski Anadolu Türkçesinde örnekleri çok olmayan bir yapıya sahiptir. Metnimizde de bu ses olayı ile ilgili çok fazla kelime yer almamaktadır. Kelime başında gerçekleşen ünlü türemesi olan kelimelerden bazıları:

ısıtma		27b-1	ısıcağ		62a-9

Kelime ortasında gerçekleşen ünlü türemesi olan kelimelerden bazıları:

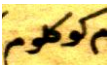
arturavuz		35a-1	azacuç		71b-18
yavuzırağdur		92b-10			

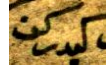
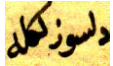
Dilimize giren Arapça ve Farsça kelimelerde de ünlü türemesi vardır. Bunlara şu kelimeler örnek verilebilir:

‘özür		22b-4	ğusül		81b-11
‘akılı		84a-4	‘ilim		14a-3

Ünlü Düşmesi

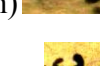
Ünlü düşmesi dilde bazı kelimeler oluşurken veya ek aldıkları durumda meydana gelen ses olayıdır. Metinde kelime başında örneğine rastlanmamıştır. Orta hecede ve *i-* fiili ile olan örnekleri çoğunluktadır.

gönlüm		68a-10	ağzı		63a-16
oğlan		14b-13	neyler		29b-1

şehrinde		29b-10	boynı		33b-3
taparsam		49a-2	giderken		57b-1
çıkardı		57b-13	olursa		66a-4
dilsüzlükle		86b-13			

Ünlü Birleşmesi

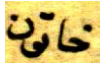
Türkçe kelimelerde iki ünlü yanyana gelemeyeceğinden arada bir yardımcı sesin bulunması gerekmektedir. Birleşme denilen bu durum, yalnızca ünlülerin yanyana gelmesiyle değil ünsüz ile bitip ünlü ile başlayan ek geldiğinde de meydana gelebilmektedir. Metnimizde bu duruma dair bazı kelimeler şunlardır:

şol (şu+ol)		86a-2	nol- (ne+ol-)		60a-1
böyle (bu+öyle)		87b-5	şimdi (şu+imdi)		24a-3
neyle (ne+eyle)		95a-10	neçün(ne+içün)		60a-1
kendöz(kendü+öz)		91a-9	oçurdı (okur+idi)		84b-13

Ünsüz Değişmeleri

Ƶ/ħ Değişmesi

Türkçede kelime başında bulunmayan seslerden bir tanesi de ħ sesidir. Eski Türkçede bu ses Ƶ sesi karşılanmaktadır. Kelime ortasında ve sonunda Ƶ>ħ değişikliği meydana gelmektedir. Metnimizde kelime başında ħ sesi, yalnızca altı yerde geçen ħatun kelimesinde yer almaktadır.

ħatun		39a-11

Kelime başında Ƶ>ħ değişikliğinde Ƶ sessiz harfinin kullanıldığı kelimeler:

Ƶanı		100a-18	Ƶankı		73b-9

kaçan		46b-4	qanda		41b-1

Metinde k/h değişikliği, yalnızca qoğu ve uyđu kelimeleri arasında vardır. Diğer kelimelerde bu değişiklik yoktur, yalnızca h 'lı veya k 'lı şekilleri vardır. Kelime ortasında k ve h sesi bulunan bazı kelimeler:

daği		45a-13	qoğusu		48a-11
yoğu		57a-9	ağşam		36a-13
yoğuulları		65b-5	uyđuusundan		96a-1
qoğusu		6b-4	uyđu		43a-13

Kelime sonunda k ve h sesi değişikliğine rastlanmamıştır. Metinde kelime sonları k sesi ile bitmiştir. Yalnızca yoğu kelimesini bu durumdan ayrı tutabiliriz.

yok-dur		29b-5	yoğu-sa		57a-9
artuğ		17a-3			

K/G Değişmesi

Eski Türkçe ile Batı Türkçesi arasında kelime başında görülen bir ses değişikliğidir. kün > gün örneğinde olduğu gibi.⁸⁸ Metinde k ve g sesleri için kef (ک) harfi kullanıldığından, bu sesler arasında herhangi bir ayırım yapılmamıştır. Bu durum k ve g seslerinin ayırımını güçleştirmiştir. Metinde eski Türkçede ک ile yazılmış olan bazı kelimeler k'li şekilde okunmuştur.

kiçidür		71a-3	kerpüç		48a-1
kendü		49a-5	köprisi		57b-9
küçüçük		68b-13	küpçük		68b-13

Eski Türkçede (ک) harfi ile gösterilen ve metnimizde g'li okuduğumuz kelimeler:

⁸⁸ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s.89.

gel-düñ		69a-4	geç-erdi		98b-19
gerek		23a-6	gemi		26a-6
göz		59a-2	gice		71b-9
geyik		57a-8	geymekle		94a-10
gütdürmegi		10a-11			

G/V ile Ğ/V Değişmesi

Günümüzde v’li ve ğ’li şekillerini kullandığımız kelimelerdeki sesler daha önceki dönemlerde g/ğ/v şekilleri ile kullanılmıştır. Metinde de genellikle yuvarlak ve düz ünlülü kelimelerde g’li şekli kullanılmıştır. Kalın sıradan ünlülü kelimelerde ise ğ’lı ve v’li şekiller tercih edilmiştir. Bugünkü kullanımı v’li olan, ancak metinde ğ’lı yazılan tek kelime *koğa* kelimesidir.

Metinde g’li ğ’lı kullanılan bazı kelimeler:

sögene		47b-8	koğa		19a-6
ögmeden		72a-18	dögdiler		96a-4
kılağuzı		25b-9			

Günümüzde ğ’li ve v’li olarak kullandığımız kelimelerin metinde g’li şekilleri yer almaktadır.

ögüt		96b-7	düğün		45a-5
öğretti		58a-2	meger		100b-15
begendi		85b-10	yigit		90a-4

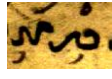
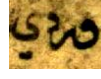
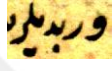
B/V Değişmesi

Muharrem Ergin’in ifade ettiği gibi “b/v değişikliği bazı b’lerin v olmasıdır. Türkçede v olan b’leri kelimedeki yerleri bakımından ikiye ayırmak lâzımdır: kelime

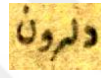
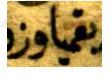
başındaki b'ler, kelime içinde b'ler. Kelime başındaki b-v değişikliği Eski Türkçe ile Batı Türkçesi arasında olmuştur.”⁸⁹

Türkçede genellikle kelime başında bulunmayan v sesi Batı Türkçesinde bazı kelimelerin başlarında yer almaktadır. Bu durum, bize v ile başlayan kelimelerin Eski Türkçedeki b’li şekle sahip kelimeler olduğunu göstermektedir. Eski Türkçede b’li kelimeler, Eski Anadolu Türkçesinde v’li şekilde yazılmıştır.

Metnimizde de b/v değişiminde b’li örneklere rastlanmamıştır. Metinde yer alan kelimelerde v’li yazılış şekilleri mevcuttur.

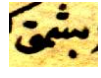
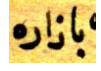
virmedi		9b-5	vardı		15b-1
viribidiler		57a-9			

Yalnızca kelimelerde değil eklerde de b/v değişimi vardır. Metinde yer alan -van, -ven, -vuz, -vüz şahıs zamiri kaynaklı eklerde bunu görmekteyiz. Eski Türkçede b’li olan bu ekler büyük ölçüde eski Anadolu Türkçesinde v’li şekle dönüşmüşlerdir.

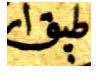
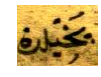
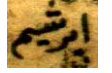
kılmazvan		24b-8	dilerven		42b-1
bağmayavuz		59a-6	idevüz		39a-5

B/P Değişmesi

Bugünkü kullanımının p’li olduğu bazı kelimeler metinde b’li yazılmıştır.

barmağı		81b-4	başmak		64b-14
bişürüb		71b-3	bâzâra		70b-9

Bugün b sesi ile kullanılarak yazılan kelimelerin metinde p sesi ile yazılması:

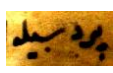
tabak		72a-9	bağılden		6a-1
ibrişim		14b-3			

Bugün p sesi ile kullanılarak yazılan kelimelerin b sesi ile yazılması:

⁸⁹ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s.84.

bâs-bân 72a-15

Metinde günümüzde *p*'li kullanımı olan bazı kelimeler:

pîr 62b-13 perdesiyle 73a-12
paça 29b-12

Metinde *b / p* ünsüz değişimi, daha ziyade zarf fiil eklerinde görülmektedir.

dartup 92a-7 pişirüp 64a 15

B/M Değişmesi

Metinde bu değişime dair yalnızca bir örneğe rastlanmıştır.

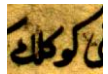
maşmağcı 90a-17 maña 61b-13

Ñ/N ve N/M Değişmesi

Türkçe kelime başında *ñ* sesi bulunmamaktadır. Metnimizde *ñ* sesi *koñşı* kelimesinde kullanılmıştır. Ayrıca bu kelime hem *nun* (ن) ile hem de *nazal ñ* (ك) ile yazılmıştır.

koñşı 46b-12 konşı 90b-10

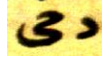
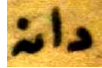
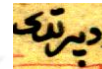
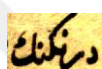
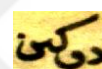
Metinde *ñ/m* değişimine gömlek / gönlek örneğinde rastlanılmıştır.

gönlek 38b-6 gömlek 18a-8

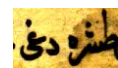
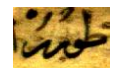
T/D Değişmesi

Kelime başında meydana gelen bir olaydır. Eski Türkçede kelime başında *t*'li kelimeler bu devrin sonundan itibaren *d*'ye dönüşmüştür. Eski Türkçede bulunmayan *d* sesi, eski Anadolu Türkçesi döneminde karışıklık arz eden bir yapıya sahiptir. Bu dönemde bütün sesler *d*'ye dönmemiştir. Zira *t* sesinin devam ettiği örnekler de vardır.

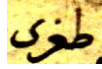
Kelime başlarında meydana gelen bu değişiklikte ana unsur, kalınlık-incelik uyumu olmuştur. İnce sıradan ünlüye sahip kelimelerde *d* sesi kullanılırken, kalın sıradan ünlülü kelimelerde *t* sesi kullanılmıştır. Ayrıca *d* sesi ile de kalın sıradan ünlülü bazı kelimeler de yazılmıştır. Metinde *d* sesi ile yazılan bazı kelimeler aşağıda verilmiştir:

daği		45a-13	dili		55a-8
degül		61a-11	demür		66b-14
dane		85a-13	dartup		92a-7
delü		100b-15	depreti		69a-13
dirneginiñ		67b-9	dökmek		68a-4
dört		71a-10	düğün		45a-5
dütün		21a-5	duta		21b-11

Metinde Eski Türkçedeki şeklini koruyan, *t* sesi ile yazılan kelimelerden bazıları şunlardır:

ton		3b-9	taşradağı		3b-12
tağa		11b-10	tırur		12a-9
țamarından		12b-5	taş		13b-6
țam		17b-13	țatlu		18b-6

Metinde hem *t*'li hem de *d*'li şekilleri yer alan kelimeler de vardır.

țoğrı		51b-11	doğrı		100a-2
ton		3b-9	donla		93b-11
tırur		99a-18	durur		99b-2

İsim Çekimi

Çokluk eki (-lar, -ler)

İsimlere gelen bir ek olan çokluk eki hakkında Muharrem Ergin şunları ifade etmektedir:

“Bir isim hiç bir ek almadan normal şekliyle tek bir nesneyi karşılar. İsmi tek bir nesneyi karşılayan bu asıl ve normal şekline teklik şekli adı verilir. İşte ismin karşılaştığı nesnenin sayısının birden fazla olduğunu ifade etmek için teklik şekline çokluk eki getirilerek ismin çokluk şekli yapılır.”⁹⁰

Türkçede eskiden beri çokluk eki olarak -lar, -ler eki kullanılmaktadır. Metnimizde de çokluk eki -lar, -ler’dir. Bu ek, metinde ل ve ر harfleri ile لr şeklinde gösterilmiştir.

dervîşlere		102b-10	erler		103b-9
kişiler		8a-10	mü'minleri		9b-13
oğlanlar		13b-5	karıncalar		15b-13
müselmânlar		15b-9	ķullar		28a-5

Soru Eki (-mı, -mi)

Metinde kullanılan soru eki -mı, -mi şeklindedir. Eski Türkçede yuvarlak şekli ile kullanılan ekin metindeki kullanımı günümüzdeki kullanım ile benzerdir.

haram mı		47b-10	var mı		66a-6
düşer mi		75b-14	gözsüz mi		22b-3

İyelik Ekleri

Teklik 1. kişi iyelik eki: -m, -um, -üm

Metinde -m, -um, -üm ekleri dışında iyelik eki olarak -im’li kullanım da vardır. Ancak genel çoğunluk ekin -um, -üm şekli ile kullanımındadır.

⁹⁰ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s.220.

gönlüm		2b-13	elim		5a-11
cübbem		4b-6	atam		58b-5
ululığım		4a-3	işim		8b-8
azuğum		60a-3	kulum		60a-3

Teklik 2. kişi iyelik eki: -n, -ñ, -uñ, -üñ; -iñ

Metinde ikinci kişi iyelik ekinin -iñ şekli de vardır.

adıñ		60b-13	hâcetiñ		40a-6
‘ömrüñ		45b-5	arañda		87a-10
hoşnûdlıguñ		40a-13	arzuñ		44b-1
düşünde		87b-16	elinde		89b-8

Teklik 3. kişi iyelik eki: -ı, -i, -sı, -si; -ü

boyun-ı		12b-6	kefeni		12b-8
el-ü-ni		74b-15	cenâzesi		75a-2
anası		75b-7	anası		79a-4
tevbesi		95b-8	dedesi		3a-8

Çokluk 1. kişi iyelik eki: -muz, -müz, -(u)muz, -(ü)müz) -ımız

tozımız		34a-9	‘âşıklarımız		72a-13
adımız		80a-8	gicemüz		84b-4
kayğumuz		46a-13	dergâhumuza		72b-9
nefsümüz		31a-5	sefer-imüz		58a-13

Çokluk 2. kişi iyelik eki: -ñuz, -ñüz, -(u)ñuz, -(ü)nüz; -(ı)ñuz, -iñuz, -inüz

Metinde çokluk 2. kişi ekinin -(ı)ñuz, -iñuz şekillerine de rastlanmıştır.

fazlıñuz		3a-3	nāzıñuz		3a-3
nażarıñuz		81a-7	loğmañuzdan		65a-14
şanukluğıñuz		98a-12	yüziñüz		22b-12
göziñüze		22b-13			

Çokluk 3. kişi iyelik eki: -ları, -leri

ağızlarına		26a-5	balıklar		102b-11
oğlancıkların		53a-13	yüzleri		93b-5
keşşileri		101b-5	gemileri		25a-4

Hâl Ekleri

İlgi hâli eki: -iñ, -iñ, -niñ, -niñ

Metinde ilgi hali eki -iñ, -iñ şekline yer almaktadır. Metnin ilk kısımlarında yer alan harekelendirmelerde ek bu şekilde gösterilmiştir. Bundan dolayı metnin tamamında ek bu şekilde okunmuştur.

şayrularıñ		72b-4	ābidleriñ		1b-6
evliyâlarıñ		56a-9	anlarıñ		92b-15
yüzümiñ		38b-12	kendüniñ		52a-15
Sādık'ıñ		2b-12	yolunıñ		75a-9

Metinde ilgi hâli eki ben ve biz zamirlerine eklendiğinde -üm ve -im şeklinde değişmektedir.

bizüm		76a-6	benüm		90a-6

Yönelme Hâl Eki (-a, -e)

Eski Türkçedeki karşılığı *-ğa, -ge* şeklinde görülen ek, ünsüz ile biten kelimelere gelirken araya *y* ve *n* yardımcı seslerinden birini alırken, ünlü ile biten kelimelere doğrudan gelmektedir. Metinde bu ekler *elif* (ا) ve *güzel he* (•) ile gösterilmiştir.

Ṭaṣṣı'ya		50b-4	nüşhaya		50a-5
ķulaķına		51a-11	Mekke'ye		57b-16
ķabre		62a-8	ırmaķa		63b-13

Metinde eski Türkçedeki *-ğa* şeklinin yer aldığı kelime şu şekildedir:

aşāķa		8b-13

Yükleme (Belirtme) Hâl Eki (-ı, -i, -(y)ı, -(y)i, -n, -ñ, ,-nı, -ni) -ü

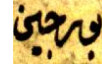
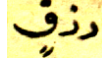
İsmi fiile bağlayan ek olan yükleme hali eki metnimizde üç farklı şekilde tespit edilmiştir. Metinde *-ı, -i* ekleri *ye* (ا), *güzel he* (•) ve *esre* (•) ile gösterilmiştir. Harekeli yerlerde esre kullanılmıştır. Tenvin işareti kullanılarak da *-n* eki karşılanmıştır. Metinde *-ü* eki iki kelimedede kullanılmıştır.

-ı, -i, -(y)ı, -(y)i

dizârı		74b-10	başımı		82b-3
imâmı		96a-14	mukaddemi		1b-6
Râbi'a'ı		9a-12	dünyâyı		21a8
esrikü		63a-16	Resûl'üne		71b-12

-n, -ñ

Metinde 3. kişi iyelik ekinden sonra *n* (ن) veya *ñ* (ك) eki kullanılmıştır. Ekin *tenvin* (َ) ile yazılan şekli de vardır.

tonın		22a-12	elin		21b-2
dükel-i-nden		70a-11	borcın		71a-10
rızqın		74b-8	şudretin		21b-2

-nı, -nı

Yükleme hâl eklerinden *-nı, -nı*, metnimizde bu ve o zamirlerinde tespit edilmiştir.

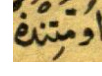
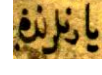
bunı		76b-4	anı		80b-14

Bulunma Hâl Eki (-da, -de)

Eski Türkçede *-ta, -te* şeklinde bulunan bu ek, Türkçenin diğer her döneminde *-da, -de* şeklinde kullanılmıştır. Metnimizde de ekin kullanılan şekli *-da, -de* şeklindedir. Metinde *-da, -de* eki şeklinde de yazılmıştır. Ekin yazımında *güzel he* (َ) kullanılmıştır.

uçmağda		63a-12	dünyâda		66b-12
zindânda		72a-5	Rûm'da		84a-11
Dımışk'da		26a-10	katın-da-yum		85b-3
elin-de-dür		100b-7	gönlünde		5b-3

Ayrılma Hâl Eki (-dan, -den) -din

oğlanlarından		1b-8	ümmetinden		4b-13
Yemen'den		6b-4	yârenlerinden		17b-7

şamdan		17b-12	şâzzlıkdan		20a-9
Tañrıdan		26b-7			

Metinde ekin *-ten*'li şekli yalnızca bir kelime kullanılmıştır.

rahmetten		24b-4

Metinde ekin *-din*'li şekli yalnızca bir kelime kullanılmıştır.

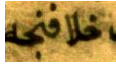
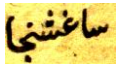
öñdin		96b-13

Metinde *-dan* eki anlamında kullanılan *-da* ekiyle yazılmış kelimeler vardır.

ulularında (kañkısı)		1b-10	Qurân'da		5b-5

Eşitlik Hâl Eki (-ca, -ce, -çe)

Muharrem Ergin'in ifadelerine göre “Eski Türkçede ek yalnızca *ç*'li olarak *-ça, -çe* şeklinde idi. Batı Türkçesinde de başlangıçta yalnız *ç*'li olmuş (*ni-çe, deve-çe, al-ça* misallerinde olduğu gibi), ancak Eski Anadolu Türkçesinden sonra ve Osmanlı sahasında *c*'li şekilleri de ortaya çıkmıştır.”⁹¹ Metinde bu ek *-ca, -ce* şeklinde yer alan eklerdeki ünlüler için güzel *he (◌)* ve *elif (◌)* harfleri kullanılmıştır.

ardınca		68a-10	hilâfınca		78a-2
haqqınca		84a-2	sağışınca		88b-16
bunca		98a-15	şûmluca		54b-5
ķadarınca		79b-16			

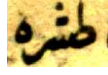
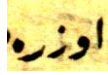
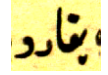
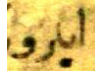
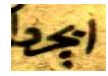
Metinde *-çe*'li ekli yalnızca *niçe* kelimesine kullanılmıştır.

niçe		99b-17

⁹¹ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s.239.

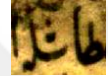
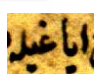
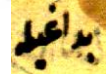
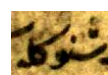
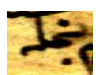
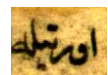
Yön Gösterme Ekleri (-ra, -re, -ru, -r , -aru, -er ),-arı

T rk enin her d neminde -ra, -re  eklinde olan ek, metinde de bu  ekilde kullanılmı tır. Ekin -ru, -r   ekilleri de mevcuttur. Eski Anadolu T rk esi d neminde   ve g sesinin d  mesiyle olu an -aru, -er  ekleri de metinde yer almaktadır. Metinde eklerdeki  nl ler *g zel he* ( ) ve *ye* ( ) harfleri ile sa lanmı tır.

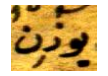
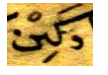
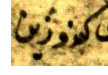
�a�ra		65a-8	so�ra		70a-17
�zere		54a-9	yuk�aru		43b-11
iler�		42a-1	i�er�		46a-2
yuk�aru		101a-8	yuk�arı		102a-17

Vasıta H l Eki ((y)-la, (y)-le, -ıla, -ile, -n( ))

Metinde -la, -le eklerinde -a, -e  nl leri i in *g zel he* ( ) kullanılmı tır.

anu�la		13b-3	�a�la		13b-6
aya�ıyla		22a-13	buda�ıyla		27a-13
lu�fla		35a-3	�unu�la		37b-3
ben�mle		38a-13	�rt�yle		39a-2
edep ile		2a-12	��t�n ile		100b-8

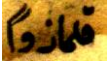
T rk ede en eski d nemden bu yana kullanılan vasıta h l eki -n ekidir. Bu ek de zamanla di er ekler gibi de i ikli e u ramı tır. Eski T rk ede i lek olan -n vasıta eki Batı T rk esine ge ti inde i lekli ini b y k  l  de kaybetmi tir. Sadece sayılı kelimelerde kullanılmı tır. Bu ek yerini -ile edatına bırakmı tır.

va�tın		77b-8	yavuzın		4a-10
degin		5a-7	g�nd�z-i-n		40b-3

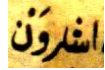
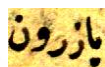
Zamir Menşeli Şahıs Ekleri

Teklik 1. şahıs ekleri (-van, -ven, -am, -em, -ın, -in,)

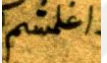
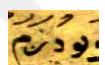
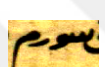
Metinde -van, -ven eki vav nun (و ن) şeklinde yazımının yanında *tenvin* (ُ) ile de yazılmıştır.

kılmazvan		24b-8	yimezven		29b-9

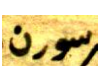
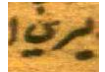
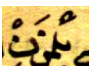
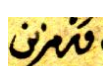
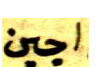
Metinde ekin vav nun (و ن) harfleri ile yazılışına örnekler:

kişiven		28a-11	işlerven		38a-10
ağlarvan		47b-3	yazarvan		62b-5

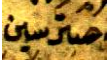
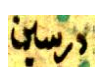
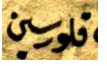
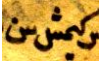
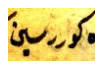
Metinde ekin -am, -em şeklinin m (م) harfi ile yazılışına örnekler:

ağlamışam		61a-1	kılam		82b-13
kılduram		2a-9	yudaram		2b-9
bilmezem		11a-5	severem		38a-12

Metinde ekin -ın, -in şeklinin ye nun (ي ن) ve nun (ن) ile yazılışına örnekler:

severin		55a-11	yirin		98a-8
bilmezın		17b-8	varmazın		61b-15
açayın		46a-9			

Teklik 2. Şahıs Eki (-sın, -sin)

satarsın		9a-10	dirsin		37b-10
kılursın		61b-8	okursın		75b-13
geymişsin		93b-12	görürsin		92b-12

Çokluk 1. Şahıs Eki (-üz, vuz, -vüz)-rız, -riz

Metinde bu ekler ze (ز) ve vav ze (وز) harfleri ile yazılmıştır. Ekin -uz şekline metinde rastlanmamıştır.

bilürüz		16a-4	iderüz		29a-6
yirüz		31a-11	giderüz		66a-5
kıla-vuz		64a-4	idevüz		39a-5
virevüz		33b-9	göriserüz		11b-7

Metinde ekin dar ünlülü -rız, -riz şekilleri de yer almaktadır. Bu ek *hemze-ye-ze* (ئیز) ve *hemze-ze* (ئز) şeklinde yazılmıştır.

kılurız		62a-3	taparız		31a-4
olurız		34a-3	gelüriz		66a-5

Çokluk 2. Şahıs Eki (-sız, -siz)-süz

Metinde ek *sin ze* (سز) harfleri ile yazılmıştır. Yalnızca bir yerde -süz şekline rastlanmıştır.

kılmazsız		62a-4	varursız		89a-5
bilürsüz		62a-3	yürsüz		65a-13

Metinde ekin -süz 'li şekli yalnızca bir defa kullanılmıştır.

virürsüz		33b-9

Çokluk 3. Şahıs Eki (-lar, -ler)

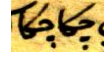
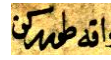
Metinde ek *lam-re* (لر) harfleri ile yazılmıştır.

çıkıldı-lar		37a-1	oturmuşlar		79a-9
ağlaşdılar		59a-14	ararlardı		79b-14
ditrerler		65b-5	dirilürler		97a-11
bilürlerse		82b-16	yörendiler		15a-1

Zarf Fiiller

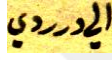
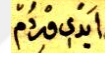
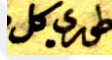
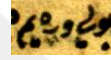
-a, -e

Metinde ek *elif* (ا) ve *güzel he* (ه) harfleri ile gösterilmiştir.

duta bilem		21b-11	asa komışlar		82b-2
göre idüm		24b-9	çeke çeke		63a-7
bağa durur		70a-1	ağa tırurken		66b-10
iremezüm		75b-6			

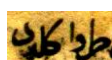
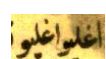
-ı, -i

Metinde ek daima *ye* (ی) harfi ile gösterilmiştir.

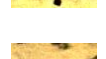
al-ı virürdi		88b-15	eydi virdüm		
tırı gel		82b-13	bulı vireyüm		96a-5

-u, -ü

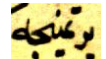
Metinde ek daima *vav* (و) harfi ile gösterilmiştir.

tır-u geldi		24a-9	girü		4b-2
şunu virdi		22a-3	ağlayu ağlayu		79a-7
ötürü		7b-1	dileyü virse		33b-1

-cağ, -icek

olıcak		55a-16	varıcak		77a-7
gelicek		14a-6	degicek		45a-13
ölicek		21b-7	gidicek		59a-7

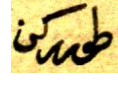
-ınca, -ince

olmayınca		15b-2	yırtmayınca		47b-13

yağmayınca		69b-5	toyunca		72b-7
gelince		79a-12	dimeyince		88a-2
erince		90a-10	yyince		10a-8

-ken, -(i)ken

Ek daimâ *kef nun* (کن) harfleri ile yazılmıştır. Metinde ekin tenvinli kullanılışı da vardır.

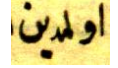
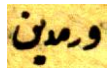
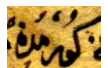
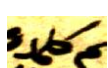
giderken		25a-4	tururken		61b-10
virürken		74b-17	kılurken		89b-8

Metinde *-ken* eki *-iken* şeklinde aşağıdaki kelimelerde yer almaktadır. Bu yazılış şeklinde *elif* ve *ye* (ای) harfleri kullanılmıştır.

demış iken		22a-10	içinde iken		22a-11
fâzıl iken		32a-6	var iken		103a-8

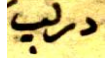
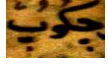
-madın, -medin

Metinde *-madın* eki yalnızca aşağıdaki üç kelimede geçmektedir. *-medin* ekinin tenvinle yazılış şekli de vardır.

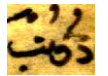
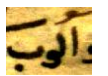
turmadın		12a-1	olmadın		41a-12
varmadın		101a-14			
görmedin		9b-10	bilmedin		21b-10
gelmedin		45b-11	geçmedin		61a-14

-up, -üp

Metinde *-up* (پ) eki *kılup*, *baķup dalup*, *dirlip*, *çöküp* kelimeleri *p* sesi ile yazılmıştır.

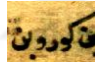
kılup		66b-9	dalup		78b-3
bağup		88b-4			
dirlüp		91b-8	çöküp		2a-12

Metinde $b > p$ değişimi genellikle zarf fiil eki olan *-up*, *-üp* ekinde meydana gelmiştir. Yukarıdaki kelimeler haricinde geri kalan bütün ekler *b*'li yazılmıştır. Kelimelerde *p* sesi olması gereken fakat *b* sesi ile yazılan sesler metinde *p* sesi ile gösterilmiştir.

dutup		10a-10	alup		19a-9
kılup		27a-6			

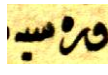
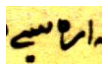
-üben

Metinde *-üben* eki yalnızca aşağıdaki kelimelerde yer almaktadır. Eki *-uban* şekline metinde rastlanmamıştır.

görüben		21b-1	diyüben		24b-12

-esiye

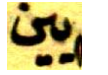
Metinde *-esiye* eki yalnızca aşağıda yer alan iki kelimedede yer almaktadır.

viresiye		35b-8	iresiye		42a-13

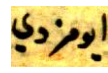
Metinde zarf fiil eklerinden *-tügince*, *-duğınca*, *-dügince* eklerine dair herhangi bir örneğe rastlanmamıştır.

Sıfat Fiiller

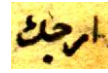
-an, -en

kığır-an		89a-6	oturan		101a-1
yiye		30a-10	söyleyenleri		94b-2

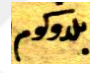
-maz, -mez

oturmaz		8a-10	uyumazdı		38a-11
degmez		101b-3	görmez		7b-6

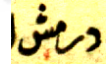
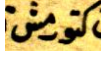
-ecek

sevecek		74a-10	erecek		94b-11

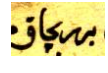
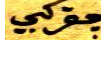
-tuğ, -duğ, düğ, dığ

bul-duğ-umı		24b-4	kınmaduğum		33a-2
egirdüğü		72a-6	bildüğüm		88a-6
kıldığından		85a-7			

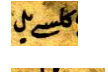
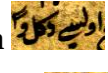
-mış, -miş

şoyılmış		43b-6	dirmiş		44b-11
getürmüş		51a-10	göyünmüş		4b-5

-r, -ar, -er, -ur, -ür

yaşa-r oğlan		99b-18	birer bıçak		79b-11
çıkır gibi		85b-16	emerce ...		59a-7

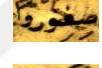
-ası, -esi,

ödeyesi nesnem		71a-8	gelesi yıl		78a-6
bulası degülsiz		55a-7	olası degülven		58a-15
dutası degülven		46a-6	avlayası degülsin		57a-9
iresiye sermâyem		42a-13			

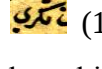
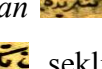
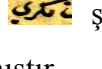
İmlâ ile İlgili Diğer Hususlar

Tenvin

Metinde tenvin, genellikle ayrılma hal eki, teklik 1. şahıs eki, zarf fiil eki, yükleme hal eki gibi eklerin yazımında kullanılmıştır. Aşağıda tenvin kullanımına dair bazı örnekler verilmektedir.

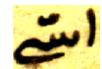
korğudan		91b-12	bilmezken		91b-12
vağtin		96a-2	qılırken		89b-8
gücin		86b-3	aybın		86b-11
bilirven		86b-14	muşhafın		75b-3
utanurvan		47a-2	şığınurvan		12a-4
andan		16a-9	kimden		18a-13
sen		20b-11	ben		21b-7
gönlünden		22a-9	degülin		4a-2
kendözin		67b-13	senden		46b-10

Tañrı Kelimesinin Yazılışı

Metinde Tañrı kelimesi *Tañrıdan* (23a-1) ve *Tañrı* (18a-12) olmak üzere iki şekilde yazılmıştır. *Tañrıdan* şekli metninde yalnızca bir yerde geçmekte olup diğer yerlerde *Tañrı* şeklinde kullanılmıştır. Ayrıca Tañrı kelimesi daima t (ت) ünsüzü ile yazılmıştır.

Şedde Kullanımı

Metinde, zaman zaman Türkçe kelimelerin imlasında da şedde kullanıldığı görülmüştür.

aşşı		33b-5	ıssı		42b-11
issi		64b-5	uşşı		30b-12

imisse		6a-8	virmesse		27b-3
kessün		28a-7	vasiyyet		32b-9
evvel		32a-5	izzet		97a-8
sırrı		1b-7	müddet		29a-2

Birden Farklı Yazılışı Olan Kelimeler

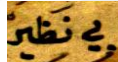
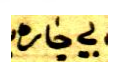
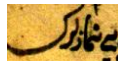
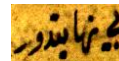
Metinde aynı kelimelerin farklı yazımlarına rastlanmıştır. Bu durum hem Türkçe hem de Arapça, Farsça kelimelerde mevcuttur.

konşı		90b-10	koñşı		46b-12
Arafât		35b-7	Arafât		93b-16
yumşak		70b-6	yumşak		70b-10
Zennûn		67b-15	Zünnûn		68a-5
			Zinnûn		72b-14
kızıl		80a-7	kızıla		70b-3
hōca		20a-10	hocalar		15b-10
			hoca		80b-16
Çalap'um		57b-10	Çalap'um		81b-6
velîkin		82b-12	velîkin		8b-8
anı		9b-3	anı		9b-5
zihî		54b-5	zihî		47a-4
anasına		24a-5	anası		38a-8
saña		103b-10	saña		72b-8
baña		2b-8	baña		75b-1

yarın		7a-10	yarın		77b-13
pîr		20a-9	pîr		99b-15
yağın		99b-15	yağın		8a-1
			yağın		9a-4
tîmâr		14a-7	tîmâr		16a-7
bâzâra		12a-3	bâzâra		30a-3
didî		17a-6	didî		21b-8
kim		23a-12	kim		91b-6

Farsça Olumsuzluk Ön Ekinin (*bî-*) Yazılışı

Metninde olumsuz anlam sağlayan *bî-* eki altı kelimeye yer almakta olup daima ayrı yazılmıştır.

bî-naẓîr		1b-8	bî-ḥoş		2b-11
bî-ḥod		23a-10	bî-çâre		46a-11
bî-namazlaruñ		85a-5	bî-nihâyetdür		97b-16

Elif-i Maksûre Kullanımı

Metinde elif-i maksûrenin yazılışında *elif* (ﻱ) ve *ye* (ﻱ) harfleri kullanılmıştır. Mûsâ ve ‘Îsâ kelimeleri *ye* (ﻱ) harfi kullanılarak yazılmıştır. Mûsâ ismi dört, ‘Îsâ ismi iki yerde kullanılmıştır. Mustafâ ismi ise on iki defa tekrar edilmiş ve *elif* (ﻱ) ile yazılmıştır.

Mûsâ		4b-12	‘Îsâ		77a-16
Muṣṭafâ		1b-5	Taḥṣî		49b-7
Yahyâ		99b-8	da‘vâ		79b-10
taḫvâ		89a-12	fetvâ		97b-14

ma'nâ		75b-3	Te'âlâ		18a-12
'alâ		41b-12	selvâ		69b-5
Tubâ		81a-16			

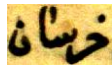
Okunmada Dikkate Alınmaması Gereken Harf

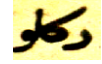
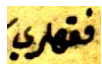
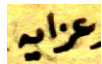
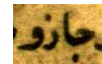
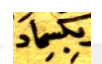
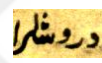
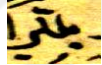
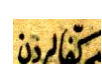
Metinde genellikle kelime sonlarında bulunan okunmada dikkate alınmaması gereken *elif* (ا) harfinin *vav* (و) harfinden sonra kullanıldığı görülmüştür. Okunmasında metne herhangi bir katkısının olmadığı anlaşıldığından, dikkate alınmaması gerektiğine karar verilmiştir. Metinden bu tür kelimeler için aşağıda örnekler verilmiştir. Burada örnek verilen kelimelerin diğer yazımlarının çoğunda elif harfi bulunmamaktadır.

içerü		2a-10	şamu		1b-10
ilerü		24a-2	girü		4b-2
şayğılu		39b-9	şamu		46b-12
ulu		15b-4	alu		65b-8
nazlu		3a-4	va'şların		17a-4
şozımuş		34a-9			

İmlâ Yanlışlığı Olduğu Düşünülen Bazı Kelimeler

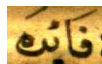
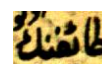
Metinde bazı kelimelerin yazımında yanlışlıklar bulunmaktadır. Bu yanlışlıklar harfin yanlış yazımı, eksikliği veya hiç harf kullanılmadan yazımı şeklindedir. Bu yanlışlıklar, metnin anlam bütünlüğüne ve Orhan Yavuz'un eseri ile karşılaştırma yapılarak düzeltilmeye çalışılmıştır. Yapılan bu yanlışlıkların istinsah hatasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Aşağıda yanlış veya eksik yazıldığı düşünülen ve farklı harflerle yazılan kelimeler örneklenmeye çalışılmıştır.

Horâsân		80a-12	şayrân		35a-6
şutıya		71a-12	bañ		74b-17

‘afv		45b-1	renglũ		45b-9
bâzâra		28a-4	taqvâ		102a-6
faḳîhleri		100b-12			
artuḳ		97b-8	imisse		95b-13
Süfyâ[n]		52b-3	Süfyân		95a-11
ġazâya		91b-15	câzu		87a-5
da‘vâ		53b-5	kâhilik		81b-11
Arafât		89b-10	beksimât		78b-17
ra‘nâyı		77a-7	suâl		72b-16
Zi’n-nûn		72b-14	dervîşler		64a-7
ḥaşîr		62b-9	ḥalvet		64b-17
pîller		15b-12	va‘zlarıñ		16b-4
ḥâk		88a-7	şadaḳ[a]		94b-16
ḥōca		99a-6	küffârlardan		30a-13

Orta Hecesinde Hemze Bulunan Kelimelerin Yazımı

Bu başlık altında en dikkat çekici örnek, dâyim kelimesidir. Kelime metinde daimâ *dâyim* şeklinde tek imla ile yazılmıştır. Kelimenin orijinal imlâsı dâim (دائم) şeklinde iken, metinde daimâ hemze kullanılmadan y’li yazılmıştır. Aşağıda *hemze* (ء), *hemze-ye* (ئ) ve yalnızca *ye* (ی) harfleri kullanılarak yazılan bu tür kelimelere ait örnekler yer almaktadır. Metnin genelinde bu tür kelimelerde *hemze* ve *ye* sesleri beraber kullanılmıştır.

fâide		2a-7	tâyife		25b-11
kebâyir		68a-3			

Ortak Okunan Harf

Metinde yalnızca bir yerde vav harfinin iki kelimedede ortak kullanımı durumu vardır.

ilerü vara 41b-9

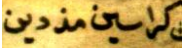
D / Z Sessiz Harflerinin Kullanımı

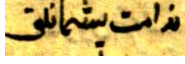
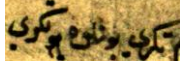
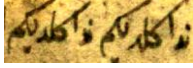
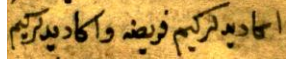
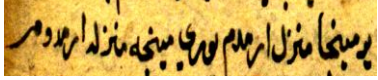
Metinde *d* ve *z* sessiz harfleri değişkenlik gösteren bir yapıya sahiptir. Kelimenin orijinal imlâsında yer alan *d* sessiz harfi yerine *z* sessiz harfi kullanımı vardır. Bu durum daha ziyade Farsça kelimelerde meydana gelmiştir. Bütün kelimelerin *d*'li veya *z*'li yazımı sözkonusu değildir. Metinde hem *d*'li hem de *z*'li yazıma örnek kelimeler vardır. Dîzâr ve şâz kelimeleri haricindeki kelimeler hem *d* sessiz harfi ile hem de *z* sessiz harfi ile yazılmışlardır.

ümîz		5a-7	ümîd		72b-11
feryâd		5a-8	feryâz		86b-9
Ḥuzâvende		87a-10	Ḥudâvende		84a-4
üstâz		75b-2	üstâd		36a-11
yâz		85b-12	yâd		58a-1
şâz		58a-12	dîzârın		102a-3
şûrîde		65a-4			

Tekrar Edilen Kelime, Ek ve Anlamı Aynı Olan Kelimelerin Yazılışı

Metinde birden fazla tekrar edilen ek, kelime ve kelime öbekleri vardır. Bunlar aşağıdaki şekilde varaklarda yer almakta olup bazıları metnin anlam bütünlüğüne katkısı olmadığı için metne dahil edilmemişlerdir.

ḳadrin rin		70b-13
eydür eyitti		100a-16
kirâsın müzdin		35a-6

nedâmet pişmânlık		53a-10
Tañrı bunlara bu Tañrı		51a-3
naķıldür ki naķıldür kim		62b-8
nidā geldi kim nidā geldi kim		42b-1
ve aña didiler kim farîza ve aña didiler kim		86b-3
yürimeyince menzil[e] irmedüm yürimeyince menzil[e] irmedüm		85b-13

Metnin Tertip Edilmesinde İzlenen Yol ve Esaslar

1. Metnin latin alfabesine aktarılmasında transkripsiyon alfabesi kullanılmıştır.
2. Metnin anlaşılabilirliğinin kolaylaştırılması maksadıyla noktalama işaretleri kullanılarak düz cümle sağlanmaya çalışılmıştır.
3. Metnin sayfalarında yer alan numaralar kullanılmayarak her sayfaya varak ve satır numaraları verilmiştir.
4. Birden fazla imlaya sahip olan kelimeler metindeki şekilleri ile transkripsiyon edilmiştir. (beş biş, ver- vir, de- di-, ye- yi-, Ze' n-nûn Zi' n-nûn...)
5. Kelime sonundaki şeddeli ünsüzler özel isimlerde belirtilmiştir. (Hâtım-i Aşamm)
6. Metinde kelime sonunun u-ü ile bittiği kelimelerde vav harfinden sonra yazılan fakat kelime ile anlam ilişkisi bulunmayan elif harfi okunmamıştır.

7. Metinde ünlü düşmelerinin olduğu kelimelerde düşen ünlü herhangi bir işaretle gösterilmemiştir.(neyler, noldı, nola ...)

8. Metinde geçen Arapça-Farsça cümle ve ibareler Arap harfli olarak verilmiştir.

9. Metinde yer alan âyetler Arap harfli olarak dipnotta gösterilmiştir.

10. Metinde kırmızı mürekkep ile yazılmış olan ifadeler, kelimeler, cümleler ve âyetler metnin geneline uygun olarak yazılmıştır. Metinde yalnızca nakıldür ve ve'l-âhiru minhüm ifalari altı çizili olarak gösterilmiştir.

11. Arapça ve Farsça birleşik kelimeler araya kısa çizgi - konularak yazılmıştır. (âb-dest, kârvân-serây, 'aleyhi's-selâm, nâ-gâh, bî-çare, ...)

12. Metnin yazarı tarafından eksik yazıldığı düşünülen ek ve kelimelerin tamiri [ ] işareti kullanılarak gösterilmiştir.

13. Metinde genellikle b sesi ile yazılan -up,-üp zarf-fiil eki metinde p'li şekilde yazılmıştır.

14. Arapça ve Farsça kökenli uzun sesli harfler ā, ī, ū, ō, şeklinde gösterilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

TRANSKRİPSİYONLU METİN

[1b] ⁽¹⁾ Kitāb-ı Tezkiretü'l-evliyā

Bismillāhırraḥmānırraḥīm

⁽²⁾ El-ḥamdü li'llāhi rabbi'l-ʿālemīn ve's-salātü ve's-selām'u ⁽³⁾ ʿalā-seyyidınā Muḥammedin ecmaʿīn. Ammā baʿdehü Qurʾān'dan ve ḥadīşden ⁽⁴⁾ şoñra hiç evliyā ve meşāyih sözinden yigrek söz yokdur.

(Matlab: Caʿfer-i Şādık Rahmetu'llāhi ʿaleyhi)⁹²

Ve'l-āhiru ⁽⁵⁾ minhüm. Ol Muştafā milletiniñ sultānı ol peygamberler ulusınıñ nesli ⁽⁶⁾ ol ʿābidleriñ muḥaddemi ve ol zāhidleriñ mükەرremi Caʿfer-i Şādık ⁽⁷⁾ hem ḥaḳıḳatler bilici ve taşnıfler issi idi hem Qurʾān sırrı bilmekde ⁽⁸⁾ bī-naẓır idi. Ol Hüseyin oğlanlarından idi. Her kim Muştafā'nıñ ⁽⁹⁾ oğlanlarına ve aşḥāblarına inana Muḥammed'e daḫi inanmış olur. Muḥammed'in ⁽¹⁰⁾ kamu yārenleri ve aña ulaşanlarda[n] ḳanḳısı yegdür ve fāzıldur? Eydürdi: [2a] ⁽¹⁾ “Pırlerde Ebū Bekir ve ʿÖmer ve yigitlerde Osmān ve ʿAlī ve ʿavretlerde ʿĀyişe ⁽²⁾ ve kızlarda Fāṭıma rıdvānu'llāhi ʿaleyhim ecmaʿīn.”

Nakıldür kim: ⁽³⁾ Manşūr, peygamberden ve aşḥābdan şoñra ikinci ḫalīfe idi. Bir dünle ⁽⁴⁾ vezīrin virdi kim: “Var Caʿfer'i getür öldüreyim.” didi. Vezīr ⁽⁵⁾ çok didi kim:

---

⁹² Metinde sayfa kenarlarında yazılı olan bu kısımların sonradan yazıldığı düşünölmektedir. Her bir evliyāya ait isim, ilgili bölümün yanında yer aldığı ve metnin içeriği hakkında bilgi verdiği için metne dahil edilmesinin uygun olacağı düşünölmüştür.

“Ol bir köşede oturmuş yalıñuzlığı ihtiyār etmiş ⁽⁶⁾ Tañrı ‘ibādetinde tūrur ve elin külli varlıqdan ve dünyā mülkinden götürmişdür. ⁽⁷⁾ Anı öldürmekden ne fāyide olur ne kadar kim?” didi, aşşı olmadı. Pes ⁽⁸⁾ vezīr vardı getürdi. Hālīfe kullarına buyurdı kim: “Kaçan Şādık ⁽⁹⁾ içerü gire ben başımdan tācum qalduram ol ‘alāmet benden göresiz ⁽¹⁰⁾ Şādık’ı öldüresiz.” Pes Şādık, vezīr ile içerü girdi; kaçan kim ⁽¹¹⁾ Manşūr anı gördi duru geldi. Yügüri qarşu vardı, getürdi ⁽¹²⁾ kendü sediri üzerine oturtdı. Öñinde diz çöküp edeb ile ⁽¹³⁾ oturtdı. Ol kullar qamusı diñlediler. Vezīr dañı ‘acebledi. Pes Manşūr, [2b] ⁽¹⁾ Şādık[a] eydür: “Ne hācetiñ vardur?” Şādık eydür: “Hācetim oldur kim beni ⁽²⁾ qatuña getürmeyesin qoyasın kim Tañrı qulluğına meşğül olayum.” Manşūr, ⁽³⁾ i‘zāz u ikrām birle gönderdi. Kaçan Şādık gitdi, Manşūr ditredi, ⁽⁴⁾ düşdi; ‘aqlı gitdi. Tā üç günlük namāzı fevt oldı. Çünkim girü ⁽⁵⁾ ‘aqlı başına geldi, vezir eyitdi: “Ey hālīfe! Saña noldı böyle olduñ?” ⁽⁶⁾ Eydür: “Ol vaqt kim Şādık qapudan içerü girdi, anuñla bir ejdehā ⁽⁷⁾ bile girdi. Şöyle kim bir tutağı Şafā’nıñ üstinde idi ve biri ⁽⁸⁾ altında idi. Baña eyitdi kim: ‘Eger Şādık’a ziyān degüresin seni ⁽⁹⁾ işbu şağıñ birle yudaram.’ didi. Çün anı işitdüm qorqumdan ne desim ⁽¹⁰⁾ bilmedüm. ‘Özir diledüm. Destūr diledi; destūr virdüm, gitdi. “Uş böyle ⁽¹¹⁾ bī-hūş olduğım andandur.” didi.

Nakildür: Ve bir kez dañı Dāvūd-ı ⁽¹²⁾ Tāyī Şādık’ıñ yanına geldi. Eydür: “Ey Tañrı Resūli’niñ oğlu! Baña ögüt ⁽¹³⁾ vir kim göñlüm qararmışdur; tā kim anuñ birle aqam.” Şādık eydür: [3a] ⁽¹⁾ “Yā Ebā Süleymān ne gökçek zāhidsin kim saña ögüt virem?” Tāvūd-ı Tāyī eydür: ⁽²⁾ “Ey peygamber ‘iyālī! Siziñ ögüdiñüz qamulara vācibdür. Zirā halka ⁽³⁾ fāzlıñuz vardur. Tañrı qatında nāziñuz geqer. Siz Muḥammed neslindensiz.” Şādık ⁽⁴⁾ eydür: “Yā Ebā Süleymān! Bilgil kim Tañrı qatında nazlu olmaq ve Tañrı dostı ⁽⁵⁾ olmaq aql u neseb şerīfligine göre olmaz. Kimiñ kim Tañrı’ya lāyık ‘amel[i] ⁽⁶⁾ var ise bu iş anuñdur.” Çünkim böyle didi, Tāvūd-ı Tāyī aqladı. Eyitdi: ⁽⁷⁾ “Ey bārī Hudāyā anuñ kim balçığı peygamberlik suyuyla yoğrulmuşdur, ⁽⁸⁾ dedesi

Muhammedü'r-resûlu'llâh ola, anası Fâtîmatü'z-Zehrâ ola. İşbu hayrân⁽⁹⁾lık içindedür, Tāvūd-ı Tāyī ne kemter ola kim 'amelin göre."

Ve nakildür: ⁽¹⁰⁾ Bir gün kendi dostları ile oturmuş idi. Pes bunlar eyitdiler: "Gelün bugün ⁽¹¹⁾ kavlı idelüm. Nereden kanķımız yarın kıyāmet güninde kırtılır ise yarın kıyāmet ⁽¹²⁾ güninde kalanımuza şefā'at kılsun." Eyitdiler: "Yā İbn-i Resûl! Senün bizüm ⁽¹³⁾ şefā'atimüze ne hācetiñ vardır?" Pes Şādık eydür: "Ben kendü 'amelüm ile utanırın, [3b] ⁽¹⁾ yarın kıyāmet güninde dedemiñ yüzine nice bakayum?" Şādık bir müddet hāvet ⁽²⁾ eyledi ve hiç taşra çıkmadı. Süfyān-ı Sevrī Raḥmetu'llāhi 'aleyhi anuñ evi ⁽³⁾ kapısına geldi çağırdı. Eydür: "Senün nefesün fā'idelerinden ādemler maḥrūm ⁽⁴⁾ oldılar; niçün böyle yalñuzlığı ihtiyār idersin?" Şādık eydür: "Şimdi ⁽⁵⁾ yüziyle gösterdi kim zamān ayruķsı ve dostlar ayruķsı". Ve işbu ⁽⁶⁾ iki beyti okıdı. Beyt:

”ذَهَبَ الْوَفَا دُ ذَهَبَ الْأَمْسِ الدَّائِرِ

⁽⁷⁾ وَالنَّاسِ بَيْنَ مَخَائِلٍ وَمَارِبِ

يُغْشُونَ بَيْنَهُمُ الْمَوَدَّةَ وَالصَّفَا

⁽⁸⁾ وَقُلُوبُهُمْ مَحْشُوءَةٌ بِعِقَارِبِ

Ve daḥi bir gün Şādık gördiler kim ⁽⁹⁾ bir kıymetlü ṭon geymiş. Eyitdiler: "Yā İbn-i Resûl! İşbu ṭon senün ehli beytün ⁽¹⁰⁾ ṭonı degüldür?" Şādık ol kişiniñ elin tutdı kendü yaķasına sokdı. ⁽¹¹⁾ Ol 'azīz ṭon altında bir pelās geymiş. Ol kişi elin virmedi. Pes ⁽¹²⁾ Şādık eyitdi: "هذا للحقّ وهذا للخلق" Ya'ni: "İşbu içerüdegi Ḥaķ içündür, bu taşradağı halk ⁽¹³⁾ içündür." Bir kişi Şādık'a eydür: [4a] ⁽¹⁾ "Senün hünerün var ve gizlü keremiñ var ve āşikāre zāhidliğin var ve peygamber ⁽²⁾ ḥānedānınıñ nūrisın velīkin tekebbürsin." Şādık eydür: "Ben tekebbür degülin. ⁽³⁾ Eger benden ululanmaķ görürseñüz ol Tañrı'dan geldi. Benüm ululıgum yirine ⁽⁴⁾ vārid kamu ululıķ Tañrı ululıgıdır." Şādık, Ebū Ḥanīfe'ye su'āl ⁽⁵⁾ kıldı: "Āķil kimdür?" Ebū

Ḥanife eydür: “‘Āqıl oldur ki eyüyle yavuzı fark ⁽⁶⁾ eyleye.” Şādık eydür: “Eyüyi yavuzdan yılklar daḥi seçer. Şöyle kim ⁽⁷⁾ aña ‘alef vireni bilür, urmağa geleni bilür.” Ebū Ḥanīfe Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi ⁽⁸⁾ Şādık[a] eydür: “Senüñ қатуңда ‘āqıl kimdür?” Eydür: “Oldur kim iki ⁽⁹⁾ eyüyi ve iki yavuzı birbirinden ayıra fark kıla. İki eyiniñ ki eyüsin ⁽¹⁰⁾ ve iki yavuzıñ ki yavuzın ayıra.”

Nakildür kim: Bir gün bir kişiniñ bir hemyān altunı ⁽¹¹⁾ uğurlandı. Ol kişi Şādık’ı dutdı. “Sen uğurladuñ!” diyü, ammā kim ⁽¹²⁾ uğurladı bilmez idi. Şādık eydür: “Altunuñ ne қадарdur?” Eydür: ⁽¹³⁾ “Biñ kızıl idi.” Pes Şādık ol kişiniñ elini aldı kendü sarāyına geldi. [4b] ⁽¹⁾ Biñ kızıl virdi, andan şöñra ol kişi altunın buldı. Şādık’a virdigi ⁽²⁾ altunı girü virdi. Şādık almadı. Eydür: “Biz virdügümüzi girü almazuz.” ⁽³⁾ Ol kişi şordı kim: “Bu ne kişidür?” Eyitdiler: “Ca‘fer-i Şādık’dur.” Ve daḥi ⁽⁴⁾ bir gün Şādık yalıñuz giderdi. Eydürdi: “Allah Allah Allah.” Meger ⁽⁵⁾ bir göyünmiş derviş anuñ ardınca giderdi. Aña muvāfaқat idüp ⁽⁶⁾ “Allah Allah” dirdi. Ve Şādık eydürdi: “Allah Allah cübbem ve тонum yoқdur.” ⁽⁷⁾ Şoloқ sā‘at bir deste laṭif тон geldi, Şādık geydi. Devriş ⁽⁸⁾ eydür: “Ey ḥōca, āḥir şol “Allah Allah” demekde senüñle ortak idüm. Tañrı ⁽⁹⁾ saña iki тон virdi bārī eskisin baña vir.” didi. Ol söz ⁽¹⁰⁾ Şādık[a] hoş geldi. Eski cübbeyi aña virdi. Ve daḥi bir gün Şādık ⁽¹¹⁾ қатına biregü geldi. Eydür: “Baña Tañrı’yı göster.” didi. Şādık eyitdi: “Eşitmedüñ mi ⁽¹²⁾ Mūsā gibi *eri[ni] len terānī* didiler, sen nite göresin? İşbu millet-i ⁽¹³⁾ Muḥammed milletidür ve anuñ ümmetinden kişi var kim: “رای قلبی ربی” [5a] ⁽¹⁾ diyü çağırur, feryād kılar. Ya‘ni: ‘Göñlüm Tañrı’mı gördi.’” Ve daḥi bir kişi ⁽²⁾ çağırup eydür kim: “اعبد ربك اراه” Ya‘ni: “Ol Tañrı kim anı ⁽³⁾ görmez aña tapmazın.” dirdi. “İmdi Ey Şādık, Tañrı’mı baña göster.” ⁽⁴⁾ Şādık buyurdi kim: “Dutuñ elin bağlañ, Dicle ırmağı içine bırağuñ.” ⁽⁵⁾ Pes eyle kıldılar. Çün şuya batdı “Feryād, yā Şādık!” diyü çağırur. Şādık ⁽⁶⁾ eyitdi: “ما” Ya‘ni: “Ey şu, ṭaldırğıl.” Şu ṭaldırdı ⁽⁷⁾ ve gerü “Feryād!” didi. Girü baturdı ve şol vaқта degin kim ḥalkdan ümīz ⁽⁸⁾ kesildi. Şu anı gine çıkardı, “İlāhī! Feryād!”

deyü çağırıldı. Şâdık ⁽⁹⁾ eydür: “Çıkaruñ.” Çıkardılar ağızından burnından kulağından şu döküldi. Er keñdüye ⁽¹⁰⁾ geldi. Şâdık eydür: “Tañrı’yı gördüñ mi?” Ol eydür: “Gözümde ağıyâr hayâli ⁽¹¹⁾ var imiş, elim Tañrı’dan ayruğa şunardum, feryâdı senden istedüm. Ol kâmusı ⁽¹²⁾ perde imiş, gözüm Hakkı görmekten yıgar imiş. Çün külli yüzi Tañrı’ya kıldum ⁽¹³⁾ ve feryâd andan istedüm. Göñlüm içinden bu derece açıldı. Ol dereceden [5b] ⁽¹⁾ aşağıya bakdum, istediğimi gördüm.” Şâdık eydür: “Mâdemki sen Şâdık diye[y]düñ ⁽²⁾ şiddîk degül idin. Çün Tañrı’dan feryâd diledüñ gerçekliğin mu‘ayyen ⁽³⁾ oldu. Tañrı Te‘âlâ göñliñde bir derece açtı virdi. İstedüğünü gördüñ ⁽⁴⁾ ve dañı Tañrı’ya ‘ibâdet etmek tevbesüz olmaz. Zîrâ kim ‘ibâdetde tevbe mu‘addemdür, ⁽⁵⁾ efzaldür. Nitekim Qur‘ânda eyitdi: ⁹³”لَا يَبْتَغُونَ الْعَابِدُونَ“ Ve dañı işbu âyet ⁽⁶⁾ ma‘nâsında kim: ⁹⁴”يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ“ Ya‘ni Tañrı Te‘âlâ eydür: ‘Kim dilersem ⁽⁷⁾ kendü rahmetime lâıyık kılam.” Pes sebep aradan getürmişdür. Tâ bellü kim ⁽⁸⁾ Tañrı’nıñ çok işi rahmetdür. Ve dañı eyitdi kim: “Mü‘min oldur kim ⁽⁹⁾ kendü nefsiyle durmuşdur şavaş kılar. ‘Ârif oldur ki Tañrı ile ⁽¹⁰⁾ şavaş kılar.” Ve dañı eyitdi: “Her kişi kim dürişe nefsiñe cezâ vire, Tañrı içün ⁽¹¹⁾ ol kişi Tañrıya ire.” Ve dañı eyitdi kim: “Beş kişi ile oturmağdan şaķın: ⁽¹²⁾ Evvel yalancı kişi ile oturma kim anuñ sözine aldanup günâh içinde ⁽¹³⁾ kalmayasın. İkinci aħmağdan şaķın kim saña aşşı itdüm. Saña bilmeye kim [6a] ⁽¹⁾ ziyândur. Üçünci baħılden şaķın kim devlet senden giderür. Dördünci ⁽²⁾ gönülliden şaķın kim hâcet vaķtinde seni zâyî‘ kılar. Beşinci fâsıķlar ⁽³⁾ ile oturma kim seni bir loķmaya şata.” Ve dañı Tañrı’nıñ dünyâsı içinde ŧamusı ⁽⁴⁾ ve uçmağı var. Uçmağı oldur ki kendü işiñi Tañrı’ya işmarlayasın. ŧamusı ⁽⁵⁾ oldur ki kendü işiñi nefsiñe kıoyasın. Ve dañı eyitdi kim: “Düşmanlar ile ⁽⁶⁾ oturmağdan dostlara ziyân ulaşıdı. Nitekim Fir‘avun ‘avreti Âsiye ⁽⁷⁾ Ħatun Fir‘avun’dan ziyân görürdi ve eger dostlar oturmağdan niyâz ⁽⁸⁾ var imisse

⁹³ Kur‘ân-ı Kerîm, Tevbe Sûresi, 112. âyet. (Âyetin tamamı şu şekildedir:

(النَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ الْآمِرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ)

⁹⁴ Kur‘ân-ı Kerîm, Âli İmrân Sûresi, 74. âyet. (Âyetin tamamı şu şekildedir: يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ)

düşmanlara nite kim Lût ve Nûh ‘avretleri kâfir idi. ⁽⁹⁾ Bunlara Nûh’dan ve Lût’dan aşşı degeydi.” Pes Şâdık’ın sözi çokdur. ⁽¹⁰⁾ Birkaç kelâmı bünyâz olsun için didük ve hatm eyledük. Temmet.

(Maṭlab: Üveys Ḳarānī Rahmetu’llāhi ‘aleyhi)

⁽¹¹⁾ Ve’l-āhiru minhüm. Ol tābi‘leriñ kıblesi ⁽¹²⁾ ve ol kırkların ārendesi ve ol gizlülerin ārvendüsi ve ol gizlü güneş ve ol Tañrı’nın ⁽¹³⁾ hem nefesi ve ol Süheyl-i Yemenī Üveys Ḳarānī Rahmetu’llāhi ‘aleyhi. **[6b]** ⁽¹⁾ Muḥammed Muştafā şalla’llāhü ‘aleyhi ve sellem eyitdi: “Üveys baña uyanlardandır ve anların ⁽²⁾ yegiregidür. Ol kişiniñ kim ögücisi Raḥmeten li’l-‘ālemīn⁹⁵dür. Ve anuñ ⁽³⁾ nefesi Rabbü’l-‘ālemīndendir. Anı bu dil ile añmak nite ola?” Vaktā ⁽⁴⁾ Muştafā yüzün Yemen’den yaña dutardı. Eydürdi: “أَنْتِ لَا جَدِ نَفْسَ الرَّحْمَنِ مِنْ قَبْلِ الْيَمَنِ” Ya‘ni: “Raḥmet kokuşu Yemen’den yañadan gelür.” Ve daḥi peygamberüm ⁽⁶⁾ eyitdi kim: “Yarın Hâk Te‘ālā celle ve ‘alā yitmiş firişteh yaradır Üveys ⁽⁷⁾ şüretinde. Tā Üveysi araşât kavmi bilmeyeler. Meger Tañrı Te‘ālā dilediği ⁽⁸⁾ kişilere bildüre. Zîrā Tañrı ‘ibâdetin ulu kılmış idi. Dünyâ serâyından ⁽⁹⁾ ve kendözin hâkdan ırağ dutmış idi. Âhiretde daḥi halk ⁽¹⁰⁾ gözinden gizlü ola. Nitekim eyitdi: “أُولِيَاءَ نَحْتُ قُبَانِي لَا يَعْرِفُهُمْ غَيْرِي” ⁽¹¹⁾ Ya‘ni: “Dostlarum kubbelerüm altındadır. Bunlar[ı] benden artık kimse bilmezler.” ⁽¹²⁾ Ve daḥi garîb haber içinde gelmişdür ki yarın Muḥammed Muştafā ⁽¹³⁾ uçmak içinde kendü hücrelerinden çıka. Şöyle kim kişi ister gibi hitâb **[7a]** ⁽¹⁾ hitâb gele kim: “Ne istersin?” Eyde kim: “Üveys isterin.” Nidâ gele kim: ⁽²⁾ “Emek görme. Dünyâda sen anı görmedüñ. Bunda daḥi sen anı göresi degülseñ.” ⁽³⁾ Resûl eyde: “İlāhî kândadır?” Fermân gele kim: “فِي مَقْعَدٍ صَدَقَ” ⁽⁴⁾ Ya‘ni: “Gerçeklik maḥamındadır.” Muḥammed eyde: “İlāhî ol beni göresi ⁽⁵⁾ degül mi?” Fermân gele ki: “Ol kişi kim beni görür, seni niçün görsün?” Eyde: ⁽⁶⁾ “Ey Muḥammed, seni benümçün görürler.

⁹⁵ Kur’ân-ı Kerîm, Enbiyâ Sûresi, 107. âyet. (Âyetin tamamı şu şekildedir: وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ)

⁹⁶ Kur’ân-ı Kerîm, Kamer Sûresi, 55. âyet. (Âyetin tamamı şu şekildedir: فِي مَقْعَدٍ صَدَقٍ عِنْدَ مَلِكٍ مُّقْتَدِرٍ)

Ol kişiniñ kim beni görmege güci yeter, ⁽⁷⁾ ol seni ne göre ve dañi seni görmeñüñ bensüz ne aşsı vardır ⁽⁸⁾ ve beni görmeñüñ sensüz ne ziyānı var?” Yine Muḥammed Muşţafā eyitdi: ⁽⁹⁾ “Benüm ümmetümden bir er var kim Rābī’a ve Muḍar kabilesiniñ koyunı sağışınca ⁽¹⁰⁾ ümmetime yarın kıyāmet güninde şefā’atçı olsa. Hem ‘Arabdan ol iki ⁽¹¹⁾ kabīleden çok koyunlu yoğıdı.” Eyitdiler: “Yā Resūlallah anuñ adı nedür?” ⁽¹²⁾ Eyitdi: “Adı Üveys’dür.” Eyitdiler: “Kandadır?” Eydür: “Karan’dadır.” ⁽¹³⁾ [Eyitdiler]: “Ol sizi gördü mi?” Eydür: “Zāhir gözile görmedi.” Eyitdiler: “Seni görmege [7b] ⁽¹⁾ nite gelmedi?” Eydür: “İki sebebden ötürü. Biri oldur ki ḥālī aña ğālib olmuşdı. ⁽²⁾ İkinci şerī’atüm ululuğundan.” Eyitdiler: “Nite?” Eyitdi: “Anuñ bir karı anası vardır. ⁽³⁾ Gözi görmez, eli ayağı dutmaz. Üveys kendözi deve güder kirāsın ⁽⁴⁾ alurdu. Kendözine ve anasına nafaқа kılur. Eger ol işi kılmasa ve baña gelmese ⁽⁵⁾ anası simārsuz қалurdu. Ol sebebden gelmedi.” Andan saḥābeler eyitdiler: “Anı ⁽⁶⁾ biz görmez miyiz?” Peyğamber eyitdi. Ebū Bekir’e eyitdi: “Sen anı kendü zamānıñ içinde ⁽⁷⁾ görmeyesin.” ‘Ömer ve ‘Alī’ye eyitdi: “Siz anı görürsüz. Ol bir tolu ⁽⁸⁾ erdür. Şol eyegüsünde ve şağ eliniñ ayasında bir direm ⁽⁹⁾ қadarı aқlıқ var idi. Anı buluñ benden selām degürüñ ve eydüñ, benüm ⁽¹⁰⁾ ümmetüm içün du‘ā қılsun.” Ve dañi peyğamber ‘aleyhi’s-selām eydür: “Kullarıñ ⁽¹¹⁾ Tañrı’ya sevgülüreki anlardır kim gizlü olalar ve ḥalk anı bilmeye.” Eyitdiler: ⁽¹²⁾ “Biz anuñ gibi er bilmezüz.” Resūl eyitdi: “Ol devecidür, Yemen’de aña Üveys ⁽¹³⁾ dirler. Zinhār cehd idüñ kim қademiñüz anuñ қademi yerine başasız.” [8a] ⁽¹⁾ Çün Resūl’iñ vefātı yaқın idi. Eyitdiler: “Senüñ murakқа’ tonıñı kime virelüm?” ⁽²⁾ Eydür: “Üveys’e.” Pes peyğamber öldüğinden soñra ‘Ömer ile ‘Alī Kūfe’ye vardılar. ‘Ömer ⁽³⁾ ḥuṭbe okurken eyitdi: “Ey Necd ehli duruñ.” Hep durdılar. ‘Ömer eyitdi: ⁽⁴⁾ “Siziñ üzeriñüzde Karan’dan kimse var mı?” Eyitdiler: “Var.” [‘Ömer eyitdi]: “Üveys bilür misiz?” ⁽⁵⁾ Eyitdiler: “Biz anı bilmezüz.” ‘Ömer eydür: “Baña anuñ ḥaberin, şerī’at issi Muşţafā ⁽⁶⁾ virdi. Ol güzāf söylemez. Meger siz anı bilmezsiniz.” Bir kişi eydür: “Ol

aña ⁽⁷⁾ degmez kişidür kim Emîrû'l-mü'minîn anı isteyeler. Bir delüdü, dervişdür ⁽⁸⁾ halka karışmaz.” ‘Ömer eydür: “Ben anı isterin, ol kâdudur?” Ol eydür: ⁽⁹⁾ “Karan deresindedür, deve güder giceye degin. Gice olıcağ etmek virür ⁽¹⁰⁾ tîzşürîde kişidür. Orunlıkda yürimez ve kişiler ile oturmaz ve âdemîler ⁽¹¹⁾ yidügin yimez. Kayğu şâzılık bilmez. Çün âdemîler güle, ol ağlar. Âdemîler ⁽¹²⁾ güler olsa ol ağlar.” ‘Ömer ve ‘Alî ol araya geldiler. Üveys'i namâz içinde ⁽¹³⁾ gördüler. Hâk Te‘âlâ musallağ kılmış ol deveyi güder, şağlar. Üveys bunlara **[8b]** ⁽¹⁾ Üveys bunlarıñ hareketin duydu namâzı kısa kıldı. Kaçan iki yaña selâm ⁽²⁾ virdi. ‘Ömer ilerü egildi selâm virdi. Selâmın aldı. ‘Ömer eydür: “Aduñ ⁽³⁾ nedür?” Eydür: “Tañrı kulu”. ‘Ömer eydür: “Kamumuz Tañrı kulıyuz, hâs aduñ ⁽⁴⁾ nedür?” Eyitdi: “Üveys.” Eyitdi: “Şağ elin göster.” Gösterdi. Çün eli üzere ⁽⁵⁾ peygamber nişân virdügin gördi, Üveys'in elin öpdü. Eyitdi: “Tañrı ⁽⁶⁾ Resûl saña vaşiyet kıldı. Eyitdi kim: ‘Benüm ümmetüm için du‘â kılsun.” ⁽⁷⁾ Üveys eydür: “Mü'minler için du‘â kılmağa sen yigreksin.” ‘Ömer eyitdi: ⁽⁸⁾ “Benüm hod işim oldur. Velîkin sen peygamber vaşiyetin yerine ⁽⁹⁾ getür.” Üveys eydür: “Ki gerekim kim bile ol peygamber didigi kişi ⁽¹⁰⁾ ben olmayam.” ‘Ömer eydür: “Peygamber senüñ nişânuñ virdi. Eyle ise ⁽¹¹⁾ peygamberin murakka‘ın baña viriñ, du‘â kılam.” Murakka‘ virdiler. Üveys ⁽¹²⁾ eyitdi: “Şabr eyleñ, hâcet dilemeyince gitmezin.” Üveys anlarıñ ⁽¹³⁾ katından ırağ gitdi ve murakka‘ı aşğa kodı ve yüzün toprağa sürdi. **[9a]** ⁽¹⁾ Eyitdi: “Murakka‘ı giyesi degülin, tâ Muhammed ümmetin baña bağışlamayınca.” Tañrı'dan ⁽²⁾ nidâ geldi kim: “Bunca bunca biñ saña bağışladum, murakka‘ı gey.” Üveys eydür: ⁽³⁾ “Kamusın dilerven.” diyü münâcât eyledi. ‘Ömer ile ‘Alî şabr idemedi. ⁽⁴⁾ Pes yakın vardılar göreler ne işdedür. Üveys Pes buları gördi, ⁽⁵⁾ eyitdi: “Âh niçün geldüñüz, eger gelmeseñüz murakka‘ giyesi degül idüm. Hattâ ⁽⁶⁾ kamu ümmeti bağışlamayınca.” ‘Ömer Üveys'i gördi. Bir kilim geymiş başı açık ⁽⁷⁾ yalın ayak. Bakdı gördi kim on sekiz biñ ‘âlem ol kilim altında ⁽⁸⁾ durur. Pes kendözinden ve halîfeligiñden gönlin getürüp eyitdi:

“Kim⁽⁹⁾dür kim işbu Halîfeligi benden bir girdeye şatun ala.” Üveys eyitdi: ⁽¹⁰⁾ “Ol nesneniñ kim ‘aql yokdur. Ne şatarsın, bırakgıl kime gerekse şatmak ⁽¹¹⁾ ve almak bu arada ne işi var?” Didiler ki: “Yâ ‘Ömer, senüñ bir güñ ‘adl eyledügüñ ⁽¹²⁾ bir yıllık ‘ibadete berāberdür.” Pes Üveys murakka‘ geydi. Eyitdi kim: “Rābi‘a’ı ⁽¹³⁾ ve Muḍar kabîlesiniñ devesi ve sığırı ve koyunu tüsi şağışınca [9b] ⁽¹⁾ ümmeti baña bağışladı.” Bu murakka‘ berekâtında ‘Ömer Raziya’llāhu ‘anhu ⁽²⁾ eyitdi: “Yâ Üveys, niçün gelmedüñ Muştafa’yı görmege?” Üveys eydür: “Siz gördüñüz mi?” ⁽³⁾ Anlar eyitdiler: “Gördük.” Eydür: “Meger anuñ cübbesin gördüñüz eger anı gördüñüzse ⁽⁴⁾ eydün ki iki mübārek kaşı çatık mı idi, yāhūd açuk mı idi?” Zihī, ‘aceb ⁽⁵⁾ bunca kez anı görmişlerdi nişānı virmediler. Ol heybetinden ötüri kim aña ⁽⁶⁾ virmişdi. Andan Üveys eydür: “Muḥammed’iñ dostısız.” Eyitdiler: “Belī.” Eydür: ⁽⁷⁾ “Dişleriñüz gösterüñ.” Eydür: “Anuñ dostlığı sizde var imisse anuñ ⁽⁸⁾ mübārek dişin şıdıqlarında siz daḥi dişleriñüz şıyadiñuz muvāfaḳat ⁽⁹⁾ dostlık dutula idi. Görüñ benüm dişlerimi.” Gördiler kim çok ⁽¹⁰⁾ dişleri şınık. Eyitdiler: “Ben anı görmedin muvāfaḳat kıldım.” ‘Ömer eydür: ⁽¹¹⁾ “Yâ Üveys, benüm içün du‘ā kıl.” Eydür: “Öñden du‘ā kıldum ve her gün taḥiyyet ⁽¹²⁾ içinde du‘ā kılıp eydürin kim: اللهم اغفروا لى ولمؤمنين وللمؤمنات ⁽¹³⁾ Ya‘ni: ‘Ey Çalab’um mü’minleri yarlıgağıl dirin. [10a] ⁽¹⁾ Eger imanıñuz gür menziline iledesiz, siziñ içün daḥi du‘ā kılam. Yoḥsa ⁽²⁾ ben du‘āmı zāyi‘ yire kılmazvan.” Böyle dise ‘Ömer eydür: “Baña vaşıyyet ⁽³⁾ kıl.” Eyitdi: “Yâ ‘Ömer, Tañrı bilür misiz?” Eyitdi: “Bilürin.” Eyitdi: “Tañrı’dan ⁽⁴⁾ ayruğı bilmezseñ yigdür, daḥi arturğıl.” Üveys eydür: “Yâ ‘Ömer Tañrı seni bilür mi?” ⁽⁵⁾ Eyitdi: “Bilür.” Üveys eydür: “Yâ ‘Ömer, Tañrı’dan artuk seni bilmezse saña yigdür.” Kaçan ⁽⁶⁾ böyle dise ‘Ömer eydür: “Yâ Üveys, birez vakit eglen, saña nesne getüreyin.” ⁽⁷⁾ Üveys elin koyunına koydı, iki akçe çıkardı. Eyitdi: “Uşbunu deve güdüp ⁽⁸⁾ aldum. İmdi sen pāyende ol kim bunu yiyince diri olam mı? Geliñ ⁽⁹⁾ imdi geri varuñ kim kıyāmet yakındur ve ben daḥi āḫiret azuğı yarağında⁽¹⁰⁾ yın.” Kaçan

aran ehli girü dutup gine aran’a vardılar. Üveys bunların ara⁽¹¹⁾sında āşikāre oldu ve aña deve gütdürmegi revā görmediler. Çün⁽¹²⁾ böyle oldu Üveys aran’dan kaçdı, Kûfe’ye geldi. Andan sonra anı hiç⁽¹³⁾ kimse göremedi. Çün böyle oldu Üveys aran’dan kaçdı. İllā [10b]⁽¹⁾ Herem bin Hāyyān Rahmetu’llāhi ‘aleyhi eyitdi: “Çün işitdüm, şefā‘at derecesi⁽²⁾ Üveys üzerine açılmış. Ārzū baña ġālib oldu kim anı görem. Kûfe’ye vardum,⁽³⁾ anı Fırat kenārında gördüm. Tönin yurdu, ābdest alurdu. Bildüm ki⁽⁴⁾ Üveys oldur, anuñçün şıfatın işütdüm. Selām virdüm, selāmum aldı⁽⁵⁾ ve baña bakdı. Diledüm kim elin öpem, komadı.” Eyitdüm: “Tañrı saña rahmet eylesün⁽⁶⁾ yā Üveys!” didüm. Dañı beni ağlamak dutdı. Anuñ dostlığından ve hāl⁽⁷⁾ za‘īfliginden ötüri Üveys dañı ağladı. Eyitdi: “‘Ey arındaşum Herem⁽⁸⁾ bin Hāyyān! Sen nitesin?’ didi; ‘Beni nite bulduñ?’” didi. Sen beni gördüğün⁽⁹⁾ var mı idi?” Herem bin Hāyyān eyitdi:“⁹⁷ تَبَيَّنَتِي الْعَلِيمُ الْخَبِيرُ” Ya‘ni: “‘Haberdār⁽¹⁰⁾ bilür, baña haber virdi ve benüm cānum senün cānuñı bildi. Zīrā kim mü‘minler⁽¹¹⁾ cānı biribiriyle yoldaşdur.” Andan eyitdi kim: “Yā Üveys, peygamberden baña haber⁽¹²⁾ vir.” Eyitdi: “Anı görmedüm, haberin ayrukdan işitdüm. Dilemezün kim andan hadīs⁽¹³⁾ rivāyet idem.” Böyle dise ben eyitdüm: “Bir āyet ur‘ān okı, senden işidem [11a]⁽¹⁾ Üveys.” didi. Dañı zārı zārı ağladı.⁽²⁾ Andan eydür. Tañrı Te‘ālā eydür: ⁹⁸.....⁽³⁾ Bu āyet okıdı. Bir kez çağırdı. Şandı kim ‘aklı zā‘il oldu. Andan⁽⁴⁾ Üveys eydür: “Uş bunda anuñiçün geldüm ki senün ile işirgenem ve bile⁽⁵⁾ ölem, diñlenem.” Üveys eydür: “Bilmezem ki yirünü, Tañrı bildi. Andan artık kimse ile⁽⁶⁾ işirgene mi ve diñlene mi?” Herem eyitdi: “Bir vaşıyyet eyle.” Eydür: “Ölümi⁽⁷⁾ yaşduğın altında bil ve ġāfil olma ve yazuğın kiciligine bakma,⁽⁸⁾ anuñ ululuğuna bak kim kime ‘āşī olursın.”

⁹⁷ Kur‘ān-ı Kerīm, Tahrīm Sûresi 3.âyet. (Âyetin tamamı şu şekildedir: وَإِذْ أَسْرَ النَّبِيُّ إِلَىٰ بَعْضِ أَزْوَاجِهِ خَبِيرًا فَلَمَّا نَبَأَتْ بِهِ وَأَظْهَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ عَرَّفَ بَعْضُهُ وَأَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍ فَلَمَّا نَبَأَهَا بِهِ قَالَتْ مَنْ أَنْبَأَكَ هَذَا قَالَ نَبَأَنِيَ الْعَلِيمُ الْخَبِيرُ)

⁹⁸ Bu kısımda kırmızı mürekkeple yazılmış ifadenin birkaç harfinin çok silik izleri vardır. Metnin bağlamından burada bir âyetin var olduğu anlaşılmaktadır. Süleyman Uludağ’ın eserinin bu bölümünde Zâriyât Sûresi 56. âyet ve Duhân Sûresi 38-39 âyetler yer almaktadır. Orhan Yavuz’un eserinde ise Enbiyâ Sûresi 16. âyet yer almaktadır. Metinde âyetlerden sonra ya‘ni ile başlayarak âyetin açıklamasının yapıldığı kısım burada yer almadığı için adı geçen âyetlerden hangisini buraya almamız gerektiğine karar verilememiştir.

Andan Herem eyitdi Üveys'e: ⁽⁹⁾ “Ne yerde maķam dutayın?” Eyitdi: “Şām'da.” Herem eydür: “Dirlik neden idineyin?” ⁽¹⁰⁾ Üveys eydür: “Vay bu göñüllere kim şirk koşulmuşdur kim ögüt aşşı ⁽¹¹⁾ kılmaz, niçe ögüt saña virdüm ki rızķ eksik olmaz deyü ve sen daķı ⁽¹²⁾ dirlik aķvālin şorarsın.” Yine Herem eyitdi: “Baña bir vaşıyyet daķı kıl.” Üveys ⁽¹³⁾ eyitdi: “Atań anań öldi ve Ādem, Havvā öldi; karındaşım ‘Ömer öldi, [11b] ⁽¹⁾ āh ‘Ömer için.” didi. Üç kez Herem eyitdi: “‘Ömer, şimdi mi ölmüşdi?” Üveys ⁽²⁾ eydür: “Tańrı baña anuń ölüminden ĥaber virdi. Andan şalāvāt virdi. Du‘ā kıldı ⁽³⁾ ve eyitdi kim: ‘Tańrı kitābın ve dođrı yolu öñińde dutđıl ve bir sā‘at ⁽⁴⁾ ölümü ańmaķdan ġāfil olmađıl. Ve çün girü ĥavmiń arasına varasın ⁽⁵⁾ bunlara ögüt vir. Kendü ögüdüń Tańrı ĥalkından yıđmađıl.’ Andan bir kaç du‘ā kıldı ⁽⁶⁾ ve eyitdi: ‘Ey Herem bin Ĥayyān, imdi varđıl kim ayruķ ne sen beni göresün ⁽⁷⁾ ve ne ben seni göriserüz ve beni du‘āda ań kim ben daķı seni du‘ada ańsaram ⁽⁸⁾ ve sen ol yaña git ben bu yaña gideyin.” Herem eydür: Diledüm kim bir sā‘at anuńla bile ⁽⁹⁾ varam, ĥomadı ađladı. Anuń ađlamaķlıđından ben de ađladum ve ardınca ĥaldum. ⁽¹⁰⁾ Şolok sā‘at bir ĥađa irdi. Andan sonra anuń ĥandalıđıń bilmedüm. ⁽¹¹⁾ Ve daķı Rābi‘a Raĥmetu’llāhi ‘aleyhi eydür: “Bir gün vardum kim Üveys görem. Ve ol irtē ⁽¹²⁾ namāzında idi. Çün namāzdan fāriğ oldum. Eyitdüm: ‘Şabr ideyüm tā kim ⁽¹³⁾ tesbīĥlerin daķı okıya eglendüm. Ol aradan deprenmedi. Tā kim öyle [12a] ⁽¹⁾ namāzın, ikindi namāzın anda ĥurmadın kıldı. Elĥāşıl üç gün üç ⁽²⁾ gice namāzdan fāriğ olmadı, yemedi, içmedi. Varduđı gice anı dinledüm. Azcuķ ⁽³⁾ uyķu gözine geldi. Derĥal Üveys Ĥaķ‘la bāzārı ve münācāt kıldı.’ Eyitdi: ⁽⁴⁾ ‘Ey Çalab‘ım saña sıđınurvan ol gözden kim çok uyķuludur ve ol ⁽⁵⁾ ĥarından kim çok yiycidür.’ Pes eyitdüm: ‘Baña bu vaşıyyet yeter, teşviş vir⁽⁶⁾medüm gitdüm.” Ve daķı eyitmişlerdür kim Üveys ĥazretleri hergiz kendü ‘ömrinde ⁽⁷⁾ uyumadı. Bir gice eydürdi kim: ‘Bu gice kıyām gicesidür.’ İrtēye deđin kıyāma durur. ⁽⁸⁾ Ve bir gice eydürdi kim: ‘Bu gice rükū‘ gicesidür.’ Durdı ertēye deđin ⁽⁹⁾ rükū‘da ĥurur idi. Ve

bir gice eydirdi kim: ‘Bu gice secde gicesidür.’ ⁽¹⁰⁾ Sabah degin secdede yaturdı.” Pes aña eyitdiler: “İşbu dün ⁽¹¹⁾ uzunında nice kıatlanursın, irteye dek bir hāl üzerinde tırırsın?” ⁽¹²⁾ Üveys eydür: “Secdede bir kez Sübhāne Rabbiye’l-âlā diyemedin ⁽¹³⁾ sabah olur, henüz üç kez demek sünnetdür. Ben anuñiçün işlerin, [12b] ⁽¹⁾ tā kim gönüller ehli gibi ‘ibādet kılam.” Ve daği Üveys’den şordılar kim: ⁽²⁾ “Namāzda korku ile tırmağ nicedür?” Eyitdi: “Oldur kim eger bir süñüyi ⁽³⁾ eyegüsine ursalar duymaya ve haberi olmaya.” Ve daği aña eyitdiler kim: “Nitesin?” ⁽⁴⁾ Eydür: “Ol kişi kim erte tura giceye degindir. Ölesin bilmeye ol nite ola?” ⁽⁵⁾ Ve daği eydür: “Kim üç nesneyi severse tamu aña boyunı tamarından yakın ola: ⁽⁶⁾ Hoş ta‘ām yemegi ve görkli tınlar geymegi baylar ile ⁽⁷⁾ oturmağı.” Ve daği Üveys[e] eyitdiler: “İşbu yirde bir kişi vardur kim otuz yıldur ⁽⁸⁾ kefeni boynına bağlamışdur. Bir gür içinde yatur, ağlar. Dünün günin qararı yokdur.” ⁽⁹⁾ Üveys eydür: “Beni anda iledün, tā kim anı görem.” Üveys’i ol er kıatına getürdiler, ⁽¹⁰⁾ gördi beñzi şararmış arık olmuş, gözleri ağlamakdan ışığı soğulmuş. ⁽¹¹⁾ Derhāl Üveys aña eyitdi: “Yā fülān شغلک “Ya’ni: ‘Seni ⁽¹²⁾ bu gür ve bu kefen senün yoluña hāc olmuş.” Pes ol er Üveys ⁽¹³⁾ nūrı berekātıyla ol āfeti kendözinden götürdi. Hāl keşf oldı, [13a] ⁽¹⁾ bir na‘re urdı, ol gür içinde cān ışmarladı. Egerçi gür, kefen ol kişiyi ⁽²⁾ ölü hisābında kıor. Tañrı’ya ulaşmağa hicāb olur. Görgil kim ayruğ nesne ⁽³⁾ nice ola. Üveys Raziya’llāhü ‘anhu, üç gün tamām nesne yimedi. Dört gün ⁽⁴⁾ oldı dañla yola kııdı. Yol üstinde bir altun buldı. Üveys eydür: ⁽⁵⁾ “Kimseden düşmiş ola?” Yüzin dönderdi. Tā kim yerden ot ala yiye gördi kim, ⁽⁶⁾ bir kıoyun gelür. Bir ıssı girde ağzında dutmış. Pes Üveys’iñ öñinde ⁽⁷⁾ kıodı gitdi. Yüzin döndürdi. Eydür: “Kimseden almış ola.” Ol kıoyun söyledi. ⁽⁸⁾ Eydür: “Yā şol kışiniñ kıulıyın. Sen de anuñ kıulısın algıl. İşbu Tañrı virdiği ⁽⁹⁾ rızkı Tañrı kıulından yigil.” Üveys eydür: “Elim uzatdum kim girdeyi yiyem, girdeyi ⁽¹⁰⁾ kendü elimde buldum. Kıoyın görüñmez oldı.” Ve daği Üveys sözüdür kim eydür: “من عرف الله لا يخفى عليه شيء” ⁽¹¹⁾

Ya'ni: "Her kim Tañrı'yı bildi ⁽¹²⁾ nesne aña gizlü olmaya." Ve dañi anuñ sözidür kim: "Yükseklik istedüm ⁽¹³⁾ alçaqlıkda buldum ve ululuk istedüm halka ögüt virmede bulmada buldum. [13b] ⁽¹⁾ Ve mürüvvet istedüm mañlûk gerçeklik içinde buldum ve rañatlık istedüm, ⁽²⁾ zāhidlik içinde buldum." Ve dañi eydürler: "Kim ol hurma başağın direrdi ⁽³⁾ ve anuñla orucın şıyardı ve kalanın şadağa virürdi. Ve anuñ tonı ⁽⁴⁾ bir eski hırka idi. Ve dañi irta namāzı vañtinde evden çıkardı ve yatsu ⁽⁵⁾ namāzından şoñra gelürdi ve her mañalleye kim varurdi. Oğlanlar anı taşla ururlardı." ⁽⁶⁾ Üveys eydür: "İncüñeyüm. Yavlağ incilmiş idi. Uşaklar taş atup ayağıma ⁽⁷⁾ toñunup delmeye, hattā kim namāzın kılmayam. Baña namāz kayusıdır ayak kayusı degüldir." ⁽⁸⁾ Ve eydürler kim: "Emīr'ül-mü'minīn ğazāya vardı. Üveys dañi bile vardı anda ⁽⁹⁾ şehīd oldı. Üveys mañām[ı] yavlağ yüksek mañamdur." ⁹⁹ ذَٰلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ

(Matlab: Ḥasan Başrī Rahmetu'llahi 'aleyhi)

Ve'l-āhiru minhüm. ⁽¹¹⁾ Ol nübüvvet dirlikli ve ol fütüvvet hūlu, ol 'ilm-i 'ameliñ Ka'be'si ve ol ⁽¹²⁾ zāhidlik 'ilminiñ kıblesi ve ulularıñ şadrı Ḥasan Başrī ⁽¹³⁾ Rañmetu'llāhi 'aleyhi. 'İlm-i 'amel ıssı idi. Hemīşe Tañrı korkısı anı aşığa almışdı. [14a] ⁽¹⁾ Ve anuñ anası Ümmi Seleme karavaş idi. Ana Ümmi Seleme iş buyurdi, Hasan ⁽²⁾ ağladı. Ümmi Seleme Ḥasan'ı emzürdi. Ol bir kañre süd berekātında ⁽³⁾ bunca 'ilm-i 'amel aña zāhir oldı. Ve dañi Ḥasan tıfl oğlan idi. Bir gün ⁽⁴⁾ Ümmi Seleme evine girdi. Peyğamber bardağından şu içdi. Peyğamber 'aleyhi's-selām ⁽⁵⁾ bir gün Ümmi Seleme evine geldi. Ḥasan[ı] peyğamber katına getürdiler. Peyğamber aña du'ā ⁽⁶⁾ kılurdi. Ne kim buldı ol du'ā berekātında buldı. Ve dañi ol vücūda gelicek ⁽⁷⁾ anı 'Ömer öninde getürdiler. 'Ömer aña "Ḥasan" diyü ad virdi.

⁹⁹ Kur'ân-ı Kerīm, Hadīd Sûresi 21.âyet. (Âyetin tamamı şu şekildedir:

سَابِقُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا عَرْضُ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أُعِدَّتْ لِلَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ ذَٰلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ / Kur'ân-ı Kerīm, Cuma Sûresi, 4. âyet. (Âyetin tamamı şu şekildedir: ذَٰلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ)

Ümmi Seleme aña tīmār ⁽⁸⁾ kıldı ve şefkat eyledi. Cān [u] gönül ile şöyle kim anuñiçün du‘ā kıldı. ⁽⁹⁾ Eydürdi: “اللهم اجعل اماماً يقتدى” Ya‘ni: “Ey Çalab’um, anı dīn ⁽¹⁰⁾ içinde bir imam kılgıl kim aña uyalar.” Pes Hasan şahābelerden yüz ⁽¹¹⁾ otuz kişi görmiş idi. Ve anuñ tevbesi ol idi kim ol bāzergāndı, ⁽¹²⁾ gevher şatar idi. Bir gün Rūm’a geldi. Kayşer’in vezīri, katına geldi ⁽¹³⁾ birez kelec kıldı. Pes Hasan vezīre eydür: “Biz bir yire varavuz, eger muvāfaķat [14b] ⁽¹⁾ kılup bile gelürseñ, fermān senüñdür.” Hasan eydür: “Bile varurın.” Vezīr ⁽²⁾ buyurdi, Hasan içün bir at eyerlediler, bindiler gitdiler. Kaçan çünkim ⁽³⁾ bir yazıya irdiler. Bir ulu çadır gördiler Rūmī atlasdan tenepleri, ibrişīm ⁽⁴⁾ altun kazıklar ile berkitmişler. Pes Hasan gördi. Bir yañadan bir ağı ⁽⁵⁾ çeri geldi. Kāmusı ceng āleti geymişler ve ol çadır yerinde ⁽⁶⁾ birkaç söz didiler gitdiler. Andañ soñra ay yüzli cāriyeler geldiler. ⁽⁷⁾ Andañ bir bölük şakallı pīr geldiler. Her biriniñ elinde altun tabaķlar dutarlar. ⁽⁸⁾ İçi tolu incüler, gevherler. Bunlar dañi çadırı yörendiler, gitdiler. Andañ soñra Kayşer-i ⁽⁹⁾ Rūm vezīrlerle ol çadıra girdiler. Bir sâ‘at tırdılar, girü çıkdılar ⁽¹⁰⁾ gitdiler. Hasan eydür: “Hayrān oldum ve ‘acebā kıldum.” Çün girü geldik, vezīre ⁽¹¹⁾ şordum. Eydür: “Şāhımızıñ bir oğulu var idi. Anuñ görki gibi hiç bir ⁽¹²⁾ ādemde yoğ idi ve der-i ‘ilm içinde tamām idi. Ve erlik içinde beñdeşi ⁽¹³⁾ herīf yoğıdı. Nā-gāh oğlan şayru oldı. Tabībler anı eyü ide ⁽¹⁴⁾ mediler, ‘ākıbet meyyit oldı ve ol çadır içinde gūra kodılar. Yılda bir kez anuñ [15a] ⁽¹⁾ ziyāretine varurlar. Ol çeri kim gördük, çadırın yörendiler. Çadır kapusunda ⁽²⁾ durdılar. Eyitdiler: ‘Ey bizim şāhımızıñ oğlı, bu hāl saña vāķi‘ oldı. Eger şavaş ⁽³⁾ ile öle idi, biz cānumuzı saña fedā kıladuķ. Seni kırtaramaduķ. Ammā bir kişiden ⁽⁴⁾ geldi kim şavaş ve bahādırlık aña aşşı kılmaz.’ Pes böyle dirler, giderler. Andan soñra ⁽⁵⁾ bıkır gelürler ve pīrler gelürler ve eydürler: ‘Ey bizüm sultānımızıñ oğlı bu hāl saña ⁽⁶⁾ geldi. Eger ‘ilimle ve hikmeti alurmissa seni girü alurduķ. İllā saña bir kişiden geldi kim ⁽⁷⁾ ‘ālemiñ hükmi anuñ hükmi altındadır.’ dirler, giderler. Andañ melik Kayşer ⁽⁸⁾ ve kendüniñ vezīrleri

çadira girürler. Kayşer eydür: ‘Ey benüm oğlum, gözüm çerāğı ⁽⁹⁾ ve ey gönüm yimişi ve ey bağrum pāresi benüm elimde ne var. Uş saña çok ⁽¹⁰⁾ çeri getürdüm ve çok mal ve görkli qaravaşlar getürdüm. Eger bu kāmı ile ⁽¹¹⁾ saña çāre olurimisse yoluña vire idüm. Seni ala idüm. Velīkin bu hāl saña bir ⁽¹²⁾ kişiden geldi kim māl ve çeri anuñ hūkmi altındadır. İmdi saña selām ⁽¹³⁾ olsun dirler. Tā biriyle degin giderler.” Bu söz Hasan’ın gönline kār kıldı. **[15b]** ⁽¹⁾ Pes Başra’ya vardı, and içdi kim ayruḵ dünyā içinde gülmeye. Tā işiniñ ġāyeti ⁽²⁾ ma’lūm olmayınca ve kendözin dürlü riyāzete meşğul oldı ⁽³⁾ ve ‘ibādete. Tā kim kendü zamanında anuñ mānendi yoğdı. Riyāzet içinde ⁽⁴⁾ lā-cerem kāmudan ulu oldı. Şöyle kim bir gün cemā‘at içinde biregü durı ⁽⁵⁾ geldi. Eydür: “İşbu Hasan bir dem niçün ulu oldı?” Hasan daḥi anda idi. Eydür: ⁽⁶⁾ “Andan ötüri kim kāmı halk anuñ ‘ilmine muḥtācdur ve ol dünyā ⁽⁷⁾ içinde halkdan bir arpa ağırınca nesne ummaz. Bundan artık ululuḵ ⁽⁸⁾ nice olsun?” Ve Hasan Başrī haftada bir gün va‘z iderdi. ⁽⁹⁾ Her vaḳit kim minbere çıksa Rābi‘a’yı görmeseydi va‘z etmez idi. ⁽¹⁰⁾ Pes aña eyitdiler: “Ey dīn ulusu, bunca ḥocalar ve bunca ulular bu meclisde ⁽¹¹⁾ oturmuşlardır. Bir başı örtülü ‘avret bunda olmaduğı için va‘z ⁽¹²⁾ niçün etmezsin?” Hasan eydür: “Ol şerbet kim biz pīller için ⁽¹³⁾ bağlamuşuz. Qarıncalar qurşağına nice virelüm?” Her vaḳit ki Rābi‘a bunda ola **[16a]** ⁽¹⁾ meclis kerem olurdı ve gönüllere od düşerdi ve gözlerinde yaş ⁽²⁾ revān olurdı. Pes yüzün Rābi‘a’dan yaña dutardı. Eydürdi: ⁽³⁾ “İşbu meclis issiligi senüñ gönülün odının kığırdındandır.” Bir gün Hasan’dan ⁽⁴⁾ su‘āl kıldılar: “Bunca cemā‘at kim señiñ meclisiñde oturırlar bilirüz kim ⁽⁵⁾ sevinürsin.” Hasan eydür: “Cemā‘at çokluğuna sevinmezin, arada ḥāzır ⁽⁶⁾ gönüllü var diyü sevinirven.” Ve Hasan’dan su‘āl kıldılar: “Ṭabīb ki şayru ola, ⁽⁷⁾ aña ayruḵlar nice tīmār eyler?” İmdi sen kendözünü öğütle andan ayruğa ⁽⁸⁾ naşīḥat viresin. Hasan eydür: “Ṭabībñ gövdesi degüldür. ⁽⁹⁾ Tīmār iden bilik sözidür. Benüm daḥi sende aşşı ‘ilmümdür ve ‘amelün ziyān yokdur.” ⁽¹⁰⁾ Ve yine su‘āl kıldılar kim: “Yā Hasan, söziñ fāyide kılmaz.” Zīrā

bizüm ⁽¹¹⁾ göñlümüz uyumuşdur. Ne kadar kim söylersin hiç eser kılmaz. Hasan eydür: ⁽¹²⁾ “Kişi ki uyur oldu uyudu, depredürlerse uyanur bilün. Siziñ göñliñüz ⁽¹³⁾ ölmüşdür, ne kadar depredesin diri olmaz.” Ve dañi su’âl kıldılar kim: **[16b]** ⁽¹⁾ “Ve dañi bir kavm bizüm ile oturur ve bizi ol kadar andan qorqudurlar kim ⁽²⁾ bizüm yürekler yüz päre päre olur.” Hasan eyitdi: “Siz bir kavm ile otur⁽³⁾mağ mı yigdür kim bugünkü gün sizi qorquda yarın emîn olasız. Ol kavm mi ⁽⁴⁾ yegdür kim, bugün sizi emîn eyleye yarın qorquya şataşasız?” Ve dañi ⁽⁵⁾ Hasan Başrı’ye eyitdiler: “Bir niçe kişi meclisiñe gelür senün için kim söziñi ⁽⁶⁾ dinlemeye. Tā kim bir ‘ayb söyleyesin.” Hasan eydür: “Ben va’z etmekden kendözüm ⁽⁷⁾ Tañrı’ya konuşı kılrıvan ve yüksek uçmağ tama’ın kılrıvan. Ve kişiler ağzından ⁽⁸⁾ selāmetlik tama’ı ardınca degülven. Bunları yerden selāmetlik bilmez. Ey dost! ⁽⁹⁾ Yavuz söyleyicileri kendüsinden yığmadı. Ādemīler nite yığa bile.” Ve dañi eyitdiler: ⁽¹⁰⁾ “Mü’minler birbirine hased kıla mı.” Eyitdi: “Yūsuf qarındaşların unitdıñuz mı?” ⁽¹¹⁾ Ve Hasan’ın bir mürīdi var idi. Her vaqt Qur’ān ünün işide idi. ⁽¹²⁾ Kendözün yire ururdu, çağırırdı. Pes Hasan aña eyitdi: “Kim sen bunu ⁽¹³⁾ idersin. Eger terk etmege güciñ yeterse işleme kim ol çığırmağ şeytānıñdır. **[17a]** ⁽¹⁾ Nitekim “أَصْفَة مِنَ الشَّيْطَانِ” Ve eger işlemek dilerseñ ol çağırmağ ⁽²⁾ senden gelürse ol raḥmāndan gelür. Ve benden ol menzil ilerü geçmişsin.” ⁽³⁾ ‘Alī Razia’llāhu ‘anhu Başra şehrine geldi. Üç günden artuğ eglenmedi. Cümle vā⁽⁴⁾ızleriñ minberlerin şıdı. “Va’zı yañlış idersiz.” deyü çün Hasan ⁽⁵⁾ meclisine geldi. Hasan va’z iderdi. Hasan’a eyitdi: “Sen ‘ālimsin ⁽⁶⁾ yāḥūd mu‘allim.” didi. Hasan eydür: “Ol söz kim peygamberden degmişdür, ⁽⁷⁾ anı söylerven anı geçmezven.” ‘Alī eydür: “İşbu yigit söz söylemege lāyıkdur.” ⁽⁸⁾ Pes ‘Alī gitdi ferāsetle Hasan anı bildi, minberden inüp ardına düşdi. ⁽⁹⁾ Çün yitdi etegine yapışdı eyitdi: “Tañrıçün baña āb-dest almağı öğret.” ⁽¹⁰⁾ Meger Başra’da bir yir var idi. Aña Bābü’ṭ-ṭast dirler idi. Ol araya ⁽¹¹⁾ ṭast getürdiler. Ol ṭast içinde Hasan āb-dest aldı öğretti. ⁽¹²⁾ ‘Ali andan gitdi ve bir kez dañi Başra’da quraqlık, kıtlık oldu.

İki yüz biñ ⁽¹³⁾ kiři çıkdılar. Ve Ḥasan bir minbere çıkdılar kim du‘ā kıla yağmur yağa. [17b] ⁽¹⁾ Ḥasan eydür: “Diler misiz ki yağmur yağa, beni Başra’dan sürüñ.” Tañrı kórķusı ⁽²⁾ aña şöyle gālib oldu kim hergiz anı güler görmediler. ‘Azīm ulu derdi var ⁽³⁾ idi. Şöyle kim bir gün bu ḥadīs[i] okudı kim: ⁽⁴⁾ أخر من يخرج من النار يقال له “Ya‘ni: “Tamudan şöñra çıka bir er, aña ‘Hennād” dirler. Ḥasan eydür: ⁽⁵⁾ “Kāşki ol er ben olaydum.” didi. Ḥasan yārenlerinden birisi eydür: Bir dün ⁽⁶⁾ Ḥasan benüm evümde idi. Zārı zārı ağladı, iñledi. Pes aña didüm: “Ey imam ⁽⁷⁾ işbu t̄ā‘at ve ‘ibādet ki senüñ var. İñlemek ve ağlamak saña nedendür?” Eydür: ⁽⁸⁾ “Andan ötrüdür kim bugün bir işi bilmezsin işlemiş olam. Ya bir gerekmez söz dilime ⁽⁹⁾ gelmiş ola Tañrı’nıñ hoşnudluğuna yaramaya. Baña eyideler: ‘Git bizüm dergāhımızdan ⁽¹⁰⁾ yaramazsın, senden dañi nesne k̄abül kılmazsın diyeler.” Ve bir gün Ḥasan ⁽¹¹⁾ Başrī kendü şavma‘a‘ası üzre namaz kılırdı. Secde üzerinde şol ⁽¹²⁾ kadar ağladı, gözi yaşı revān oldu. Ol t̄amdan aşğa akdı. ⁽¹³⁾ Pes bir kiři geçerdi eyitdi: “Ey t̄am issi, şu var mıdır? Yohsa t̄onum [18a] ⁽¹⁾ yuyayım mı?” didi. Ḥasan eydür: “Yüküm ‘aşīleriñ gözi yaşıdır.” Ve dañi ⁽²⁾ bir gün Ḥasan Başrī bir cenāzeğe vardı. Çün anı göre k̄odılar. Ḥasan ⁽³⁾ gūristānda oturdı. Şol kadar ağladı kim toprak yaş oldu. ⁽⁴⁾ Andan eyitdi: “Yā ādemīler, öñ şöñ gūrdur. Dünyānıñ şöñi āḥiretiñ ⁽⁵⁾ öñi gūrdur.” Nitekim eydür: “القبر أول منزل من منازل الآخرة” ⁽⁶⁾ İmdi şol ‘ālemle ne nazlanursın, öñiñ gūr ve şöñiñ gūrdır. Ey gāflet ⁽⁷⁾ ehli, çok yarak kıluñ kim ol menzilde gerek olur. Ḥasan oğlanlık ⁽⁸⁾ vaktinde bir yazuk işlemiş idi. Her vakt kim yiñi gömlek idinse ol ⁽⁹⁾ yazığı yakasına yazardı. Şol kadar ağlardı kim ‘aql zāyil olurdu. ⁽¹⁰⁾ Bir gün ‘Ömer Bin ‘Abdül‘azīz Ḥasan’a bir nāme yazdı kim eyitdi: “Baña bir vaşiyet ⁽¹¹⁾ kı, şöyle kim ezber ideyüm ve kendözüm imām kılayın.” Ḥasan ⁽¹²⁾ evvel nāme ardına yazdı kim: “Ey Emīr-ü’l-mü‘minīn, çün Tañrı Te‘ālā senüñle ⁽¹³⁾ ola sen kimden k̄orķarsın? Ve dañi çün senüñle olmaya kime ümīz dutarsın?” [18b] ⁽¹⁾ Ve dañi Ḥasan Başrī bir vakt şeyḥ, Sa‘īd’e naşīḥat virürdi. ⁽²⁾ “Üç işi işleme eyü degüldür: Evvel ol kim sulṭānlar

ve begler döşegine ⁽³⁾ ayağıñ başmağıl. Eger halka şefā‘at kılmak için daħi olursa. İkinci ⁽⁴⁾ başı örtülüler ile oturma eger ol Rābi‘a daħi olursa. Ve aña Tañrı ⁽⁵⁾ kitābın daħi öğredürseñ. Üçünci beglere rāz virme ve begleriñ ⁽⁶⁾ tatlu sözine aldanmağıl ‘ākıbet peşīmān olasın.” Mālik Dīnār eydür: ⁽⁷⁾ “Ḥasan’dan şordum ki cezālarıñ katırağı nedür?” Eydür: “Göñüller ölmek.” Eytidüm: ⁽⁸⁾ “Göñüller ölmegi nedür?” Eytidi: “Dünyā istemekdendür.” ‘Abdullāh eydür: Dañla durdum ⁽⁹⁾ kim cemā‘atle namāz kılam. Çün mescid kapusına geldüm. Kapu bağı ve Ḥasan ⁽¹⁰⁾ mescid içinde du‘ā kılar, çok kişiler yüce āvāz ile āmīn dirler. ⁽¹¹⁾ Bir zamān eglendüm tā kim erte oldu. Kapuyı açdum, içerü girdüm. ⁽¹²⁾ Ḥasan anda yalıñuz buldum. Daħi kişi yokdur, ḥayrān oldum. Çün ⁽¹³⁾ erte namāzın kılduk. Ḥasan eytidüm: “İşbu ḥāl baña bildür?” Eydür: **[19a]** ⁽¹⁾ “Bildüreyüm.” didi. “Eger kimseye dimezsen.” Eytidüm: “Dimeyem.” Eydür: “Her āzīne gün gicesi ⁽²⁾ naşibin yārenleri gelürler, bunlara du‘ā kıloram. Bunlar āmīn dirler. Ol ⁽³⁾ āvāz kim işitdün, anlarıñdur.” Ve daħi Ḥasan du‘ā kılsa Ḥabīb etegin ⁽⁴⁾ açardı. Eydürdi: “Müstecāblık görürven.” Ve daħi dīn ulularından ⁽⁵⁾ birisi eydür: Bir kaç kişi Ka‘be’ye gitdük. Pes bende şusuzluk ḥāşıl ⁽⁶⁾ oldu. Bir kuyu üzre irdük. İpi koğası yok idi. Eytidük: “Bellü şusuz ⁽⁷⁾ kalısaruz.” Ḥasan eydür: “Çün ben namāza başlayam siz şu içesiz.” ⁽⁸⁾ Ḥasan namāza tırdı şu kuyu ağzına geldi. Şuyı içdük ve matara ⁽⁹⁾ ile şu alup gizledük. Şu gine aşāğı indi. Ḥasan namāzdan fāriğ ⁽¹⁰⁾ oldu ve eyitdi: “Siziñ Tañrı’ya inanmağıñuz az olduğıçün şu gine ⁽¹¹⁾ yerine vardı.” Çün ol aradan gitdük. Ḥasan yolda bir ḥurma ⁽¹²⁾ buldı. Gelüp bize virdi, üleşdük yidük. Anuñ içinden bir altun ⁽¹³⁾ çekirdek çıkdı. Medine’ye geldük çekirdege ta‘ām alduk, dervīşlere virdük. **[19b]** ⁽¹⁾ Ve daħi Ebū ‘Ömer muḥarrirlerin ulusu idi ve kişilere Qur‘ān öğredür idi. ⁽²⁾ Bir gün bir görklü yüzlü oğlan geldi kim andan Qur‘ān okuya. Ebū ‘Ömer anı gördi ⁽³⁾ iblīs göñlüne vesvese bırağıdı. Tā kim ādemīler kāmusu okıdılar, ⁽⁴⁾ gitdiler. Çün ḥalvet kaldı. Ebu ‘Ömer kasd eyledi kim oğlan[ı] öpe. Henüz ⁽⁵⁾ yakın varmadan heb Qur‘ān okıdı unuttı. Ebu ‘Ömer, āh itdi ve ol işe

peşīmān ⁽⁶⁾ oldu ve içine od düşdi. Turup Ḥasan[a] geldi. Zār zār ağladı ⁽⁷⁾ eyitdi: “Ey hoca baña bir vākı‘a geldi. Ol sebebdan Tañrı Te‘ālā Qur’ān[ı] ⁽⁸⁾ külli göñlümnden götürdi. Nola baña bir du‘ā kılasın.” Beyle dise Ḥasan yavlaḵ ⁽⁹⁾ ḵayḡulu oldu. Eyitdi: “Ḥāliye şimdi hac vaḵtidür varḡıl hac ḵılḡıl. ⁽¹⁰⁾ Çün hacdan fāriḡ olasın. Mescid-i Ḥanīfe varḡıl. Bir pīr göresin. ⁽¹¹⁾ Ol pīr mihrābda oturmuş anuñ vaḵtına teşvīş virmegil, şabr eylegil. ⁽¹²⁾ Tā cemā‘at taḡıla andan aḥvāliñ aña digil. Ol senüñ içün du‘ā kıla.” ⁽¹³⁾ Ebu ‘Ömer hac ḵıldı. Andan Mescid-i Ḥanīfe vardı. Gördi bir heybetlü pīr [20a] ⁽¹⁾ oturur. Çok ḥaḵ ḡöresinde oturmuş, vardum. Bir bucaḡda ⁽²⁾ oturdum. Bir sâ‘atden soñra yıraḡ ḡonlu ve görklü yüzlü ḵişi girip ⁽³⁾ geldi. Ve ol ḥaḵ ḡamusı aña ḡarşu vardılar, selām virdiler. ⁽⁴⁾ Bir sâ‘at oturup didiler işitdiler. Çün namāz vaḵti oldu. ⁽⁵⁾ Ol aḡ ḡonlu ḵişi ḡurdi gitdi. Ve ḡalan ḥaḵ daḡi gitdiler. Pīr yalıñuz ⁽⁶⁾ oturu ḡaldı. Turup ḡatına vardum selām virdüm. Eyitdüm: “Allah Allah ⁽⁷⁾ baña feryāz irgil.” didüm ve ḡālūmi eydi virdüm. Pīr ḡayḡulu oldu ve gözi ⁽⁸⁾ ḡuyruḡuyla bir kez göḡe baḡdı. Henüz gözin döndürmedin Qur’ān heb öñüme geldi. ⁽⁹⁾ Ebu ‘Ömer eydür: Ol şāzlıḡdan elin ayaḡın öpdüm. Ol pīr baña eydür: “Benüm nişānum ⁽¹⁰⁾ saña kim virdi?” Eyitdüm: “Ḥā‘ce Ḥasan Başrı virdi.” Eydür: “Ol bizi rüsvāy ḡıldı ve perdemüz açdı. Biz daḡi anı ⁽¹¹⁾ rüsvāy ḡılalum ve perdesin ⁽¹²⁾ açalum.” Eydür: “Şol ḵişi kim öyle namāzından soñra geldi ve ḡalkdan ⁽¹³⁾ öñden gitdi.” Gördü kim didüm kim: “Gördüm.” Eydür: “Ey Ḥasan Başrı ol idi. [20b] ⁽¹⁾ Her gün öyle namāzın bunda ḡılır, bir sâ‘at kelecı ḡılır ve ikindi namāzın ⁽²⁾ varur Başra’da ḡılır.” Andan ol pīr baña eydür: “Ol ḡişiniñ kim Ḥasan ⁽³⁾ gibi imamı ola, ol benden ne du‘ā ister aña virsene.”

Nakildür: Ḥasan ⁽⁴⁾ zamānında bir ḡişiniñ atı ziyānlu oldu. Ol ḡişi ‘āciz ve ḡayrān ⁽⁵⁾ oldu. Çün Ḥasan geldi kendüniñ ḡālin şerḡ eyledi. Ḥasan ol ⁽⁶⁾ ‘ayıblu atı dört yüz aḡḡeye şatun aldı. Ol er, gice düşinde gördi kim ⁽⁷⁾ uçmaḡ içinde ol at dört ḡulun adınca yürir. Şordı kim: “Bu ⁽⁸⁾ atlar kimiñdür?” Eyitdiler: “Senüñ idi, şimdi Ḥasan’ındur.” Ol ḡişi hemān ⁽⁹⁾ durdı, Ḥasan ḡapusına geldi. Eydür: “Ey müselmānlar

imamı şatduğuma peşīmān ⁽¹⁰⁾ oldum. Atı girü viresüñ.” Hasan eydür: “Ol düş kim sen bu gice gördüñ, ⁽¹¹⁾ ben anı dün gice gördüm idi.” Pes ol er kaygulu oldu döndi. Hasan ⁽¹²⁾ dañi bir gice düşünde gördi kim uçmak içinde gördüğüñ yüce köşkler ⁽¹³⁾ ve çardaqları vir. Pes Hasan yarındası ol kişiyi buldı atı girü virdi. [21a]

⁽¹⁾ Nakildür kim: Hasan’ıñ bir qonşusu var idi. Yitmiş yıldan berü oda ⁽²⁾ tapar idi. Adı Şem‘ün idi. Çün ölüm şayruluğuna düşdi. Vaqt ⁽³⁾ yavlaq tar oldu. Hasan[a] eyitdiler: “Ey ‘azīz, şol Şem‘ün’ıñ bir hālın görseñ ⁽⁴⁾ ahısınıñ üzeriñde qonşuluğı haqqı vardır.” Andan yaşduğı üzerine geldi. ⁽⁵⁾ Gördi kim oda tapmağdan ve dütün turmağdan qararmış. Hasan eydür: “Tañrı’dan ⁽⁶⁾ korkğıl kendü ‘ömriñ yile virdüñ ve Tañrı hoşnūdlığından yüz döndürdüñ. ⁽⁷⁾ Gel müselmān ol, Tañrı seni esirgeye ve saña raḥmet kıla.” Ol kāfir eydür: “Beni müselmān ⁽⁸⁾ olmağdan üç nesne yıgar. Biri ol kim müselmānlar dünyāyı ḥorlarlar ve dün ⁽⁹⁾ gün cennetini isterler. İkinci eydür: Siz kim Tañrı’nıñ dizārın göresüz dirsiz ⁽¹⁰⁾ ve hiç anuñ hoşnudluğuna lāyık ‘amel kılmazsız. Üçüncü eydür: Siz kim ölüm haqdur. ⁽¹¹⁾ Anuñ çün yarağ kılmazsız.” Hasan eydür: “İşbu söz bilişler sözidir. Ammā mü’minler ⁽¹²⁾ böyle eydürse.” Eydür: “Tañrı’ya şirk getürmezler ve birliğine ikrār eydürler. Ve sen yitmiş ⁽¹³⁾ yıldur oda taparsın ve ben hergiz oda yakın varduğum yokdur. Gel elimüz [21b] ⁽¹⁾ oda berāber virelüm, sen tapduğıñ odıñ za‘īfligin görüben. Tapduğıñ ⁽²⁾ Tañrı’nıñ qüdretin gör.” Çün Hasan böyle didi elin oda soğdı. Od aña kār ⁽³⁾ kılmadı. Ol kāfir ḥayrān kaldı. Eydür: “Ömrümden bir nefes kaldı. Şimdi ben ne kılam ⁽⁴⁾ ḥazrete lāyık ola?” Hasan eydür: “Müselmān ol.” Şem‘ün eydür: “Eger biti viresin ⁽⁵⁾ ve pāyāndan olasın. Yarın baña ‘azāb kılmayalar müselmān olayum.” Hasan biti yazdı ⁽⁶⁾ ve pāyāndān oldu. Şem‘ün eydür: “Dilerven Başra ulularından bitide tanuqlar yazasın ⁽⁷⁾ ve ben ölicecek kendiñ yuyasın. Ve bini kendü eliñle ölüme viresin gūrda bile olsa.” ⁽⁸⁾ Çün īmān getürdi dañi öldi. Ne kim didi Hasan anı kıldı. Hasan ol gice ⁽⁹⁾ erteye degin uyumadı, namāza meşğul ve endīşe kıldı. Eydürdi kim: “Ben neyledüm ⁽¹⁰⁾ ve bilmedin ḥüccet

virdüm, cāhillık kıldum. Ben ḥod-ğark olmuşvan. Bir ğark⁽¹¹⁾ elün nite duta bilem. Tañrı işine ḥākim kıldum ve bitı virdüm diyü endīşe kıldum.⁽¹²⁾ Tā-gāh uyku ğālib oldu uyudum; düşde gördüm Şem‘ün bir çerāğ gibi nūr virir.⁽¹³⁾ Güneş gibi başında egininde ḥulle, uçmak içinde seyrān ider.” Ḥasan eydür: **[22a]**⁽¹⁾ “Yā Şem‘ün nitesin?” Eydür: “Tañrı Te‘ālā kendü fażlı birle beni yarlıgadı. Uçmağ⁽²⁾ ve dizār rüz kıldı ve luṭf [u] kerem benüm ḥaḳḳumda kıldı. Hiç dile gelmez. İmdi sen⁽³⁾ pāyendanlıktan çıkdūñ ve bitıñ girü al.” diyü şunu virdi bitiyi aldum. Kaçan Ḥasan⁽⁴⁾ uyğudan uyandı. Ol bitiyi elinde buldı. Şol kadar ağladı kim ṭon gözi yaşından⁽⁵⁾ ışlandı. Andan eyitdi kim: “Ḥudāvende senüñ fażluñ ve işüñ ‘illetle degüldür.⁽⁶⁾ Bil ki fażl-ı keremdür. Yitmiş yıldan berü oda ṭapan kāfiri kendözüñe yakın olmağa⁽⁷⁾ yol virdüñ.”

Nakildür: Ḥasan’ın şol kadar alacaḳlığı var idi kim her kişiye⁽⁸⁾ baḳsa ol kişi kendüsinden yeg görürdi. Bir gün Dicle kırañında bir Hindī, bir ‘avret⁽⁹⁾ ve bir tulum önlerinde yatar iğerler. Ḥasan’ın göñlünden geçdi kim: “İşbu daḫi yegrek ola.”⁽¹⁰⁾ Böyle demiş iken Ḥasan şerī‘ata baḳdı. Eydür: “Bu benden nice yeg ola, yol üstinde⁽¹¹⁾ yād ‘avretle süçi içer.” Bu endīşe içinde iken Dicle’de bir gemi ğark oldu.⁽¹²⁾ İçinde yedi kişi var idi. Derḥāl Hindī ṭonın çıkardı ırmağa düşdi.⁽¹³⁾ Ol yedi kiřiniñ ikisin bir eliyle, ikisin bir eliyle, ikisin ayağıyla dutup **[22b]**⁽¹⁾ çıkardı. Ḥasan’a eydür: “Benden yegregiñ da‘vāsın kılursın. Altı kişiyi ben çıkardum⁽²⁾ birin daḫi sen çıkar.” Eydür: “Ey Ḥasan, ol ‘avret kim gördüñ anamdur.⁽³⁾ Bu tulum, şudur. Seni şınardıḳ kim gözli mi gözsüz mi bilür.” Ḥasan⁽⁴⁾ Hind’iñ eline ayağına düşdi ‘özür diledi. Eyitdi: “Ey Hindī, nitekim ol ḳavm deñizde⁽⁵⁾ ğark olmaḳdan kurtarduñ beni daḫi gümān deñizinden kurtarduñ.” Ḥasan andan sonra⁽⁶⁾ şöyle oldu kim biregüyi kendözinden yeg görmezdi. Tā ḥattā bir gün bir it gördi⁽⁷⁾ eyitdi: “İlāhī, beni bu it ile berāber eyle.” Ḥasan’a eyitdiler: “Ne sözdür kim söylersin?”⁽⁸⁾

Ḥasan eydür: “Eger şırāt geçebilürsem ol itden yegven, eger geçemezsem Tañrı ⁽⁹⁾ haqqıçün ol it yüz biñ benüm gibi yegdür.”

Nakildür kim: Ḥasan ⁽¹⁰⁾ yārenlerine eydür: “مَا أَشْبَهَكُمْ بِأَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ” “Ey yārenler, siz ne yavlaq beñzersiz ⁽¹¹⁾ peygamber yārenlerine?” Kaçan böyle dise bunlar katı şāz oldılar. Ḥasan eydür: “Yüziñüz ve şaqa ⁽¹²⁾ lıñuz beñzedigin dirven, ‘ameliñüz beñzedigin dimezven. Eger siz ol kavm görseydiñüz, ⁽¹³⁾ bunlar siziñ göziñüze delü gözükeydi. Ve eger anlar sizi görseydi hiç birüñüz müselmān [23a] ⁽¹⁾ dimeyelerdi. Tañrı’dan yaña yorğa at ve kuşlar gibi gitdiler. Ve biz yağır eşek ⁽²⁾ gibi bunda kalduk.”

Nakildür: Bir ‘Arab, Ḥasan katına geldi, şabrdan şordı. Ḥasan ⁽³⁾ eydür: “Şabr iki dürlüdür: Bir oldur kim muşbetlere ve belālara katlanalar. İkinci ⁽⁴⁾ oldur ki, ol nesnelerden kim Haq Te‘ālā bizi yıgdı. Şabr kılavuz işlemevüz.” ⁽⁵⁾ Böyle dise ol ‘Arab: “مَا رَأَيْتَ رَجُلًا زَاهِدًا” Ya‘ni: “Senden artuq zāhid ⁽⁶⁾ görmedüm.” Ve daḥi Ḥasan eyitdi: “Kişiye ‘ilm gerek, aşılu ‘amel gerek, toğrı ve ḥāliş ⁽⁷⁾ ve kānā‘at ve şabr gerek. Bu üç ola andan soñra ne kılsalar bilmezven.” Ve daḥi ⁽⁸⁾ eyitdi: “Koyun ādemīlerden bulur güder. Anuñiçün kim çoban anı otlatmağdan yıgar. ⁽⁹⁾ Ve daḥi şol ‘abd, uçmağ bir kaç günlük ‘amel birle bulunmaz, belkim eyü niyetler ile ⁽¹⁰⁾ bulunur. Çün uçmağ ehli uçmağ baqsalar sekiz yüz biñ yıl bī-ḥod olalar. ⁽¹¹⁾ Andan ötrü kim Tañrı Te‘ālā bunlara tecellī kılmış ola. Eger anuñ ululuğuna baqarlarsa ⁽¹²⁾ heybetinden bī-ḥod olurlar. Fikr kılmak şöyle görklidür kimseniñ müzdiñ ve yaz ⁽¹³⁾ ukların fikr içinde saña ‘ayān görüne.” Ve daḥi eyitdi: “Her kimiñ sözi hikmet degül. [23b] ⁽¹⁾ Pes anuñ sözi bil ki āfetdür. Ve her kimiñ kim deñsüz turmağı fikrden degül ⁽²⁾ ol kamusı gafletdendür. Ve her kimiñ sözi ve nazarı ‘ibret degüldür ⁽³⁾ ol kamusı ḥaṭādandur ve zilletdendür. Ve daḥi Tevrīt içinde yazılmış kim ⁽⁴⁾ ādem oğlanı kānā‘at kıldı, ḥācetsüz oldı; çün kendözin dünyādan ⁽⁵⁾ ayırdı, selāmetlik buldı. Çün nefis dilegin virmedi, azādlık buldı. ⁽⁶⁾ Çün ḥasūdlikden el götürdi,

mürüvvetlik buldı. Ve bir kaç gün dünyā içinde ⁽⁷⁾ şabr kıldı, ber-ḥurdārlik buldı. Ve daḥi üç dürlü kişiniñ ğıybetin ⁽⁸⁾ söylemek ğıybet olmaz. Fāsıķıñ ve bid‘at issiniñ ve zālīm padişāhıñ ⁽⁹⁾ ve daḥi miskin ādem oğlınıñ. Bir sarāya hoşnūd olmuşdur kim helāliniñ ḥesāb[1] ⁽¹⁰⁾ var, ḥarāmınıñ ‘azāb[1] var. Ve daḥi kaçan dünyā sarāyından ayrıla, üç ḥasretle ⁽¹¹⁾ ayrılır. Dirliğine doymadan ve ümīzine degmeden ve varacağı ev için yaraḥ ⁽¹²⁾ etmeden.” Ve daḥi bir kimse Ḥasan eydür: “Fülān kişi cān tarta.” Ḥasan eydür: “Öyle dime ⁽¹³⁾ ol yitmiş yıldan berü cān tarta içinde idi, şimdi cān tartağdan kurtulur. [24a] ⁽¹⁾ Ve daḥi yeyni yüklüler kurtulur ve ağır yüklüler helāk oldılar.” Ve daḥi eyitdi: ⁽²⁾ “Ol kişiler kim sizden ilerü idi. Qur‘ān bir fermān bilürdi. Dünin okurlardı ⁽³⁾ ve gündüzün ‘amel kılurlardı. Şimdi siz ālet idindiñüz, anuñ ile ‘amel kılmağı terk ⁽⁴⁾ eyledüñüz ve dünyā kazanmağa anı sebep kıldıñüz.” Ve daḥi eyitdi: “Kişi kim kendözine ⁽⁵⁾ ve anasına helālden nafağa kılursa ve ta‘ām helālden yidürse anuñ ḥisābın ⁽⁶⁾ bilmez viremez. Ol ta‘ām kim dostlarına yidürür anuñ daḥi ḥisābın virmez.” ⁽⁷⁾ Ve daḥi eydür: “Her namāz kim anuñ içinde gönül ḥāzırlığı olmaya ol ‘azāba yakındur.” ⁽⁸⁾ Ve daḥi Ḥasan’a eyitdiler: “Uş bunda bir ev vardur altı yıldur cemā‘atle ⁽⁹⁾ namāz kılma varmaz, ḥalka qarışmaz, bir bucağda oturmuşdur.” Ḥasan tura geldi ⁽¹⁰⁾ anuñ katına vardı. Eyitdi kim: Yā fülān, niçün namāza gelmezsin? Eydür: “Ey imam, ⁽¹¹⁾ beni ma‘zūr dut kim benüm meşğülüm vardur.” Ḥasan eydür: “Niye meşğül ⁽¹²⁾ sin?” Eydür: “Her nefes benden gelür. Anuñ içinde baña Tañru’mndan ni‘met deger ve benden ⁽¹³⁾ aña ma‘siyet deger. Ve ol ni‘metiñ şükrin ödemege meşğülven.” Ḥasan eydür: [24b] ⁽¹⁾ “İş böyle kim virürsin be-cidd ol kim sen benden yigreksin.” Bir kez Ḥasan’a ⁽²⁾ şordılar kim: “Ey ḥoca, senüñ vaqtüñ hoş olduğı var mı?” Eydür kim Ḥasan: ⁽³⁾ Bir gün tam üzere otururdum konşı ‘avret, erine söyler. Eydür kim: “Elli ⁽⁴⁾ yıldur senüñ evüñdeyin yiñi eski bulduğımı geydüm ve ıssı şovuk zaḥmetten ⁽⁵⁾ gördüm. Ne kim getürdün artuḥ istemedüm. Senüñ aduñı ve yüzün şuyunu şakladum ⁽⁶⁾ kimseye senden gele

kılmadum ve bu kâmusıyla saña bin vardum, ammā bir nesne işitdüm. ⁽⁷⁾ Benüm üstüme biregüyi alup üstüme evlenürmişsen. Bu işe katlanur degülven ve şabr ⁽⁸⁾ kılmazvan ve ol düşvârlıklar ve ol belâları anuñiçün dartardum kim dāyim seni ⁽⁹⁾ göreyidüm. Dāyim dizārına bakayidüm çün ayruğun seversin. Ben daği varam müselmânlar ⁽¹⁰⁾ imam Hâsan Başrî'ye senden şikâyet eyleyem ve etegin dutam.” Hâsan eydür: “Anı ⁽¹¹⁾ işitdüm yavlağ hâlüm hoş oldu. Gönlüm açıldı, gözümünden yaş ⁽¹²⁾ revân oldu.” Eyitdüm: “‘Aceb Qur’ân’da bu söziñ bektâş[ı] var mı?” diyüben ⁽¹³⁾ istedüm, bu âyeti buldum. Tañrı Te‘âlâ buyurur:

”إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ [25a] وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ“¹⁰⁰

Ya‘ni: “Tañrı Te‘âlâ şol kişileri yarlıgamaz kim ⁽²⁾ Tañrı’ya şirk getüre, ya‘ni iki diye. Bundan artuğ yazuğ işleyenleri yarlıgar kim ⁽³⁾ dilerse.”

Nakildür kim: Hâsan şordılar kim: “Nitesin?” Eydür: “Ol kavm kim deñizde ⁽⁴⁾ giderken gemileri uşana, her bir kişi bir taht[a] üzerine qalalar, anlarıñ hâli nite ⁽⁵⁾ ola?” Eyitdiler: “Düşerler.” Hâsan eydür: “Benüm daği hâlim de daği öyledür.” Ve daği ⁽⁶⁾ bir gün Hâsan Başrî’yi bir kişi gördi kim sinle arasında oturmuş etmek ⁽⁷⁾ yir. Hâsan eydür: “Şol er münâfıklardandır.” Eyitdiler: “Nite?” Eydür: “Ol kişi ⁽⁸⁾ kim iş bunca ölü arasında ta‘âm arzı ide. Anuñ ölüm ve kıyāmete ⁽⁹⁾ inanmağı yokdur. Pes münâfıklar nişānıdır.”

Nakildür ki: Hâsan münācāt ⁽¹⁰⁾ içinde eyitdi: “İlāhî baña ni‘met virdün, şükr kıldum ve belā virdün, şabr kıldum. ⁽¹¹⁾ Ve ol belâyı baña dāyim kılmaduñ. İşiñ fazlı keremdür.” Hâsan’ı hiç bir kişi güler ⁽¹²⁾ görmedi. Çün ölüm aña geldi ol vaqt bir kez güldi. “Kankı yazuğ” ⁽¹³⁾ didi cān virdi. Meger bir kişi anı düşünde gördi. Aña eyitdi

¹⁰⁰ Kur’ân-ı Kerîm, Nisâ Sûresi, 48. âyet. (Âyetin tamâmı şu şekildedir:

((إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا

/ Kur’ân-ı Kerîm, Nisâ Sûresi, 116. âyet. (Âyetin tamâmı şu şekildedir:

((إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّٰ ضَلَالًا بَعِيدًا

kim: [25b] ⁽¹⁾ “Hergiz dirliğiñde gülmedüñ, ölüm vaqtinde güldüñ ve didüñ kim: ‘Kankı yazuğdur?’ ⁽²⁾ Anuñ ma‘nāsı ne idi?” Hasan eydür: “Ol hâlde bir ün işitdüm. Eydür ki: “Ya ⁽³⁾ Melekü’l-mevt ‘شدت عليه فقدبغى عليه ذنب’ Ya‘ni: ‘Kati dut kim ⁽⁴⁾ anı bir günāh işlemiştir. Ol şāzlıkdan kim yazuğı birdür.” didi. ⁽⁵⁾ Beni gülmek dutdı. “Ol kankı yazuğdur?” demişem, cān ısmarlamışam. Yine ⁽⁶⁾ anı bir dīn ulusu düşünde gördi. Gökler kapısı açılmış ve kıgırlar kim ⁽⁷⁾ kendü Tañrı’sına erdi ve Tañrı andan hoşnūd oldı dirler. Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi ve ⁽⁸⁾ raḥmeten vāsi‘aten.

(Matlab: Mālik-i Dīnār Raḥīya’llahu ‘anhu)

Ve’l-āḥiru minhüm. Ol eyüleriñ muḳaddemi, ol mütemekkin-i hidāyet ve ⁽⁹⁾ ol mütevekkil-i velāyet, ol toğrı yollar ḳulağuzı, ol Sālik-i Tayyār ⁽¹⁰⁾ Mālik-i Dīnār Raḥīya’llahu ‘anhu. Hasan Baṣrī’niñ yāri idi ve bu ⁽¹¹⁾ ṭāyifeniñ uluları idi. Ve anuñ kerāmetleri meşhūr idi. Ve Dīnār ⁽¹²⁾ anuñ atası idi. Niçeme kim ḳul idi. Mālik iki cihānda āzād idi. ⁽¹³⁾ Bir niçeler kim eydür: Mālik gemiye girdi çün deñiz ortasına vardı, Mālik’den [26a] ⁽¹⁾ iki altun kirā dilediler. Mālik eydür: “Altunum yuğdur.” Pes Mālik[e] şol ⁽²⁾ ḳadar urdılar kim ‘aḳl[ı] zāil oldı. Ḳaçan girü ‘aḳl[ı] geldi. Eyitdiler: ⁽³⁾ “Getür gemi kirāsın.” didiler. Mālik eydür: “Yuğdur.” Eyitdiler: “Ayağıñ dutaruz ⁽⁴⁾ deñize birağurız.” Böyle diseler deñizde her ne ḳadar balıḳ varısa ⁽⁵⁾ ağızlarına ikişer altun almışlar şu üzerine geldiler. Mālik birisiniñ ⁽⁶⁾ ağızından iki altun alup bunlara virdi. Ḳaçan kim gemi ḳavmi bu hāl gördi. ⁽⁷⁾ Mālik’iñ ayağına düşdüler. Ol sebebdan aña ‘Mālik-i Dīnār’ didiler.” Andan ⁽⁸⁾ Mālik gemiden ḳıḳdı deñiz üstinde yüridi. Tā kim ḡayb oldı. Anuñ ⁽⁹⁾ tevbesi sebeb ol idi kim bir görkli ve dünyası ḳoḳ ve māl sevici ⁽¹⁰⁾ ḳişi idi. Dımışk şehrinde olurdı. Meger Mu‘āviye Dımışk’da bir ⁽¹¹⁾ ulu mescid yaptı. Aña ḳoḳ vaḳflar ḳomış idi. Mālik aña ṭamā‘ eyledi ⁽¹²⁾ mescidiñ mütevellīsi ola virdi. Mescidiñ bir bucağında namazlığusın ⁽¹³⁾ biraḳdı. Bir yıl tamām ‘ibādet ḳıldı kim ümīzi mütevellī ḳılalar. Her ḳişi kim gelirdi [26b] ⁽¹⁾ Mālik namāz içinde bulurdı. Ammā bir gün kendözine eydürdi: “Zihī fiḳhī kim ⁽²⁾ benven.” didi.

Kaçan gice olsa mescidden çıkardı temâşâyâ giderdi. Bir gice ⁽³⁾ yârenler eydür: Ol kopuz çalardı. Ol kopuzdan bir ün gelürdi. “Yâ Mâlik “ان لا تتوب”⁽⁴⁾ Ya’ni: ‘Noldı saña kim tevbe kılmazsın?’” Çün ol üni ⁽⁵⁾ işitdi dükel yavuz işlerden götürüldi ve hayrân olup mescide vardı. ⁽⁶⁾ Kendöziyle endîşe kıldı. Eydür: “Böyledür kim riyâ ‘ibâdet kılrven. Gerekdür kim ⁽⁷⁾ Tañrı’dan utanam ‘ibâdet ihlâş birle kılam ve bu mescidiñ mütevellîligin virürlerse ⁽⁸⁾ dañi almayam.” Pes bu niyyet kıldı ve sırrı Tañrı’ya toğrı kıldı ve ol gice ⁽⁹⁾ şâfî gönül ile ‘ibâdet kıldı Tañrı’ya. Yarındası Dımışk şehriniñ re’îs ⁽¹⁰⁾ ve dañi niçe kişiler bile mescide girdiler. Ve eyitdiler: “İşbu mescidiñ gedükleri ⁽¹¹⁾ var buña bir mütevellî gerek.” diyüp. İttifâk Mâlik[e] karar kıldılar. Eyitdiler: “Andan ⁽¹²⁾ yigrek kişi olmaya.” Mâlik katına geldiler Mâlik namâz üstinde idi. Şabr eylediler ⁽¹³⁾ namâzdan fâriğ oldu. Eyitdiler: “Kamu saña şefâ’at geldük, gerek işbu [27a] ⁽¹⁾ mescidiñ mütevellîsi olasın.” Mâlik eydür: “Bir yıldur riyâ ‘ibâdet kıldum. ⁽²⁾ İşbu mescidiñ mütevellîligin baña vireler diyü, hiç kimse beni añmadı. Şimdi ⁽³⁾ gönül saña virdüm ve niyyetüm râst kıldum kim mütevellî olayum. Şimdi yigirmi kişi ⁽⁴⁾ varıbdı kim bu işi benüm boynıma şaralar senüñ ‘izzetüñ celâlüñ haqqıçün ⁽⁵⁾ kabûl kılası degülin.” Ol mescidden çıkıdı ⁽⁶⁾ yüzün Tañrı’ya dutdı ‘ibâdet ve riyâzet kırup Tañrı’ya meşğûl oldu. ⁽⁷⁾ Çok mâlı kaldı. Ve Sâbit-i Benânî dirlerdi. Anuñ bir kıızı var idi. Ol ⁽⁸⁾ kız Sâbit-i Benânî katına geldi. Eyitdi: “Ey hoca, dilerven senden kim Mâlik’in ⁽⁹⁾ ‘avret[i] olam, tâ dîn yolunda baña yoldaş ola.” Sâbit ol sözi ⁽¹⁰⁾ Mâlik[e] didi. Mâlik eydür: “Ben dünyâyâ bir kezden talâk virmişem. Ol ‘avret ⁽¹¹⁾ dañi dünyâdandur. Üç talâk virilmiş nikâh olmaz.”

Nakildür: ⁽¹²⁾ Mâlik bir kez dîvâr gölgesinde uyumuş ve bir yılan gelmiş ağzında bir nergis ⁽¹³⁾ budağıyla sineğin korurdu.

Nakildür: Mâlik eydür: “Bunca yıldur gâzâ’ya varmak [27b] ⁽¹⁾ arzûsında idüm. Bir gün ittifâk düşdi. Vardum savaşı vaktinde beni ısıtma ⁽²⁾ tutdı. Savaştan ‘aciz kaldum. Çadıra girüp oturdum. Guşşalu kendözüme ⁽³⁾ eyitdüm: ‘Eger benüm

Tańrı'dan naşībüm virmesse bańa ısıtma gelmeyedi, işbu ğazādan ⁽⁴⁾ maħrūm qalmayadum.' Bu endişe üzere uyıdum. Uyķum içinde bir ün geldi kim: ⁽⁵⁾ 'Yā Mālik, eger sen bugün şavaşa varsań dutulup esir olayduń ve kāfir ⁽⁶⁾ olıardıń, ısıtma sańa ulu armağāndur.' Mālik eydür: 'Uyķudan uyandum ⁽⁷⁾ Tańrı'ya çok şükr kıldum.'

Nakildür: Bir kez Mālik bir dehrī ile baħş eyledi. ⁽⁸⁾ Ve her biri eyitdi kim: "Toĝrı yol benümdür." Söz buńa erdi kim Mālik elin ⁽⁹⁾ dehrī elin baĝlayalar andan oda koyalar. Qanķısınıń eli kim göynemeye toĝrı yol ⁽¹⁰⁾ anuńdur. Öyle etdiler ikisiniń daħi göynemedi. Pes ħalk eyitdiler: "İkisiniń ⁽¹¹⁾ daħi yolu toĝrı imiş." Mālik kayĝılı oldu. Evine geldi yüzün yire ⁽¹²⁾ ķodı. Eydür: "İlahī, yitmiş yıldur imān yolında ķadem vururvan āħir bir dehrīyle ⁽¹³⁾ berāber oldum." Derħāl ün işitdi kim: "Yā Mālik senüń elüń dehrī elin [28a] ⁽¹⁾ şaķladı. Dehrī elin yalıńuz oda ķosun görsünler kim nice olur." ⁽²⁾ Dehrī elin yalıńuz oda ķodı el göynedi.

Nakildür: Mālik eydür: "Bir vaķt ⁽³⁾ ka[t]ı şayru oldum. Çün biraz ħoş oldum. Bāzāra varmaķ diledüm, ⁽⁴⁾ kimsem yoĝ idi kim vara. Bāzār içinde tırurken şehrīń pādişāh[ı] geldi. ⁽⁵⁾ Qullar bańa çağırır kim yoldan şavul. Benüm mecālüm yoķdur kim şavulam. Pes bunlarıń ⁽⁶⁾ birisi gelüp beni itivirdi." Eyitdüm: "قطع الله يدك" Ya'ni: "Tańrı senüń ⁽⁷⁾ eliń kessün." Yarındası gördüm elin kesmişler.

Nakildür: Mālik ⁽⁸⁾ ķonşuluĝunda bir yavuz fāsıķ var idi. Mālik andań incinürdi illā tınmazdı. ⁽⁹⁾ Ayruķ kişiler söyleye diyü kimse daħi Mālik'e şikāyet ķılmadılar. Mālik tırı ⁽¹⁰⁾ geldi. Ol yigide vara tā kim ol işden yıĝa. Ve ol yavlaķ uzun ⁽¹¹⁾ dilli idi. Mālik'e eydür: "Ben sultān kişisiven, kim ola kim beni bu işde ⁽¹²⁾ yıĝa." Mālik eydür: "Biz daħi seni sultān idevüz." Yigit eydür: "Sultān ⁽¹³⁾ benüm ħātırım saķınur, ne kim işlesem ańa rāzıdur." Mālik eydür: [28b] ⁽¹⁾ "Sultān demek yaramaz ise raħmān diyevüz." Mālik göge baķdı işāret kıldı. ⁽²⁾ Yigit eydür: "Tańrı'nıń keremi fazla çokdur." Mālik ayruķ söylemedi. Yigit gitdi, ⁽³⁾ bir kaç ĝün geķdi yigidiń fesād esritdi. Ĥalāyık andan külliyye geldiler. Mālik tırı ⁽⁴⁾ geldi kim vara ol yigiti

edepleye. Giderken bir ün işitdi kim: “Yā Mālik, ol ⁽⁵⁾ bizüm dostumuzdur andan eliñ tırtğıl.” Bunı işitdi Mālik ‘aceb kıldı. ⁽⁶⁾ Ol yigidiñ katına vardı. Yigit Mālik’i gördi eyitdi: “Nite oldı kim geldüñ?” ⁽⁷⁾ Mālik eydür: “Beñiz anuñiçün geldüm. Seni melül idem. Ammā geldüm kim saña haber ⁽⁸⁾ virem.” Eyitdi: “Nice haberdür?” “Mālik işitdügi[ni].” didi. Yigit eydür: “Çün böyledür ⁽⁹⁾ ben dahi cümle yüz işden bızār oldum ve tevbe kıldum.” didi. ‘Aşk ‘ālemine geldi. ⁽¹⁰⁾ Mālik eydür: “Bir zamāndan sonra ol yigidi Mekke’de gördüm. Hāli za‘īf olmış ⁽¹¹⁾ cān tuğağına gelmiş. Ol Tañrı bizüm dostumuzdur. Uş dost[a] gideriz.” ⁽¹²⁾

Nakildür: Bir vaķit Mālik bir ev kirāya aldı ve anuñ berāberinde bir cühūdīñ ⁽¹³⁾ evi var idi. Mālik’iñ yol[ı] anuñ evi öñine uğrardı. Cühūd diledi kim **[29a]** ⁽¹⁾ anı incide. Evinde Cühūd bir kuyu kazdı müsterāh için. İçinden yol eyledi ⁽²⁾ Mālik’iñ evine çıkar. Bir müddet ol kuyı üzere oturdı. Tā kim çirk ⁽³⁾ ve necāset Mālik evine geldi, girdi. Çok zamān geçdi Mālik incinür mi ⁽⁴⁾ bilmedi. Cühūd’iñ göñli tar oldı. Eydür: “Ey cömerd, işbu evin dīvā⁽⁵⁾’ından necāset aķmaz mı eviñe?” Eydür: “Aķar. İllā bir barıağ bir süpürge hāzırdur, ⁽⁶⁾ pāk iderüz.” Cühūd eydür: “Kaķımaz mısın? Eydür: “Kaķırvan. İllā yudarın.” Cühūd ⁽⁷⁾ eydür: “Niçün yudarsın?” Mālik eydür: Tañrı Te‘ālā Kur’ān’da buyurur: ¹⁰¹“وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ” Hem-ān-dem Mālik öñinde müselmān oldı. ⁽⁹⁾ Ve daħi yıllar geçdi. Mālik ekşiden tatludan nesne yimezdi. Her gün girde ⁽¹⁰⁾ şatun alurdı. Anuñla orucın açardı. Issı ekmegi şovuk ekmege katık ⁽¹¹⁾ iderdi. Bir vaķt şayru oldı. Göñlüne et ārzūsı düşdi şabr kıldı. ⁽¹²⁾ Çün aş ortadan geçdi. Bir başçı dükkānına geldi. Üç koyun paçası ⁽¹³⁾ aldı yeñine koydı gitdi. Ya başçı aceb kıldı. Şākirdün ardınca varıbdı. Eyitdi: **[29b]** ⁽¹⁾ “Görgil kim neyler.” Bir sā‘atden sonra şākird ağlayu girü geldi. Eydür: “Bir hālvat ⁽²⁾ yere vardı. Ol paçaları yeñiñden çıkardı birez yiyledi.” Eyitdi: “Ey nefis ⁽³⁾ saña bundan artuķ

¹⁰¹ Kur’ān-ı Kerīm, Âli İmrān Sûresi, 134. âyet. (Âyetin tamamı şu şekildedir:

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

nesne degmez.” Andan ol etmegi bir dervīşe viridi. Eyitdi: ⁽⁴⁾ “Ey benüm za‘īf tenüm, zaḥmet kim kılrıvan. Saña andan ötrü degül kim sen ⁽⁵⁾ benüm düşmānımsan senden yigrek ‘azīz kişim yokdur. Ammā zaḥmet seni sevdi⁽⁶⁾ gimden ötrü kılrıvan. Tā yarın ṭamu odından kırtulasın, birkaç gün dünyā ⁽⁷⁾ içinde şabr kııl. Tā raḥmet içine çıkasın ve bir ni‘met iresin kim anuñ ⁽⁸⁾ zevāli olmaya.” Ve daḥi eyitdi kim: “Ba‘zı kişiler kırk gün et yimese ‘aklı eksilür ⁽⁹⁾ dirler. Ben ḥod yigirmi yıldur et yimezven ‘aklım her gün artmaḳ içindedür.”

⁽¹⁰⁾ Nakildür: Mālik tamām kırk yıl Başra şehrinde ṭurdi. Yaş ḥurmayı ⁽¹¹⁾ yimedi. Eydürdi: “Ey Başra ehli, ben yaş ḥurma yimezem. Benden nesne eksilmez ⁽¹²⁾ ve siz hergün yersiz sizden bir şeyiñüz artar mı?” didi.

Nakildür: Mālik’iñ göñli ⁽¹³⁾ kırk yıl ḥurmayı istedi, virmedi. [Göñline eydür:] “Ḥurma yimek dilerseñ bir hafta oruç dut. [30a] ⁽¹⁾ Tā kim gice daḥi yime ve dünin erteye deḡin namāz kııl, saña yaş ḥurma virem.” ⁽²⁾ Nefs aña rāzı olurdi. [Göñli eydür:] “Bir hafta oruç ile namāz ile geçdi.” dirdi. Mālik ⁽³⁾ bāzāra vardı ruṭab satun aldı ve bir mescid gördi tā kim anı yiye. ⁽⁴⁾ Oḡlancıklar anı gördiler ve atalarına çağırdılar: “Bir kişi cūhūdlardan yaş ḥurma ⁽⁵⁾ şatun almış mescid[e] gelmiş yir.” didiler. “Cūhūdiñ mescidde ne işi vardur.” ⁽⁶⁾ diyü derḥāl ataları geldiler. Gördiler cūhūd degüldür Mālik-i Dīnār’dur. ⁽⁷⁾ Derḥāl ayaḡına düşdiler. Mālik eydür: “İşbu ne sözdür kim oḡlancıklar ⁽⁸⁾ dirler.” Eyitdiler: “Yā Mālik, ma‘zūr dutasın nesne bilmezler. Bu bizüm maḥallemüzde ⁽⁹⁾ cūhūdlar vardur. Ol vaḳt kim biz oruç dutavuz, cūhūdlar kendözin nesne ⁽¹⁰⁾ yirler. Bunlar şanur kim gündüz ṭa‘ām yiyen cūhūdlardur.” Mālik eydür: “Bu sözi ⁽¹¹⁾ işitdüm, cānıma od düşdi ve bildi kim oḡlan ḡayb diliyle söyledi.” ⁽¹²⁾ Mālik eydür: “Ey Çalab’um, henüz ruṭab yimeden yazuḳ sözüne dostlar dilinde ⁽¹³⁾ adum cūhūd oldı. Eger yirsem küffā[r]lardan dirler. Senüñ ‘izzetüñ ḥaḳḳıçün [30b] ⁽¹⁾ hergiz ruṭab yimeyem.” didi.

Nakildür: Bir gün Başra şehrinde od düşdi. ⁽²⁾ Mâlik ‘aşâşın ve na‘linin götürdi. Bir yüksek yere çıktı ve nazar kıldı. ⁽³⁾ Anca kişiler kumâşî kaygusuna düşmüş ve bir nicesi oğul kız kurtarayın dirken ⁽⁴⁾ kendü oda yanar. Mâlik eydür: نَجَى الْمُخْفُونَ وَ هَلَكَ الْمُتَقَلُّونَ Ya‘ni: “Yeyni ⁽⁵⁾ yüklüler kurtuldu ve ağır yüklü olanlar helâk oldu. Yarın kıyâmet ⁽⁶⁾ güninde daği böyle olisardur.”

Nakildür: Bir gün Mâlik bir şayru hâlin şormağa ⁽⁷⁾ vardı. Eydür: Gördüm hâli yakın gelmiş şahâdet kelimesin aña ‘arz itdüm ki ⁽⁸⁾ âyet: “لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ” Ol eydür: “Onı on bire, onı on ikiyedür.” Andan eydür: ⁽⁹⁾ “Yâ Mâlik, benüm önümde bir tağ var öteden kaçan ben şahâdet kelimesin dimege kaçd ⁽¹⁰⁾ iderem. Ol baña hamle kılar. Ol kişiniñ pîşesiñ şordum. Mâlin aşşıya ⁽¹¹⁾ virürmiş.” Ve daği Ca‘fer Bin Selmân eydür: Bir kez Mâlik ile Ka‘be’ye vardum. ⁽¹²⁾ Kaçan “لَيْلِكَ الْلَّيْلُ” dimege başladı. Uşşı gitdi çün kendözine ⁽¹³⁾ geldi şordum: “Yâ Mâlik işbu uşşın gitdügi nedendür?” didüm. Mâlik eyitdi: [31a] ⁽¹⁾ “Çün ‘لَيْلِكَ’ didüm korkdum ki cevâb gele ‘لَا لَيْلِكَ’ diyü. Ol korkudan ⁽²⁾ uşşum gitdi.”

Nakildür ki: Mâlik çün, ⁽¹⁰²⁾ “وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ” didi zârı ⁽³⁾ zârı ağladı. Eydür: Eger işbu âyet Tañrı kitâbından degül imişse hergiz ⁽⁴⁾ okımaya idüm. Anuñçün kim eydür: “إِيَّاكَ” ⁽¹⁰³⁾ Ya‘ni: “Sen Tañrı’ya taparız ve kulluk ⁽⁵⁾ kılarız. Belkim nefsumüze tapar[r]ız ve nefsumüz kullığı kılarız.” Ve eydür kim: ⁽¹⁰⁴⁾ “وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ” ⁽⁶⁾ Ya‘ni: “Sen Tañrı’dan yâri isteriz.” Belkim sultândan ⁽⁷⁾ ya kâzî’den yâri isteriz. Mâlik giceler uyanuk olurdu. Bir kıızı ⁽⁸⁾ var idi. Eydür: “Eyâ baba, ‘ömriñ irki geçdi ve sen bir lahza uyumadıñ. Nola ⁽⁹⁾ eger biraz uyuyasın.” Mâlik eydür: “Korğarın bir devlet gele ve beni uykuda bula ⁽¹⁰⁾ koya gide.” Ve yine Mâlik’e eyitdiler: “Nitesin?” Mâlik eydür: “Nite şorarsın şun[ı] kim ⁽¹¹⁾ etmek Tañrı’nıñ yirüz, şeytânıñ buyruğın tutarız.” Ve

¹⁰² Kur’ân-ı Kerîm, Fâtiha Sûresi, 5. âyet. (Âyetin tamamı şu şekildedir: (إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ))

¹⁰³ Kur’ân-ı Kerîm, Fâtiha Sûresi, 5.âyet. (Âyetin tamamı şu şekildedir: (إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ))

¹⁰⁴ Kur’ân-ı Kerîm, Fâtiha Sûresi, 5.âyet. (Âyetin tamamı şu şekildedir: (إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ))

daḥi ⁽¹²⁾ Mālik eyitdi: “Ḥaḫ Te‘ālā Mūsā’ya vahy kıldı kim: ‘Yā Mūsā, demürden na‘lin ⁽¹³⁾ idin ve demürden ‘aşā idin, yeryüzinde yüri, ‘ibretler iste ve bizüm ni‘metlerimiz[e] **[31b]** ⁽¹⁾ teferrüc eyle. Tā ol vaḫt deḡin kim na‘lin yıprana ve ‘aşā aşına.’ Ya‘ni: ‘Bu söz ⁽²⁾ oldur kim gerek kişi şabırlı ola.’ Nitekim eyitdi: **أَنَّ الدِّينَ مَتِينٌ**” ⁽⁴⁾ Ve daḥi Mālik eyitdi: “Gökden inmiş ḫitābdan içinde oḫıdum. Tañrı Te‘ālā Muḫammed ümmetine ⁽⁵⁾ iki nesne virdi. Ne anı Cebrā’ıl[e] virdi ve ne Mīkā’il[e] virdi. Birisi oldur ki: ¹⁰⁵“فَاذْكُرُونِي أَذْكَرُكُمْ” ⁽⁶⁾ Ya‘ni: ‘Siz ben Tañrı’yı añuñ, ben daḥi sizi añayum.’ Birisi ⁽⁷⁾ oldur kim eyitdi: ¹⁰⁶“ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ” Ya‘ni: ‘Siz du‘ā ḫıluñ ben müstecāb ⁽⁸⁾ ḫılam.” Ve daḥi Tevrīt içinde oḫıdum. Tañrı Te‘ālā eydür: “Ey şıddıḫler, dünyede benüm ⁽⁹⁾ zikrüm ile tena‘um ḫıluñ kim dünyāda ‘aẓīm ni‘metdür, aḫretde ulu müzddür.” ⁽¹⁰⁾ Ve yine Tañrı Te‘ālā eydür: “Ol ‘ālim dünyā seve aña cezā’ ola. Oldı kim benüm ⁽¹¹⁾ ‘ilmümiñ dadın anuñ gönölünden çıḫaram.” Bir kimse Mālik[e] eydür: “Baña vaşıyyet ḫıl.” ⁽¹²⁾ Aḫret için işiñi, ḫamu ‘ālemiñ işiñi düzene ıḫmarlaḡıl ve ol ⁽¹³⁾ düzdüḡine rāzı olḡıl tā kim ḫurtulasın. Ve çün Mālik öldi. **[32a]** ⁽¹⁾ Bir ulu anı düşünde gördi. Eyitdi. “Yā Mālik, Tañrı senüñle ne ḫıldı?” ⁽²⁾ Mālik eydür: “Benüm çok günāhum bulundı. Allah kendü kereminden ḫamusın ⁽³⁾ baḡıḫladı.” Ve daḥi bir ulu ḫıyāmet günin düşünde gördi. Bir münādī çağırur. ⁽⁴⁾ Eydür: “Mālik-i Dinār, Muḫammed Vāsi‘ uçmaḡa göreḫ.” Ol ulu eydür: “Göreym ⁽⁵⁾ ḫanḫısı uçmaḡ evvel girür. Gördüm Mālik önnden girdi.” Eyitdüm: “‘Acebdür ki ⁽⁶⁾ Muḫammed Vasi‘ ‘ālim ve fāzıl iken Mālik’den uçmaḡ[a] soñra girdi.” Eyitdiler: “Eyledür ki ⁽⁷⁾ gerḫek ‘ālim ve fāzıldur. Velīkin dünyāda iki gönleḡi var idi. Mālik’iñ ⁽⁸⁾ bir gönleḡi var idi. Bu tefāvüt andan ötürüdür kim bir gönleḡiñ ḫesābın ⁽⁹⁾ virdi uçmaḡ[a] girdi ve iki

¹⁰⁵ Kur’ân-ı Kerîm, Bakara Sûresi, 152. âyet. (Âyetin tamamı şu şekildedir: **فَاذْكُرُونِي أَذْكَرُكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونَ**)

¹⁰⁶ Kur’ân-ı Kerîm, Gafîr (Mü’min) Sûresi, 60. âyet. (Âyetin tamamı şu şekildedir:

وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ)

göñlegi hesāb virmege eglendi şoñra ⁽¹⁰⁾ girdi.” Rahmetu’llāhi ‘aleyhi rahmeten vāsi‘aten.

Ve’l-āhiru minhüm. Ol zāhidleriñ ⁽¹¹⁾ muḳaddem[i], ol ‘ābidleriñ mu‘azzam[i], ‘ālim-i ‘amel, ol ‘ārif-i kāmīl, ol bay ü ḳāni‘ ⁽¹²⁾ Muḥammed Vāsi‘ Rāziya’llahu ‘anhu. Kendü vaḳtinde ve ‘ilm içinde mānendi [yok idi] ve peygamber ⁽¹³⁾ tābi‘lerinden idi. Çok ululara ḳulluḳ ve hizmet etmiş idi. **[32b]** ⁽¹⁾ Ṭarīḳat ve şerī‘at içinde tamām naşīb[i] var idi. Ve riyāzet şöyle idi ki ⁽²⁾ ḳuru etmegi ıslayup yirdi. Eydür idi kim: “Her kişi bu dirlige ḳanā‘at iderse ⁽³⁾ ḥalka muḥtāḫ olmaya.” Ve münācātta eydürdi: “İlahī beni aç ve yalıñ ḳılduñ. ⁽⁴⁾ Şöyle kim dostlarıña ḳılduñ. Āhir bir maḳām[a] erdüm kim ḥālüm dostlarıñ ḥāline ⁽⁵⁾ münāsib oldı.” Vaḳt olurdu Muḥammed Vāsi‘ ḡāyet aç olurdu. ⁽⁶⁾ Yārenlerin alup Ḥasan Başrī evine varurdu. Nesi varsa yirlerdi. Ḥasan, ⁽⁷⁾ bunlar evine geldüklerine sevinür idi. Ve daḫi eyitdi kim: “Devlet anuñ kim ⁽⁸⁾ aç ṭura ve aç yata ve bu ḥāl üzere Tañrı andan rāzı ola.” Ve bir kimse ⁽⁹⁾ andan vaşiiyet diledi. Ol eyitdi: “Vaşiiyetüm saña oldur kim dünyāda ve āḫiretde ⁽¹⁰⁾ pādişāh olḡıl.” Ol kişi eydür: “Nite?” Muḥammed Vāsi‘ eydür: “Zāhid ol ḳanā‘at ḳıl ⁽¹¹⁾ kimseye ṭama‘ ḳılma ve ḳalan ḥalk kendözine muḥtāḫ gün böyle idesin. Bay ⁽¹²⁾ ve pādişāh olasın.” Muḥammed Vāsi‘ bir gün Ḳuteybe Bin Müslim ḳatına bir şūf ⁽¹³⁾ geyüp vardı. Aña eyitdiler: “İşbu şūfı niçün geydüñ?” Muḥammed Vāsi‘ tınmadı. **[33a]** ⁽¹⁾ Kendözine eydür: “Eger zāhidlikden ötüri geydüm dirsem kendözüm ögmüş ⁽²⁾ gibi olurvan ve eger yoḳluḳdan dirsem gile ḳılmış gibi olurvan. Tınmaduḡum ol ⁽³⁾ sebebden ötüridür.” Ve bir gün kendü oḡlın gördi kim, şalınur yürür. ⁽⁴⁾ Eyitdi: “Ey oḡlan, hiç nesne bilmez misin?” Eyitdi: “Ey baba, ne nesne?” Ya‘ni: “Bilür misin ⁽⁵⁾ kim sen kimsin, senüñ anañı iki yüz aḳçaya şatun aldum. Ve atañ şol yavuz ⁽⁶⁾ kişidür kim müselmānlar arasında andan yavuz kişi yoḳdur. Bu senüñ şalınduḡuñ ⁽⁷⁾ nedür?” didi. Ve daḫi bir gün aña didiler kim: “Nitesin?” Eyitdi: “Nite olam, ol kişi ⁽⁸⁾ kim her gün ‘ömri eksile ve yazuḡı çoḡala.” Ve yine aña şordılar kim: “Tañrı ⁽⁹⁾ bilür

misin?” Bir sâ‘at başın aşağı eyledi ve eyitdi: “Her kim Tañrı’yı bildi söz[i] az ⁽¹⁰⁾ oldı ve hayranlığı dāyim oldı.” didi. Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi vāsi‘aten.

Ve’l-āḥiru minhüm. ⁽¹¹⁾ Ol ‘ibret kıblesiniñ velīsi, ol birlik perdesiniñ şafıyyesi, ol ⁽¹²⁾ faḳīr[-i] ‘ademī Ḥabīb-i ‘Acemī Raḫiya’llāhu ‘anhu şıdk ve himmet issi idi. Riyāzet ⁽¹³⁾ ve kerāmet içinde tamām idi. Evvel anuñ mālı ‘aẓīm çoğdı. Ve mālı ribāya virürdi. **[33b]** ⁽¹⁾ Başra içinde olurdı. Her kim kim aḳcasın dileyü varsa, virseler alurdı. Virmeseler ⁽²⁾ andan ayak kirāsı alurdı. Kendüniñ ve eviniñ nafaḳası andan idi. Bir gün bir eli ⁽³⁾ borçluya vardı. Erin evde bulmadı. ‘Avret eydür: “Evde bir koyun boynı var, ⁽⁴⁾ gerek ise anı ayak kirāsı yerine al.” Ḥabīb ol koyun boynun aldı evine geldi. ⁽⁵⁾ ‘Avretine eydür: “İşbu aşşıdur, al aş bişür.” ‘Avret eydür: “Etmek ve ḫaviç ⁽⁶⁾ yokdur.” Ḥabīb eydür: “Varayın getüreyin.” didi. Vardı bir almaluya ayak kirāsı istedi. ⁽⁷⁾ Vardı oṭun ve etmek ve ḫaviç aldı geldi. ‘Avret çömlegi ocağa [koyub] aş bişürdi. ⁽⁸⁾ Diledi kim çanağa ḳotara yeyeler. Ḳapuya bir sâ’il geldi nesne diledi. Ḥabīb eydür: ⁽⁹⁾ “Eger saña virürsüz biz ne yiyelüm. Ne virevüz kim seniñ arta, bizim eksilmeye.” Böyle ⁽¹⁰⁾ dise sâ’il maḫrūm girü döndi. Ve ‘avret diledi kim Ḥabīb[e] aş vere. Gördi kim ⁽¹¹⁾ aşları ḳan olmuş. ‘Avret girü döndi, beñzi şarı olmuş. Eyitdi: “Ey Ḥabīb, ⁽¹²⁾ ol riyā şūmlığın ve ol sâ’il maḫrūmlığın gör bu ciḫānda bize ne ḳaldı.” ⁽¹³⁾ Ol ciḫānda neyleye çün Ḥabīb anı gördi, cānına od düşdi. Eyitdi: “Ey ‘avret **[34a]** ⁽¹⁾ tevbe ḳıldum, işime peşimān oldum. Pes bir gün almaluları isteyü çıkıdum ki aḳçemi alam. ⁽²⁾ Ğayrı ribāya virmeyem.” Ol āzīne gün idi. Oğlancıklar oynar idi. Ḥabīb[i] gördiler, ⁽³⁾ ḳaçdılar. “Ayağı tozı bizüm üstümüze ḳonmasun, biz daḫi bed-baḫt olurız.” didiler. ⁽⁴⁾ Bu söz Ḥabīb[e] yavlaḳ ḳatı geldi. Ḥasan Baṣrī meclisine yüz tıttı. Ḥasan’ın sözi ⁽⁵⁾ Ḥabīb’ün gönlün yağma ḳıldı ‘aḳl[i] zā’il oldı. Çün gine ‘aḳlı geldi tevbe ḳıldı. Çün ⁽⁶⁾ ol meclisden gerü döndi. Yolda bir borçlısın gördi. Ol kişi diledi kim ⁽⁷⁾ ḳaç. Ḥabīb eydür: “Ḳaçmağıl kim şimden girü ben ḳaçarum, sen fāriğ ol.” Pes Ḥabīb ⁽⁸⁾ giderken ol oğlanları ol arada yine gördi. Çün Ḥabīb[i] gördiler.

Eyitdiler: ⁽⁹⁾ “İraq gidek, tevbелü Ḥabīb geçsün bizüm tozımız aña toқunmasun Tañrı’ya ‘āṣī olmayalum.” ⁽¹⁰⁾ Ḥabīb eydür: “İlāhī, bu bir gün içinde senüñle buluşdum gönüller tül urduñ. ⁽¹¹⁾ Benüm adum eyüye çıkarduñ.” Çün Ḥabīb Başra şehrinde kığırttı: “Kim Ḥabīb’den nesne ⁽¹²⁾ almak dilerse gelsün.” Halk dirildi. Ḥabīb var mālın üleşdürdi ⁽¹³⁾ tā nesnesi kalmadı. Bir kimse geldi, nesne diledi, ‘avreti çarın viridi. Bir[i] daḥi geldi, **[34b]** ⁽¹⁾ Ḥabīb gönlegin viridi. Kendü yalıncaқ kaldı ve Fırat ırmağı kenarında şavma‘aya ⁽²⁾ girdi ‘ibādetе meşğul oldu. Dün gün Ḥasan Başrı‘den ‘ilm okurdi. Ammā ⁽³⁾ Qur‘ān okudamadı. Ol sebebdеn “‘acemī” didiler. Çün bir müddet geçdi. Ḥabīb katı yoḥsul ⁽⁴⁾ oldu. ‘Avret nafaқа diledi. Ḥabīb taşra çıқdı girü şavma‘aya girdi. ‘İbādetе ⁽⁵⁾ meşğul oldu giceye degin. Gice evine geldi. ‘Avret şordı kim: “Қанда işledüñ kim ⁽⁶⁾ nesne getürmedüñ?” Ḥabīb eydür: “Ol kişi kim anuñ işiñ işledüm. ‘Aẓīm kerem ⁽⁷⁾ vardur, anuñ kereminden utanuram nesne dileyemezem. Vaқt olıcaқ ḥaққum virür.” ⁽⁸⁾ Pes Ḥabīb her gün ol şavma‘aya varurdi ‘ibādet kılurdi. Tā on güne degin. ⁽⁹⁾ Çün tamām on gün oldu ve öyle namāzında endīşe Ḥabīb’iñ göñlüne düşdi. ⁽¹⁰⁾ “Eve bu gice ne aldum ve ‘avrete ne diyem?” Şolоқ sā‘at bir görklü yüzlü kişi elinde ⁽¹¹⁾ bir kese içinde üç yüz aқçe ve bir kişi ḥaviç getürür geldi. Ḥabīb’iñ қapusın ⁽¹²⁾ қақdı ‘avret taşra çıқdı. Eyitdi: “Aḥvāl nedür?” Ol yigit eydür: “İşbu ⁽¹³⁾ қamusın kim görürsin, ol iş issi idi viribidi.” Eyitdi kim: **[35a]** ⁽¹⁾ “Ḥabīb[e] diyesin, işin artura biz daḥi kirāsın ve müzdīn arturavuz.” ⁽²⁾ böyle didi. Ol yigit gitdi. Gice Ḥabīb evine geldi nidesin bilemez. Aş ⁽³⁾ қоқusu қарşu geldi. Ḥabīb ‘avret şāz қарşu çıқdı. Luṭfla kerem ile eyitdi kim: ⁽⁴⁾ “Ey ereniñ işin işlersin yavlaқ kerīm eyü imiş. İşbu ni‘metleri bir görklü ⁽⁵⁾ yüzlü yigit ile göndermiş. Aña eyitmiş ki: ‘Ḥabīb”[e] eyidesin işin artursın, ⁽⁶⁾ biz daḥi kirāsın müzdin arturalum.” Ḥabīb ḥayrān oldu. Eyitdi: “On gün ⁽⁷⁾ işledüm baña bu eylүgi kılduñ ve eger artuқ kılam, luṭfuñ daḥi artuқ olur. ⁽⁸⁾ Şöyle kim bir gün bir ‘avret geldi ayağına düşdi. Aña eyitdi kim: “Yā Ḥabīb ⁽⁹⁾ bir oğlum var idi. Çok zamāndur

benden ayrudur. Ayruluğuna tākātüm ⁽¹⁰⁾ kalmadı. İmdi bir du‘ā kılasuñ, seniñ du‘āñ berekātında oğlancığum baña ⁽¹¹⁾ kavuşa.” didi. Ḥabīb eydür: “Hiç nesnen var mı?” Eyitdi: “İki akçem var.” Eydür: ⁽¹²⁾ “Getür.” Ol akçe’yi dervîşlere viridi, du‘ā kıldı. Eyitdi: “Varğıl kim ⁽¹³⁾ oğlñ saña kavuşa.” Henüz ‘avret evine gelmedin oğlı eve gelmiş. [35b] ⁽¹⁾ Anası gördi feryād kıldı. Oğlı elin alup Ḥabīb[e] geldi. Eydür: “Oğlum budur.” ⁽²⁾ Ḥabīb eydür: “Ḥāl nitedür?” Oğlan eydür: “Kirmān şehrinde beni üstāzum at ⁽³⁾ almağa gönderdi. Aldum, girü eve vardum. Bir yıl beni kapdı. Bir ün işitdüm. ⁽⁴⁾ Eydür: ‘Ey yıl, anı anasına degürgil. Ḥabīb du‘āsında ve ol iki akçe ⁽⁵⁾ berekātında.’ Eger eydürlerse kim: ‘Yıl anı nice getürür?’ İdevüz kim ‘Süleymān’ın tahtın ⁽⁶⁾ Belkıs’ın köşkin nite götürürse anı daḥi eyle götürür.”

Nakıldür: Ḥabīb[i] buğday ⁽⁷⁾ gün Başra’da gördiler. ‘Arefe gün ḥācılar ile ‘Arafāt tağında gördüler. Bir kez Başra ⁽⁸⁾ kaḥtılık. Ḥabīb viresiye ta‘ām şatun aldı, dervîşlere viridi ve bir boş ⁽⁹⁾ keseyi başı altında kodı yatdı uyudu. Alduğı ta‘āmıñ bahāsın dileyü ⁽¹⁰⁾ geldi. Ol boş keseyi yokladı tolu akçe olmuş borcına viridi. Ḥabīb’in bir ⁽¹¹⁾ evi var idi dört yol arasında. Ve bir kürki var idi yaz ve kış ⁽¹²⁾ anı geyer idi. Bir vakt tahārete vardı. Ol kürki yol arasında kodı ⁽¹³⁾ mesraḥa girdi. Ḥasan Başrī yoldan geçerci. Ḥabīb’in kürki yatar. Ḥasan eydür: [36a] ⁽¹⁾ “İşbu ‘acemī kürküdür. Şunu bilmezem kim eller?” Ḥasan anda tırdı. Tā Ḥabīb çıkdı ⁽²⁾ Ḥasan’a selām viridi. Eyitdi: “Ey müselmānlar imāmı, işbu arada niçün ⁽³⁾ tıurursın?” Ḥasan eydür: “İşbu kürki kime inanup koduñ?” Eydür: “Şuña ⁽⁴⁾ inanup kodum ki seni viribidi, bekledüñ tā ben çıkınca.” Ve bir gün Ḥasan Başrī ⁽⁵⁾ Ḥabīb[e] geldi. Ḥabīb iki arpa kırıçası birez tuz ile Ḥasan’ın önüne kodı. ⁽⁶⁾ Ḥasan yimege başladı. Kapuya bir sâ’il geldi. Ḥabīb ol iki kırışa[y]ı Ḥasan ⁽⁷⁾ öninden alup sâ’ile viridi. Ḥasan eydür: “Ey Ḥabīb, sen ḥod eyü kişisin, ⁽⁸⁾ biraz ‘ilmiñ var imişse yig idi.” Ḥabīb tınmadı. Bir sâ’at geçdi, bir kul ⁽⁹⁾ geldi. Bir ḥōnı, başı üzere komuş terevücek ḥelvā var. Etmek ve beş yüz ⁽¹⁰⁾ akçe ile Ḥabīb önüne kodı. Ḥasan ol ta‘āmdan biraz yidi ve Ḥabīb akçe’yi ⁽¹¹⁾ üleşdürdi. Ḥabīb

eydür: “Ey üstād, sen eyü ‘ālimsin eger ⁽¹²⁾ ‘ilm ile birez yakınıñ var imişse yeg idi.”

Ve bir vakt Ḥasan, Ḥabīb ⁽¹³⁾ şavma‘asından geçerci. Ḥabīb aḥşam namāzına iḳāmet eylemiş ve namāza ṭurmuş idi. **[36b]** ⁽¹⁾ El-ḥamdüyi el-hemdü okıdı. Ḥasan anı işitdi. Eyitdi: “Ḥabīb[e] uymak revā degüldür.” didi. ⁽²⁾ Namāzı boşına kıldı. Kaçan geç oldu. Ḥasan, Ḥaḳ Te‘ālā’yı düşünce gördi. ⁽³⁾ Eyitdi: “Ey Ḥasan, benüm hoşnudluğum bulduñ idi, illā ḳadrin bilmedüñ.” Ḥasan ⁽⁴⁾ eydür: “İlāhī senüñ hoşnudluğüñ neydi?” Eyitdi: “Yā Ḥasan! Ḥabīb ardında namāz kılasuñ. ⁽⁵⁾ Hoşnūdlıgım bilürdüñ ve ol namāz cümle kılduğın namāza mühr olurdu. Ammā sen ⁽⁶⁾ anuñ dili ağdıgına bakduñ ve niyyet okıduğuna bakmaduñ, dil ile okımak ile gönül ile ⁽⁷⁾ okumağın tefāvüt çokdur.” Yine bir gün Ḥaccāc kişileri Ḥasan[1] istediler kim öldüreler. ⁽⁸⁾ Ḥasan Ḥabīb şavma‘asına girdi gizlendi. Geldiler Ḥabīb[e] eyitdiler: “Ḥasan bugün ⁽⁹⁾ gördüñ mi?” Ḥabīb eydür: “İşbu şavma‘aya girdi.” Ḥaccāc kişileri Ḥasan gördiler bulamadılar. ⁽¹⁰⁾ Ḥasan eydür: “Yedi kez ellerin üstüme ḳodılar ve beni bulamadılar göremediler. Pes gerü ⁽¹¹⁾ taşra çıkdılar.” Eyitdiler: “Yā Ḥabīb, ne kim Ḥaccāc sende ḳalursa ve ‘azāb virürse lāyık ⁽¹²⁾ imiş. Niçün yalan söyledüñ?” Ḥabīb eydür: “Yalan söylemedüm. İşbu sâ‘at öñüñce ⁽¹³⁾ işbu şavma‘aya girdi. Kendüñüz araduñuz baña ne dirsiz?” Pes ol ‘avānlar bir kez daḫi **[37a]** ⁽¹⁾ girdiler bulamadılar, çıkdılar gitdiler. Bir sâ‘atden soñra Ḥasan çıkdı. Eydür: “Ey ‘aceb ⁽²⁾ üstāzlık ḫaḳkın şaḳladuñ, beni ‘avānlara gösterdüñ ve ḡammāzladuñ.” Ḥabīb ⁽³⁾ eydür: “Ey üstāz, seni gerçek sözüm ḳurtardı. Eger yalan söylesem ben daḫi ⁽⁴⁾ senüñle bile giriftār olurum.” Ḥasan eydür: “Neyledüñ kim bunlar beni göremediler?” Eydür: ⁽⁵⁾ “Toḳuz kez Āyete’l-kürsī, toḳuz kez Āmene’r-Resül okıdum ve toḳuz kez Kul huvallāhu ⁽⁶⁾ eḫad okıdum. Ve daḫi eyitdüm ki: ‘İlāhī, Ḥasan saña işmarladum.”

Nakildür: Ḥasan ⁽⁷⁾ bir yire varmak diledi. Pes Dicle ırmağı kenārına geldi gemi bulamadı öte geçe. ⁽⁸⁾ Anda ṭururken Ḥabīb gördi. Ḥabīb eydür: “Ey müselmānlar imāmı ne ṭurursın?” ⁽⁹⁾ Eydür: “Asra geçerdüm gemi bulamadum andan ötrü

tururvan.” H̱abīb eydür: “H̱ased terk eyle ⁽¹⁰⁾ göñliñden ve göñliñde şovuk kıl, belāları ğanīmet gör ve işleri Tañrı’dan bil, andan ayağıñı ⁽¹¹⁾ şu üzere koğıl, yürügil.” H̱abīb böyle didi yürüdi, şuyı asra geçdi. ⁽¹²⁾ Kaçan H̱asan anı gördi uşşı gitdi girü geldi. Eyitdiler: “Ey müselmānlar imāmı ⁽¹³⁾ noldı saña kim beyle olduñ?” Eydür: “H̱abīb beni melāmet kıldı, şuyı gemisüz [37b] ⁽¹⁾ geçdi ve ben kaldum. Yarın eydürlerse: ‘Gelüñ işbu şırāt geçek? Nice kim şimdi ⁽²⁾ kaldum. Ol vaqtinde [d]ahi kalursam neyleyüm.’” didi. Andan H̱asan eydür: “Ey H̱abīb, işbu ⁽³⁾ kerāmet ne ile bulduñ?” Eydür: “Şunuñla kim ben göñül ağırdurvan ve sen kağad qarardur⁽⁴⁾sın.” didi. Pes H̱asan eydür: “المنى نفعه غيرى ولم ينفعنى” Ya’ni: ⁽⁵⁾ “Benüm ‘ilmüm baña aşşı kılmağı, ayruğa aşşı kıldı. Gümān itme ki yürür kim H̱abīb’iñ derecesi ⁽⁶⁾ H̱asañ derecesinden yüksekdür. İllā öyle degüldür. H̱asan ‘ilm issidür, H̱abīb ⁽⁷⁾ kerāmet issidür.”

Ve dağı nakildür ki: Ađmed H̱anbelī ve Şāfiī Rađmetu’llāhi ‘aleyhi ⁽⁸⁾ bir yirde tururlardı. H̱abīb geldi. Ađmed eydür: “Ben işbuña bir nesne şorayum?” ⁽⁹⁾ İmām Şāfiī eydür: “Bunlardan nesne şormak olmaz.” Ađmed eydür: “Şorarvan.” Çün ⁽¹⁰⁾ H̱abīb yakın geldi. Eydür: “Yā H̱abīb, ne dirsın şol kişi hađđında kim beş ⁽¹¹⁾ vağit namāzdan bir vağit namāzı fevt oldı, każāya kaldı, kankı namāz idügin ⁽¹²⁾ bilmez, ne demek gerek?” H̱abīb eydür: “هـذا قلب غفل عن الله فل يؤدب” ⁽¹³⁾ Ya’ni: “Bu bir kişidür kim Tañrı’dan ğāfil olmuşdur anı edebleyeler.” Ađmed çün anuñ [38a] ⁽¹⁾ ẖacete girmege durdı.

Nakildür: ‘Utbe’yi gördiler, bir yirde turmuş teninden ⁽²⁾ ter dökilür. Eyitdiler: “H̱āl nedür?” Eydür: “Baña bir cemā‘at konuk oldı. Bunlara işbu ⁽³⁾ konşu dīvārından bir pāre kesek kopardum. Tā kim konuklar anuñla arınalar. Her vağt ⁽⁴⁾ kim işbu araya gelürven. Konşı od beni terledür nice kim ẖelāl kılursa da.” ⁽⁵⁾ ‘Abdü’l-vāhıd Zeyd’e eyitdiler: “Kişi bilür misin kim kendü ẖāline meşğüldür?” Eydür: ⁽⁶⁾ “Bir kişi bilü[r]ven işbu sā‘at gele.” Pes ‘Utbetü’l Ğulām girüp geldi. ‘Abdü’l-vāhıd eydür: ⁽⁷⁾

“Yolda kim gördün?” Eydür: “Kimse görmedüm.” Ve anuñ yolu bâzâr içinden geçirdi.

Nakildür: ⁽⁸⁾ ‘Utbe hoş ta‘ām yimedi ve hoş şerbet içmedi. Anası ‘Utbe’ye eydür: “Kendüñi ⁽⁹⁾ hoş dutğıl.” ‘Utbe eydür: “Ben dañi kendözümü hoş olmağı severem, anuñ çün ⁽¹⁰⁾ eyle işlerven. Birkaç gün bunda zaħmet göresin tã yarın anda rãħat ⁽¹¹⁾ ola.” dirdi. Dün dalıp uyumazdı. Eydürdi: “İlãhî Ekber, baña ‘azãb kılursın ⁽¹²⁾ seni severem ve eger ‘avf kılursın seni sevmezem.”Ve dañi ‘Utbe eydür: Bir gice düşde ⁽¹³⁾ bir ħûri gördüm. Baña eydür: “Saña ‘âşıkven. Ki görkim tã bir iş işleme kim benümle senüñ [38b] ⁽¹⁾ ayrılığa sebep olmayadur. ‘Utbe eydür: “Dünyāya talāk virmişem, ol vaķt deġin ⁽²⁾ kim seni görem.”

Nakildür: Bir kiři aña eyitdi: “Yã ‘Utbe, senüñ ħălũñ ki baña şorarlar, ⁽³⁾ imdi baña bir nesne göster.” Meger ol vaķt bõrkün üstinde idi. Eydür: “Nellersin ⁽⁴⁾ dile.” Ol er eydür: “Yaş ħurma dilerven”. Meger yaş ħurma vaķt degül idi. Şoloķ ⁽⁵⁾ sã‘at ‘Utbe aña bir zenbil yaş ħurma şunuviridi.

Nakildür: Muħammed Semmāk ⁽⁶⁾ ve Ze’nnũn, Rãbî‘a ħatına vardılar. ‘Utbe, bunlarıñ ħatına bir yiñi gõñlek geyüp geldi. ⁽⁷⁾ Muħammed Semmāk eydür: “Bu ne gõķçeklenmekdür?” ‘Utbe eydür: “Nite kılam, çün adum ⁽⁸⁾ Cabbār ħulıdur.” Bu kelimeyi didi düşdi. Gördüler cãn ışmarlamış. Öldükden şoñra ⁽⁹⁾ düşde gördiler yüziniñ bir yanı ħararmış. Eyitdiler: “İşbu ħaraluk nedendür?” Eydür: ⁽¹⁰⁾ “Bir vaķt üstãza giderdüm. Bir ‘avretiñ yüzine baķdum. Çün Ĥaķ Te‘ãlã beni uçmağa ⁽¹¹⁾ buyurdılar kim ilemeler. Yolum şamuya uğradı. şamudan bir yılañ çıķdı baña ⁽¹²⁾ atladı, yüzümiñ bir yanın ħarartdı ve eyitdi: “نفخته من نظرة” Ya‘ni: ⁽¹³⁾ ‘Bir baķmaķdan artuķ dañi nesne işleseñ dañi artuķ esridüm.” didi. [39a] ⁽¹⁾ Rahmetu’llãhi ‘aleyhi ve rahmeten vãsi‘aten.

Ve'l-āhiru minhüm. Ol hāş⁽²⁾ örtüyle örtülmüş, ol doğruluk perdesiyle yerinmiş, ol Tañrı aşkından⁽³⁾ göyünmüş ol Meryem-i şāfiyye Rābi'atü'l-ʿAdeviyye razıyallāhü ʿanha bir biregü eydür⁽⁴⁾ se kim “Rābi'a bir ʿavretdür anuñ sözi erenler söz şaffında⁽⁵⁾ niçün añılır?” İdevüz kim hoca-i imām buyurur: “ان الله لا ينظر الى صوركم”⁽⁶⁾ Ya'ni: “Tañrı siziñ şüretüñüze bakmaz. Ve dañi ereklüñüze ve dişilüñüze bakmaz.”⁽⁷⁾ Belkim sizüñ göñlüñüze ve niyetüñüze bakar.” Hadīs gelmişdür kim dīniñ üç⁽⁸⁾ ulusından iki ulusı ʿĀyişe'den dutılmışdur. Rażiya'llāhü ʿanhu. Pes⁽⁹⁾ imdi revā ola anuñ gibi hātūnlardan dīn fā'idesin dutmağ revā ola.⁽¹⁰⁾ Şol ʿavret Tañrı'yā erkeb vara, aña ʿavret dimeyeler. Nitekim ʿAbbās-i Tūs eydür:⁽¹¹⁾ “Kaçan kıyāmet günü olsa, gelüñ erenler diyü kığıracağ evvel ayak Meryem hātūn⁽¹²⁾ ola.” Rābi'a kaçan meclisde olmasa Hasan Başrī va'z etmez idi. Ve anuñ⁽¹³⁾ gibi ʿavret erenler içinde aña revā olmaya. Rābi'a'nıñ kendü zamānında [39b]⁽¹⁾ ʿamel ve maʿrifet içinde mānendi yoğdı. Ulular katında mu'teber idi.

Nakildür⁽²⁾ kim: Rābi'a dünyāya geldi. Anasınıñ evinde nesne yoğdı. Bir katre yağ yoğdı kim⁽³⁾ anuñ göbegine dürtelerdi ve bir pāre biz yoğdı kim Rābi'a'yı şaralar. Ve anuñ ana⁽⁴⁾sınıñ kızı üç idi. Dördincisi Rābi'a idi. Rābi'a'nıñ anası eyitdi: “Varsun⁽⁵⁾ koñşudan biraz yağ dilesüñ, çerāğ yandurasuz.” Rābi'a atası ʿahd eylemiş⁽⁶⁾ idi kim halkdan nesne dilemeye. Çün taşra çıkdı elin koñşunıñ dīvārına⁽⁷⁾ kağdı. Geldi didi ki eydür: “Kapu açmadılar.” Rābi'a anası çok ağladı. Ve anası⁽⁸⁾ kaygılı oldu idi. Şoloğ sā'at peygamberi düşinde gördi. Eydür kim:⁽⁹⁾ “Kaygılı olma, bu kız kim dünyāya gele bir seyyīdedür. Benüm ümmetümden yitmiş biñ kişi⁽¹⁰⁾ anuñ şefā'ati altında olısardur. Yarın bu düşi yazgıl, Başra begine⁽¹¹⁾ vargıl, ol nişānla kim her gice baña yüz kez şalavāt virürdi. Āzīne gecesi⁽¹²⁾ dört yüz kez şalavāt virürdi. İşbu āzīne gecesi şalavāt virmegi⁽¹³⁾ unıtdı. Anuñ kefareti[i] oldur kim Rābi'a atasına dört yüz kızıl altun [40a]⁽¹⁾ virsün.” Kaçan uyğudan uyandı ağlayu tırıgeldi. Ol sözi⁽²⁾ yazdı bir hācı ile Başra begine virdi. Ol yazı okıdı. Eyitdi: “On biñ akçe⁽³⁾ dervişler[e]

virün. Anuñ şükṛānesi kim peygamber beni añdı ve dört yüz ⁽⁴⁾ kızıl daḥi ol ocaya virüñ ve aña eydüñ ki: ‘Gelsün göreyüm.’” Yine eyitdi: ⁽⁵⁾ “Revā degül ol baña gele. Belkim ben aña varayum şaalum anuñ eşigine sürem. ⁽⁶⁾ Ammā her ne vakt kim ḥācetüñ ola bize arz eyle. Rābi‘a atası ol altunla ⁽⁷⁾ ne kim gerekdür satun aldı. Rābi‘a biraz büyüdi, atası anası öldi. Başra ⁽⁸⁾ şehrine kızlk erişdi. ardeşleri dağıldı, Rābi‘a daḥi bir yaña gitdi. Pes ⁽⁹⁾ bir zālīm anı tıtdı “aravaş” diyü altı açeye şatdı. Rābi‘a anda aldı. Bir gün ⁽¹⁰⁾ bir kişı geerken Rābi‘a’ya el şındı. Rābi‘a andan açdı. açarken eli bertdi. Rābi‘a ⁽¹¹⁾ yüzün toprağ odı eyitdi: “Ey bārī Ḥudāyā, ğarībven ve öksüzven esirlikde ⁽¹²⁾ aldum, ulluğā düşdüm ve elüm daḥi şındı. Baña bu amusınıñ ayğusı yok ⁽¹³⁾ ammā senüñ ḥoşnūdlığüñ ayğusı vardır. Tā kim bilem ḥoşnūd mısın, [40b] ⁽¹⁾ yāḥūd degül misin?” Şolok sā‘at bir ün işitdi kim: “Yā Rābi‘a, hiç ayıрмаğıl ⁽²⁾ kim yarın senüñ ‘azīm ululuğuñ var. Şöyle kim gökdeki muarreb firiştehler ⁽³⁾ señünle nāz ılurlar.” Pes Rābi‘a girü ḥocası evine geldi. Gündüzün oruç olurdu ⁽⁴⁾ ve dünin erteğe deġin ayak üzere namāzda tıururdu. Bir gün ḥocası uyandı. ulağına ⁽⁵⁾ bir ün girdi. O derecesinden aşığa badı Rābi‘a’yı gördi kim zār zār ağlar. ⁽⁶⁾ Başın secdeye omuş eydür kim: “İlāhī, sen bilürsin benüm göñlüm ḥoşluğu ⁽⁷⁾ senüñ ḥükmüñ dutmağladur ve gözimiñ aydınlığı senüñ dergāhuñ ullıġın ⁽⁸⁾ ılmağdur. Eger iş benüm elümde imisse bir sā‘at senüñ kulluğuñdan fāriğ olmayadum. ⁽⁹⁾ Velīkin sen beni bir maḥlūķıñ eli altında ılduñ ne ılayum.” dir, bu münācāt dir. ⁽¹⁰⁾ Ḥōcası gördi kim anuñ üzerine bir andīl mu‘allak aşılmış evi içi nūr ⁽¹¹⁾ tıolmuş. Çün anı gördi ordı gene evine vardı. açan erte oldu ⁽¹²⁾ Rābi‘a geldi ḥocası anı ḥoş tıtdı azād ıldı. Rābi‘a eydür: “İmdi ⁽¹³⁾ baña destūr virgil kim gidem.” Pes destūr virdi Rābi‘a andan ıkdı bir vīrāneye [41a] ⁽¹⁾ vardı. Andan Tañrı ulluğına meşğöl oldu. Dünlü günlü biñ rek‘at ⁽²⁾ namāz ılurdu. Vakt vakt Ḥasan meclisine varurdu. Bir niçeler eydür: ⁽³⁾ Rābi‘a muṭribliğa düşdi. Ḥasan elin alup dönüp tevbe ıldı ve ol ⁽⁴⁾ arada sākin oldu, ‘ibādete meşğöl oldu. Andan ol

vīrāneden gitdi ⁽⁵⁾ şavma‘aya girdi. Bir zamān anda daḥi ‘ibādet eyledi. Andan hac ārzū ⁽⁶⁾ kıldı. Beriyye yolın dutdı gitdi. Meger bir eşegi var idi, raḥtın götürürdi. ⁽⁷⁾ Ol eşek öldi çok kişi didi kim: “Getür raḥtuñı götürüyüm.” dirlerdi. ⁽⁸⁾ Rābi‘a eyitdi: “Siz varuñ kim ben yola sizūñ tevekkülünüñ birle girmedüm ve sizūñle ⁽⁹⁾ varmazam.” Pes yoldaşları gitdi Rābi‘a yalıñuz qaldı. Yüzin göge tutdı. Eydür: ⁽¹⁰⁾ “İlāhī, pādişāhlar böyle kılmaz, ben ġarīb derdmendi ‘avret kendü evüñe ⁽¹¹⁾ okuduñ, yol ortasında eşegime ölüm virdüñ. Ben yazıda qaldum.” ⁽¹²⁾ Henüz münācāt tamām olmadın eşek girü dirildi. Rābi‘a yükin yükletdi ⁽¹³⁾ gitdi. Çün bir kaç gün yürüdi. Eydür: “İlāhī göñlüm dutıldı. Ben bir avuç **[41b]** ⁽¹⁾ topraqdanum, varduğum ev bir taş qanda varayum? Dilerven seni işbu arada ⁽²⁾ görem.” Pes Tañrı Te‘ālā tercümānsız anuñ göñline söyledi. Eyitdi kim: “Mūsā ⁽³⁾ ‘aleyh‘is-selām bizi görmek diledi, bir zerre nūr tağa bırağduq. Tağ kırk tağıldı ⁽⁴⁾ ve dirildi. Eger senüñ içün daḥi nūr yeryüzine bırağavuz, on sekiz biñ ⁽⁵⁾ ‘ālemiñ qanına girmüş olasın. Dünyāda söze qanā‘at kılgıl, dīzār tama‘ın ⁽⁶⁾ eyleme.” Pes Rābi‘a yola girdi. Giderken gördi Ka‘be qarşu gelmiş. Rābi‘a eydür: ⁽⁷⁾ “Baña o issi gerek, şāḥıbsiz evi neydeyüm?” Nitekim eydür: “شَبْرًا تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ ذَرَاعًا” ⁽⁸⁾ “من تَقَرَّبَ إِلَيَّ” Ya‘ni: “Her kim baña bir qarış gelürse, Tañrı ⁽⁹⁾ celle ve ‘alā aña bir arşun ilerü vara.”

Nakildür: İbrāhim Bin Edhem Rażiya’llāhu ⁽¹⁰⁾ ‘anhu on dört yıl ‘ibādet eyledi. Tā kim Ka‘be‘ye vardı. Şöyle kim her miḥrābda ⁽¹¹⁾ iki re‘kat namāz kıldı. Ka‘be[y]i yerinde bulmadı āh itdi. Eyitdi: “İlāhī bu ne ⁽¹²⁾ vāqı‘adur?” Meger gözümde ḥalel var ola. Hātifden āvāz geldi kim “Senüñ ‘aybuñ ⁽¹³⁾ yoğdur.” Velīkin bir za‘īfeye qarşu vardı kim ol bizüm dergāḥımuza yüz **[42a]** ⁽¹⁾ tutmuşdur. İbrāhīm ġayret geldi ilerü segirtti. Rābi‘a’yı gördi gele ⁽²⁾ Ka‘be daḥi girü yirine vardı. Çün İbrāhīm anı gördi. Eyitdi: “Ey Rābi‘a, ⁽³⁾ bu ne kār [ü] bārdur kim cihāne bırağduñ?” Eydür: “Sen bırağduñ kim bu araya gelince ⁽⁴⁾ on dört yıl geçdi.” İbrāhīm eydür: “Gerçeksın. Ben namāz ile geldüm, sen ⁽⁵⁾ niyāz ile geldüñ.” Pes Rābi‘a hac kıldı, anda zārı zārı ağıladı.

Eyitdi: ⁽⁶⁾ “Ey bārī Ḥudāyā, hac kılana görkli müzd va‘de kılduñ ve muş̄bet irene çok ⁽⁷⁾ müzd va‘de kılduñ. İmdi ḥācetüm revā oldıysa haccum müzd[i] kanı?” ⁽⁸⁾ Başra’ya geldi gelesi yıl[a] degin ‘ibādet[le] meşğul oldı. Rābi‘a eydür: “Eger ⁽⁹⁾ geçen yıl Ka‘be bize karşı geldiyse, bu yıl Ka‘be’ye karşı varalum.” Çün vakt ⁽¹⁰⁾ oldı Rabi‘a yüz Ka‘be’ye dutdı. Yedi yıl tamām yan üzerine yuvalandı. Tā kim ⁽¹¹⁾ ‘Arafāt’a erdi. Hātifden bir ün geldi kim: “Ey Rābi‘a, bu ne dürlü istemeklүkdür? ⁽¹²⁾ Eger bizi dilerseñ bir tecellī kılavuz, şoloķ sā‘at iresin.” Rābi‘a eydür: ⁽¹³⁾ “Yā Rabbe’l-‘izzet, benüm ol dereceye iresiye sermāyem yokdur. Ammā bir kıatre faķīrlık [42b] ⁽¹⁾ ve dervīşlik dilerven.” Nidā geldi kim: “Ol bizüm bir kıulluķdur, erenler ⁽²⁾ yoludur. Biz anı ol yolda kıomışuz.” Rābi‘a eydür: “Andan baña bir şıfat göster.” ⁽³⁾ Rābi‘a’ya şoloķ sā‘at ‘avret ‘özri zāhir oldı. Nidā geldi kim: “Tā Rābi‘a ⁽⁴⁾ bunlarıñ evvel maķāmı budur kim yedi yıl tamām yol yürimüş olalar. Tā kim bir taş ⁽⁵⁾ ziyāret kılalar. Ol taşā ireler kendüleriñ illetinden ziyārete lāyık olmayalar.” ⁽⁶⁾ Çün bunu işitdi bī-ḥod oldı. Eyitdi: “İlāhī, beni kendü evümde kıomaduñ ⁽⁷⁾ evüñe okıduñ geldüm. Uş görmege lāyık olmadum.” didi. Döndi girü Başra’ya ⁽⁸⁾ geldi ‘ibādete meşğul oldı.

Nakildür: İki dīn ulusı anı ziyāret[e] ⁽⁹⁾ geldiler. Tā kim ḥelāl ta‘ām yiyeler. Rābi‘a’nıñ iki girdesi var idi öñlerine ⁽¹⁰⁾ kıodı. Şoloķ sā‘at kıapuya bir sā’il geldi. Ol iki girdeyi sā’ile virdi. ⁽¹¹⁾ Ol kıışiler tınmadılar. Bir sā‘at geçdi bir kıaravaş geldi bir kilte ıssı etmek ⁽¹²⁾ getürdi. Eyitdi: “İşbunı ḥātün size viribdi.” Rābi‘a şaydı on ⁽¹³⁾ sekiz girde kııkdı. Eyitdi: “Bu bizüm degüldür.” Kıaravaş ne kıadar kim andan işitdi [43a] ⁽¹⁾ aşşı kıılmadı, girdeyi aldı gitdi. Meger iki girdeyi kıaravaş kendiçün gizlemiş idi. ⁽²⁾ Kıorķdı kim girü ḥātūna vire. Bir sā‘at geçdi, görđi kim girde yigirmi ⁽³⁾ olmuş. Geldi getürdi. Rābi‘a eydür: “Meger bizümdür.” Getürdi aldı, ol kıışileriñ ⁽⁴⁾ öñine kıodılar ve ‘acebā kııldılar. Rābi‘a’ya eyitdiler: “İşbu ne sırdur kim işledüñ ⁽⁵⁾ bize ayruķ ta‘ā[m] yedirdüñ. Bizüm ārzümüz bu idi kim ⁽⁶⁾ senüñ ta‘ā[m] yiye idük. Sen ta‘āmıñı sā’il[e] virdüñ.” Çün siz benüm kıatıma geldüñüz görđüm ki açsuz. ⁽⁷⁾

Eyitdüm: “Bu iki girdeyi bu uluların önüne nice koyam. Sâ’il daği kapuya gelmiş ⁽⁸⁾ aña virdüm.” Eyitdüm ki: “İlāhî senün sözündir ki ⁽⁹⁾ عشر أمثالها ⁽¹⁰⁷⁾ من جاء بالحسنة فله ” Ya’ni: ‘Her kim benim için bir müzd işlerse ben anuñ ivāzın ⁽¹⁰⁾ on o kadar virem’ didün. İmdi iki girde[y]i uş senün için virem. Tā kim ⁽¹¹⁾ yigirmi girde işbu ululara viresin. Çün gördüm girde on sekiz geldi. ⁽¹²⁾ Bildüm ki andan nesne almışlardur, yāhūd baña gelmemişdür.” didüm.

Nakildür: ⁽¹³⁾ Rābi’a’ya uyku gālib oldu. Ve bir uğrı girdi. Çarın aldı, diledi kim çıka, [43b] ⁽¹⁾ yol bulmadı. Çarını kodi yol bulmadı. Şoloğ sâ’at bir ün geldi kim: “Ey uğrı, ⁽²⁾ kendöziñ incitme. Ol bunca yıldur kendözin bize işmarladı. Zehresi yokdur ki ⁽³⁾ kimse anuñ yöresine gele. Eger dost uyursa biz uyanukız.”

Nakildür: ⁽⁴⁾ Rābi’a’nın hādimesi dü piyāz bişürürdi. Şoğan bulmadı. Eydür: “Koñşıdan ⁽⁵⁾ alayum.” Rābi’a eydür: “Kırk yıldur kim ‘ahd eyledüm Tañrı’dan gayrıdan nesne dilemeyem.” ⁽⁶⁾ didi. Şoğan olmasun şoloğ sâ’at hevā yüzinden bir kuş bir kab soyulmuş ⁽⁷⁾ şoğanı tava içinde kodi. Rābi’a anı gördi eydür: “Henüz mekrden ⁽⁸⁾ emîn olmamışam.” diyüp piyāzı terk eyledi, kuru etmek yidi.

Nakildür: ⁽⁹⁾ Ol zamānda Rābi’a bir vaqt Ḥasan Başrî evi katından geçerci. Mekar dereceden ⁽¹⁰⁾ Ḥasan’ın gözi yaşı akar idi. Rābi’a’nın tonı üzere tımdı, yağmur tımlası ⁽¹¹⁾ şandı. Yuğaru bağıdı gördi kim Ḥasan’ın gözi yaşıdur. Eyitdi: “Ey üstād, ⁽¹²⁾ işbu ağlamak nefis ra’nālīgındandur. Yaşuñı dut, tā içinde deñiz olsa ⁽¹³⁾ ol deñiz içinde göñli isteyüp bulmayasın.” didi. Bu söz Ḥasan’a katı geldi. [44a] ⁽¹⁾ Ammā şabr kıldı. Tā kim Rābi’a bir ulu gölcük katında tıurlarken gördi. Ḥasan ⁽²⁾ geldi, namāzlığusın ol şu üzere bırağıdı, namāza başladı. Eyitdi: “Ey Rābi’a, ⁽³⁾ gel gel işbu arada iki rek’at namāz kılalum.” Rābi’a eydür: “Ya Ḥasan, dünyā bāzārında ⁽⁴⁾ bir

¹⁰⁷ Kur’ân-ı Kerîm, En’âm Sûresi, 160. âyet. (Âyetin tamamı şu şekildedir:

(من جاء بالحسنة فله عشر أمثالها ومن جاء بالسيئة فلا يجزي إلا مثلها وهم لا يظلمون)

nesne ‘arz eyle kim cinsiñde bir kimseniñ elinden gelmeye.” Böyle didi namāzlıgusun ⁽⁵⁾ hevāya bıraǵdı uçup namāzlıǵı üzere aǵdı. Eyitdi: “Ey üstād, sen gel gel ⁽⁶⁾ namāzı bunda ǵılavuz.” Ma‘lūm oldu kim Ḥasan’ıñ maǵām yoǵdı, anda ǵıķa idi. ⁽⁷⁾ Ḥasan tınmadı. Rābi‘a görđi kim Ḥasan tınmadı. Ḥasan’a tesellī virüp eyitdi: ⁽⁸⁾ “Ey üstād, anı sen kim işledüñ bir ǵurbaǵa ider, anı ben ki işledüm bir meges ⁽⁹⁾ ider. Pes işbu işlerden taşradur, işe meşǵul olmaǵ gerek.”

Nakildür: ⁽¹⁰⁾ Rābi‘a Ḥasan[a] bir vaǵt üç nesne viribdi. Biri mum, biri igne, bir de ǵıl. ⁽¹¹⁾ Eyitdi: “Ey üstād, işbu mum gibi olǵıl, ‘āleme nūr virgil ve kendöziñ ⁽¹²⁾ göyünigil ve igne gibi yaluñ yalın olǵıl. Hemīşe işde ulaşdur içinde ⁽¹³⁾ olǵıl. Çün bu iki işi olasın, henüz bir ǵıl içinde biñ yıl işiñ [44b] ⁽¹⁾ olasıdur ki gör.”

Nakildür: Ḥasan bir gün Rābi‘a’ya eyitdi: “Evlenmege ārzūñ ⁽²⁾ var mı? Tā kim nikāḥ ǵılavuz.” Rābi‘a eydür: “Nikāḥ var nesne üzerine baǵlanur. Bende ⁽³⁾ varlık ǵalmadı. Tañrı’nıñ ḥükm gölgesi içindeyüm. Destūr andan dilemek gerek.” Ḥasan ⁽⁴⁾ eydür: “İşbu ǵamu mertebeyi neden bildüñ?” Rābi‘a eydür: Cümle bulmaǵları yavı ǵıldım. ⁽⁵⁾ Tañrı beni bu mertebeye iletdi. Ḥasan eydür: “Yā Rābi‘a, Tañrı’yı nite bilürsin?” Rābi‘a eydür: ⁽⁶⁾ “Nite sen bilürsin, biz daḡı eyle bilüriz.”

Nakildür: Bir gün Ḥasan Rābi‘a’nıñ ǵatına ⁽⁷⁾ vardı eyitdi: “Kim ol ‘ilmden kim ne öğrenmek ve ne işitmek birle ola, belkim ḡaḡ ⁽⁸⁾ sebebin söz gökden inmiş ola.” Eydür: “Yā Rābi‘a, ‘ilmin baña bir kelime idi virgil.” Rābi‘a ⁽⁹⁾ eydür: “Birǵa ǵeleve iplik egerdüm, anı iki aǵçeye virdüm. Ol iki aǵçeye birini ⁽¹⁰⁾ bir elüme aldum, birini bir elüme aldum. Ǵorǵdum ikisin bir ⁽¹¹⁾ elüme alursam dünyālık dirmiş olam ve beni Tañrı’dan ıraǵ ǵılmış ola.”

Nakildür: ⁽¹²⁾ Rābi‘a’ya eyitdiler: “Niçün ere varmazsın?” Eydür: “Sizden üç nesne şorayum, eger cevāb ⁽¹³⁾ viresüñüz söziñüz dutam. Evvel ol kim ölüm vaǵtinde imānumı selāmet [45a] ⁽¹⁾ iledem mi, yāḡūd iledemeyem mi?” Eyitdiler: “Bilmezüz.”

“İkinci ol vaqt kullar eline biti ⁽²⁾ vireler. Benüm bitüm şol elüme mi vireler, yāhūd sağ elüme mi?” Eyitdiler: “Bilmezüz.” ⁽³⁾ “Üçinci ol kim, ādemīler iki bölük ola. Bir bölügi uçmağ vara ve bir bölügi ⁽⁴⁾ tamuya. Ben kankı bölük ile gidem?” Eyitdiler: “Bilmezüz.” Rābi‘a eydür: “Çün ol kişiniñ ⁽⁵⁾ kim işbunuñ gibi yas ola öninde aña düğün ve evlenmek kayusun ⁽⁶⁾ nite olsun.” Ve daği aña eyitdiler: “Raḥmān sever misin?” [Eydür:] “Belī.” Eyitdiler: “Şeyṭān ⁽⁷⁾ niçün düşmān dutmazsın?” Eydür: “Raḥmān sevgüsü[nden] şeyṭān düşmān dutmağa ⁽⁸⁾ gönülde yer qalmadı.” Rābi‘a eydür: “Bir gice peygamberi düşümde gördüm.” ⁽⁹⁾ Eydür: “Ey Rābi‘a, beni sever misin?” Eyitdüm: “Yā Resūlallah, kim ola kim seni ⁽¹⁰⁾ sevmeye? Ammā Tañrı Te‘alā sevmeklik beni şöyle kılmışdur kim ayruğıñ ⁽¹¹⁾ dostlığına yir qomamışdur.”

Naqlüm Nakildür: Rābi‘a’ya eyitdiler: “Kul, ⁽¹²⁾ Tañrı hükmine ne vaqt rāzī olur?” Eydür: “Ol vaqt kim Tañrı’dan aña ⁽¹³⁾ bir mihnet degicek sevine. Nitekim bir ni‘met degücek sevinür. Ve daği **[45b]** ⁽¹⁾ eyitdiler: “Kişi kim yazuğı çokdur, eger tevbe kılsa Tañrı ‘afv kılar mı?” Eydür: “Meger ⁽²⁾ Tañrı tevbe vire kul tevbe kılmaz Tañrı Te‘alā virmeyince.” Ve daği eyitdi kim: “Diliyle ⁽³⁾ istiğfār kılap gönül birle kıılma[ma]k yalancılar işidür. Rābi‘a, bir kişiyi gördi ⁽⁴⁾ başına destār bağlanmış. Eydür: “Destārı niçün bağladuñ?” Eydür: “Başum ⁽⁵⁾ ağrur.” Rābi‘a eydür: “Ömriñ niçe yıldur?” Eydür: “Otuz yıldur.” [Rābi‘a eydür:] “Tañrı teniñ ⁽⁶⁾ sağ kıldı, şükr kuşağın beliñe bağlamaduñ. Bir gice baş ağrısı verdi ⁽⁷⁾ şikāyet destārın beliñe bağlanmışsın.” Ve yine Rābi‘a[ya] eydürler: Bir kişi on ⁽⁸⁾ dört akçe virdi. Eyitdi: “Ben yalıñvan, bir kilīm alıvir.” Alur, ol ⁽⁹⁾ kişi gitdi geldi. Eydür: “Ey seyyīd, ne renglü ola?” Rābi‘a eydür: “Çün ⁽¹⁰⁾ renge қо, akçeyi girü virgil.” Virdi Rābi‘a aldı, Dicle ırmağı kenārında ⁽¹¹⁾ dökdi. Eyitdi: “Henüz kilīm gelmedin söz uzandı beni işümdeñden qodı ⁽¹²⁾ baña anı gerekmez.” didi. Ve daği ilk yaz günlerinde Rābi‘a evde oturmuş idi. ⁽¹³⁾ Meger ev öninde güller ve çiçekler çok açılmış idi. Pes Rābi‘a’nıñ ḥādimesi eydür: **[46a]** ⁽¹⁾ “Yā seyyide, taşra çık Tañrı şun‘ın göresin.” didi. Rābi‘a

eydür: “Sen ⁽²⁾ içeri gir şāni‘ göresin.” “شغلنى مشا هدة الصّانع عن مطالعة الصّنع” ⁽³⁾ Ya‘ni Rābi‘a eydür: “Şāni‘i görmek beni şun‘a bakmağdan meşğul eyledi.” ⁽⁴⁾ didi.

Nakildür: Bir cemā‘at katına vardılar, gördiler kim dişiyle et pāreler. ⁽⁵⁾ Eyitdiler: “Bıçak yok mıdur?” Rābi‘a eydür: “Tañrı’dan kesilmek korkısından hergiz ⁽⁶⁾ evümde bıçak tutmadum ve dutası degülven.” Bir vakt Rābi‘a yedi gün ta‘ām ⁽⁷⁾ yimedi. Bir kimse aña bir çanak aş viribdi, getürdi evde kodi. Vardı kim ⁽⁸⁾ çırak yandıra. Geldi gördi kim aş dökülmüş. Eyitdi: “Bārī şu varayın getüre ⁽⁹⁾ yin oruçum açayın.” Şuyı eve getürdi gördi kim çerāğ söyinmiş. ⁽¹⁰⁾ Diledi kim karanuda ol şudan içe. Bardak elinden düşdi, şındı. ⁽¹¹⁾ Rābi‘a bir kez āh kıldı. Eyitdi: “İlāhī, nedür bu kim ben bī-çāreye kılursın?” ⁽¹²⁾ Şolok sā‘at bir ün işitdi kim: “Yā Rābi‘a, eger sen dilerseñ dünyānıñ ⁽¹³⁾ ni‘metin saña vakf ideyin. Bizüm kayğumuz kim senün gönlünde var çıkaralum. [46b] ⁽¹⁾ Bizüm kayğumuz ve dünyā ni‘meti bir gönüle sığmaz.” Çün bu hitāb işitdüm, gönlüm ⁽²⁾ dünyādan götürdüm. Tā otuz yıl namāz şöyle kıldum. Her namāz kim kıldum, ‘ömrümiñ soñ ⁽³⁾ namāzıdur diyü kıldum. Nitekim eyitdi: “صَلِّ صَلَوة مودع” Halkdan şöyle ⁽⁴⁾ kesildüm ki kaçan erte olsa. Eydürdüm: “İlāhī, her bir kişiyi kendözine meşğul eyle kim ⁽⁵⁾ gelüp beni vaktümden irmesünler. Senün zikrün[e] meşğul olayum.”

Nakildür: Ululardan ⁽⁶⁾ bir cemā‘at, Rābi‘a katına geldiler ve bunlarıñ birisine şordum ki: “Sen Tañrı’ya niçün ‘ibādet ⁽⁷⁾ kılursın?” Eydür: “Tañrı’nıñ yedi kat tāmı var. Elbette anuñ korkusından, ⁽⁸⁾ elbette anuñ üzerinden geçiseriz anuñ korkusundan kılurız.” Ve birisine şordı: ⁽⁹⁾ “Sen niçün kılursın?” Eydür: “Uçmağı bize va‘de kıldı, ol tāmā‘ kıluram.” Rābi‘a bunlara ⁽¹⁰⁾ eydür: “Yavuz kuldur ol kul kim kullığın tāmı korkusından ve uçmak tāmā‘ından ⁽¹¹⁾ kıla.” Ve Rābi‘a’ya eyitdiler: “Sen niçün kılursın ‘ibādeti?” Rābi‘a eydür: “الجارثم الدار” ⁽¹²⁾ [Yani]: “Evvel koñşı gerek soñra serāyı gerek. Ulu pādīşāh lāyık degül mi kim tāmı ⁽¹³⁾ sebebinsüz aña ‘ibādet kılalar.”

Nakildür: Bir ulu Rābi‘a atına geldi, [47a] ⁽¹⁾ gördi kim on eski. Eydür: “Ey Rābi‘a, kişiler var kim eger iřāret ⁽²⁾ ılursuñ onıñı yinileyeler.” Rābi‘a eydür: “Ben ol kişilerden dilemege utanurvan kim ⁽³⁾ dünyā ve āhiret anuñ elindedür. Pes anuñ elinde emānetdür andan nite dileyem?” ⁽⁴⁾ Ol kişi eydür: “Zihī yüce himmetlü ‘avret kim Tañrı anı şöyle ılmışdur kim ⁽⁵⁾ hayf gelür kim kendü hālüne Tañrı’dan nesne dilemege meşgöl ıla.”

Nakildür: Bir cemā‘at ⁽⁶⁾ Rābi‘a’nıñ atına girdiler. Eytidiler kim: “Bu amu ululuk ve artuklık erenler üzerine ⁽⁷⁾ şaçılmışdur ve peygamberlik uşağı ve risālet tācı ve kerāmet uşağı erenlere ⁽⁸⁾ gelmişdür. Buña ne dirsın?” Rābi‘a eydür: “Eyledür kim dirsiz velikin ¹⁰⁸ انا ربكم الاعلى ⁽⁹⁾ diyüp Cebbārılık da‘vāsın ılmaş ‘avretlerden gelmedi ve muhanneşler ‘avretlerde ⁽¹⁰⁾ bulunmadı.”

Nakildür: Bir vařt Rābi‘a şayru oldu. Aña şordılar: “şayruluk ⁽¹¹⁾ sebep neydi?” Eydür: “نظرت الى الجنة فاذبني ربي” Yāni: “Her seher vaştinde ⁽¹²⁾ göñlüm bir kez uçağ başdı andan dost baña ‘itāb ıldı ve beni edebledi. ⁽¹³⁾ İşbu şayruluğum andandur.” Hāsan Başrı eydür: “Bir gün Rābi‘a’ı şora [47b] ⁽¹⁾ vardum. Gördüm Başra hocalarından bir kişi apuda şurur. Elinde bir kese ⁽²⁾ altun dutmuş zār zār ağlar. Eytidüm: “Ey hoca niçün ağlarsın?” Eydür: ⁽³⁾ “İşbu zāhide ağlarvan. Eger anuñ berekāt[1] işbu hāķ içinden giderse, hāķ ⁽⁴⁾ helāk ola diyü ağlarvan. Ve daħi anuñiçün biraz nesne getürdüm orřarvan kim ⁽⁵⁾ abül ılmaya diyü ağlarvan. Nola řefā‘at idesin, bu altun abül ıla.” Hāsan ⁽⁶⁾ vardı Rābi‘a’ya hāber virdi. Rābi‘a gözi uyrığıyla Hāsan[a] başdı. Eydür: “هو يرزق من يسبه افلا يرزق من يحبه” ⁽⁷⁾ Ya‘ni: “Ol Tañrı şöyle ⁽⁸⁾ raħımdür ki aña sögene rızķın virür. Anı sevene rızķın virmez mi?” Eydür: ⁽⁹⁾ “Ey Hāsan, andan berü kim ben Tañrı bildüm, hāķdan yüz döndürdüm. Ne bilem ol māl helāl mi ⁽¹⁰⁾ yohsa hāram mı. Nite abül ılam kim bir gece sultān meş‘alesi iřıǵına

¹⁰⁸ Kur‘ān-ı Kerīm, Nāziāt Sûresi, 24. āyet. (Āyetin tamamı şu şekildedir: فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى)

tonum dikdüm idi. ⁽¹¹⁾ Çok zamān göñlüm bağlanmadı. Endīşe kıldum ki sulṭān çerāḡı aydınına geysüm dikmişüm. ⁽¹²⁾ Tā anı yırtmayınca göñlüm açılmadı ve nūrlanmadı.”

Nakildür: Mālik Dīnār eydür: Bir gün ⁽¹³⁾ Rābi‘a atına vardum gördüm bir sınık bardadan āb-dest alur ve şu ier. Ve evinde [48a] ⁽¹⁾ bir haşır var ve bir kerpü var. Göñlüm hoş oldu. Eyitdüm: “Ey Rābi‘a ⁽²⁾ benüm aelü dostlarum var eger dilerseñ bulardan senüñ iün nesne ⁽³⁾ dileyeyin?” Rābi‘a eydür: “Ey Mālik, bil ki yañıldıñ. Baña ve baylara rız virici ⁽⁴⁾ bir degül midür?” Eyitdüm: “Birdür.” “Bir nieler yoşsullu sebebiyle unudur mı ve bir nieler ⁽⁵⁾ baylık sebebinde añar mı?” Eyitdüm: “Yo.” Rābi‘a eydür: “ün hāl ol bilür. Ne ⁽⁶⁾ öğretmeklik ün böyle aldanmayın diler. Biz daı ol didügin dilerüz.” didi. ⁽⁷⁾

Nakildür: Bir gün Ḥasan Başrı ve Mālik-i Dīnār ve şaı-i Belḡı, ⁽⁸⁾ Rābi‘a atına vardılar. Rābi‘a şayru idi. Ḥasan eydür: “لئس بصادق في دعواه من لم يصبر على ضرب مولاہ” ⁽⁹⁾ Ya‘ni: Gerek degüldür ⁽¹⁰⁾ da‘vāsında ol kiři kim kendü mevlāsı urduğı zaḥm řabr kılmaya. Rābi‘a ⁽¹¹⁾ eydür: “Bu sözden benvenlik oḡusı gelür.” Böyle dise şaı eydür: “لئس بصادق في دعواه من لم يشكر على ضرب مولاہ” ⁽¹²⁾ Ya‘ni: ⁽¹³⁾ “Da‘vāsı gerek degüldür ol kiřiniñ kim Tañrı’sı urduğı zaḥm řükr kılmaya.” [48b] ⁽¹⁾ Rābi‘a bu söze cevāb virmedi. Mālik eydür: “Da‘vāsı gerek degüldür ⁽²⁾ ol kiřiniñ kim kendü Tañrı’sı erdi zaḥmdan eşnı atmaya.” Rābi‘a eydür: ⁽³⁾ “Bundan yigrek olsa.” Eyitdiler: “Sen eyitgil.” Rābi‘a eydür: “لئس صادق في دعواه من لم ينس الخرب في مشاهدة مولاہ” ⁽⁴⁾ Ya‘ni: “Gerek degül ⁽⁵⁾ ol kiři mevlā müřāhedesine alb zaḥmıñ aḡrısın unıtmaya. Nitekim ⁽⁶⁾ Mışır ‘avretleri Yūsuf müřāhedesine baup doymaya azcu aḡrısı ne ‘aceb ola.”

⁽⁷⁾Nakildür: Bařra ulularından bir kiři dūnyāyı ḡorlamaḡa bařladı. Rābi‘a eydür: ⁽⁸⁾ “Sen dūnyāyı yavla seversin.” Ol kiři eydür: “Nite?” Rābi‘a eydür: “Eger sevmeseñ ⁽⁹⁾ o söylemeye idüñ. Bilgil kim müřterı bir meṭā‘ı almak dilese anı ḡorlamak ardınca ⁽¹⁰⁾ olur. Sen daı fāriḡ olasuñ. Ne eyüden ve ne yavuzdan añmaya idüñ. Kiři

ne[y]i⁽¹¹⁾ çok severse anı añar. Nitekim eydilmüşdür: “من احب شيئاً ذكره”⁽¹²⁾ Rābi‘a eydür: “Ey bārī Ḥudāyā, eger yarın kıyāmet güninde beni tāmuya koyarsañ?”⁽¹³⁾ Bir sır āşikāre idem kim tāmı benden biñ yıl ırak kaçā.” Eydür: “İlāhī ne kim baña [49a]⁽¹⁾ dünyāda kısmet kılduñ düşmanuña vir, ne kim ahiretde kısmet kılduñ⁽²⁾ dostuña vir. Baña sen yitersin.” Eydür: “İlahī, eger tāmı korkısından tıparsam⁽³⁾ beni tāmıyla yandur ve eger uçmağ tāmı‘ından saña tıparsam, uçmağ baña ḥarām⁽⁴⁾ eyle. Ve eger senüñ için tıparsam, bākī dīzārın benden dirīg itmegil.” Hātifden⁽⁵⁾ ün geldi kim: “Yā Rābi‘a, baña yavuz gümān itmegil, saña kendü dostlarım katında yurt⁽⁶⁾ virem, benümle tercümānsız söyleşesin.” Ve daḥi münācāt içinde eydür: “Ey⁽⁷⁾ bārī Ḥudāyā, dünyāda benüm ārzüm senüñ zıkrüñdür ve āhiretde dīzār⁽⁸⁾ gerekdür. Bundan murādum budur ki didüm, sen ne dilerseñ kııl.” Ve çün Rābi‘a’nın⁽⁹⁾ ölümü yakın geldi ve kişiler yaşduğı üzere oturmışlar idi. Rābi‘a eydür: ⁽¹⁰⁾ “Bir sâ‘at ḥalvet kıluñ kim Tañrı’nın yalavaçları gelür.” Pes taşra çıkdılar⁽¹¹⁾ şolok sâ‘at bir ün işitdiler kim eydür:

“يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ¹⁰⁹ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكَ رَاضِيَةً مُّرْضِيَةً¹¹⁰ فَادْخُلِي فِي عِبَادِي¹¹¹ وَادْخُلِي جَنَّاتِي¹¹²”

Ya‘ni: “Ey arı cān, Tañrı’ña döngil ḥoşnūdlık birle.” Pes, bir sâ‘atden sonra [49b]⁽¹⁾ iḥerü girdiler, gördiler kim cānın Ḥaḳḳa ısmarlamış. Öldükden soñra⁽²⁾ anı düşde gördiler, şordılar kim: “Münkir ve Nekīr suālinden niteyidüñ?” Rābi‘a⁽³⁾ eydür: “Çün ol aña firiştehler katıma geldiler ve baña eyitdiler kim: ‘Men Rabbūke?’⁽⁴⁾ Ya‘ni: ‘Senüñ Rabbüñ kimdür?’” Eyitdüm: “Gidi virüñ Tañrı’ya eydüñ.” Kim Rābi‘a eydür: ⁽⁵⁾ “Bunca biñ ḥalk arasında ya bir za‘īf qarı unıtmaduñ. Ben kim cihānda⁽⁶⁾ senden artuḳ kimsem yokdur. Nite unudam kim baña firişte varup ‘Tañruñ⁽⁷⁾ kimdür?’ diyü şordurursın.” didi. Taḥṣī Ṭūsi eydür: Rābi‘a’nın gūrına⁽⁸⁾ vardum.

¹⁰⁹ Kur’ân-ı Kerîm, Fecr Sûresi, 27. âyet. (يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ)

¹¹⁰ Kur’ân-ı Kerîm, Fecr Sûresi, 28. âyet. (ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكَ رَاضِيَةً مُّرْضِيَةً)

¹¹¹ Kur’ân-ı Kerîm, Fecr Sûresi, 29. âyet. (فَادْخُلِي فِي عِبَادِي)

¹¹² Kur’ân-ı Kerîm, Fecr Sûresi, 30. âyet. (وَادْخُلِي جَنَّاتِي)

Eyitdüm ki: “İki cihān baş indirmeyem dirdüñ şimdi ḥālūñ ⁽⁹⁾ neye vardı?” didüm.
Rābī‘a’nıñ gūrından ün geldi. Eydür kim: “Nüş olsun ⁽¹⁰⁾ baña kim ne gördüm ise.”
Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi ve raḥmeten vāsi‘aten.

(Matlab: Fuḫayl Raḥmetu’llahi)

Ve’l-āḫiru minhüm. ⁽¹¹⁾ Ol ulular yoldaşı ve ol kerem iḥsān kişi, ol ma‘rifet deñizi, ol ⁽¹²⁾ iki cihāndan kalan i‘rāz ol Fuḫayl bin ‘İyāz. Ol ulu ⁽¹³⁾ meşāyihdan idi. Riyāzet ve kerāmet içinde meşhūr idi. Evvel ḥālī **[50a]** ⁽¹⁾ anuñ ḥālī eyle idi kim bir pelās geyüp yūñden bir bōrk başına geyerdi. ⁽²⁾ Tesbīh boynına aşmış idi ve çok yārenleri var idi. Kāmusı uğrılar idi ⁽³⁾ ve yol urıcılar idi. Dün gün kervān başarılar idi. Kūmāş alurlardı, ⁽⁴⁾ Fuḫayl kātına gelürler idi. Fuḫayl bunlara üleşdürür idi. Yararın kendü ⁽⁵⁾ alurdi nūshaya yazardı. Ve hergiz cemā‘at terk kılmaz idi. Ve kankı kişi kim ⁽⁶⁾ cemā‘at terk eylese anı kōr idi. Bir gün bir gālebe kervān geldi. Kervāndan bir kişi ⁽⁷⁾ Fuḫayl bilürdi kim ḥarāmīdür. Eyitdi: “İşbu kervān şimdi vururlar ben naḫdüm ⁽⁸⁾ gizleyeyüm, ola ki kurtula sermāye idünem.” Pes yoldan şabdı kim altun gizleye. Yazı ⁽⁹⁾ ortasında bir çāder gördi ilerü vardı, gördi bir kişi zāhidler tōnın geymiş ⁽¹⁰⁾ oturur. Yavlaḫ şāz oldı altun aña emānet kōdı, virdi. Fuḫayl eydür: “Var ⁽¹¹⁾ şol bucaḫda kō.” Şol ol kişi eyle kıldı girü döndi. Gine kervān[a] vardı. ⁽¹²⁾ Gördi kervan urmuşlar, ḥalk cümle baḡlu yaturlar. Pes, bunlarıñ baḡın ⁽¹³⁾ şeşdi. Girü vardı kim Fuḫayl çāderinden emāneti ala. Gördi kim ol ⁽¹⁴⁾ kişi ḥarāmīler ile oturur kumāş bile üleşür. Çün Fuḫayl anı gördi: **[50b]** ⁽¹⁾ Eyitdi: “Ne dilersin?” Eydür: “Emānetüm dilerven.” Eydür: “Kanda kōduñsa alḡıl.” Ol ⁽²⁾ kişi çādera girdi altunun aldı, girü çıkıdı. Fuḫayl’ıñ yārenleri eyitdiler: ⁽³⁾ “Girü andan biz naḫd bulmaduk, sen on biñ kıızıl girü virürsin.” Fuḫayl ⁽⁴⁾ eydür: “Ol er şöyle gümān kıldı kim ben eyü kişiven ve ben daḡi Tañrı’ya eyü ⁽⁵⁾ gümān kıldum. Kim buña tevbe vire imdi anuñ eyü gümānı yirine geldi. Altunun ⁽⁶⁾ aldı, benüm daḡi gümānum yerine geldi. Tevbe kılam işüm rāst ola.” Andan şöñra ⁽⁷⁾ gine kārīvān urdılar. Oturup ta‘ām yirler idi. Girü andan bir

kişi ⁽⁸⁾ şordı kim: “Siziñ ulıñuz kimdür?” Eyitdiler: “Bizüm ile degüldür namāz kılur.” ⁽⁹⁾ Eydür: “Şimdi namāz vaqt degüldür.” Eyitdiler: “Teṭavvu‘ namāz kılur.” Eydür: “Siziñle ⁽¹⁰⁾ niçün ta‘ām yimez?” Eyitdiler: “Oruçdur.” Eydür: “Şimdi Ramaṣān degüldür.” ⁽¹¹⁾ Eyitdiler: “Teṭavvu‘ oruç dutar.” Ol kişi ṭurdı Fuṣayl ḳatına vardı. ⁽¹²⁾ Gördi ḳorḳıyla namāz kılur. Şabr ḳıldı tā kim fāriğ oldı. Ol kişi eydür: “الْصَّادِقُ لَا يَجْتَمِعَانِ” ⁽¹³⁾ Ya‘ni: “Uğrılık, ḥarāmılık, namāz ⁽¹⁴⁾ ve oruç bir yirde nite cem‘ ola?” Fuṣayl ol kişiye eydür: “Ḳur‘ān bilür misin?” [51a] ⁽¹⁾ Eydür: “Bilürven.” Fuṣayl eydür: “Ḥaḳ Te‘ālā buyurur: ¹¹³ وَأَخْرُونا عَتْرَ فَوَيْذِ نَوْبِهِمْ (2) خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا” Ya‘ni: “Her kişi kim yazuḳların bilürler, ⁽³⁾ eyü ‘amel ḳılurlar ve arada yavuz ‘amel daḥi ḳılurlar, yaḳındur kim Tañrı bunlara tevbe vire. Ol ⁽⁴⁾ tevbe virici Raḥīm’dür.” Ol kişi çün bu sözi işitdi, ⁽⁵⁾ ḥayrān oldı ayruḳ tınmadı.

Nakildür: Fuṣayl şöyle idi kim, ḳanḳı ḳāfile ⁽⁶⁾ içinde bir ‘avret olsa aña kimse yapışdurmazdı ve sermāyesi az kişiden ⁽⁷⁾ lā-nesne almaz idi. Meger bir avret severdi. Ne kim elüne girse ol avrete virürdi. ⁽⁸⁾ Dün gün vīrānede görürdi. Ol ‘avret hevāsına aḡlardı. Bir dūn kār⁽⁹⁾vān geçerdi. Bir kişi bu āyeti oḳıdı kim: أَلَمْ يَأْنٍ لِلَّذِينَ آمَنُوا” ¹¹⁴ ان تَخْشَعْ قُلُوبِهِمْ (10) لَذِكْرِ اللَّهِ” ⁽¹¹⁾ Ya‘ni: “Ey imān getürmiş ḳullar, vaqt olmadı kim sizün ⁽¹²⁾ uyumuş ḳalbiñüz uyana.” Ḳaçan Fuṣayl’ıñ ḳulaḡına bu ün degdi, vardı vīrāneden ⁽¹³⁾ ḳıḳdı. Eyitdi: Vaqt geçdi ḥayrān oldı gitdi ve her kişiniñ kim nesnesin ⁽¹⁴⁾ almış idi. Ḥoşnūdlıḡın diledi tā kim bāzārda ve şehirde kimse ḳalmadı. Meger ⁽¹⁵⁾ bir cūhūd ḳaldı. Eyitdi kim: “Cūhūd bugün ol gündür kim Muḥammedīleri maşḥaraya [51b] ⁽¹⁾ dutavuz.” Cūhūd eydür: “Dilerseñ kim ḥelāl ḳılam. İşbu depecüḡi, işbu aradan ⁽²⁾ gider.” Meger bir ulu depecük idi, başladı etegiyle ṭaşımaḡa. Ya‘ni, Tañrı raḥmetin

¹¹³ Kur‘ān-ı Kerīm, Tevbe Sûresi, 102. âyet. (Âyetin tamamı şu şekildedir:

(وَأَخْرُونا عَتْرَ فَوَيْذِ نَوْبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَأَخْرَ سَيِّئًا عَسَى اللَّهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

¹¹⁴ Kur‘ān-ı Kerīm, Hadîd Sûresi, 16. âyet. (Âyetin tamamı şu şekildedir:

أَلَمْ يَأْنٍ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعْ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ

⁽³⁾ ümîz dutar idi. Kaçan şabaḥ vaḳt oldı, bir yel geldi ol depecügi şavurdı ⁽⁴⁾ nişān daḥi ḳalmadı. Cühūd erte geldi. Gördi ḥayrān oldı. Eyitdi: “And ⁽⁵⁾ içmişven, sen baña māl virmeyince ḥelāl ḳılsa degülven. Şimdi senüñ mālun ⁽⁶⁾ yokdur. İmdi elin işbu yaşduğıñ altında şoḳḡıl, altun ḳodum alup baña ⁽⁷⁾ virgil. Tā kim andum şına ve saña ḥelāl ḳılam.” dir. Fuḳayl cühūdün evine girdi, ⁽⁸⁾ elin yaşduğı altına şoḳdı bir avuç altun çıkardı cühūda virdi. Kaçan ⁽⁹⁾ cühūd anı gördi. Eyitdi: “Baña imān öḡretgil?” Fuḳayl imān ‘arz eyledi. ⁽¹⁰⁾ Cühūd müselmān oldı. Cühūd eyitdi: “Yā Fuḳayl, niçün müselmān oldum bilür misin?” ⁽¹¹⁾ Eydür: “Bilmezven.” Eydür: “Tevrīt içinde oḳudum. Kaçan kişi toḡrı tevbe ḳıla, ⁽¹²⁾ elin topraḡ[a] ḳosa ol topraḡ altun ola. Ve ben şınamaḡ için yaşduḡ altında ⁽¹³⁾ topraḡ ḳodum idi. Çün sen elüñi aña şunduñ altun oldı. Bildüm ki ⁽¹⁴⁾ senüñ dīniñ ḥaḡ dīndür ve tevbeñ toḡrıdur.” Andan Fuḳayl bir kişiyeye eydür: **[52a]** ⁽¹⁾ “Benüm elüm ayaḡum baḡla, beni sultān ḳatına ilet baña çok ḥad vācibdür. Tā kim ⁽²⁾ sultān baña ḥad vire.” Pes ol yigit eyle ḳıldı. Kaçan sultān Fuḳayl’ı gördi anuñ ⁽³⁾ yüzinde sālīḥler nūrın gördi. Eydür: “Ben buña ḥad virmezem.” buyurdi. İ‘zāz ile ⁽⁴⁾ evine ilettiler. Kaçan evi ḳapusına geldi, ‘avretine ḳıḡırdı. Avāzın ‘avret işitdi āḥ ⁽⁵⁾ ḳıldı. Eyitdi kim: “Meger Fuḳayl’a zaḥm urdılar anuñiçün ün za‘īfdür.” didi. ⁽⁶⁾ Fuḳayl eydür: “Gerçeksın, zaḥm yidüm.” Eydür: “Nereñdedür?” Eydür: “Cānumdadur.” ⁽⁷⁾ didi. Daḥi eyitdi: “Tañrı evine varmaḡa ḳaşd eyledüm. Eger dilerseñ saña ayaḡıñ ⁽⁸⁾ yolın vireyin.” ‘Avret eydür: “Senden ayrılmazvan, ḳanda giderseñ bile giderven.” ⁽⁹⁾ Çün bunlar Mekke’ye vardılar. Fuḳayl anda mücāvır oldı. Ve imām Ebū Ḥanīfe ile bir ⁽¹⁰⁾ müddet şöyle oldı kim Mekke ḳavmi kamusı ḳatına gelürlerdi. Andan öḡüt alurlar ⁽¹¹⁾ idi. Ḥāl şöyle oldı kim ḥısımları geldiler kim Fuḳayl[ı] göreler. Fuḳayl gizlendi ⁽¹²⁾ ḳapu açmadı ṭam üstine çıkdı burdan baḳdı. Eyitdi: “Zihī işi yok kişiler kim ⁽¹³⁾ sizsüz.” didi. Eyitdi: “Tañrı size iş virsün kim anı işleyesiz ve beni ⁽¹⁴⁾ ḳoyasız.” Bunlar ḳamusı zār zār ağlaştılar. Āḥır içer[ü] ḳomadı ‘āḳibet ⁽¹⁵⁾ gitdiler.

Nakildür kim: Bir dün Hārūnū'r-Reşīd kendüniñ vezīrine eyitdi: [52b] ⁽¹⁾ “Beni bir er t̄apusına ilet kim hālīm baña bildüre. Göñlüm işbu dünyā içine yavlaḵ ⁽²⁾ t̄ardur.” Vezīr, alup Süfyān-ı Şevrī evine geldi. Çün kapu қақдılar. Süfyān ⁽³⁾ eydür: “Kimdür?” Vezir eydür: “Emīrū'l-mū'minīn Hārūnū'r-Reşīd'dür.” Süfyā[n] eydür: ⁽⁴⁾ “Henüz bize işāret olsa anda varurduḵ.” Eydür: “Yā vezīr, bu ol er degüldür ⁽⁵⁾ kim ben isterven bu henüz biz hālīdür.” Vezīr ḫalifenīñ sözün Süfyān'a didi. ⁽⁶⁾ Süfyān eydür: “Ol kişi kim dīrsiz Fuḫayl'dur, aña varuñ.” Geldiler ev ḫatına ⁽⁷⁾ bu āyet oḵurdi kim: ⁽⁸⁾ “ام حسب الذين اجترحو السيئات ان نجعلهم كالدّٰٰين امنوا وعملوا الصّٰٰلِحٰٰتِ” ⁽¹¹⁵⁾ Ya'ni ma'nāsı oldur kim ⁽⁹⁾ Tañrı Te'ālā eydür: “Ol kişiler ki kim yavuz 'amel vardur şanurlar kim ben bunları ⁽¹⁰⁾ işleyenleri eyü 'amel işler gibi kılam.” Hārūnū'r-Reşīd eydür: “Eger ögüt istersem ⁽¹¹⁾ işbu ögüt baña yeter.” Pes, Fuḫayl'ın ḫapusın қақдılar. Eydür: “Kimdür?” Vezīr ⁽¹²⁾ eydür: “Emīrū'l-mū'minīn Hārūnū'r-Reşīd'dür.” Fuḫayl eydür: “Ḥalīfenīñ benüm ⁽¹³⁾ ḫatumda ne işi vardur? Varsun gitsün baña teşvīş virmesün.” ⁽¹⁴⁾ Vezīr eydür: “Pādişāhlara muṭī'c olmak vācibdür. Destūr virgil girelüm.” ⁽¹⁵⁾ Eydür: “Destūr yokdur. Güçle gireseñüz siz bilürsiz.” Hārūnū'r-Reşīd [53a] ⁽¹⁾ içerü girdi çün yaḵīn geldi. Fuḫayl çerāḡı söyündürdi tā kim Hārūn'ın ⁽²⁾ yüzün görmeye. Hārūn elin şundı kim ⁽³⁾ Fuḫayl'ı ziyāret kıla. Ḥalīfenīñ eli Fuḫayl'ın eline geldi. Fuḫayl eydür: “مٰٰلِیْنَ هٰذَا کَفَّ لَوْ نَجٰی عَنِ النَّارِ” ⁽⁴⁾ “İşbu ne yumşak eldür, eger ḫamu elinden ḫurtılır ise.” didi. Hārūnū'r-Reşīd çok ⁽⁵⁾ ağladı. Eyitdi: “Āḫir bir söz digil kim.” Eyitdi: “Ey Hārūn, senüñ atañ kim?” ⁽⁶⁾ Muḫammed Muştafā'nın 'ammīsidür. Muştafā didi kim: “Beni bir ḫavm üzerine beg eylegil.” ⁽⁷⁾ Muştafā 'aleyhi's-selām eyitdi: “يٰۤا عَمٰی بَلْ نَفْسُكَ” Ya'ni: Seni nefsüne beg eyledüm kim ⁽⁸⁾ bir sâ'at sen Tañrı t̄ā'atinden fāriḡ olmışsan ve bir demlük saña t̄ā'at ⁽⁹⁾ yegdür, biñ yıl ḫalḵ senüñ t̄ā'atünde olmaḵdan.” ⁽¹⁰⁾ “لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا مٰرَةُ يَوْمِ الْقِيٰمَةِ” Ya'ni: “Anuñiçün kim beglik saña

¹¹⁵ Kur'ân-ı Kerīm, Câsiye Sûresi, 21. âyet. (Âyetin tamamı şu şekildedir:

(اَمْ حَسِبَ الَّذِيْنَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئٰتِ اَنْ نَّجْعَلَهُمْ كَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ سَوَآءٌ مَّخْيٰلُهُمْ وَمَمَآئِهِمْ سَآءَ مَا يَخْكُمُوْنَ

kıyāmet güninde nedāmet pişmānlık ⁽¹¹⁾ getirür.” Hārūn eydür: “Ögüdi arturğıl.” Fuḏayl eydür: “Eger dilersen kim ⁽¹²⁾ Tañrı ğazābından kurtılasuñ, işbu hālk içinde müslümānlar kocaların atañ gibi bil ⁽¹³⁾ ve yigitlerin kardeşlerüñ gibi bil ve oğlancıkların kendü oğluñ gibi bil. ⁽¹⁴⁾ Ve dañi bunlara anı şun kim, ataña ve kardeşña ve oğluña şunarsın. ⁽¹⁵⁾ Ve müselmānlar evin kendi evüñ gibi bil, kocaların atañ ve yigitlerin kardeşuñ ⁽¹⁶⁾ ve oğlancıkları ıyālüñdür.” didi. زراباك واکرم

“[53b] اخاك” [و احسن على ولدك] ⁽¹⁾ Ya’ni: “Atañı ziyāret kıl ve kardeşñı ağırlağıl ve ⁽²⁾ oğlanlarıñı eylük eyle.” Fuḏayl eyle dise Hārūn eydür: “Çün bildür. Pes, ⁽³⁾ baña korğudur.” Fuḏayl eydür: “Tañrı’ya vireseñ cevāb yarağlağıl kim yarın kıyāmet ⁽⁴⁾ güninde cümle müselmānları bir bir senden şorişarlardur. Tā hattā bir qarı ‘avret ⁽⁵⁾ kendi evinde aç yatarsa, yarın senden etegüñ duta, da’vā kıla.” Böyle dise Ḥalīfe ⁽⁶⁾ çok ağladı ve ‘aqlı zā’ıl oldu. Vezir eydür: “Tap söyle kim Ḥalīfeyi depeledüñ.” ⁽⁷⁾ Fuḏayl vezīre eydür: “Tınma ey Hāmān, sensin ve senüñ kavmüñdür ki anı helāk ⁽⁸⁾ kılursın.” Pes Hārūn’ın bu sözden ağlamağı arttı. Hārūn eydür vezīre: ⁽⁹⁾ “İşde saña Hāmān’dur. Saña “Hāmān” anuñiçün didi kim beni Fir‘avun yirine dutdı.” ⁽¹⁰⁾ Hārūnü’r-Reşīd eydür: “Fuḏayl’a borçuñ var mıdur?” Eydür: “Tañrı’ya tā‘at borçum ⁽¹¹⁾ vardur. Eger andan beni dutarsa vay baña.” Hārūn eydür: “Halka borçuñ dirven?” ⁽¹²⁾ Fuḏayl eydür: “Minnet Tañrı’ya baña fażl ve ihsān kıldı. Andan gilem yokdur.” Hārūn ⁽¹³⁾ biñ kızıl çıkarup Fuḏayl önine kodı. “İşbu māl atamdan kalmış helāl mīrāşdur ⁽¹⁴⁾ alğıl.” Eydür: “Ey Emīrū’l-mü’mīnīn, işbu benüm ögüdüm saña aşşı kılmamış yine ⁽¹⁵⁾ zulm[e] başladuñ.” Hārūn eydür: “Ne zulm eyledüm.” Fuḏayl eydür: “Elüñdeki mālı issine ⁽¹⁶⁾ virgil. Eger virmezseñ zulümdür. Ol kişiye kim virmek gerekmez. Virürsin [54a] ⁽¹⁾ bu benüm sözüm saña fāyide kılmadı meger.” didi. Fuḏayl tırdı altun kıpudan taşra ⁽²⁾ bırağdı girü evine geldi. Pes, Hārūn geldi

¹¹⁶ 53a’nın devamı olan Arapça cümle metinde yazılmamış ya da yazılıp silinmiştir. Sözkonusu cümle Orhan Yavuz’un eserinde yukarıdaki şekildedir.

ķavmine eydūr: “اهاي رجل⁽³⁾ هواه” “Ol er, ne er olur? Anuñ ululuęı ‘azīm, yũksekdūr ve dũnyā anuñ gũzine⁽⁴⁾ ‘azīm ĥordur.” didi.

Nakildūr kim: Fużayl’ıñ bir dũrt yaşında oęlı var idi.⁽⁵⁾ Bir gũn baęrına başıdı. Oęlı eydūr: “Ey ata, beni sever misin?” Eydūr: “Belī.” Oęlan eydūr: “Tañrı[yı] sever misin?” [Eydūr]: “Belī.” Eydūr: “Kaç gũñliñ var?” Fużayl eydūr: “Bir.” Oęlan eydūr: “Bir gũñle iki sevgi sıęmaz.” Fużayl derĥāl bildi kim sũz oęlan sũz[i] degũldūr.⁽⁸⁾ Fużayl feryād kıldı ve elin başına urdı. Gũñlũn bir kezden Ĥaķķ’a baęladı.⁽⁹⁾

Nakildūr kim: Bir gũn ‘Arafāt taę ũzere tũrmiş idi. Ĥalāyık[a] baęardı. Gũrdi kim⁽¹⁰⁾ cũmlesi zārlık birle aęlaşurlar. Tañrı’dan raĥmet umarlar. Fużayl ķatında tũrırken⁽¹¹⁾ kişiyeydūr: “Sũbhānallāh, eger işbu ādemler bir arĥal gũmiş dileseler ‘aceb nevmīz⁽¹²⁾ kılmadı.” Ol kişieydūr: “Kılmayadı.” Fużayl eydūr: “Bu ķamu ĥaķ yarlıęamak Tañrı’ya geñezdūr.”⁽¹³⁾ Andan kim ol cemī‘ ĥaķa gũmiş kemişmekden ki Ĥaķ Te‘ālā ekremũ’l-ekremīn’dūr.⁽¹⁴⁾ ũmīz oldur ki bu ķamu ‘Arafāt yarlıęar.” didi. Ve yine Fużayl’a eyitdiler: “Dīniñ aşı⁽¹⁵⁾ nedūr?” Eydūr: “‘Aķl.” “Ve ‘aķlıñ aşı nedūr?” Eydūr: “Ĥilmlik.” Eyitdiler: “Ĥilmlięiñ aşı nedūr?” [54b]⁽¹⁾ Eydūr: “Şabrdur.” Ahmed-i Ĥanbel eydūr: “Fużayl’dan işitdũm. Her kim ululık istedi ĥor⁽²⁾ oldu.” Bişr-i Ĥāfī eydūr: “Fużayl’a şordum, zāhidlik mi yegdūr Tañrı ĥũkmine rāzī olmaķ mı?”⁽³⁾ Eydūr: “Tañrı ĥũkmine rāzī olmaķ yegdūr.” Sũfyān-ı Sevrī: Bir gice Fużayl’ıñ ķatına vardum.⁽⁴⁾ Tā erteye dek āyetler ve ĥadīşler beyān kıldı, ĥũn diledũm ki gidem. Eyitdũm: “Zihī ķutlu gice kim⁽⁵⁾ bu gice idi.” Fużayl eydūr: “Zihī, şũmluca bu gice idi ve yatlu şoĥbet kim bu gice idi.” Ben⁽⁶⁾ eyitdũm: “Niĥũn eyle dirsın?” Eydūr: “Andan űtrũ kim sen anuñ ardıncayıduñ kim bir ĥoş⁽⁷⁾ kelecı ķanda bilip sũyleyesin. Baña ĥoş gele ve ben daĥi bir cevāb ķanda bilip virem kim⁽⁸⁾ saña ĥoş gele. Pes, bu iki ĥoşlık bizi Tañrı’dan ırāķ kıldı. Bilgil kim iş yalıñuz⁽⁹⁾ lıķdadur.” didi.

Nakildür kim: Bir gün bir kişi Fuzayl atına geldi. Fuzayl ⁽¹⁰⁾ eydür: “atıma niün geldüñ?” Eydür: “Senüñle eşirgenem.” Fuzayl eydür: “Senüñ gülmegüñ diñlenmegüñ ⁽¹¹⁾ arturur. Belkim ayrulı arturur. Sen imdi girü var kim senüñle diñlenmegüm yokdur.” ⁽¹²⁾ Ve daı eydür: “Dilerem ben kim ayru olam, t cematle namz ılma baa vcib olmaya ol ⁽¹³⁾ sebebden kim halk yüzin görmeyem. Ve daı ‘azım minnet ıluram ol kiiye kim ayru ⁽¹⁴⁾ beni ormaya ve atumdan gee selam virmeye.” Ve daı eyitdi: “aan Hak Tea ulın sevse ⁽¹⁵⁾ ayuyı ok virür. aan dümn dutsa dünylıı ok virür.” Ve daı eyitdi: “Göñöl [55a] ⁽¹⁾ ersüz olma göz yasuz olmadur. Ve yürek odsuz olma ve dünyyı rabet ⁽²⁾ ılmadur. Ve uzun endie ılma bu deñli bed-bahtlı ninıdır.” Ve daı eyitdi: ⁽³⁾ “Her kim Tañrı’dan ordı ise cümle nesne andan orar. Ve her kim Tañrı’dan ormasa cümle nesneden ol ⁽⁴⁾ orar.” Ve daı eyitdi: “Nitekim dünya iinde var amusın hellden baa virseler ve hesbın ⁽⁵⁾ orsalar aböl ılmaa ‘rlandum. Nitekim siz bir darı dutmaa ‘rlanursız. ⁽⁶⁾ Ve daı dünyalıkdan bir kuya nesne virmediler. T ol adar nab airetde eksimeyince.” Ve daı ⁽⁷⁾ eyitdi: “Yuma geysi ve atlu yiyesi birle lezzet bulma kim yarın bulası degülsiz.” Ve daı ⁽⁸⁾ eyitdi: “Her kim bir mü’mın ardein dili birle dost diye ve göñli birle dümn ⁽⁹⁾ duta, Tañrı Tea aa la‘net ılır.” Ve daı eyitdi kim: “Tevekkölüñ haat[ı] oldur. ⁽¹⁰⁾ Tañrı’dan artudan nesne dilemeye ve Tañrı’dan ayru kimseden ormaya. Ve daı eger saa eydürlerse; ⁽¹¹⁾ ‘Tañrı sever misin?’ Tınmaıl. Eger ‘severin’ dirseñ ‘ameliñ sevenler ‘ameline beñzemez. Ve eger ‘sevmezın’ ⁽¹²⁾ dirseñ fir olursın.” Ve daı eyitdi: “‘ıl kiilerle sava ılma yigrekdür andan kim ⁽¹³⁾ ‘alsuz ve edebsüz birle helv yimekten.” Ve daı eyitdi: “‘Biregü bir yılıya la‘net saa olsun.’ ⁽¹⁴⁾ diyü sögse. Ol yılı eydür: ‘anımız Tañrı’ya ‘aı ise la‘net aa gelsün.’” dir. Ve daı ⁽¹⁵⁾ eyitdi: “Eger baa bir haer gele kim seniñ bir duñ müstecbdur diseler, nitekim dilerseñ ⁽¹⁶⁾ dile diseler ben ol

du‘āyı pādişāh için kıldum. Pādişah eyü olıcağ, kamu halk⁽¹⁷⁾ eyü olur. [55b]⁽¹⁾ eyü olur.” Ve daği eyitdi: “İki nesne göñli fāsīd kıılır. Çok yimek ve çok içmek⁽²⁾ ve çok uyumak.” Ve daği eyitdi: “Tañrı Te‘ālā buyurur: ‘Ey ādem oğlanları, eger siz beni añasız⁽³⁾ ben daği sizi añarım. Eger siz beni unudasız, ben daği sizi unudam.”¹¹⁷ Bir gün bir kişi Fuḡayl’a eydür: ⁽⁴⁾ “Baña ögüt virgil.” Fuḡayl eydür: ¹¹⁸ ءاربابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرًا مِّنْ خَيْرِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ⁽⁵⁾ Ya‘ni: “Ey kişi, şol bir günde tapacaklar mı yegdür yāḡūd ol Allah Vāhidü’l-Ḳahhār’dur.”⁽⁶⁾ Ve daği münācāt içinde eydürdi kim: “Ey bārī Ḥudāyā, baña rahmet kılgıl kim sen ‘ālimsin⁽⁷⁾ ve baña ‘azāb virme kim sen ḳādırsın.” Ve daği eydürdi kim: “Beni aç dutarsın ve benüm⁽⁸⁾ ‘ıyāllerüm inledürsin ve gice çerāğ virmezsin. Sen bu işlerüñi dostlaruña kılırsın.” Fuḡayl, tā bu menzil ile bu devlet buldı.

Nakildür kim: Fuḡayl’ın tamām otuz yıl güldüğünü⁽¹⁰⁾ görmediler. Ol gün ki oğlu öldi güldi. Eyitdiler: “Ey ḡoca işbu gülmek ne gülmekdür?” Eydür: “Bildüm ki⁽¹¹⁾ Tañrı Te‘ālā oğlumun ölmeginden rāzīdur. Pes, Tañrı Te‘ālā ḡazretine muvāfaḡat kıldum güldüm.” didi. ⁽¹²⁾ Çün Fuḡayl’ın eceli yakın geldi ve anuñ kıızı var idi. ‘Avretine vaşıyyet kıldı. Eydür: ⁽¹³⁾ “Ḳaçan ben ölsem sen işbu iki kıızı alğıl. Ebū Ḳubeys ḡağına çıkğıl ve yüziñ göge ḡutğıl. ⁽¹⁴⁾ Eyitgil: ‘Ey bārī Ḥudā, Fuḡayl baña vaşıyyet kıldı.’ Eyitdi kim: ‘Ne ḡadar ben diriyidüm işbu ḡaravaşlaruñı⁽¹⁵⁾ gücüm yeterünce besledüm. Çün beni gür zindānına bıraḡduñ, al emānetiñi girü virdüm.” Çün Fuḡayl ⁽¹⁶⁾ Ḥaḡḡ’ına ḡodılar. ‘Avret ol kıızları alup ol ḡaḡa vardı yüzin yire vurup [56a]⁽¹⁾ çün ağladı. Şoloḡ sā‘at Yemen begi iki oğlu birle ol aradan geḡerdi. Anları⁽²⁾ gördi ki ağlaşup zārı kıılurlardı. Ol beg eydür: “Siz ne ḡavmsiz ve ḡālīñüz nedür?” didi. ⁽³⁾ Pes aḡvālī eydürdi. Yemen begi eydür: “Ben işbu iki kıızı iki oğluma aluvirem.” didi. ⁽⁴⁾

¹¹⁷ Kur’ân-ı Kerīm, Bakara Sûresi, 152. âyet. (Âyetin tamamı şu şekildedir: فَادْكُرُونِي أَنْكُرْكُمْ وَأَشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونَ)

¹¹⁸ Kur’ân-ı Kerīm, Yûsuf Sûresi, 39. âyet. (Âyetin tamamı şu şekildedir:

(يَا صَاحِبِي الْمَنِّ أَلْأَرْبَابُ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمِ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ

Her birisine on biñ kızıl kâbin koyam. “Sen rāzī misin?” Ol hātūn eydür: “Rāzīyam.” didi. ⁽⁵⁾ Pes, deve üzerine maḥaffeller düzdiler üzerine atlās zar çaḳdılar ve ol kızları içine koydı ⁽⁶⁾ alup Yemen’den yaña yöneldi gitdi. “من كان لله كان الله له” ⁽⁷⁾ Her kim Tañrı ile ola Tañrı daḡi anuñla ola. Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi ve raḥmeten vāsi‘aten ⁽⁸⁾ ve āḡir (Maṭlab: İbrāhīm Edhem Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi.)

Ve’l-āḡiru minhüm. Ol dünyānıñ ve dīniñ sultānı, ol ma‘rifet gevheriniñ kānı, ol ‘uzlet ⁽⁹⁾ ‘āleminiñ genci, ol kamu evliyālarıñ tācı, ol şāh-ı a‘zam İbrāhīm Bin Edhem Raḥmetu’llāhi. ⁽¹⁰⁾ Dürlü ‘ilm içinde meşhūr idi ve dīn içinde ma‘mūr idi. Çok meşāyihlar görmiş idi. ⁽¹¹⁾ Ol vaktiñ şıddıķı idi. Ve ol rüzgārıñ hücceti idi. Ebū Ḥanīfe eydür: “‘İbrāhīm ⁽¹²⁾ mefātih-i ‘ulūmdur.’ didi. Ya‘ni: ‘İbrāhīm ṭarīḳat ‘ilminiñ kilididir.” didi. Pes, bir gün ⁽¹³⁾ Ebū Ḥanīfe yārenleri İbrāhīm ḳatına vardılar. İbrāhīm[e] ḡor naḡar ile baḳdılar. Ebū Ḥanīfe eyitdi: ⁽¹⁴⁾ “‘Seyyidinā İbrāhīm.’ Ya‘ni: ‘İbrāhīm bizüm ulumuzdur.” didi. Eyitdiler: “Ululuḡı neyle buldı?” ⁽¹⁵⁾ Eyitdi. İmām Ebū Ḥanīfe eydür: “Tañrı ḳulluḡına meşḡul oldı ve biz kendi nefsumüz ḳullıḳ ḳıldıḳ [56b] ⁽¹⁾ ve aña meşḡul olduk.” Ve anuñ evvel ḡāl[i] ol idi kim Belḡ şehriniñ pādīşāh[ı] idi. ⁽²⁾ Kırḳ altun ḳalkānlı ḳul öñince ve kırḳ altun gürzli ḳul ardınca giderlerdi. ⁽³⁾ Bir gün taḡt üzere uyumuş idi. Dün yarısından soñra serāyıñ saḳfı deprendi. ⁽⁴⁾ Şöyle kim bir ādem yürir gibi. İbrāhīm eydür: “Kimdür bu vaḡt serāy üzerinde yüriyen?” ⁽⁵⁾ Eydür: “Bilişven. Deve yavı ḳıldum, anı isteyü arada isterven.” İbrāhīm eydür: “Ey cāhil, deveyi ⁽⁶⁾ ṭam üstinde mi istersin?” Ol er eydür: “Ey ḡāfil, sen Tañrı’yı atlās ṭon geyüp ⁽⁷⁾ altun taḡt üzerinde nite istersin?” Bu sözden İbrāhīm göñline heybet düşdi. ⁽⁸⁾ Ṭurdı, erteye deḡin oturdı. Ḳaçan erte oldı. İbrāhīm taḡt bindi oturdı. ⁽⁹⁾ Begler ḳamu geldiler ve ḳulları şayḡılayup durdılar. Nā-gāḡ bir heybetlü kişi girüp bu ḡalḳ hergiz ⁽¹⁰⁾ ṭaḡıldılar, dilleri baḡlandı. Yüridi İbrāhīm’iñ taḡt altında geldi. Eydür, İbrāhīm eydür: “Dileḡüñ ⁽¹¹⁾ nedür?” Eydür: “İşbu kārṡān-serāyı ḡonarvan.” İbrāhīm eydür: “Bu kārṡān-serāyı deḡüldür, benüm

(12) serāyımdur.” Ol kişi eydür: “Senden ilerü kimiñdür?” Eydür: “Atamuñ.” Eydür: “Andan ilerü kimiñdür?” didi. (13) Eydür: “Dedemiñdür.” Eydür: “Bunlar noldılar?” Eydür: “Öldiler.” Ol kişi eydür: “Ya bu kārṽān-seray (14) ölmez mi. Biregü gidüp biregü yerine gelicek konıcağ.” böyle didi görünmez oldu. Meger ol kişi Hızır idi (15) ‘aleyhi’s-selām. Pes, İbrāhīm’iñ cānına od düşdi ve derdi üstine derd oldu. [57a] (1) Ve ol gün oturdı ve yarındası oturdı. Bilmedi kim atına dün kim geldi ya bugün (2) ne a‘ām yidi. Eyitdi kim: “At eyerleñ ava ıkarvan kim bugün baña nesne erdi, nolduğum (3) bilmez.” At eyerlediler, bend yüz sahrāya dutdı. Serāsime olup giderdi. Ol (4) ser-gerdānlık birle eriden ayru düşdi. Yolda bir ün işitdi kim. Eydür: “İntebih. (5) Ya‘ni: ‘Uyan yā İbrāhīm.’” didi. İbrāhīm işitmezlendi. İkinci yine işitdi. Yine (6) işitmezlendi. Üçinci kez yine āvāz geldi kim: “انتبه قبل ان تنتبه” Ya‘ni: (7) “Uyanğıl, seni ölümle uyarmazdan evvel.” ün bu üni işitdi bir kezden (8) āh eyledi. Bir geyik ıkdı. İbrāhīm ol geyige meşğül oldu. Geyik söze geldi (9) eydür: “Yā İbrāhīm beni senüñ için viribidiler. Seni avlayam yoğsa sen beni avlayası (10) degülsin.” إلى هذا خلقت” Ya‘ni: “Sen bu iş için mi yaradıldıñ, (11) yā bu işi mi buyurdılar?” İbrāhīm eydür: “‘Aceb işbu ne hāldür kim baña erdi?” Yüzin geyikden (12) yaña döndi, ol sözi kim geyikden işitdi. Ayruğ cān-verlerden dağı işitdi. (13) İbrāhīm oru ve heybet yavlağ hāşıl oldu ve göñül aıklığı aña artdı. (14) ün Hağ Te‘ālā diledi kim anuñ işin tamām kıla. Ol ün İbrāhīm’üñ yaasından (15) aşra ıkdı. Pes, gökler apusu ve firiştehler aṽāli aña aıldı, Tañrı’ya yaın oldu [57b] (1) tevbe kıldı. Yoldan ıkıp bir yaña yüz tutdı. Giderken gördi bir oban oyun (2) güder. obanuñ arasında bir kepeneki var, başında bir keeden börki var. İbrāhīm (3) bildi ki ol oban kendinüñdür. Altunla dikilmiş onları ıkaradı aña virdi. Ve dağı (4) başındağı tācı aña virdi ve başındağı obanuñ tācın başına urdı. Kepenegin (5) ve börkin aldı, oyun dağı aña bağışladı. Kepenegi geydi ve börki başına urdı. (6) amu gök ehli aña nağar kıldı. Eydürlerdi kim: “Zihī, sulṫānlığı Edhem oğı İbrāhīm (7) yüz tutdı. Ve

dünyānıñ murdār tönin İbrāhīm çıkardı. Faķır hil'atin geydi ⁽⁸⁾ ve yazukların añup zār zār ağladı.” Şöyle kim ¹¹⁹ Mehru ırmağına erdi ve anuñ ⁽⁹⁾ bir köprüsi var idi. Bir ādem gördi ki köpriden geçer aşığa uçdı. İbrāhīm ⁽¹⁰⁾ uzakdan çağırıp eydürdi: “اللهم احفظ” Ya'ni eydürdi kim: “Ey Çalap'um, ⁽¹¹⁾ ol kişiyi sen şakla.” İbrāhīm andan gitdi Nişābur şehrine geldi. Bir mağaraya girdi. ⁽¹²⁾ Anda tokuz yıl tırdı tã'ate meşgöl oldu. İbrāhīm ol mağaradan ⁽¹³⁾ penç-şenbe gün çıkardı. Bir yük odun direrdi. Āzīne gün Nişābur'da şatardı. ⁽¹⁴⁾ Yarı bahāsın şadaķa iderdi ve yarısın nafaķa kılurdi.

Nakildür: Çün ⁽¹⁵⁾ ādemīler anuñ hālin bildiler. Ol mağaradan kaçdı yüz Mekke'ye dutdı. ⁽¹⁶⁾ Beriyye içinde giderken biregü aña Tañrı'nuñ ulu adın öğretti. Pes, İbrāhīm ol [58a] ⁽¹⁾ ad birle Tañrı'yı yād kıldı. Derhāl Hızır 'aleyhi's-selām geldi. Ve eyitdi: “Ey İbrāhīm, ⁽²⁾ ol kişi saña Tañrı adın öğretti ol benüm qarındaşum idi.” Pes, İbrāhīm Hızır birle delim ⁽³⁾ söyleşdiler. Andan beriyyede giderken ¹²⁰ Fāte'l-arak'a geldi. İbrāhīm eydür: Diledüm ki anda ahrām ⁽⁴⁾ kim gördüm. Yitmiş muraķķa'puş şūfī ol arada cān ısmarlamış. Kāmusınuñ burnından ⁽⁵⁾ kulağından kan revān olmuş. Bunlaruñ katına vardum gördüm birisinde cān solığı var. Andan ⁽⁶⁾ yaña vardum şordum: “Ey yigit, bu ne hāldür kim size ermiş?” Yigit eydür: “Ey İbrāhīm, ⁽⁷⁾ عليك' Ya'ni: İraķ gitme kim mehcūr olursın ve yakın gelme kim rencūr olursın. ⁽⁹⁾ Kişi olmasun ki sultānlar döşegi üstinde küstāhlık kılup ayağın basa. Ey ⁽¹⁰⁾ İbrāhīm, korkğıl ol dostuñdan kim hācıların yağı kāfir gibi kırar ve helāk ider.” didi. ⁽¹⁰⁾ Bilgil kim biz kāmı şūfīler idük, tevekkül birle işbu beriyye içine girdük. Kāsd şöyle kıldılar ⁽¹¹⁾ kim Tañrı'ya 'āsī Tañrı'dan ayruğa iltifāt kılmayavuz. Çün beriyyeyi geçdük işbu iħrām yerine geldük. ⁽¹²⁾ Hızır 'aleyhi's-selām geldi selām

¹¹⁹ Kelime Süleyman Uludağ ve Orhan Yavuz'un eserlerinde Merv olarak geçmektedir.

¹²⁰ Kelime Süleyman Uludağ'ın eserinde Zatü'l-Irak, Orhan Yavuz'un eserinde Zatü'l-ğark, Uluhan Özalan tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinde ise Zâtül-ırķa olarak geçmektedir. (“*Mikad Mescidlerinin en bilinmeyenî Zat'ül İrk Mekke'nin 180 km kuzey doğusunda. Irak'tan gelen hacıyolu mikad noktası*” <https://twitter.com/orhandurgut/status/710542609991729152>)

virdük. Selāmumızı aldı, yavlaḡ şāz olduḡ. El-ḡamdü li'llāh kim ⁽¹³⁾ seferimüz ḡutlu oldu. Bunuñ gibi kiři bize ḡarşı geldi. Böyle diyecek cānımuza nidā geldi: ⁽¹⁴⁾ “Ey gedāylar, ey müddeīler! ḡavlüñüz bu mıdur kim beni unutduñuz? Kim ḡarāmet iḡün ⁽¹⁵⁾ cānuñuzı yaḡma virmeyince ve ḡanuñuz dökmeyince sizüñle şulḡ olası degülven. Bu şūfīler kim ⁽¹⁶⁾ görürsin ḡamusı Tañrı’nuñ dilegi üzerine yanmışdur ve yüregi ḡanı burunlarından aḡmıřdur. **[58b]** ⁽¹⁾ “Ey İbrāhīm, iřbu derd sende var ise ilerü gel ve eger yoḡsa aradan ḡıḡ.” İbrāhīm ⁽²⁾ eydür: “İşbu sözi işitdüm ḡayrān oldum. Ol yigide eyitdüm: ‘Bunlar ḡamu bişmiş, sen ⁽³⁾ henüz ḡāmsın. Teslīm olḡıl tā sen daḡı bişesin.’” Bir sā‘atden ol daḡı cānın ⁽⁴⁾ Ḥaḡḡa işmarladı.

Nakildür: İbrāhīm Belḡ şehirden gitdi ve anuñ bir oḡlı var idi süd emerdi. ⁽⁵⁾ ḡün oḡlan büyürdi, anaşına şordı kim: “Benüm atam ḡandadır?” Anası eydür: “Bunca kim ⁽⁶⁾ zamāndur atañ gitdi nām, niřān bilinmedi.” didi. Oḡlan büyürdi kim ḡacca varmaḡ ⁽⁷⁾ ārzūsında oldu. “Ḥac etmek murād iden gelsün.” diyüp ḡaḡırdı. Dört biñ kiři ⁽⁸⁾ geldi ḡamusına deve ve nafaḡa virdi. Ol ümīz üzere kim atasın göre. İmdi ⁽⁹⁾ ḡamu ḡācılar Mekke’ye geldiler, Mescid-i Ḥarām iḡinde murāḡḡa‘-pūř pīrler gördiler. Didi kim: ⁽¹⁰⁾ “İbrāhīm Bin Edhem bilür misin?” Eyitdiler: “Ol bizüm yārimüzdur.” didiler. şimdi vardı ⁽¹¹⁾ kim ḡaḡdan odun getüre, anuñ bahāsı birle bize ḡa‘ām getüre. Oḡlan anuñ niřānının ⁽¹²⁾ bildi, ardınca vardı atasını göre. Atasını gördi, başı aḡuḡ yalın ayak bir yük ⁽¹³⁾ odun arḡasında. ḡaḡırur, eydür kim: “من يشترى الطيب با” Ya‘ni: “Ḥelāl virüp ⁽¹⁴⁾ helāl kim alur?” Bir etmekḡı İbrāhīm ḡaḡırur, oḡunun aldı aña etmek virdi. Etmegi ⁽¹⁵⁾ alup yārenleri ḡatına geldi. Oḡlan ḡorḡdı kim kendözin bildirmeḡe atası ḡaḡar dirdi. ⁽¹⁶⁾ Girü anasına geldi. Eydür: “Bir kiři gördüm varsa Ethem oldur.” didi. İllā anı **[59a]** ⁽¹⁾ ne ḡarīḡle görevüz. Eyitdi: “řabr ḡılalum, tā ḡac vaḡt[i] gide, andan řoñra bir ḡāre idevüz.” didi. ⁽²⁾ ḡün oḡlan gitdi İbrāhīm yārenleri ḡatına geldi. Eydür: “Bugün ḡac günidür. Göz gözi řaḡlañ. ⁽³⁾ ‘Avret oḡlan ḡoḡ gelür bunlara baḡup fitneye düşmeyesiz.’” Yārenleri ḡabül itdiler.

Pes imdi ⁽⁴⁾ hācılar Mekke'ye geldiler ve Ka'be'yi tavāf kıldı. Pes, bir görklü yüzlü oğlan ilerü geldi, ⁽⁵⁾ İbrāhīm oğlan[a] bakdı. Yārenleri gördiler taña kıldılar. Kaçan tavāfdan fāriğ oldı. ⁽⁶⁾ İbrāhīm eyitdiler: “Ey dīn ulusu, bize buyurduñ ki ‘avrete ve oğlana bakmayavuz ve sen niçün ⁽⁷⁾ baķduñ?” İbrāhīm eydür: “Belh’den gidicek bir süd emerce oğulcuğum var idi. Sanuram kim ⁽⁸⁾ oldur, anuñiçün baķardum.” İbrāhīm’in bir yār[i] Belh’den gelen kāfileye vardı, bir atlās çadırıñ ⁽⁹⁾ içinde oğlan gördi. Kürsi üzere oturup Qur’ān okur, zār zār ağlar. İlerü vardı ⁽¹⁰⁾ oğlana şordı kim: “Kimüñ oğlısın?” Eydür: “İbrāhīm Bin Edhem oğlıyam. Ammā ben atamı bilmedin ⁽¹¹⁾ gitmiş. Dün bir kişi gördüm eger varsa atam oldur. Korkdum kendözüm bildirmege benden şāyet ⁽¹²⁾ kaçā diyü tınmadum.” Çün ol kişi bunu işitdi oğlan alup İbrāhīm katına geldi. Oğlan ⁽¹³⁾ anası dañi bile geldi. İbrāhīm oğlan ve anasını gördi içi kaynadı. Şabr kılmadı oğlan ⁽¹⁴⁾ ağlayu ilerü geldi. Ka'be ehli kamu ağlaşdılar bir ulu kıyāmet kōpdı. Oğlan atasına selām virdi. ⁽¹⁵⁾ İbrāhīm oğlan tıtdı kōcdı. Eyitdi: “Ey oğul, ne dirsın ve ne dīn üzeresin?” ⁽¹⁶⁾ Eydür: “İslām dīni üzereyin.” İbrāhīm eydür: “El-ḥamdü li’llah.” Eyitdi: “Kur’ān bilür misin?” Eyitdi: “El-ḥamdü li’llah” [59b] ⁽¹⁾ Eyitdi: “İlm öğrendüñ mi?” Eyitdi: “Belī.” Eyitdi: “El-ḥamdü li’llah.” Çün İbrāhīm böyle didi diledi kim gide. Oğlan ⁽²⁾ etegine yapışdı ve anası feryād kıldı ağladı. İbrāhīm yüzün göge tıtdı. Eyitdi: “İlahī, ⁽³⁾ baña feryād erişdür.” Şoloķ sā‘at oğlan cān ısmarladı. Yārenleri eyitdi: “Yā İbrāhīm ⁽⁴⁾ bu ne ḥāldür?” Eydür: “Çün gördüm benüm göñlümde mihr kaynadı, baña nidā geldi kim: ‘Yā İbrāhīm, siz ⁽⁵⁾ bize dostlık da‘vāsın kılursız ve bizden ayruğın seversin. Yārenleriñe vaşıyyet ⁽⁶⁾ kılursın kim, ‘Avret, oğlan baķmañ.’ dirsın ve sen ‘avret oğlan duzağına dutılursın.” ⁽⁷⁾ Kaçan bu nidāyı işitdüm du‘ā kıldum du‘ām anuñ ḥaķķında müstecāb oldı.

Nakildür: ⁽⁸⁾ İbrāhīm eydür: Dünler çok varurdum ki gicesi ḥalvet bulam ve ḥācet dileyem, ḥalvet bulmadum. ⁽⁹⁾ Bir dūn ‘aẓīm yağmur oldı. Ka'be ḥalvet kıldı tavāf

kıldum, elüm halkaya urdum ⁽¹⁰⁾ Tañrı'dan 'işmet diledüm. Eyitdüm: “İlahî beni şaklağıl kim yazuk kılmayam.” Şoloğ sā'at ⁽¹¹⁾ nidā işitdüm. Eydür: “Yā İbrāhīm, bir nesne dilersin kim anı kimseye virmedük. Eger saña 'ismet benüm ⁽¹²⁾ ğaffārılığum ve ğafūrluğum kıncaru varsun?” Ben eyitdüm: “اللهم اغفر ذنوبی” Ya'ni: “Ey Çalabum, ⁽¹³⁾ eger gelesi yazukdan şaklamazsın, bāri geçmiş yazuğum yarlıgağıl.” Yine nidā işitdüm. Eydür: “Ey ⁽¹⁴⁾ İbrāhīm, bize kamu cihān halkı içün söylegil kendü yazuğın ve suçın ayruklar ⁽¹⁵⁾ dilesün ve daği münācāt içinde.” Eydür: “İlahî, ol kişi kim beni bildi hāli şuña beñzer. ⁽¹⁶⁾ Kim bilmedi ve ol kişi kim bilmedi anuñ hāli nite ola?”

Nakildür kim: Aña şordılar kim: [60a] ⁽¹⁾ “Saña noldı? İşbunuñ gibi pādişāhlığı niçün terk kılduñ?” İbrāhīm eydür: “Bir gün taht ⁽²⁾ üzere oturdum, karşıma bir gözgü dutdılar ol gözğüye bakdum gördüm, menzilüm sinle. İmdi ⁽³⁾ bildüm anda yoldaş yokdur ve seferüm uzak, benüm azuğum yokdur ve bir kâzî var kim ⁽⁴⁾ aña hüccetüm yokdur. Pes, pādişāhlık şovuk geldi terk eyledüm.”

Nakildür kim: İbrāhīm ⁽⁵⁾ eydür bireğüye: “Diler misin kim evliyādan bir zerre, dünyāya ve ahret[e] rağbet eyleme ve yüziñ ⁽⁶⁾ bir kezden Tañrı'yā dutğıl.”

Nakildür: Bir dün yiyesi bulmadı. Eyitdi: “İlahî eger baña şey ⁽⁷⁾ virmezsün, dört yüz rek'at namāz artuk kılam.” Tañrı nesne virmedi. İkinci gice eyitdi: ⁽⁸⁾ “Eger baña nesne virmezsün dört yüz rek'at namāz artuk kılam.” El-kışşa Tañrı Te'ālā ⁽⁹⁾ aña yedi gün ta'ām virmedi. İbrāhīm namāzın arturdu yavlağ za'if oldu. ⁽¹⁰⁾ Eyitdi: “İlahî eger nesne virürseñ vaqtidür.” Derhāl bir yigit geldi. Eydür: “Ta'ām hācet mi?” ⁽¹¹⁾ İbrāhīm eydür: “Hācetdür.” Ol yigit İbrāhīm aldı evine vardı yüzine bakdı, “āh” didi. ⁽¹²⁾ “Aħir ben senün kuluñvan, nem varsa senüñdür.” Çün ol yigit böyle didi. İbrāhīm didi: ⁽¹³⁾ “Var seni āzād kıldum. İbrāhīm: ‘Ahd eyledüm ki senden artuk kimseden nesne dilemezem.” didi. ⁽¹⁴⁾ “Bir kez ta'ām dileyüp güstāhlık idüp namāz kıldum, beni kendi kulum evine iletdüñ rüsvāy ⁽¹⁵⁾ kılduñ. Nezīr olsun senüñ kapuñdan ayruğ kapuya varmayam.”

Nakildür kim: ⁽¹⁶⁾ Bir ‘ıyāl bend var idi. Kendözin gezerdi ta‘ām eline girmezdi kim ‘ıyāllerine ilede idi. **[60b]** ⁽¹⁾ Ve kendü daħi aç idi. Ğuşşa yir idi kim; “Elüm boş oğlancıklaruma nice varayum?” diyüp ⁽²⁾ ‘azīm derd içinde gider idi. İbrāhīm gördi kim sākin oturmuş: “Yā İbrāhīm seni ⁽³⁾ yavlağ günüledüm. Ben şöyle ğuşşalu sergerdānvan, sen fāriğ oturmuşsın.” İbrāhīm eyitdi: ⁽⁴⁾ “Bunca kabūl olmuş hac ve bunca hayrāt elümden geldi. Kamu senüñ olsun, sen şol kim ⁽⁵⁾ bir sā‘at kayğulu olduğunu baña vir.”

Nakildür ki: Her kişi kim İbrāhīm[e] yoldaş ⁽⁶⁾ olmak dilese eydürdi: “Namāz vaķtı olıcağ ezān ben okıyayın ve ne kim kulluğ var kim ⁽⁷⁾ ben ideyin ve ne kim dünyālıķ ele girerse ikimüz berāber üleşelüm.” dirdi.

Nakildür: ⁽⁸⁾ İbrāhīm bir gün bir gemiye girdi gemici bilmezdi kimdür. Ton eski ve saçı yapağı ⁽⁹⁾ gibi olmuş. Gemi halkı anı görüp güldiler, maşharalığa aldılar. Kimi saçın çekdiler kimi ⁽¹⁰⁾ inciddiler. Nāgah deñizde mevc kaynadı, gemi ehli helāk olmağa yakın oldu. Gemici ⁽¹¹⁾ eydür: “Gemiye yeyni kılun.” Eyitdiler: “Şunu deñize bırağun.” Birisi geldi saçuma yapışdı ⁽¹²⁾ çekdi, deñize bırağa. Deñiz dölendi sākin oldu. Ol vaķt nefsum kendü murādumca gördüm, ⁽¹³⁾ şāz oldum.

Nakildür ki: Bir gün İbrāhīm bir kul şatun aldı. Aña şordı kim: “Aduñ ⁽¹⁴⁾ nedür?” Eydür: “Sen her ne kığırursuñ odur.” Eyitdüm: “Ne geyersin?” Eydür: “Sen ne geyüresin ⁽¹⁵⁾ anı geyerüm.” Eyitdüm: “Ne işlersin?” Eyitdi: “Ne buyurırsañ.” Eyitdüm: “Ne dilersin?” Eydür: “Kulıñ dilegi ⁽¹⁶⁾ ile ne işi var?” Kendü kendözümce didüm kim: “Ey miskīn, ‘ömriñde Tañrı’ya hiç bunuñ gibi **[61a]** ⁽¹⁾ kul olduñ mı, kullığı bundan ögreñgil.” Kim ol kadar ağlamışam kim ‘aql benden zā’il olmuş.

⁽²⁾ Nakildür ki: İbrāhīm hergiz bağdaş kurup oturır görmediler. Şordılar kim “Niçün ⁽³⁾ bağdaş kurup oturmazsın?” Eydür: “Bir ün işitdüm.” Eyitdiler: “Kul pādışāh öniñde böyle mi ⁽⁴⁾ oturır?” didiler. Tevbe kıldum ki ayruğ ile oturmayam.

Nakildür ki: Bir gün İbrāhīm'e şordılar kim: ⁽⁵⁾ “Sen kul mısın?” Derhāl ditredi düşdi ‘aqlı gitdi. Bu āyeti okıdı kim: ⁽⁶⁾ “إِنَّ كُلَّ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتَى الرَّحْمَنَ عَبْدًا”¹²¹ Pes aña didiler: “Niçün cevāb virmezsin?” ⁽⁷⁾ Eyitdi: “Çorqđum. Eger eydürsem eger kulum, benden kullık haqqın isterler ne diyem ve eger kul degülem ⁽⁸⁾ dirsem nite diyübilem! Ol sebebdan cevāb virmedüm.”

Nakildür ki: İbrāhīm[e] şordılar kim: “Rūzgārı ⁽⁹⁾ nice geçürdüñ?” Eydür: “Dört binüdüm vardur. Hāzır ni‘met gelecek şükr merkebine binüp ⁽¹⁰⁾ karşı varuram. Ve çün açlık gele, kanā‘at merkebine binüp karşı varuram. Ve çün ⁽¹¹⁾ yazuk gelse tevbe merkebine binüp karşı varuram.” Ve daği eyitdi: “Şādık degül ol kişi ⁽¹²⁾ halk içinde bellü olmağ isteye.” Ve daği eyitdi: “Üç vaqtde kendü gönlin hāzır bulmaya, ⁽¹³⁾ aña rahmet kapısı açılmaz, gec açıla. Evvel Qur‘ān okurken, ikinci zıkrullāh eydürken, üçünci ⁽¹⁴⁾ namāz kılnurken.” Ve daği eyitdi: “Tañrı yolın ve erenleriñ öñinde üç perde var. Geçmedin ⁽¹⁵⁾ Tañrı’ya yakın olmaz. Evvel aña iki cihān virseler şāz olmaya. İkinci, iki cihānı ⁽¹⁶⁾ anuñ elinden alsalar guşşalanmaya. Üçünci, kimseniñ ögüdine aldanmaya ve sevinmeye. Her kişi kim halk ⁽¹⁷⁾ ögdüğine sevine hor himmetlüdür.” didi. İbrāhīm oturmuş idi. Bir kişi **[61b]** ⁽¹⁾ katına geldi. Eydür: “Ey şeyh baña bir ögüt vir kim imām idinem.” İbrāhīm eydür: “Ögüt ⁽²⁾ virem kabül kılasın.” Eydür: “Kabül kılam.” İbrāhīm eydür: “Ma‘siyet kıлма.” Ol kişi eyitdi: ⁽³⁾ “Nefsüm yeñemezüm.” Eydür İbrāhīm: “Çün ma‘siyet kılursın bāri virdüğü rızkı yime.” Ol ⁽⁴⁾ kişi eydür: “Ne kim rızk var cümlesi anuñdur.” İbrāhīm eydür: “Kimdür kim anuñ rızkın ⁽⁵⁾ yiyesin ve aña ‘āsī olasın! Bārī mülkinde тұрмаğıl.” Ol kişi eydür: “Mülk anuñ, ⁽⁶⁾ anuñdur. Qancaru gideyin? İbrāhīm eydür kim: “Çünkü Tañrı’nuñ rızkın yiyesin ve daği ⁽⁷⁾ ve mülkinde oturasın aña ‘āsī olasın!” Ol kişi eydür: “Naşihat artur.” didi. ⁽⁸⁾ İbrāhīm eydür: “Bārī ma‘siyet kılursın bir halvet perde kıл

¹²¹ Kur‘ān-ı Kerīm, Meryem Sûresi, 93. âyet. (Âyetin tamamı şu şekildedir:

إِنَّ كُلَّ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتَى الرَّحْمَنَ عَبْدًا

kim seni görmeye.” Ol kişi ⁽⁹⁾ eydür: “Cümle ‘ālemi ol görür.” İbrāhīm eydür: “İmdi hoş mıdur kim anuñ rızkın yiyesin ⁽¹⁰⁾ ve şehrinde oturasın ve ol göre tırurken ma’siyet kılasın.” Ol kişi eydür: “Öğüdün ⁽¹¹⁾ artur.” İbrāhīm eydür: “Çün Melekü’l-mevt gele cānuñ virmeye. Gör baña mühlet virdi, ⁽¹²⁾ tā kim tevbe kılam diyü.” Ol kişi eydür: “Mühlet virmeye.” İbrāhīm eydür: “Çün kâdir degülsin. ⁽¹³⁾ Melekü’l-mevt girü dönder. Maña eger ölüm gele seni tevbesüz bula şöırağı peşimānlık ⁽¹⁴⁾ ne aşşı kıla.” Ol kişi eydür: “Öğüdiñ arturğıl.” İbrāhīm eydür: “Yarın kıyāmet günü ⁽¹⁵⁾ seni tamuya sürecekle varmazın digil.” Ol kişi eydür. “Sözümü dutmayalar.” İbrāhīm ⁽¹⁶⁾ eydür: “Çünkü sözün dutmayalar. İşbu kamusın saña didüm. ‘Acizsin eliñden bir şey ⁽¹⁷⁾ gelmez, ya ma’siyet işlemege nite kavisin?” Ol kişi eydür: “Ey İbrāhīm, öğüdün [62a] ⁽¹⁾ tamām baña degdi. Tevbe vir baña.” didi. Tevbe kıldı, namāz ile oruç ile altı yıl benümle oldı ⁽²⁾ şöıra dünyādan nakl eyledi.

Nakildür kim: İbrāhīm şordılar kim: “Ne sebebdendür kim ⁽³⁾ du‘ā kılarız du‘āmuz kabül olmaz?” İbrāhīm eydür: “Anuñçün kim Tañrı bilürsiz tã‘at ⁽⁴⁾ kılmazsınız ve peygamberi bilürsiz sünnetine uymazsınız ve Kur‘ān okursız anuñla ‘amel ⁽⁵⁾ kılmazsınız ve Tañrı’nuñ ni‘metin yirsiz şükr kılmazsınız ve bilürsiz kim uçmak anı taleb ⁽⁶⁾ kılmazsınız ve bilürsiz kim tamu vardur andan kaçmazsınız ve bilürsiz kim şeytān ve nefsi ⁽⁷⁾ anuñla savaş kılmazsınız. Belkim anuñla düzenlik idersiz ve bilürsiz kim ölüm ve ahreti ⁽⁸⁾ anuñçün yarağ itmezsiniz. Vaşiyetleri kabre kırsız anlardan ‘ibret almazsınız.” Ol kişi ⁽⁹⁾ ler kim böyle ola du‘āsı nice kabül ola.” didi.

Nakildür ki: İbrāhīm bir gün kaşd eyledi ısıcağ ⁽¹⁰⁾ şuya vara. Meger tını dağı eski idi. Hammāmcı akçe taleb eyledi. Anuñ akçesi yoğdı. Hammāmcı ⁽¹¹⁾ kıymadı. Şolok sã‘at aña bir hāl geldi kim kendözinden vardı. Kaçan girü kendüye geldi. ⁽¹²⁾ Şordılar kim saña noldı? İbrāhīm eydür: “El kıruluğıyla şeytān evine girmeye rāzī ⁽¹³⁾ degüller, rahmān evine nite kıyalar?” didi.

Nakildür ki: İbrāhīm eydür: Bir gün tevekkül birle çıkdum. ⁽¹⁴⁾ Beriyye içine girdüm, üç gün ta‘ām bulmadum kim orūcum açam. İblīs geldi baña eydür: “Ey ⁽¹⁵⁾ bunca pādişāhlığı kōduñ açılığla hac[c]a varursın. Ahı azuğla ve ni‘metle varmak yeg idi. ⁽¹⁶⁾ Tā kim bunca renc saña irmeyedi.” Çünki bunu işitdüm bir tepeçük üzerine çıkdum. Bakdum kim: ⁽¹⁷⁾ “İlahī düşmān havāle kılduñ beni göyündürür.” didüm. Pes, böyle disem bir ün işitdüm. **[62b]** ⁽¹⁾ Eydür: “Yā İbrāhīm, ol kim kendiñdedür sen çıkar ve ol kim gaybdadur yatar çıkaralum.” ⁽²⁾ Çün bunu işidice elüm koynuma şokdum tanuk gümüş kalmış çıkardum. Bir kadem şolok ⁽³⁾ şā‘at İblīs kaçdı ve baña gaybdan rızk geldi yidüm.

Nakildür: İbrāhīm eydür: Cebrā‘il ⁽⁴⁾ düşümde gördüm. Elinde bir kāğad dutar. Eyitdüm: “İşbu kāğad nidersin?” Eydür: “Tañrı’nuñ ⁽⁵⁾ dostlarınıñ adın yazarvan.” Eyitdüm: “Benüm adum dañi yazğıl.” Cebrā‘il eydür: “Sen ol ⁽⁶⁾ dostlardan degülsin.” “Eger anlardan degül isem bāri anları severven.” didüm. Cebrā‘il ⁽⁷⁾ bir sā‘at endīşe kıldı. Nidā geldi kim: “Kamudan öñdin anuñ adın yazğıl.” didiler.

⁽⁸⁾ Nakildür kim: İbrāhīm eydür: Bir gice Beytül-Haram mescidinde kendözümü ⁽⁹⁾ haşır arasında gizledüm. Hādimler anda kimse gice komazlardı. Çün giceniñ birazi geçdi. ⁽¹⁰⁾ Mescid kapısı açıldı kırk kişi girdi. Kamusı pelās geymişler öñlerince bir pīr geldi ⁽¹¹⁾ ol dañi pelās geyer. Mihrāba geçdi iki rek‘at namāz kıldı arka mihrāba vardı ⁽¹²⁾ oturdı. Bunlardan birisi eydür: “Bu mescidde yād kişi vardur, bizden degüldür.” didi. ⁽¹³⁾ Ol pīr tebessüm kıldı. Eyitdi: “İbrāhīm’dür.” didi. “Kırk gündür tātāt çeşnisini ⁽¹⁴⁾ bulmaz.” İbrāhīm: Çün bunu işitdüm haşīrden çıkdum. Ol pīr katına vardum selām virdüm. ⁽¹⁵⁾ Eyitdüm ki: “Hağ söyledüñ aşı nedür?” didüm. “Tañrı hağkıçün toğrı söylegil ne sebebdendür ⁽¹⁶⁾ tātāt tatın bulmadum?” Ol pīr eydür: “Başra şehrinde fülān gün hurma şatun alduñ. ⁽¹⁷⁾ Yirde bir hurma gördüñ şanduñ kimseniñdür, alduñ yidüñ. Ol hod senüñ degül idi. **[63a]** ⁽¹⁾ Çün ol harām hurmayı yidüñ ‘ibādet senden götürdiler.” İbrāhīm çün ⁽²⁾ anı işitdi tırdı Başra’ya

vardı. Ol kişiden ħurmanıñ ħelāllığın diledi. ⁽³⁾ Ol kişi ħelāl kıldı. Andan ol kişi eydür: “Çün yol böyle ince imiş.” Tevbe kıldı dükkānı ⁽⁴⁾ terk eyledi abdāllardan oldu.

Nakildür ki: Bir gün İbrāhīm bir yazıda giderken bir sipāhī ⁽⁵⁾ İbrāhīm[e] şordı kim: “Ne kişisin?” İbrāhīm eydür: “Tañrı kuluvan.” Sipāhī eydür: “İmāret kanda?” didi. ⁽⁶⁾ İbrāhīm gūristān gösterdi. İbrāhīm’e sipāhī kaqdı, başına başına urdı tā ki başı ⁽⁷⁾ yarıldı, yüzün kıan revān oldu. Boynına ip taqup aldı. Çeke çeke gitdi ve vaqtā kim ⁽⁸⁾ ururdu. Ol urduqça İbrāhīm aña du‘ā kılurdu. Çün şehre götürdi. Şehirli ⁽⁹⁾ karşı çıkdılar. Eyitdiler: “Ey yigit, şu İbrāhīm niçün dögersin?” Ol sipāhī bildi kim İbrāhīm imiş. ⁽¹⁰⁾ Ol sipāh atından inüp ayağına düşdi. Eydür: “Baña [ħaqqını] ħelāl kılgıl, ben saña [ħaqqımı] ħelāl kıldum.” “Sen ⁽¹¹⁾ baña ħelāl kı.” Sipāh eyitdi: “Yā şeyh, ben senüñ başuña başuña vurdum sen baña du‘a iderdüñ, sebep ⁽¹²⁾ nedür?” İbrāhīm eydür: “Sen beni urduñ uçmağda benüm yerüm arturdu, anuñçün saña du‘āyı ⁽¹³⁾ iderdüm.” “Ve daği saña ‘İmāret göster?’ didüm, sen gūristānı gösterdüñ ma‘nası ne idi?” İbrāhīm ⁽¹⁴⁾ eydür: “Ma‘nası ol idi kim gūristān her gün artar ‘imāret olur; şehirler her gün ⁽¹⁵⁾ eksilür ħarāb olur.” didi. Derħāl ol sipāh İbrāhīm’iñ elin dutdı du‘ā kıldı. ⁽¹⁶⁾

Nakildür ki: Bir vaqt İbrāhīm bir esrükü gördi ağız bulaşmış. Pes şu diledi esrigiñ ⁽¹⁷⁾ ağızın yudı. Ol ağız kim Tañrı’ya tesbīh ider. “Anı böyle komağ lāyık degüldür.” düdügünleyin. **[63b]** ⁽¹⁾ Aña didiler ki: İbrāhīm katuña geldi seni bulaşmış gördi, şu diledi ağızuñ ⁽²⁾ yudı, vardı gitdi. Ol kişi eydür: “Çün anuñ eli benüm ağızuma degdi, tevbe nişanı ⁽³⁾ dur. Siz tanuğ oluñ ki tā tevbe kıldum.” didi tevbe kıldı.

Nakildür ki: Bir gün ⁽⁴⁾ İbrāhīm birle bir tağ üzere oturıp kelecı iderdi. Ol kişi İbrāhīm şordı. ⁽⁵⁾ Eydür: “Ol kişi kim kemāle ermiş ola anuñ nişanı nedür?” İbrāhīm eydür: “Anuñ ⁽⁶⁾ nişanı oldur kim, işbu tağ ‘yüri’ dirse yüriye.” Derħāl tağ yürimege başladı. ⁽⁷⁾ İbrāhīm eydür: “Ey tağ, āħir ben saña yüri dimedüm, ammā meşeldür kim eydürven.” didi. ⁽⁸⁾ Ve daği Ebū Recā eydür: İbrāhīm’le bir gemide idüm. Nā-gāh bir

vaqt yel esdi. Şöyle kim ⁽⁹⁾ cihāna qorqu oldı gemi ğarq olmağa yaqın oldı aqladum zārı kıldum. Şoloq sāʿat ⁽¹⁰⁾ gökden bir ün geldi kim: “Ġarq olavuz dimeñ kim İbrāhīm bin Edhem sizünle biledür.” didiler. ⁽¹¹⁾ Derhāl deñiz emīn oldı. Qorqıdan emīn olduk.

Nakildür: İbrāhīm bir gün ⁽¹²⁾ Dicle ırmağı kenārında oturup hırqasın dıker idi. İğnesi ırmağa düşdi. ⁽¹³⁾ Bir kışi aña eydür: “Şunuñ gibi pādışahlığı qoduñ neyledün?” İbrāhīm ırmağa işāret ⁽¹⁴⁾ kıldı: “İğnem girü virün.” didi. Şoloq sāʿat bñ balıq şu üzere çıqdı. Her biriniñ ⁽¹⁵⁾ ağızında bir altun igne var. İbrāhīm: “İğnem dilerven.” Bir zaʿıfce balıq İbrāhīm ignesin ⁽¹⁶⁾ getürdi şunuvirdi. İbrāhīm’e eydür: “Bulduğumuñ eñ azcuğı budur.” didi.

Nakildür ki: [64a] ⁽¹⁾ İbrāhīm bir gün bir şu kıyusına geldi, qoğa bıraıdı tolu aqçe çıqdı. Ve yine bıraıdı altun ⁽²⁾ çıqdı. İbrāhīm eydür: “Bilürven kimseniñ hazineñ dükenmez, baña şu vir kim ābdest ⁽³⁾ alam.” didi.

Nakildür: İbrāhīm bir gün hacca geldi birkaç kışilerle oturdı. Ol kışiler eyitdi: ⁽⁴⁾ “Binidümüz yok ne kılavuz?” didiler. İbrāhīm eydür: “Niçün Tañrı’ya inanmañuz yokdur? Eger altun ⁽⁵⁾ gerekse şol ağaclara baıuñ kamu altun ola.” Baıdılar gördiler kamu muğaylān ağaçları ⁽⁶⁾ altun gümüş olmış Tañrı emri ile.

Nakildür ki: Bir gün İbrāhīm dervişler ile bir ⁽⁷⁾ kalʿa öñinden odun devşürirdi. Dervişler eyitdiler: “İşbu gice bunda olalum.” ⁽⁸⁾ didiler. Pes, od yaıdılar. İbrāhīm namāza tırdı, dervişlere birer pāre kıru etmegi ⁽⁹⁾ öñlerinde kıoyup yirken içleründen birisi eyitdi: “Bize biraz helāl et olsa işburada ⁽¹⁰⁾ oda kıoyup biryān kılup yirdük.” didi. Çün İbrāhīm selām virdi. Eyitdi: ⁽¹¹⁾ “Tañrı kādirdür kim size helāl et vire yıyesiz.” didi. Girü namāza tırdı. ⁽¹²⁾ Şoloq sāʿat bir aıarmak tıtdı. Gördiler bir arşlan bir geyigi kıovup ⁽¹³⁾ gelür. Geyik çün ol araya geldi sürçdi bili üzüldi. İbrāhīm namāzdan fāriğ oldı. ⁽¹⁴⁾ Eyitdi kim: “İşde helāl et geldi. Devirün mısmıl eyleñ.” didi.

Devirdiler boğazladılar. ⁽¹⁵⁾ Derisin yüzüp mısmıllayub, oda bişirüp yidiler. Haḳḳa şükr eylediler. İbrāhīm'in ⁽¹⁶⁾ ölümü yakın geldi. Hâtifden bir āvāz geldi kim: *الان امان* "Ya'ni: "Bilün, yerin emînligi bayık öldi ve dost er idi." didiler. Kamu halk bu kim **[64b]** ⁽¹⁾ ola kim diyü ḥayrān oldılar. Pes ḥaber geldi kim İbrāhīm Bin Edhem öldi. Raḥmetu'llāhi 'aleyhi ve ⁽²⁾ raḥmeten vāsi'aten.

Ve'l-āḥiru minhüm. Ol mücāhid meydānının mübārız[i], ol müşāhede ⁽³⁾ cāhın dergāhının ḳapucısı, ol hidāyet dergāhının 'āmil[i], ol 'ināyet bārgāhının ⁽⁴⁾ kāmili, ol 'alemler içinde şāfī, ol faḳr-ı mülk Bişr-i Ḥāfī Raḫīya'llāhu 'anhu. 'Aẓīm mücāhede ⁽⁵⁾ issi idi. Ve anuñ işi 'aẓīm yüksek idi. Fuḫayl birle çok şohbet kılmışdı. Kendü ḫayısı ⁽⁶⁾ 'Alī bin Ḥaşrek ¹²² mürīdiydi. Merv şehrinde toğmışdı. Bağdād şehrinde olurdu. Anuñ ⁽⁷⁾ tevbesi ol idi kim evvel ol 'aẓīm bekrī kişi idi. Bir gün esrükle giderken yol ⁽⁸⁾ üstinde bir ḳāğad bulup egilüp aldı. Gördi kim Bismillāhirrahmānirrahīm ⁽⁹⁾ dūr. Getürdi hoş ḳoḫular şatun aldı ve ol kāğad anuñ içine ve bir arı yirde ḳodı ⁽¹⁰⁾ ululamaḳ birle. Ol gice düşinde gördi kim bir ün geldi. Eydür: *طَيِّبَتْ اسْمِي لَا طَيِّبَتْكَ* ⁽¹¹⁾ "Ya'ni: "Sen bizüm adumuzu hoş gördün, hoş ḳoḫular kılduñ, ⁽¹²⁾ 'izzetüm celālüm ḥaḳḳıçün biz daḫi senün aduñ dünyāda ve ahretde hoş ḳoḫulu ḳılalum." ⁽¹³⁾ Ḳaçan Bişr-i Ḥāfī uyḳudan uyandı tevbe kıldı zāhidlik yolın dutdı. Tañrı Te'alā müşāhedesine ⁽¹⁴⁾ şöyle ḳapıldı kim hergiz ayağına başmaḳ geymedi. Aña didiler kim: "Niçün başmaḳ geymezsin?" ⁽¹⁵⁾ Eyitdi: "Anuñiçün kim Tañrı Te'alā Ḳur'an içinde buyurır: 'Biz size yerleri döşek kılduḳ' ¹²³ ⁽¹⁶⁾ diyü buyurır. Haḳ Te'alā döşegi üstinde başmaḳ ve yürümeḳ edebsüzlükdür." didi. ⁽¹⁷⁾ Ve daḫi ḫalvet ehli ḳavminde kişi var ki yiryüzine ne tükürdiler ve ne sümkürdiler. **[65a]** ⁽¹⁾ Zīrā kim anlar neye baḳsalar Haḳ Te'alā'yı görirler. Bişr daḫi ol ḫāl[e] ermiş idi.

¹²² İsmi Süleyman Uludağ ve Orhan Yavuz'da 'Ali bin Ḥaşrem şeklindedir.

¹²³ Kur'an-ı Kerim, Bakara Sûresi, 22. âyet. (Âyetin tamamı şu şekildedir:

(الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَّكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ

/ Kur'an-ı Kerim, Nuh Sûresi, 19. âyet. (Âyetin tamamı şu şekildedir: وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ بِسَاطًا

Nakildür: ⁽²⁾ Aḥmed-i Ḥanbel hemîşe Bişr'îñ atına varurdu ve anuñla bile olurdu. Aḥmed'îñ şākirdleri ⁽³⁾ eyitdiler: “Ey ḥoca, sen imāmsın ve ‘ālimsin. Dürlü ‘ilm içinde mānendiñ yokdur.” didiler. ⁽⁴⁾ Her sâ‘atde bir yalın ayak şūrîze kişiniñ ardınca esr saña ne lâyıkdur? Aḥmed eydür ki: ⁽⁵⁾ “Gerçeksiz, bunca ‘ilm ben bilürven, velīkin Tañrı ol benden yeg bilür.” Aḥmed-i Ḥanbel Bişr'îñ ⁽⁶⁾ yanınca yürirdi ve eydürdi kim: “Yā Bişr, ‘حَدَّثَنِي عَنْ رَبِّي’ Ya‘ni: ‘Ey Bişr, sen ⁽⁷⁾ Tañrı’yı söylegil.” dirdi.

Nakildür: Bişr-i Ḥāfī diledi kim serāya gire. Bir ayağın eşikden ⁽⁸⁾ içerü başdı ve bir ayağın taşra odı. Aḥşamdan tā erteye degin durdı. Yār nidāsı oldu. ⁽⁹⁾ ız arındaşı aña şordı: “Bir ayağın taşra bir ayağın içerü neden ötrü durduñ?” Bişr dir ki: ⁽¹⁰⁾ “Göñlüm baña eydür: ‘İşbu Bağdād içinde çok kişi var Bişr adlu. Cühüd ve naşrānī ve ben ⁽¹¹⁾ müselmān. Ben neyledüm ve bunlar neyledi?’ Bu fikrde almış idüm, urmaqlığım ol idi.” didi. ⁽¹²⁾ Bişr’e eyitdiler: “İşbu Bağdād içinde ḥelāl ve ḥarām yavlaḳ arışmışdur. Sen neden yirsün?” ⁽¹³⁾ Eydür: “Şundan yirven ki siz yirsiz ve andan içerven ki siz içersiz.” Eyitdiler: “Bu mertebeye neden ⁽¹⁴⁾ irdüñ?” Eydür: “Andan irdüm ki loḳmam siziñ loḳmañuzdan kiçidür ve elüm siziñ eliñüzden ⁽¹⁵⁾ ıسادur.” Ve ol kişi kim yiye ve ağlaya berāber degüldür. Anuñla ki yiye ve güle. Biregü andan ⁽¹⁶⁾ şordı kim: “Ne nesneyi atıḳ idinelüm?” Bişr eydür: “Sağlığı atıḳ idiniñ.” didi. [65b]

⁽¹⁾ Nakildür kim: ırḳ yıl tamām Bişr'îñ göñli biryān ārzū ıldı. Aḳçesi yoğ idi kim alaydı ⁽²⁾ yiye idi. Hergiz padişāhlar azduğı uyudan şu içmedi. Ve ululardan birisi eyitdi: ⁽³⁾ Bişr atına vardum. Yavlaḳ atı şovuk idi. Gördüm Bişr onın ıḳarmış ditrer. Eydürdi: ⁽⁴⁾ “İşbunuñ gibi atı şovuk günde ādemīler on geyer sen ıḳarmışsın ditrersin.” Eyitdi: ⁽⁵⁾ “Şol yoḥsulları añdum ki on bulamazlar. Şimdi şovukdan ditrerler ve mālum yokdur kim ⁽⁶⁾ bunlara eylük idem. Bārī enümle muvāfaḳat ılayın dirven.”

Nakildür: Şūfīlerden bir cemā‘at ⁽⁷⁾ Bişr ile oturmuşlar idi. Bir şūfī Bişr’e eydür: “Halkdan nesne kabūl kılmazsın. Tā dileğīñ ⁽⁸⁾ oldur kim seni alu eyler. Eger gerçek er iseñ ne virürlerse algıl. Tā ululuk ārzūsı ⁽⁹⁾ senden götürilsün ve halkıñ yüzi senden dönsün andan şoñra halkdan alduğunu dervīş ⁽¹⁰⁾ kişilere vir. Bayağı tevekkül birle tã‘atle meşgūl ol gaybdan saña rızq gelsün.” Bu söz Bişr’ün ⁽¹¹⁾ yārenleri katına geldi. Bişr eydür: “İmdi cevāb işit ey şūfī?” didi. “Dervīşlik didükleri ⁽¹²⁾ üç kısımdur: Biri oldur kim halkdan nesne dilemez ve eger virürler daħi anlar rūḥanī⁽¹³⁾lerdür. Bunlar ne kim dilerse Tañrı’dan dilerler Tañrı virür. Ve daħi bir kısmı oldur kim şabrdur.’ didi. ⁽¹⁴⁾ Şabr ile oturlar güçleri yetdikçe vakt beklerler ārzūların girü yıgarlar.” Kaçan ol şūfī ⁽¹⁵⁾ bu cevāb Bişr’den işitdi. Eydür: “Söziñe hoşnūd oldum Tañrı senden hoşnūd olsun.” ⁽¹⁶⁾ didi.

Nakildür ki: Bişr eydür: ‘Alī-yi Cürcānī’yi gördüm, bir çeşme üzere oturur. Çün [66a] ⁽¹⁾ beni gördi kaçmağa başladı. Eydür: “Ey bārī Hudāyā, ne günāh kıldum ki beni halk gösterdün?” ⁽²⁾ Böyle dise ardınca vardum. Eyitdüm: “Baña bir vaşıyyet kıl.” Eydür: “Dirliğün şabr ile eyle, var zevki ⁽³⁾ düşmān dut ve muḥālif ol ve öñüni gör ḥalvet kıl. Eger ol dünyāda gürdan ḥalvet ⁽⁴⁾ olursa yarın gürdan kōpacağ diñlenesin ve hoş bulasız ve hoşluğla Tañrı’ya eresiz.” ⁽⁵⁾ didi.

Nakildür ki: Bir bölük kişi Bişr’e geldiler. Eyitdiler: “Şām’dan gelüriz ḥacca giderüz. Señ daħi ⁽⁶⁾ rağbetiñ var mı kim bile gidesiz?” Bişr eydür: “Üç şart ile giderüm. Evvel ol kim azuk ⁽⁷⁾ getürmeyevüz, yolda daħi virürlerse almayavuz.” Eyitdiler: “Evden getürmeyelüm yolda virürlerse alalum?” ⁽⁸⁾ Bişr eydür: “Siziñ tevekküliñüz yokdur, sizüñle yoldaş olmazvan.” didi.

Nakildür: Bişr eydür: Bir gün ⁽⁹⁾ eve girdüm bir kişi buldum. Eyitdüm: “Kimsin, destürsuz bu eve girdün?” Eydür: “Karındaş ⁽¹⁰⁾ Hızırvan.” Eyitdüm: “Baña bir du‘ā kıl.” Eydür: “Tañrı tã‘at kıлмаğı saña geñez kılsun.” didi. ⁽¹¹⁾ Ve eyitdüm: Daħi arturğıl. Eydür: “Kılduğün tã‘ati saña orunlu kılsun, tā kim emīn olasın.” ⁽¹²⁾ didi.

Nakildür ki: Bir gün bir kiři Biř ile tanışdı. Eyitdi: “İki akçem var dilerven hac gidem.” ⁽¹³⁾ Biř eydür: “Temāşāya mı varursın. Eger Tañrı hoşnūdlığın dileyüp virürseñ ol iki ⁽¹⁴⁾ akçeyi bir yetīme vir ya bir borçluya vir ya bir yoħsula vir. Ol rāhat kim bir müselmān ⁽¹⁵⁾ göñlini idesin biñ hac müzdi olur.” “Hacca varmağa rāğbetüm artuğdur ne kılayın.” didi. ⁽¹⁶⁾ Biř eydür: “Meger kim sen ol mālī vechi yok yirden kazanduñ anuñiçün hacca varmağa rağbet ⁽¹⁷⁾ artuğdur.” didi.

Nakildür ki: Biř-i Hāfī, bir gün bir gūristān atından geçerdi. Gördi ⁽¹⁸⁾ gūristān halkı birbiriyle dartışur. Pes eyitdüm: “Ey bārī Hudāyā, baña bildüresüñ bu ne hāldür?” didi. [66b] ⁽¹⁾ Ün işitdüm: “Var bunlara şor?” İlerü vardum şordum ki eyitdiler: “Bir dīn ulusu uş ⁽²⁾ bundan geçdi. Üç kez ulhuvallāhu aħad okudı, sevābın bize bağışladı. Uş bir haftadur kim ⁽³⁾ üleşemezüz.” didiler.

Nakildür: Biř-i Hāfī eydür: Muħammed Muştafa’yı düşümde gördüm baña dir ki: ⁽⁴⁾ “Ey Biř, bilür misin ki Hā Te‘ālā seni niçün üründi kıldı.” Eyitdüm: “Yā Resūlullah bilmezüm.” Didi ki: ⁽⁵⁾ “Benüm ümmetüme uyduñ ve şālihleriñ ħürmetin şakladuñ ve dīn içinde her dāyim ögüt ⁽⁶⁾ virdüñ ve yārenlerüm ve ehl-i beytüm sevdüñ Tañrı seni bu mertebeye irgürdi.” didi.

Nakildür: ⁽⁷⁾ Biř-i Hāfī eydür: ‘Alī Raziya’llāhu ‘anhu ħazretlerin düşde gördüm. Eyitdüm: “Yā Emīrū’l-mü’minīn, ⁽⁸⁾ tevāzu‘dan ne tatludur ve ne görklüdür?” didüm. Eydür: “Baylar yoħsula eylik eyleye ⁽⁹⁾ müzd istemek içün. Bu yoħsullar bāylara tekebbürlük ide Tañrı’nuñ keremine i‘timād kılup.”

Nakildür: ⁽¹⁰⁾ Biş yārenlerine eydür: “Sefer eyleñ kim şu aa tuturken hoş olur. Çün bir yirde ura hālī ⁽¹¹⁾ azar.” Ve daħi eyitdi: “Kişi dilerse kim dünyāda ‘azīz ola ve aħretde şerīf ola, üç nesneden ⁽¹²⁾ saqlansun. Evvel kimseden nesne dilemesün. İkinci kişiye yavuz söylemesün. Üçünci kimseye ⁽¹³⁾ konuğ olmasun. Ve daħi ‘ibādet atın bulmaya, hergiz tā kendü ile dünyā ārzuları ⁽¹⁴⁾ arasında demür dīvār

düzetmeyince.” Ve daği eyitdi: “Kamu işleriñ katı güci üçdür. Tarlık ⁽¹⁵⁾ vahtinde müzd işlemekdür. Ve halvet yirde barkdan kaçmak. Ve korkduğı kişi katında toğrı ⁽¹⁶⁾ söylemek.” Ve daği eyitdi kim: “Sakınuqlık oldur ki kamu harāmlardan kaç ve her göz kim ⁽¹⁷⁾ yumarsın ve açarsın kendü nefsünden hesāb alasın.” Ve daği eyitdi kim: “Bağıl kişi yüzine ⁽¹⁸⁾ bakmak göñli qarardur ve mürüvvet giderür.” Ve daği eyitdi: “Çün Tañrı’ya ‘ibādet kılmazsın [67a] ⁽¹⁾ bāri ma‘siyet kıılma.” didi.

Nakildür ki: Bişr şayruluk içinde idi. Bir kişi geldi yokluğdan ⁽²⁾ gile kıldı. Bişr’iñ bir göñlegi var idi. Çıkardı aña virdi. Kendü koñşudan ‘āriyete bir göñlek ⁽³⁾ aldı geydi. Ol gömlek içinde cān Hağğa ışmarladı.

Nakildür: Ne kadar kim Bişr-i Hāfī diriydi. ⁽⁴⁾ Bağdād şokağlarında ve yollarında hergiz tavar terslemez idi. Bişr’iñ hürmetin şağlar idi. Zīrā kim ⁽⁵⁾ ol dāyim yalın ayak yürirdi. Meger bir kişi bir ata binüp giderdi, at tersledi. Pes, ⁽⁶⁾ ol kişi ağladı. Eyitdiler: “Niçün ağlarsın?” Eydür: “Bişr-i Hāfī anuñçün bu at tersledi.” ⁽⁷⁾ Pes işitdiler kim cān teslīm etmiş. Pes öldükden soñra düşde gördiler. Eyitdiler: “Tañrı Te‘ālā ⁽⁸⁾ senüñle neyledi?” Bişr-i Hāfī eydür: “Tañrı baña ‘itāb kıldı. Eyitdi: ‘Dünyāda kendözüñi çün ⁽⁹⁾ böyle korku ile dutar idüñ? “أَمَّا عَلِمْتَ أَنْ أَكْرَمَ صِفَتِي” Ya‘ni: ‘Bilmedüñ kim kerīmlik benüm ⁽¹⁰⁾ şıfatumdur” didi. Ve daği bir kişi düşinde gördi. Eyitdi: “Tañrı saña ne kıldı?” Bişr-i Hāfī ⁽¹¹⁾ eydür: “Beni yarlıgadı.” Eydür: “كُلُّ مَهْنٍ لَا تَأْتِي” Ya‘ni: ⁽¹²⁾ “Bizüm için yimedigüñ nesneyi yigil ve içmedigüñ içgil.” Ve daği bir kişi daği düşde gördi. Eyitdi: ⁽¹³⁾ “Tañrı Te‘ālā senüñle neyledi?” Bişr-i Hāfī, [Tañrı baña ‘itāb kıldı eyitti]: Eger dünyāda ne kadar kim ‘ömrüñ var benüm için namāzlığusı ⁽¹⁴⁾ üstinde secde eylemege geçürdüñse. Anuñ şükrānesi degül kim saña benüm kullarum göñlinde yer kıaldı mı ⁽¹⁵⁾ ve seni sevdiler [mi?]. Ve yine bir kişi düşinde gördi kim eyitdi: “Yā Bişr, Tañrı senüñle ne işledi?” ⁽¹⁶⁾ Eydür: “Kağan Hağ Te‘ālā gördüm baña didi kim: ‘Merhabā ey Bişr! Gel hoş geldüñ. Ol gün kim ⁽¹⁷⁾ senüñ cānuñı götürdüm. Yiryüzinde baña sinden sevgilürek cān yoğdı” didi.

Nakildür: ⁽¹⁸⁾ Bir gün bir ‘avret Aḥmed-i Ḥanbel[ī]’ye eydür: “Ey müselmānlar imāmı ḥalīfe meş‘alesi ışığına iplik [67b] ⁽¹⁾ egirdüm revā mıdır? Ol iplik bahāsı baña ḥelāl midür?” Aḥmed-i Ḥanbel eydür: “Ol sen ⁽²⁾ eyitgil, ne kişisin kim bunuñ gibi meş‘ele şorarsın?” Ol ‘avret eydür: “Bişr-i Ḥāfī’niñ ⁽³⁾ kız qarındaşıyum.” didi ağladı. Eydür: “Benüm gibi takvā ehli Bişr ḥānedānından ‘aceb ⁽⁴⁾ olmaya.” didi. Aḥmed eydür: “Revā degüldür ol iplik bahāsından yimek. Şaḫın kim şuyun ⁽⁵⁾ bulanuk olmasun. Ve qarındaşuñ Bişr dutğıl.” Kaçan Bişr bir ḥarām ta‘ām bilmedin elin ⁽⁶⁾ şunsa eli kendüye fermān olmazdı. Ve eydürdi kim: “Benüm bir sultānum var, aña göñül ⁽⁷⁾ dirler. Ve ol ḥarāmdan ve benüm nā-zehrüm var kim anuñ destürsuz nesneye şunam.” dirdi. ⁽⁸⁾ Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi ve raḥmeten vāsi‘aten.

(Maṭlab: Zü’nnūn-ı Mısrī Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi)

Ve’l-āhiru minhüm. Ol selāmet ehliniñ cem‘i ⁽⁹⁾ ve ol kıyāmet dirneginiñ şem‘i, ol kim ḥüccetdür. Bu ḥadīşde “الفقر فحری” Ve ol ⁽¹⁰⁾ vaḳtiñ nūrı Zü’nnūn-ı Mısrī Raḫiya’llāhu ‘anhu. Tarīḳāt yolu dervīşlerinden ⁽¹¹⁾ idi. Hemīşe belā ve mihnet yolında idi. Esrār ve tevḥīd içinde añılmağı var idi. ⁽¹²⁾ Riyāzet ve kerāmet anda çoğ idi. Mısr ehliniñ eyreki aña zındīk dirdi. ⁽¹³⁾ Ve ḥalk aña münkir idi. Ve ḥāl bilinmedi. Mādemki dir idi ve kendözin ḥalkdan arıtlı ⁽¹⁴⁾ dutardı. Tā ölmeyince kimse anı bilmedi. Ve anuñ tevbesi sebeb ol idi kim ⁽¹⁵⁾ aña eyitdiler: “Fülān yirde bir kişi var ‘ābiddür.” Zü’nnūn eydür: “Vardur kim anı ziyāret ⁽¹⁶⁾ kılam.” Gördüm kendözin bir ağaçdan aşağıya asmış. Eydür: “Ey baña uyğıl kim t̄a‘at kılam ⁽¹⁷⁾ yohsa seni açlık içinde helāk kıdurvan.” Bunı göricek zārlik birle ağladum. ⁽¹⁸⁾ Çün ‘ābid ağladuğum gördi. Eydür: “Kimdür kim ud az, yazığı çok geldi [68a] ⁽¹⁾ baña zahmet virür.” Böyle dise anuñ ḳatına vardum. Eyitdüm ki: “Ey zāhid, işbu ne ḥāldür kim ⁽²⁾ kendü nefsüñe vurursın?” Eydür: “İşbu ten benümle Tañrı t̄a‘atin kılmaga ḳarār kılmaz. Varup ⁽³⁾ ḥalka ḳarışmak ister.” Zü’nnūn eydür: “Şandum ki müselmānlar ḳanın dökdüñ. Ya kebāyir günāh mı ⁽⁴⁾ kılduñ?” Ol ‘ābid eydür: “Ḳan dökmek ve

kebāyir günāh kılmak aḥī, ḥalk arışmakdan ⁽⁵⁾ olur.” didi. Ve daḥi Zū’nnūn eyitdi: “Vallāhi ki ulu zāhidsin.” Ol zāhid eyitdi: ⁽⁶⁾ “Benden ulu zāhid isterseñ işbu aḡ üstine ık kim göresiz.” didi. Zū’nnūn ⁽⁷⁾ eydür: Ol aḡa ıkıdum bir yigit gördüm şavma‘a içinde oturır ve aşra bir ayaḡı ⁽⁸⁾ urur urdcaḡızlar üşmiş yirler. İlerü vardum selām virdüm. Selāmumı aldı ve ḥālinden ⁽⁹⁾ şordum. Ol yigit eydür: “Bir gün işbu şavma‘ada oturmuş idüm, bir ‘avret ⁽¹⁰⁾ işbu aradan gedı benüm gönlüm aña apıldı ve nefsüm teāzā kıldı kim ardınca varayın. ⁽¹¹⁾ Ayaḡum şavma‘adan aşra ıkıdı bir ün işitdüm. Eydür: ‘Utanmaz mısın otuz yıl ⁽¹²⁾ Tañrı’ya ibā‘det kılmış ikeñ bir ‘avret ařd idesin?’ Bu üni işidicek ol aşraḡı ⁽¹³⁾ ayaḡumı kesdüm, aşra bıraıdum. Uř oturmışvan tā daḥi başıma ne gelesidür bilmezsin. ⁽¹⁴⁾ İmdi biz yazıklı ullar atına neyleyüp geldün? Eger dilerseñ kim Tañrı erenlerinden ⁽¹⁵⁾ bir er göresin işbu aḡ ıkḡıl.” Zū’nnūn eydür: Ol aḡ kim ‘azīm ⁽¹⁶⁾ yüksek idi. Eyitdüm: “Ey zāhid, sebeb ne idi kim bu aḡda durur?” Eydür: Bir kiři ⁽¹⁷⁾ ile baḡş eyledi. Eyitdi kim: “Rızķıñ sebeb[i] azanmaıdır, tā kesb olmayınca rızķ ḥāřıl olmaz.” **[68b]** ⁽¹⁾ didi. Ol zāhid eyitdi: “Benüm üzerüme nezr olsun ki ve Tañrı anuķ olsun ⁽²⁾ ben kendü azancum yimeyem. Tā Tañrı Te‘ālā baña dürişmeksüz rızķ vire.” böyle didi aḡa ıkıdı ⁽³⁾ ‘ibādet meřḡül oldu. Ḥaḡ Te‘ālā aña arular virdi. Anuñ yöresinde uarlar idi. ⁽⁴⁾ Ve aña bal virürler idi. İşbu aḡ ıkıdı, ‘ibādet meřḡül oldu. Zū’nnūn ⁽⁵⁾ bu işler ve bu sözler gönlüme eřer kıldı. Pes bildüm kiři Tañrı’ya tevekkül kılacak, Tañrı anuñ işin ⁽⁶⁾ tamām kıılır imiř ve rencin zāyi‘ kıılmaz imiř. Zū’nnūn yola düşdi. Giderken bir gözsüz uř ⁽⁷⁾ gördi bir aḡac üzere oturmış. Zū’nnūn eydür: “Bu bī-are řu ve ‘alef andan ⁽⁸⁾ bulur ki?” didi. Ol uř ol řā‘at uup yire indi. Burnıyla yer azdı bir altun ⁽⁹⁾ anaḡ ıkardı. İçi olu simsim dānesi ve bir anaḡ daḥi ıkardı içi olu gül şuyı. ⁽¹⁰⁾ Ol simsimden ve gül şuyından yidi girü aḡaca ıkıdı oturdı. Ol anaḡlar ⁽¹¹⁾ ḡayb oldu. Zū’nnūn bir kezden elden virdi. Pes, tevekküli berk ıtdı ve tevbesi ⁽¹²⁾ ḡaḡıat oldu. Andan şonra Mışır’dan ıkıdı bir aḡ menzıl gitdi. aḡan gice oldu ⁽¹³⁾ bir

‘imāret[e] girdi kim yata. Bir küpcük altun cevher buldı. Ol küçüçük ağzında bir tahta ⁽¹⁴⁾ üstinde Allāh adı yazılmış. Zü’nnün yārenleri altun[ı] üleşdiler. O tahtayı kim ⁽¹⁵⁾ Allāh yazılmış idi. Zü’nnün aldı ol gün tā giceye degin öpdı. Ol ad berekātından ⁽¹⁶⁾ anuñ işi şol arayı aradı kim bir gice düş gördi. Eydür: “Yā Zü’nnün, ⁽¹⁷⁾ her birisi altun cevher aldı sen bizüm adumuz alduñ, biz de saña ‘ilm-i hikmet ⁽¹⁸⁾ kapusın açıvirdük.” didi. Pes Zü’nnün girü şehre geldi. Eyitdi: Bir gün **[69a]** ⁽¹⁾ giderdüm. Bir ırmağ katına irdüm bir nice köşk gördüm şu katında indüm tahāret ⁽²⁾ aldum. Nāgāh gözüm ol köşke düş oldı. Küngüresi üzere bir kuş ⁽³⁾ gördüm gāyet görkli idi. Diledüm ki anı şınayam. Eyitdüm: “Ey qaravaş, sen kimüñsin?” didüm. ⁽⁴⁾ Eydür: “Ey Zü’nnün seni ırakda gördüm bildüm ki delüsin. Yakın geldüñ ⁽⁵⁾ bildüm ki ‘ālim degülsün ve çün katıma geldüñ bildüm ki ‘ārif degülsün.” Zü’nnün ⁽⁶⁾ eydür: “Neden bildüñ?” Qaravaş eydür: “Eger ‘akluñ var imişse tahāretsüz yürimezdüñ ⁽⁷⁾ ve eger ‘ālim imişseñ harām[a] bakmaz idüñ ve eger ‘ārif olsañ Tañrı’dan gayrıya senüñ ⁽⁸⁾ olmayadı.” Çün qaravaş [bunları] didi görünmez oldı. Pes ma‘lüm oldı ki ādem degüldi. ⁽⁹⁾ Tañrı’dan bir uyarmaklık idi. Çün anı işidüp kendözüm deñizden yaña bırağdum. ⁽¹⁰⁾ Gördüm bir cemā‘at gemiye girürler ben dañi bile girdüm. Çün birkaç günde deñizde gitdük. ⁽¹¹⁾ Bir bāzergānıñ gemide gevheri yavı vurdı. Gemi kavmın tutdılar bunlar ittifākı ⁽¹²⁾ kıldılar kim: “Gevher işbu kişidedür.” didiler. Zü’nnün incitdiler horlık haşıl oldı. ⁽¹³⁾ Zü’nnün bir kez tuğağın deprettdi. Deñiz yüzünden biñ balık çıkup baş kaldırdı ⁽¹⁴⁾ her biriniñ ağzında bir gevher var idi. Zü’nnün birisiniñ ağzından bir gevheri aldı ⁽¹⁵⁾ ol bāzergān[a] virdi. Gemi halkı çün anı gördiler ayağına düşdiler ve ‘özrler dilediler ve ⁽¹⁶⁾ “Zü’nnün” diyü aña ol sebebden didiler. Zü’nnün demek ya‘ni, “balık issi” demek olur. **[69b]** ⁽¹⁾ Ve anuñ kız kardaşı vardı. Zü’nnün şöhetinde şol kadar ‘ārife olmuş idi ⁽²⁾ kim bir gün bu āyet okıdılar. ¹²⁴“وَأَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْمَنِّ وَالسَّلْوَى” Pes yüzün göge dutdı ⁽³⁾ ve ayağı üzere durdı. Eydür:

¹²⁴Kur’ân-ı Kerîm, Bakara Sûresi, 57. âyet. (Âyetin tamamı şu şekildedir:

“İlahî, Benî İsrâ’îl kavmine menn [ü] selvâ yağdurduñ ⁽⁴⁾ Muḥammed kavmine niçün yağdurmayasın?” Eyitdi: “Vallâhi ayağ üzere oturası degülven ⁽⁵⁾ tâ bize daḥi bal ve bıldırcın yağmayınca.” Şoloḵ sâ‘at ḳapudan ve bacadan menn selvâ ⁽⁶⁾ yağmaya başladı. Zü’nnün’ın kız ḳardaşı aña baḳmadı gitdi. Bilmediler ki ḳanda vardı. ⁽⁷⁾

Nakildür ki: Zü’nnün eydür: Bir gün Şâm ṭağlarında gezerdüm. Bir bölük mübtelâya ⁽⁸⁾ uğradum bir yerde dirilmişler otururlar. Bunlara şordum ki: “Ne sebebdendirildüñüz?” Didiler ⁽⁹⁾ ki: Uş bunda bir ‘âbid var. Yılda bir kez çıkar işbu mübtelâlar üzerine bir nefes bırağur. ⁽¹⁰⁾ Ol nefes bereḳâtında ḳamumuz şifâ bulur. Ve ol zâhid girü şavma‘aya girür. ⁽¹¹⁾ Tâ gelesi yıla degin çıḳmaz.” Çün bu sözi işitdüm şabr ḳıldum. Gördüm bir yigit ⁽¹²⁾ çıḳdı şavma‘adan yüzi şarı, ten aruḳ, gözlerü içre çekilmiş. Şöyle kim ⁽¹³⁾ anuñ heybetinden ṭağlar ditrerdi. Pes bir kez şefâ‘at birle ol ḥalk üzere ⁽¹⁴⁾ baḳdı şoloḵ sâ‘at ḳamusı sağ oldılar. Zâhidi gördüm girü döndükde vardum ⁽¹⁵⁾ etegine yapışdum. Didüm ki: “Zâhir şayruluğa dermân ḳılduñ Tañrı ḥaḳḳıçün bâṭın ⁽¹⁶⁾ şayruluğına daḥi dermân eyle.” didüm. Böyle disem baña baḳdı. Eydür: “Ey Zü’nnün, [70a] ⁽¹⁾ elüñ etegümden gider kim dost ‘azîm yüksekde baḳa durur. Çün seni göre kim elüñ ⁽²⁾ gayruñ eteginde seni ve ol ayruğı birbiriñüze ura ikinüz daḥi helâk olasız.” ⁽³⁾ Çün bını didi şavma‘aya girdi.

Nakildür: Bir gün Ze’nnün’ın yârenleri Ze’nnün’ın ḳatın[a] ⁽⁴⁾ geldiler gördiler kim ağlar. Eyitdiler: “Niçün ağlarsın?” Ze’nnün eydür: “Geçen gice secdeye vardum ⁽⁵⁾ gözümü uyḳu aldı. Pes, Ḥaḳ Te‘âlâ celle celâlühu ve amme nevâlühu velâ ilâhe gayruhu düşümde gördüm. ⁽⁶⁾ Baña eydür: ‘Yâ Ebü’l-feyz, cümle ḥalkı yaratdum on bölük ḳıldum bunlara dünyâyı ‘arz itdüm. ⁽⁷⁾ Ṭoḳuz bölügi dünyâya yüz dutdı bir bölük ḳaldı anı daḥi on bölük eyledüm. Bunlara uçmağı ⁽⁸⁾ ‘arz eyledüm. Ṭoḳuz bölügi uçmağı yüz dutdı bir bölügi ḳaldı. Ol bölügi daḥi on ⁽⁹⁾ bölük [ḳıldum] bunlara

---

(وَظَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَأَنزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّاءَ وَالسَّلْوَى كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ)

şamuyı ‘arz eyledüm. Toğuz bölügi şamudan kórđdı çığdı bir bölük ⁽¹⁰⁾ kaldı ol bir bölük ne dünyāya rağbet kıldı ve ne ahrette uçmağı taleb kıldı ve ne kim ⁽¹¹⁾ şamudan kórđdı. Pes didüm: Benüm temām kullarum bunlardır kim dükelinden fāriğdür. Bunlara ⁽¹²⁾ didüm: ‘Ne dilersiz?’ Bunlar kaması baş kaldurdılar. Eytidiler kim: ‘أَنْتَ تَعْلَمُ مَا تُرِيدُ’ ⁽¹³⁾ Ya‘ni: ‘Sen bilürsin anı kim biz dileriz ne hācetdür söylemek. didiler.’”

Nakildür: ⁽¹⁴⁾ Bir gün bir oğlan Zü‘nnün kätına geldi. Eytidi: Baña atamdan yüz biñ kızıl altın mīraş ⁽¹⁵⁾ degdi. Dilerüm ki anı senüñ dervīşleriñe harc eyleyem. Zü‘nnün eydür: “Bāliğ olduñ mı?” ⁽¹⁶⁾ Eydür: “Olmadum.” Zü‘nnün eydür: “Revā degüldür kim sen malunı harc idesin. ⁽¹⁷⁾ Şabr eylegil tā bāliğ olunca.” Oğlan gitdi bir zamāndan soñra girü geldi. Şeyhi [70b] ⁽¹⁾ elin dutdı tevbe kıldı ol yüz biñ kızıl harc eyledü gitdi. Bir vaqt oldı ⁽²⁾ kim dervīşlere açlık ve kıtlık erdi. Pes oğlan eydür: Dirīğa bunlara yüz biñ ⁽³⁾ kızıl dañi gerek idi kim dervīşler yiyedi. Zü‘nnün işitdi bildi kim ol ⁽⁴⁾ oğlan henüz işiñ haqıqatına irmedükdür. Zü‘nnün ol oğlanı okıdı ⁽⁵⁾ getürtdi. Eytidi: “Varğıl fülān kişiyе, üç akçalık baña fülān otdan virsün.” Oğlan ⁽⁶⁾ vardı getürdi. Zü‘nnün eydür: “Anı al hāvan[a] koyğıl yumşak döggil andan biraz yağı ⁽⁷⁾ üstine koyğıl döğ, tā kim hamīr ola. Andan ol hamīr üç bölük mühr eylegil. Her birisin ⁽⁸⁾ igne ile delgil.” Oğlan eyle kıldı kim şeyhi buyurdı. Andan soñra şeyhi elüne aldı ⁽⁹⁾ birkaç ovdı ovdı üç pāre yākut oldı. Eytidi: Bāzāra ilet gör ne virürler? ⁽¹⁰⁾ Vardı her birisin biñ kızıl dilediler. Zü‘nnün ol yākutları yumşak döğdi, ⁽¹¹⁾ şuya şavurdı. Pes, oğlan[a] eyitdi: “İşbu dervīşler etmek bulmayup aç degüllerdür. ⁽¹²⁾ Velīkin açlığı ihtiyār kılınışlardır.” Kaçan oğlan bu sözi işitdi gönli gözi ⁽¹³⁾ açıldı dünyālık kadrin bilmez oldı.

Nakildür: Zü‘nnün-ı Mışrī eydür: ⁽¹⁴⁾ Otuz yıldur tamām halk kendü irādetleri birle Tañrı yolına da‘vet kıldum. Eyle kim gerekdür ⁽¹⁵⁾ bir kişi geldi. Meger bu sözi didüm: “Kim ahmağdur, ol za‘īf kim kavī birle berāber ⁽¹⁶⁾ olmağ diler.” Meger bu

söz bir pādīšāh oğluna çatı geldi. Eydür: “Bu ne sözdür kim ⁽¹⁷⁾ söylersin?” Eyitdüm: “Tañrı kavīdūr, ādem oğlan za‘īfdür. Tañrı’ya qarşuluk eylemeñ.” [71a] ⁽¹⁾ Bu sözi işitdi beñzi ağardı, tırdı gitdi. Yarındası gine geldi. O yigit ⁽²⁾ eydür: “Ey şeyh, Tañrı yolu nicedür?” Ben eyitdüm: “Tañrı’nıñ iki yolu vardur. Birisi ⁽³⁾ ulu, biri kiçidür. Kiçi yol oldur kim dünyāyı ve ārzūları ve yazuğı terk idesin. ⁽⁴⁾ Ve ulu yol oldur ki, her ki Tañrı’dan artuğı terk eyleye ve gönli hāl[i] kılasın.” İmdi ⁽⁵⁾ böyle didi ise ol yigit eydür: “وَ اللَّهِ لَا آخْتَارُ إِلَّا الطَّرِيقَ الْكَبِيرَ” ⁽⁶⁾ Ya’ni: “Ol Tañrı haqqıçün dilemeyem illā ulu yolu.” Pes, yarındası bir ‘abā geymiş geldi ⁽⁷⁾ ve başına bir peşmīne urmış. Pes işe girdi, abdāllardan oldu.

Nakildür ki: ⁽⁸⁾ Bir kişi Zü’nnün[a] geldi. Eydür: “Borcum ödeyesi nesnem yokdur.” Zü’nnün yirden bir taş ⁽⁹⁾ aldı eline kodi. Ol kişi bāzāra vardı, virdi gördi kim taş elinde ⁽¹⁰⁾ zümürrüd oldu. Dört yüz aqçeye şatdı borcın ödedi.

Nakildür: Bir yigit ⁽¹¹⁾ şūfīlere hemīşe münkir idi. Bir gün kendi yüzügin ol yigide virdi. Eyitdi: “Uş ⁽¹²⁾ bunu bir etmekciye ilet bir altun tutıya koğıl.” Ol yigit ol yüzügi bir etmekciye ⁽¹³⁾ ilette bir aqçeden artuğ almadı. Yigit yüzügi girü getürdi. Zünnün eydür: “Gevher ⁽¹⁴⁾ şatıcı[ya] ilet gör nice diler?” Ol yigit yüzügi gevher şatıcıya getürdi biñ kızıl diledi. ⁽¹⁵⁾ Yigit haberi Zü’nnün[a] getürdi. Zü’nnün eydür: “Yā yigit, senüñ ‘ilmüñ şūfīler hālını ⁽¹⁶⁾ bilmekde şol etmekci yüzügi bildügi gibidür.” didi.

Nakildür: Zü’nnün on yıl tamām ⁽¹⁷⁾ sirke ārzū kıldı ve ol ārzūyı nefsine virmedi. Meger bayram gün oldu. Nefs aña eydür: [71b] ⁽¹⁾ “Nola eger yarın bayramdur bir loğma sirkelü aş viresün.” Zü’nnün eydür: “Eger ey nefis, eger dilerseñ ⁽²⁾ saña sirkelü aş virem. Bu gice baña muvāfaqat kıl tā kim yedi muşhaf iki rek‘at namāz içinde hatm ⁽³⁾ idem.” Nefs aña muvāfaqat kıldı. Yarındası sirkelü aş bişürüp öñine getürdi şundi. ⁽⁴⁾ Bir loğma ala ağzına şoka şunmadı, girü yerinde kodi. Aña eyitdiler: “Ne geldi saña kim bir loğma yimedün” ⁽⁵⁾ Eydür: “İşbu sā‘at nefis baña eyitdi: “On yıllık ārzūya zihī kim erdüm.” didi. Ben eyitdüm: ⁽⁶⁾ “Vallāhi ki seni

ārzūya ırgürmeyem.” Bu hikāyet dirken bir kiři bir çömlek sirkelü aş getürdi. ⁽⁷⁾ Zü’nnün öniñde kodi. Eydür: “Yā Zü’nnün, bil kim beni gönderdiler bir hāmmāl kişiye. Çok zamāndur ⁽⁸⁾ oğlancıklarum ve ben sirkelü aş dilerven elüme akçe girmezdi. Hele dün bayram için ⁽⁹⁾ bişürdük. Bu gice Muştafa’yı düşümde gördüm baña eydür: ‘Dilerseñ yarın kıyāmet ⁽¹⁰⁾ güninde beni göresin, işbu sirkelü aş Zü’nnün öniñe ilet’ ve aña kim di: ‘Muhammed ⁽¹¹⁾ Muştafa şefā‘at eyler.’ Eydür kim: ‘Nefsün birle şulh eylegil, bir iki loğma sirkelü aşdan yigil.’” ⁽¹²⁾ Ol kiři böyle dise Zü’nnün ağladı. Eyitdi kim: “Tañrı Resül’ine mu‘tīven.” didi ⁽¹³⁾ ol aşdan yidi bir iki loğma.

Nakildür: Çün Zü’nnün işi yükseldi ⁽¹⁴⁾ ve kiřiniñ ‘aklı aña ‘aklı işine ermez oldı. Pes, Mışr halkı kamu aña zındıklık ⁽¹⁵⁾ derdiler. Ve hālīfeye anuñ ahvālin bildürdiler. Hālīfe kiři varıbdı, Zü’nnün Bağdād şehrin ⁽¹⁶⁾ getüreler. Çün hālīfe dergāhına erdi. Eydür: İşbu şā‘at müselmānlığı bir qarı ‘avretten ⁽¹⁷⁾ öğrendüm ve cömerdligi bir şakğadan öğrendüm. Eyitdiler: “Ne sebebeden?” Eydür: “Çün hālīfe serāyına erdüm ⁽¹⁸⁾ ol ‘azamet şarāyı gördüm ve hādimleri ve hācıları gördüm göñlüme azacuk korkı [72a] ⁽¹⁾ geldi.” Bir qarıcuk ‘aşā elinde baña bağıdı. Eydür: “Ey Zü’nnün, korkmağıl kim iki kimsesüz[i] ⁽²⁾ bir Tañrı yaratdı. Tañrı dilemeyince kul işlemez.” didi. Andan şakğa gördüm, arı ⁽³⁾ kab ile laţif şu virdi. Pes, yoldaşıma işāret kıldum ki aña bir altun ⁽⁴⁾ virem. Şakğa eydür: “Sen ğarībsin ve dutsaksın cömerdlik degüldür senden ⁽⁵⁾ nesne almak.” Çün hālīfe katına vardum beni zindāna buyurdı. Kırk gün tamām zindānda ⁽⁶⁾ yatdum ve her gün Bışr-i Hāfī kız qarındaşı kendü eliyle egirdügi iplik bahāsından bir kūrşa getürürdi. ⁽⁷⁾ Ol gün ki zindāndan çıkdı kūrşa tamām dururdı. Çün Bışr-i Hāfī’niñ kız qarındaşı ⁽⁸⁾ işitdi kayğulu oldı. Ve eyitdi: “‘Ey Zü’nnün, sen bilürsin ol kūrşa helāl ve minnet⁽⁹⁾süzdür.’ didi. ‘Niçün yimedün?’” Zü’nnün eydür: “‘Tabak arı degüldi, zindāncı elüne döğüp ⁽¹⁰⁾ gelürdi.’” Çün Zü’nnün zindāndan çıkdı hālīfeye götürdiler. Götürürken düşdi ⁽¹¹⁾ alnı yarıldı çok kan ağı, boynına ve tönına

Tańrı fermān birle. Çün Zü'nnün ħalīfeye geldi. ⁽¹²⁾ Ĥalīfe anuñ sözüne cevāb istedi, Zü'nnün cevāb virdi. Ĥalīfeyi ağlamak dutdı ⁽¹³⁾ ve kamu sözlerine ĥayrān oldılar. Ĥalīfe Zü'nnün 'azīz dutdı girü Mısr'a gönderdi. ⁽¹⁴⁾

Nakildür: Zü'nnün'ıñ bir mürīd var idi. Kırk çile çıkardı ve kırk kez vaķfeye tırdı ⁽¹⁵⁾ ve kırk yıl uyumadı. Göñül ĥüclesine bāsbān olmış idi. 'Azīm çok rızā virürdi ⁽¹⁶⁾ ve riyāzet tıtmışdı. Bir gün Zünnün kātına geldi. Eydür: “Ey Zü'nnün bunca kez kim ⁽¹⁷⁾ çile çıkardum ve vaķfeye tırdum riyāzet kıldum, bu dükeli ile dost beni añmaz ⁽¹⁸⁾ ve nażar kılma ve ĥayb 'āleminden bir kapa açılmaz. Bu cümle ibādet kıldum kendözüm ögmeden degüldür. [72b] ⁽¹⁾ Bil ki ĥālümde cevāb eydürem. Bunı söyledüm Ĥaķdan gile kılduğum degül Tańrı kulluğı içindir. ⁽²⁾ Ammā kendü devletsüzligüm dirven andan ötrü söylemezüm kim göñlüm tāt kılma ⁽³⁾ üşenmedi. Belkim andan kōrkarum ki kalan 'ömrüm daĥi eyle ola deyü ve baña bir nażar kılma.’ didi. ⁽⁴⁾ ‘Andan kōrkarum.’ didi. İmdi sen kayğulularıñ tātibisin ve şayrularıñ ĥekīmisin baña dermān ⁽⁵⁾ eylegil.” Zü'nnün eydür: “Var bu gice tōyunca yiyesi yigil ve erteye degin uyu kim ⁽⁶⁾ yatsu namāzın kılmağıl. Ol kim dost saña luţf ile gelmedi[y]se 'itāb birle gele, rahmet nażarı ⁽⁷⁾ ile bakmadı ise ĥışm nażarı ile baķa.” Dervīş vardı tōyınca yidi ve yatsu namāzın kıl[ma]dı ⁽⁸⁾ ve erteye degin uyudu. Düşinde Muĥammed Mustafā'yı gördi. Eyitdi kim: “Dost saña ⁽⁹⁾ selām kılur ve buyurur kim: ‘Muĥanneşdür şol kişi kim bizüm dergāhumuza gele tizcek ⁽¹⁰⁾ uşana, iş dōleklikdedür.’ Ve daĥi Ĥaķ Te'ālā buyurur kim: ‘Kırk yıllık tātatiñ 'ivāzın ⁽¹¹⁾ virem, ne kim ümīdiñ var ise aña irürem ve dilegiñ ne ise aña irürem. Velīkin ⁽¹²⁾ ol müdde'īye ve yalancıya degül. Ey müdde'ī ve yalancı, seni ĥalka bildürmeyem ve rüsvāy kılmayam, ⁽¹³⁾ senüñ Tańruñ olmayam mı? Gerek bizüm 'aşıklarumuz ve müştāklarumuz dergāhumuzdan ⁽¹⁴⁾ tiz gitmeye.’ Pes mürīd uyandı zārı zārı ağladı. Zü'nnün kātına geldi ĥāl ⁽¹⁵⁾ niteligin bildürdi. Ve Zü'nnün bu sözi işitdi eyegüsi üzere yuvalandı ⁽¹⁶⁾ ve zārı zārı ağladı. Su'al eger saña şorşalar: “Nite revā ola? kim

(17) şeyh mürīdüne diye kim: Var namāz kılma.” Cevāb ıdevüz kim velīler tabīblerdür, [73a] (1) her bir renciñ dermānın bilürler. Çün Zü’nnün bildi kim iş açılmağı anda idi, (2) aña eyle buyurdi ammā bilürdi kim namāzı terk idesi degüldür. Pes ʔarīkat (3) içinde nesneler var kim ʔerīʔatde rāst gelmez. Nitekim İbrāhīm oğlunu boğazlamak buyurdi (4) ammā dimedi kim boğazlaya. Bu bir sözdür kim kişi bu menzile ermeyince bu sözi añlayumaz.” didiler. (5)

Nakildür: Zü’nnün eydür: Bir gün bir ‘Arab Ka‘be’yi ʔavāf kılur. Teni aruk, beñzi (6) ʔarı, süñügi arımış. Aña eyitdüm: “Muḥıbb misin?” Eyitdi: “Belī.” “Ḥabībıñ saña yakın mı (7) yoḥsa ırak mı?” Eydür: “Yaқındur.” Eyitdüm: “Saña muvāfıḳ mı yoḥsa muḥālif midür?” Eydür: “Muvāfıḳdur.” didi. (8) Eyitdüm: “Sübḥānallāh, dost saña böyle yaқındur ve muvāfıḳdur sen niçün kim (9) böyle zārılık içindesin?” Ol ‘Arab eydür: “Ey baṭṭāl, bilmedüñ mi kim yaқınlık muvāfıḳlık (10) ‘azāb arturur ve ıraklık ve muḥāliflik ‘azābıñdan.” didi.

Nakildür: Bir vakt Zü’nnün (11) kendü dostlarından bir dosta nāme yazdı ve eyitdi: “Tañrı Te‘ālā seni ve beni bilmezlik (12) perdesiyle örtsün ve ol perde altında ne kim kendüniñ ḥoşnūdlığıdur āşıkāre kılsun. (13) Nice örtülüler vardur kim ḥalk anı eyü bilür ve ol ḥod, Tañrı’nıñ düşmānidur.”

Nakildür: (14) Zü’nnün eydür: Bir kez seferde idüm ve ʔaḥra ṭolu ʔar idi ve bir kāfir etegin başın (15) bürümüş yazı üstinde ʔaru ʔaçardı. Ve Zü’nnün eydür: “Ne dāne ʔaçarsın ʔuşlar bugün (16) nesne yimez ve yilmez.” Ol kāfir eydür: “İşbu dāneler toḥumın yire bırağurvan Tañrı raḥmetin diyüp.” (17) Eyitdüm: “Kişi kim yād ola andan kāfir ola bıraқdığı dānesi Tañrı nite ʔabül kıla?” Kāfir eydür: “Eger kılmazsas [73b] bārī görür mi?” Eyitdüm: “Görür ve bilür.” Kāfir eydür: “Benüm ümīdüm daḥi budur.” Zü’nnün (2) eydür: “Çün ḥacca vardum kāfir anda gördüm āşık gibi Ka‘be’yi ʔavāf kılur.” Baña eydür: “Ey Zü’nnün, (3) gör kim nice ʔabül kıldı ve nice bilişlik virdi ve nice evine kığrıdı.” Anuñ sözi Zü’nnün (4) ʔatı geldi. Eydür: “İlahī bir üç

taruya kırk yıllık kâfiri satun alduñ böyle.” Hâtifden ⁽⁵⁾ âvâz geldi kim: “Hak Te‘âlâ kim dilerse ‘illetsüz kıgırır ve kim dilerse ‘illetsüz sorar. Ey ⁽⁶⁾ Zî’n-nün, sen fâriğ ol kim ¹²⁵” ^{فَعَالٌ لِّمَا يُرِيدُ} Ya‘ni: ‘Ne kim diler işler anuñ ⁽⁷⁾ işi senüñ ‘aqluñ kıyāsuna sığmayısardur.” diyü hâtifden âvâz geldi. Ve dañi ⁽⁸⁾ her vaqt kim namāza turtmak dilese eydürdi: “Ey bārī Hudāyā, senüñ dergāhuña ⁽⁹⁾ kankı ayağ birle gelem ve senüñ kıbleñe kankı göz birle bakam ve senüñ rāzuñı kankı dil birle kim ⁽¹⁰⁾ söyleyem ve senüñ aduñı kankı lügatle söyleyem? Ve saña lāyık nesnem yokdur ve uş māyesüz⁽¹¹⁾likden sermāye idindüm.” dirdi. Namāzda tekbīr bağlardı ve münācāt içinde eydürdi kim: “اللَّهُمَّ لَا تُعَذِّبْنِي بِذِلِّ الْحَبَابِ” ⁽¹²⁾ Ya‘ni: “Ey Çalab’um, baña ħorlık perdesi ardında ‘azāb ⁽¹³⁾ virmegil kim ve dañi cümle perdeleriñ kıtırığı, nefsin görmekdür.” Ve dañi eyitdi: “İlm ve ħikmet ⁽¹⁴⁾ ol mi‘dede kıarār kılmaz ki ta‘ām ile tölmiş ola.” Ve dañi eyitdi kim: “Ki dil ile tevbe ⁽¹⁵⁾ kılsa ve göñül birle yazuqdan girü dönmese yalancılar tevbesidür.” Ve dañi bañtludur ol ⁽¹⁶⁾ kışı kim anuñ göñli hāzır ola ve taşı tama‘dan arınmış ola ve her ne iş kim işleye ⁽¹⁷⁾ kendüden ol işiñ ħisābın añdıra. Ve dañi eyitdi: “Ten sağlığı az yimekdür ve cān sağlığı [74a] ⁽¹⁾ az yazuğ işlemekdür.” Ve dañi eyitdi: “‘Aceb degüldür ol kim bir kışı bir belāya mübtelā ⁽²⁾ ola aña şabr ide. Ammā ‘aceb oldur kim belāya mübtelā ola aña ħoşnūd ola.” Ve dañi eyitdi: ⁽³⁾ “Mü’mınler fesād işledügi altı nesnedendür. Evvel āñiret ‘ameline niyyet za‘īf eylemekden. ⁽⁴⁾ İkinci kendü tenlerin nefis ârzūsuna tıtıya kıomakdandır. Üçinci ecel yakın⁽⁵⁾lığıyla uzak endīşe kılmakdandır. Dördinci ādemīler ħoşnūdlığın Tañrı ħoşnūdlığı ⁽⁶⁾ üzerine bilmekdür. Beşinci kendü nefsi dileğüne uyup peygamber sünnetin ardına kıomakdur. Altıncı ⁽⁷⁾ geçmişleriñ añup müzd ve eylüklerin unıtmaqdur. Bu cümle nesneler mü’mınlere fesāddur.” ⁽⁸⁾ Ve dañi Tañrı Te‘âlâ kıulını ki ‘azīz kılduğunuñ nişānı oldur kim gözi öñine perde kıılır.

¹²⁵ Kur’ân-ı Kerīm, Hûd Sûresi, 107. âyet. (Âyetin tamamı şu şekildedir:

(خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ إِنَّ رَبَّكَ فَعَالٌ لِّمَا يُرِيدُ)

Nefs horluğun ⁽⁹⁾ bilmez kendüyi ulu şanur. Ve daği eyitdi: “Ḥaḳīḳat ‘ārif oldur kim ⁽¹⁰⁾ Tañrı anı seve çün Tañrı anı sevicek sözi dilinde revān olur ve anuñ nazarı Ḥaḳ nazarı olur ve anuñ ⁽¹¹⁾ gözinden bulaşmasın giderür. Ve daği peygamber ‘aleyhi’s-selām bu ḥadīṣ Tañrı’dan rivāyet ⁽¹²⁾ kılar kim Tañrı Te‘ālā eydür: إِذَا أَحْبَبْتُ عَبْدًا كُنْتُ لِيَدِهِ: “Ya‘ni: ‘Kaçan ⁽¹³⁾ bir kulum sevsem ben anuñ kulağı olurum benümle işidür ve gözi olurum benümle görür ⁽¹⁴⁾ ve eli olurum benümle dutar.” Ve daği eyitdi: “Zāhid aḥretde pādişāhdur, ‘ārifler ⁽¹⁵⁾ zāhidleriñ pādişāhıdur. ‘Ālimleriñ tevbesi yazuḳdandır ve ḥāşlarıñ tevbesi ⁽¹⁶⁾ ġāfillikdendir. Ya‘ni: ‘Tañrı’dan ġāfil olmaḳdur. Puḫl oldur kim Tañrı yolu bilmez ⁽¹⁷⁾ ve öğrenmez.” Yūsuf Ḥüseyn eydür: “Ey şeyḫ, baña bir vaşıyyet eyle.” Eydür: “Tañrı ile yār olğıl [74b] ⁽¹⁾ ve nefsiñ ile düşman olğıl.” Aña eyitdiler: “Şūf[i]ler kimlerdür?” Eydür: “Anlardur kim Tañrı Te‘ālā ⁽²⁾ kamu nesne üzerine üründilediler. Tañrı daği şūfileri daği kamu ḫaḳ üzerine üründiledi.” ⁽³⁾ didi.

Nakildür: Çün Zü’nnūn ölüm şayruluḡuna düşdi. Aña eyitdiler: “Ne ārzūñ ⁽⁴⁾ var?” Eydür: “Oldur ölmekden öñdin Tañrı bilem bir göz yumup açmaḳ kadarınca daği olusar ⁽⁵⁾ ol baña yeter.” didi. Ol ḫālinde işbu iki beyt okıdı. Beyt

”الخوف امر ضنى

⁽⁶⁾ والشوق اخرقنى

والحب قتلنى

والله احيانى“

⁽⁷⁾ Tañrı korkusu sökel kıldı beni

Tañrı ārzūsı göyündürdi teni

Tañrı sevgüsü öldürdi cānı

⁽⁸⁾ Allāh diri kıldı anı

Andan sonra bir gün Zü'nnün'ın ögi gitdi girü geldi. ⁽⁹⁾ Yūsuf Hüseyn aña eyitdi: “Baña bir ögüt virgil.” Zü'nnün eydür: “Şol kişilerle oturgıl, ⁽¹⁰⁾ anlarıñ dīzārı saña Tañrı ańdura ve seni hayra kılavuzlaya.” Zü'nnün-ı Mısrī nez' ⁽¹¹⁾ hālinde idi. Eyitdiler: “Vaşıyyet eylegil. Eyitdi: “Beni meşgūl eylemeñ kim şimdi ⁽¹²⁾ Tañrı'nıñ eyülikleri içinde ġarķ olmuşvan.” Pes böyle dise cānın ısmarladı. O gice kim ⁽¹³⁾ dünyādan gitdi. Tamām yitmiş kişi peygamberi düşinde gördiler. Eydürdi: Tañrınıñ ⁽¹⁴⁾ dost[ı] Zü'nnün Tañrı koñşuluğuna geldi, uş ben aña karşı geldüm. Kaçan Zü'nnün ⁽¹⁵⁾ öldi gördiler kim elini üzerinde yaşıł haţı ile yazılmış kim: “هَذَا جَبِيْبُ اللَّهِ وَ فِي” ⁽¹⁶⁾ Ya'ni: “İşbu Tañrı'nıñ dostıdur Tañrı sevgisi beni öldürdi.” ⁽¹⁷⁾ Kaçan anuñ cenāzesin getürdiler, giderken müezzın bañ virürken bu kelimeye geldi: **[75a]** “أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ” ⁽¹⁾ dir idi. Zü'nnün ⁽²⁾ cenāzesi üstinden şehādet barmağın götürdi. Şöyle kim kefen yukarı kıldıkd[a] ⁽³⁾ ādemiler görüp feryād kıldılar. Eyitdiler: “Meger bu diridür.” didiler. Cenāzeyi yire kodular kefen ⁽⁴⁾ açdılar gördiler ölüdür ve barmağı açıkdur. Dürişdiler yumamadılar. Pes ⁽⁵⁾ tevbe kıldılar vazgeçdiler. Ve ol gün ‘azīm ıssı idi. Havāda kuşlar kanadlar açup ⁽⁶⁾ anuñ cenāzesi üzere gölge kıldılar. Ol hālāyık anı gördi üstinde çok ⁽⁷⁾ ağlaşdılar vaşfa şıgmaz. Raħmetu'llāhi ‘aleyhi ve raħmeten vāsı'aten.

(Bāyezīd-i Beştāmī Kıddise sırruhu)

Ve'l-āhiru minhüm. ⁽⁸⁾ Ol ‘arifleriñ sultānı, muħaķķıklarıñ bürhānı ve ol kim anuñ göñlüydi. ⁽⁹⁾ Tañrı yolunıñ maķāmı, ol velīleriñ ulusı, ol Ebū Yezīd-i Beştāmī Rażiya'llāhu anhu. ⁽¹⁰⁾ Kıamu ‘ālimler ve meşāyihleriñ tabībidür ve anuñ kerāmetiniñ ve sözleriniñ ve hālleriniñ ⁽¹¹⁾ nihāyet[i] yokdur. Sırrlar ve haķīķat ‘ālem içinde ince nazarı vardı. Hemīşe Tañrı ⁽¹²⁾ yakınlık ve heybet maķāmında тұrmış idi. Ve anuñ sözleri ‘azīm yükse[k]dür. Meger ⁽¹³⁾ Cüneyd Rażiya'llāhu ‘anhu eyitdi: “Bāyezīd bizüm aramızda Cebrā'il gibidür. Ve anuñ ⁽¹⁴⁾ dedesi kāfir idi ve atası sultān ulularından idi ve anuñ velīligi anası karnından ⁽¹⁵⁾ bile bilürdi.” Şöyle kim anası

eyitdi: “Ol vaqt kim bir Һarām loqma qoysam qarnumda bilünürdi. ⁽¹⁶⁾ Tā ol loqmayı yirine qomayınca qarār qılmazduñ.”

Nakildür: Bāyezīd[i] anası mekteb[e] virdi ⁽¹⁷⁾ tā kim Qur’ān ögrene. Pes Loqman sūresin oqurken bu āyeti oqudı kim Һaḫ Te’ālā [75b] ⁽¹⁾ eydür: ¹²⁶ “أَنْ اشْكُرُوا لِي وَلِوَالِدَيْكَ” Ya’ni Tañrı Te’ālā eydür: “Qulluğı baña ⁽²⁾ qıluñ ve daḫi atañuza ve anañuza qıluñ.” didi. Qaçan üstāz bu āyetiñ ma’nāsını Bāyezīd[a] bildürdi. ⁽³⁾ Çün Bāyezīd an[ı] işitdi göñline ol ma’nā qār kıldı. Muşḫafın aşığa ⁽⁴⁾ qodı üstāzından destūr diledi eve geldi. Anası eyitdi: “Ey Tayfūr yavrusı ⁽⁵⁾ nite oldı kim eve geldüñ?” Bāyezīd eydür: “Bir āyet oqıdum, Һaḫ Te’ālā buyurur kim: ‘Qulluğı ⁽⁶⁾ baña qıluñ ve daḫi ataya anaya qıluñ.’ İmdi ben iki qulluğa iremezüm. Bārī Tañrı’dan ⁽⁷⁾ dile bir kezden senüñ olayum.” Anası eydür: “Ey oğul, seni külli Tañrı qulluğuna qodum ⁽⁸⁾ ve benüm Һaḫqum saña helāl kıldum. Vargıl Tañrı’nıñ olğıl.” Pes, Bāyezīd-i Beştāmī ⁽⁹⁾ şehrinden gitdi. Tamām otuz yıl beriyyede Şām elinde yüridi. Çok riyāzet ve uyqusuz ⁽¹⁰⁾ ve açlık geçdi. Yüz on üç evliyā[ya] qulluq kıldı. Qamusundan fāyide dutdı ve biri ⁽¹¹⁾ Ca’fer-i Şādık Raḫmetu’llāhi ‘aleyhi idi. Bāyezīd, Şādık öñinde oturup nesne oqur idi. ⁽¹²⁾ Şādık eydür: “Ey Bāyezīd, tır şol derecedeki kitāb aşığa indür.” Bāyezīd eydür kim: ⁽¹³⁾ “Derece qandadır?” Şādık eydür: “Bunca zamāndur bunda gelürsin nesne oqursın ⁽¹⁴⁾ dereceyi görmez misin?” [Bāyezīd eydür]: “Baña düşer mi ki öñdeñ başum qalduram baqam, teferrüce gelmedüm ki ⁽¹⁵⁾ derece gözedem.” Şādık eydür: “Çün böylesin girü Beştām şehrine var. Ğayrı ⁽¹⁶⁾ senüñ işüñ tamām olmış.” didi.

Nakildür ki: Bāyezīd’e eyitdiler: Fülān yirde ⁽¹⁷⁾ bir pīr-[i] ‘azīz kişi vardur. Bāyezīd vardı kim anı göre. Çün qatına vardı gördi kim ensidi. [76a] ⁽¹⁾ Aḫmed’e eydür: “İşbu müsāfirlik ve bu ‘ālemi gezmek niceye degin?” Aḫmed eydür: “Şu bir yirde ⁽²⁾

¹²⁶ Kur’ān-ı Kerīm, Lokman Sūresi, 14. āyet. (Āyetin tamamı şu şekildedir:

(وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهَذَا عَلَىٰ وَهْنٍ وَفَصَّالَهُ فِي غَامِغِينَ أَنْ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ)

turaçak tağayyür olur.” Bāyezīd eydür: “كُنْ بَحْرًا تَغِيرُهُ” Ya‘ni: “Deñiz olgıl kim ⁽³⁾ deñiz tağayyür olmaz.” Pes Bāyezīd söze meşğul oldı, ‘azīm yüksek sözler didi. ⁽⁴⁾ Aḥmed eydür: “Ey şeyḥ, sözi biraz aşağa eylegil añlayu bilüz.” Bāyezīd sözi aşağı ⁽⁵⁾ eyledi andan añlayu bildiler. Çün Bāyezīd sözi kesdi. Aḥmed eydür: “Ey şeyḥ, iblīs ⁽⁶⁾ gördüm senüñ kūyuñ ortasında asılmış.” Bāyezīd eydür: “Ol bizüm ile ıavl eyledi. ⁽⁷⁾ Hergiz Beştām yöresine varmaya uğurlayın varmış bir kūya vesvese kılmış. ⁽⁸⁾ Uğrınıñ ḥaqqı oldur kim pādīşāḥ ḥazretinde aşıla.” Meger Bāyezīd şordılar kim: “Senüñ ⁽⁹⁾ ıatında cemā‘at görüriz, ‘avret[e] beñzerler anlar kimlerdür?” Eydür: “Bunlar firiştehlerdür. Gelüp ⁽¹⁰⁾ ‘ilimden nesne şorarlar, bunlara cevāb virürüm.”

Nakildür: Bir kāfir var idi Bāyezīd zamānında kim ⁽¹¹⁾ eyitdiler: “Gel müselmān ol.” Eydür: “Eger müselmānlık Bāyezīd’iñ işledigi gibi ise benüm yoǵdur ⁽¹²⁾ ve eger siz gibi ise müselmānlıǵa ārzüm yoǵdur.”

Nakildür: Bir gün Sa‘īd Bāyezīd’iñ ⁽¹³⁾ ziyāretine geldi, diledi kim şınaya. İşāret itdi kim bizüm bir mürīdümüz var, aña “Rā‘ī”⁽¹⁴⁾ dirler. Anuñ ıatına var kim ve velīlik berātın biz aña virdük. Çün Sa‘īd, Rā‘ī ⁽¹⁵⁾ ıatına geldi gördi kim bir şahrā içinde namāz kılar, koyunlar otlar ve kırt güder. Kaçan ⁽¹⁶⁾ Rā‘ī namāzdan fāriğ oldı, Sa‘īd’e eyitdi: “Ne dilersin?” Sa‘īd eydür: “Issı etmek ⁽¹⁷⁾ ve yaş üzüm.” Derḥāl izārı içinde ıssı etmek çıkardı. Ve bir ağacı var idi, [76b] ⁽¹⁾ iki pāre eyledi. Birin kendü öñine dikdi ve birin Sa‘īd öñine dikdi. Şoloǵ sā‘at ⁽²⁾ Rā‘ī öñinde ağaç aǵ üzüm virdi. Sa‘īd öñindeki kara üzüm virdi. Sa‘īd şordı: ⁽³⁾ “Niçün bu kara, ol ağ oldı?” Anuñıçün ben iḥlās birle diledüm, sen münkerlik ve şınamaǵ ⁽⁴⁾ birle diledüñ. Çün Rā‘ī Sa‘īd’e bir kilīm virdi. Eyitdi: “İş bunı şaklaǵıl.” Kaçan Sa‘īd ⁽⁵⁾ ḥacca vardı, ‘Arafāt taǵında bir yerde kilīm ıodı, vardı tavāf kıldı. Girü vardı ⁽⁶⁾ yerinde bulmadı. Çün Beştām’a geldi kilīm Rā‘ī ıatında buldı.

Nakildür: Bir gün ⁽⁷⁾ Bāyezīd ayağın uzatdı, bir mürīd daği ayağın uzatdı. Bāyezīd girü ayağın dürdi. ⁽⁸⁾ Mürīde eyitdi: “Sen daği dürgil.” Dürmedi, tā ‘ömri şoñuna degin şöyle kaldı. Pes, erenler ayağı ⁽⁹⁾ uzatduğı ayruk halk işine beñzemez.

Nakildür: Bir münkir kişi geldi ırakdan ⁽¹⁰⁾ Bāyezīd şınayu ve tarikatden bir mes’ele şordı. Eyitdi: “İşbu mes’eleyi bize keşf idiver.” ⁽¹¹⁾ Bāyezīd anuñ münkirligin bildi. Pes eyitdi: “Fülān tağda bir mağāra var, ol mağārada ⁽¹²⁾ bir hücre var, ol hücrede bizüm dostlarımızdan bir kişi var. Bu mes’eleyi aña şorgıl.” ⁽¹³⁾ Ol kişi ol mağāraya vardı içerü girdi. Ol hücre içine ayağın başdı ⁽¹⁴⁾ gördi bir ejdehā yatar. İki gözi iki meş’ale gibi ağısın şaça тұrur. Ol kişi ⁽¹⁵⁾ anı gördi ‘aql başından gitdi, kórğudan kendüsin taşra bıraktı. Bir başmağ hücre ⁽¹⁶⁾ içinde kaldı girüp almadı. Yalın ayağ şeyh katına geldi, ayağına düşdi ve tevbe ⁽¹⁷⁾ kıldı. Pes şeyh eyitdi: “Sübḥānallāh, sen bir maḥlūk heybetinden şöyle olduñ [77a] ⁽¹⁾ başmağıñ şaklayumaduñ. Pes Ḥālīk heybetinden keşf nite şaklayaduñ? İnkār ile geldüñ ⁽²⁾ fülān sözi keşf idiviresün.” diyü didi. Bāyezīd şordılar: “Şeyhüñ kimdür?” Eyitdi ⁽³⁾ eydür: “Bir qarı ‘avretdür.” Şöyle kim yakınlık baña ḥāşıl olmış idi kim arayı kıl şıgmazdı. ⁽⁴⁾ Bī-ḥod bir yazıda giderdüm. Gördüm bir qarı ‘avret bir tağarcuğ un öñinde baña eydür kim: ⁽⁵⁾ “İşbu unı getir arқаma ur.” Şöyle olmuş idüm. Elüm tağarcuğa taқdum қaldırmağa тақatüm ⁽⁶⁾ yoğdı. Bir arslan işāret kıldum, ol un arқasına urdı. Andan ol қarıya ⁽⁷⁾ eyitdüm: “Şehre varıcaқ kim gördüm, dirsın maқşūdum ol ki beni bildi mi?” Eydür: “Bir ra’nāyı ⁽⁸⁾ ve bir zālīm gördüm diyem.” Bāyezīd eydür: “Hāy qarı ne dirsın, işbu arslanı Tañrı ⁽⁹⁾ saña қulluқ içün mi yaratdı?” Eydür: “Yok.” Eydür: “Tañrı қulluқ buyurmaduğına sen қulluқ ⁽¹⁰⁾ buyurursın. Yā zālīm nice olur?” Bāyezīd eydür: “Haқ eydürsın.” Eydür: “Bu қamu zulmı ⁽¹¹⁾ işledüñ dilegüñ budur ki şehre varam dimegi. Bāyezīd’e arslan muṭī’ imiş. Pes ⁽¹²⁾ bu ra’nālīk degül mi?” Bāyezīd eydür: “Ne kim dirseñ haқdur. Pes tevbe kıldum yüksek ⁽¹³⁾ lükden aşığa indüm. Ol söz baña yavlaқ eşer kıldı. Andan şoñra bir nişān veyā bir kerāmet ⁽¹⁴⁾ vāķi’ olsa bir şarı nūr

virürdi. Anuñ içinde yazılmış yaşıllı hatı ile ⁽¹⁵⁾ Lāilāhe illallāh Muḥammedü'r-Resūlullāh, Nūḥ Neciyyullāh, İbrāhīm Ḥalīlullāh, Mūsā Kelīmullāh, ⁽¹⁶⁾ 'İsā Rūḥullāh. Bu beş şanukluğla bilürdüm ki bu kerāmet ḥaḳdur andan ⁽¹⁷⁾ ḥaḳ eydürdüm.” Ahmed Ḥazreviyye eydür: “Tañrı düşümde gördüm.” Eyitdüm: “Cümle ḥaḳ [77b] ⁽¹⁾ sizden diler ve Bāyezīd bizden diler.”

Nakildür ki: Ebū Tūrāb-ı Naḥşī ve Şaḳīḳ-i Belḥī ⁽²⁾ Bāyezīd ḳatına geldiler. Bāyezīd bunlarıñ öñine ṭa'ām ḳodı. Şeyḥiñ bir mürīd var idi, ⁽³⁾ ayağın ṭurup ḳulluḳ ider idi. Ebū Tūrāb eydür: “Gel bizümle ṭa'ām yi, aylıḳ müzd al.” ⁽⁴⁾ Ol kişi eydür: “Oruçvan.” Bāyezīd eydür: “Ḳovuñ anı kim Ḥaḳ dergāhından sürülmüşdür.” ⁽⁵⁾ Bir zamāndan soñra ol mürīd uğrılıḳ idi, iki elin kesdiler.

Nakildür: Bāyezīd eydür: “Kişi ⁽⁶⁾ var kim beni görmege gelür, la'net ḳazanup gider.” Eyitdiler: “Nite?” Bāyezīd eydür: “Şöyle kim ⁽⁷⁾ bir kişi baña gelür ve baña bir ḥāl ḡālib olmuş olur. Ben kendü ḥālümnden gitmiş olurvan. ⁽⁸⁾ Ol kişi beni añlamaz ve ḡıybetüm söyler ol sebebdan la'net olur. Ve bir kişi ol vaḳtın ⁽⁹⁾ gele baña ḥāl ḡālib olmuş ola beni ma'zūr dutar. Girü gide edep şaḳlaya, ol edep ⁽¹⁰⁾ berekātında raḥmet bula.” Ve daḥi eyitdi: “Ben dilerüm ki ḳıyāmet tiz ḳopa. Tā kim ḳadurum ṭamu ⁽¹¹⁾ ḳırañında dutam oturam. Ṭamu beni göre söyüne ben ḥaḳ rāḥat ve raḥmet olam.” didi. ⁽¹²⁾

Nakildür: Ḥātem-i Aşamm Bāyezīd'e eydür: “Sen şākirdlerüne eydürmüşsin kim; ⁽¹³⁾ ‘Sizlerden ḳanḳıñuz yarın ḳıyāmet güninde bir günāhluyı uçmağ[a] iledüp yirine ṭamuya ⁽¹⁴⁾ girmeyesiz, benüm mürīdüm degülsiz.’ dir imişsiz.” didi. Bāyezīd eydür: “Şimdi daḥi ⁽¹⁵⁾ dirven, benüm mürīdüm oldur ki ṭamu ḳırañında otura ve her kişi kim ṭamuya ⁽¹⁶⁾ götüreler illā uçmağ vara kendü anuñ yirine ṭamuya vara.” Ḥātem-i Aşamm eydür: “Ḥaḳ Te'ālā ⁽¹⁷⁾ bu fazlı saña virmişdür. Ḥaḳ Tañrı'ya niçün ḳıgırmazsın?” Eydür: “Ol kişiyi Tañrı yarlıgamışdur.” Bāyezīd [78a] ⁽¹⁾ öksirdi,

kıbleye karşı tükürdi. Derhâl Bâyezîd girü döndi. Eger anuñ bu yolda qarârı ⁽²⁾ var imişse şerî'at hılâfınca iş işlemeyedi.

Nakıldür: Bâyezîd Ka'be seferin kıldı. ⁽³⁾ Arada on iki yıl geçdi. Şöyle kim yol üzere mihrâb kılur seccâde bıraķup ⁽⁴⁾ namâz kılurdu. Ve eydürdi kim: Bu dünyâ pâdişâh kâpusı degüldür segirdivireler. ⁽⁵⁾ Tamâm on iki yılda Ka'be'ye vardı, Medîne'ye varmadı. Eyitdi: Edeb degül bir seferde iki ⁽⁶⁾ ev ziyâret etmek. Ka'be'yi ziyâret kıldı girü döndi. Gelesi yıl beriyye başında bir ihrâm ⁽⁷⁾ bağlandı, peygamberi ziyâret kılmak için. Pes, Medîne'ye gelürken yolda bir şehre uğradı. ⁽⁸⁾ Çok hâlâyık Bâyezîd'a uydılar. Bâyezîd eydür: "Uş bunlar nedür, ne isterler?" Eyitdiler: "Senüñ ⁽⁹⁾ şöhetüñ isterler." Bâyezîd eydür: "İlahî, beni bu halkıñ dilinden gizle, delü kılğıl." Pes ⁽¹⁰⁾ Bâyezîd diledi kim bunları kendüden ürküde ve elleründen kırtula. Pes eyitdi kim: ¹²⁷ "إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي" ⁽¹¹⁾ Ya'ni, Bâyezîd eydür Tañrı dilinden: "Tañrıyam ⁽¹²⁾ benden artuķ Tañrı yoķdur baña ıpauñ." Kaķan bu sözi işitdiler. Eyitdiler: "Bu er delüymiş." ⁽¹³⁾ didiler ıpğılup gitdiler. Bâyezîd yola girdi kim giderken yol üzere bir âdem başı ⁽¹⁴⁾ buldı. Üstinde yazılmış kim: ¹²⁸ "صُمُّ بَكْمُ عُمَى فَهَمْ لَا" Bâyezîd na're urdı, ⁽¹⁵⁾ ol baş götürdi. Eydür: "İşbu baş şüfî başına beñzer kim haķķıñ 'azamet[i] içinde belürsiz ⁽¹⁶⁾ olmış. Ne kulağı var kim, *lem yezel*/hiṭābın işide ve ne gözi var ki *lā yezāl* cemālin ⁽¹⁷⁾ göre ve ne dili var kim anuñ ululuğını aña ve seña' kıla ve ne 'aql var kim anuñ ma'rifetin bile. [78b] ⁽¹⁾ Pes bu âyet anuñ şānında gelmişdür." Zünnūn-ı Mışrı'niñ bir mürīdi var idi. ⁽²⁾ Bâyezîd'e varıbdı eyitdi: "Vargıl aña digil kim: 'Ey Bâyezîd, kâfile geçdi ve menzile irdi. ⁽³⁾ Sen dün dalup uyursın ve rāḥat olursın." Mürīd ol sözi Bâyezîd[e] didi. ⁽⁴⁾ Bâyezîd eydür: "Vargıl aña digil, tamām oldur ki dün dalup yatmış bula. ıpāla kâfileden ⁽⁵⁾ menzil öñe

¹²⁷ Kur'ân-ı Kerîm, Tâhâ Sûresi, 14 âyet. (Âyetin tamamı şu şekildedir: (إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي)

¹²⁸ Kur'ân-ı Kerîm, Bakara Sûresi, 171. âyet. (Âyetin tamamı şu şekildedir: وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذِي يَنْعِقُ بِمَا لَا يَسْمَعُ إِلَّا (دُعَاءً وَنِدَاءً) صُمُّ بَكْمُ عُمَى فَهَمْ لَا يَهْتَفُونَ

ermiş ola.” Çün bu sözi Zünnün[a] didiler ağladı ve eyitdi: ⁽⁶⁾ “Mübārek olsun ol mertebe aña kim benüm maķāmum ol dereceye irmedi.” didi.

Nakıldür: ⁽⁷⁾ Bāyezīd’un bir devesi var idi. Kendü azuğın ve yārenleri azuğın aña yükletmiş ⁽⁸⁾ idi. Bir kişi eyitdi: “Bu bī-çāre devecüğe yüki çok yükletmişler. Zihī zulm kim ⁽⁹⁾ buña etmişler.” didi. Bāyezīd bu sözi ol erden bir kaç kez işitdi. Pes eyitdi: ⁽¹⁰⁾ “Ey yigit, yük götüren deve degül. Bir bak aḥī, deve arķasına gör hiç deger mi?” Pes ⁽¹¹⁾ yigit egilüp bakdı gördi [yük] deve arķasından bir qarış yukarı durur, deve anuñ ⁽¹²⁾ ağırlığından hiç haberi yok. Pes ol yigit eyitdi: “Sübḥānallāh, bu ne ‘aceb ⁽¹³⁾ işdür?” Bāyezīd eydür: “Eger ḥālümüñ ḥaķīkatın sizden gizlemezssem siziñ kurşağıñuza ⁽¹⁴⁾ şıgmaz. Pes sizüñle nitmek gerek?” didi. Kaçan Medīne’ye vardı, peygamber türbesin ⁽¹⁵⁾ ziyāret kıldı. Emr geldi kim: “Girü anuñ katına var.” Bir cemā’atle Beştām’a yüz dutdı ⁽¹⁶⁾ haber şehre geldi. Bāyezīd şehre gelür diyü Bāyezīd’a qarşı çıkdılar tekellüf etmege meşgöl ⁽¹⁷⁾ oldılar. Bāyezīd yañında bir beksimāt çıkardı yimege başladı. Ve ol gün Ramazān [79a] ⁽¹⁾ günleri idi. Ol ḥalāyık anı gördiler yüz döndürüp girü döndiler. Bāyezīd eydür kim: ⁽²⁾ “Gördüñüz mi şerī’atıñ bir meselesi ile bunlarıñ gönlin bağladum, benden yüz dönderdiler.” ⁽³⁾ Pes şabr kıldı tā kim gice oldı Beştām gördi ve anası evine geldi. Kulağın ⁽⁴⁾ kapuya urdı, işitdi kim anası du‘ā kıılır. Eydür: “İlahī şol bizüm ‘azīzimüz hoş ⁽⁵⁾ dutgıl ve pīrler gönlinde aña yer virgil ve görkli ḥāl rūzı kılgıl.” Çün Bāyezīd anası ⁽⁶⁾ āvāzın işitdi, ağladı ve kapu kaçdı. Anası eydür: “Kim dürür?” didi. Bāyezīd eydür: “Senüñ ⁽⁷⁾ ğarībüñdür.” didi. Anası ağlayu ağlayu kapu açdı. Eydür: “Ey Tayfūr yavrusı seni ⁽⁸⁾ añup ağlamakdan gözüm çöngeldi ve senün kayğußıñdan bilüm büküldi.” didi.

Nakıldür: ⁽⁹⁾ Bāyezīd eydür: “Ol nesne kim ben anı kamu nesneniñ soñı şanurdum, ol ḥod kamu ḥayrıñ ⁽¹⁰⁾ öni imiş.” Eyitdiler: “Ol ne nesnedür?” Eydür: “Ana hoşnudlığı şol kadar riyāzet ve ‘ibādet ⁽¹¹⁾ içinde ana hoşnudlığın bildüm. Bir gice anam benden şu diledi. Meger bardakda şu yoğdı ⁽¹²⁾ señekde daḥi bulmadum. Pes ırmağa vardum

bardağı tıdurdum. Ben gelince anam uyumış ⁽¹³⁾ elümde dutup durdum. Tā kim uyandı bardak elümde tıñmıř aldı içdi ve baña du‘ā kıldı ⁽¹⁴⁾ ol du‘ā berekātında bu mertebeye irdüm.”

Nakildür kim: Bāyezīd bir mescid kapusına geldi. Bir sā‘at ⁽¹⁵⁾ tırdı zārı zārı ağıladı. Aña şordılar kim: “Ne hāldür?” Eydür: “Kendözümü ⁽¹⁶⁾ şol hayz ‘avret gibi görürven. Arılık görkli kişi mescide lāyık ola.” didi. ⁽¹⁷⁾

Nakildür ki: Bāyezīd bir kez řařd eyledi kim Ka‘be’ye gide. Çün şehirden çıkıdı dıñp [79b] ⁽¹⁾ girü geldi. Eytidiler: “Nite oldı kim girü dıñdıñ?” Eydür: “Çün yola girdüm bir zengī ⁽²⁾ kılıçdur. Tevbe usuma geldi.” Eydür: “Girü dıñ yohsa işbu sā‘at keser.” Ve daři ⁽³⁾ eyitdi kim: “تَرَكَتَ اللَّهُ بِسْطَامَ وَقَصَدَتِ الْبَيْتَ الْحَرَامَ” Ya‘ni: “Tañrı Bestām ⁽⁴⁾ şehrinde kıovduñ Ka‘be’ye řařd eyledüñ.” Çün Bāyezīd’iñ sözi zāhir ehliniñ kıurşağın ⁽⁵⁾ şığmaz oldı. Yedi kez Bāyezīd şehirden sürüp kııkardılar. Bāyezīd didi: ⁽⁶⁾ “Beni şehirden niçün sürersiz?” Eytidiler: “Yüzsiz.” Eydür: “Zihī siz yüzsüzsiz kim ⁽⁷⁾ Bāyezīd şehirden süresiz.” didi.

Nakildür: Bir gün Bāyezīd hālvet idi. Eytidi: “سُبْحَانِي مَا اعْظَمَ شَانِي” ⁽⁸⁾ Ya‘ni: “Ne uludur benüm işüm arılık ve ‘ayıbsızlık ⁽⁹⁾ baña lāyıkdur.” Çün Bāyezīd girü kendüye geldi. Eytidiler: “Yā şeyh, iş bunuñ gibi sözi.” didi. ⁽¹⁰⁾ Bāyezīd eydür: “Tañrı sizden da‘vā kılsun ve Bāyezīd da‘vācı olsun. Daři bir ulu sözi ⁽¹¹⁾ dirsem beni pāre pāre kılmazsuñuz.” Çün Bāyezīd böyle didi birer bıçak mürīdleri ⁽¹²⁾ ellerine virdi. Bāyezīd bir gün ol sözi gine didi. Pes mürīdler birbirin hāmler kııldılar ⁽¹³⁾ şeyh depeleyeler. Çün kapusına geldiler göreler anı bıçağıla pāreleyeler. Bāyezīd’iñ gövdesi ⁽¹⁴⁾ bu idi kim eviñ içi tıptıolu olmış idi. Mürīdler divārı delüp Bāyezīd’i ararlardı. ⁽¹⁵⁾ Bıçak zahmı belürmedi. Çün bir sā‘at geçdi ol sā‘at ve ol şüret şeyhden ⁽¹⁶⁾ götürüldi. Bāyezīd görüñdi bir kıuş kıadarınca mihrāb içinde oturmış, mürīdler gördiler, ⁽¹⁷⁾ hālī idi. Vardılar. şeyh eydür: Bāyezīd iş budur ki evvel gördiğüñüz Bāyezīd degüldi. [80a] “تَزَهُ الْجِبَالُ عَلَى لِسَانِ عِيْدِهِ” ⁽¹⁾ Ya‘ni: “Tañrı Te‘ālā kıulı Bāyezīd dili

birle kendözin ögdi.”⁽²⁾ Eger biregü eydürse kim: “Nite ola ki anuñ gövdesi şöyle büyük ola?” Eydür: “Nitekim⁽³⁾ Âdem peygamber ‘aleyhi’s-selâm gövdesi büyük idi. Şöyle kim başı göge irerdi. Cebrâ’il⁽⁴⁾ kanadı birle başın sığadı gövdesi kiçi oldu. Çün anuñ şıfat kiçi olmak⁽⁵⁾ revâdur. Pes kiçi daği büyük olmak revâ ola. Nitekim oğlan anası karnında kiçidür⁽⁶⁾ ammâ şoñra büyür ammâ kişiniñ hâli bu maķāma ırmeyince bu sözi añlamaz ve bilmez.”⁽⁷⁾ Bāyezīd bir kez bir kızıl alma elüne alup tutmuşdı. Eyitdi kim: “İşbu ne laṭīf nesnedür.” didi.⁽⁸⁾ Derḥāl aña kendü sırrından nidā geldi kim: “Bāyezīd utanmaz mısın bizüm adumuzu bir almaya⁽⁹⁾ eydüresin?” Şoloķ sā‘at Tañrınıñ kırķ adı anuñ göñlinden çıķdı ve unutuldı.⁽¹⁰⁾ Bāyezīd eydür: “And içdüm kim ne kadar diri olam Bestām yemişin yimeyem.” Ve yine bir gün⁽¹¹⁾ eyitdi: Oturmuş idüm, göñlümden gecdi kim ben bu zamānıñ ‘azizven ve ulusıvan.⁽¹²⁾ Çün bu endişeyi kıldum yañıldıgum bildüm duru geldüm. Ĥorāsān yolına vardum. Yol üstinde⁽¹³⁾ oturdum ve ‘ahd kıldum ki bu aradan ṭurmayum. Tā kim Ĥaķ Te‘ālā biregüyi göndere kendi⁽¹⁴⁾ baña bildüre. Pes üç gün dünin anda eglendüm. Bir kişi geldi bir gözli bir deveye binüp⁽¹⁵⁾ ṭurur. Anuñ yüzine baķdum, uyanıklık nişānı gördüm. Pes devesine işāret kılup⁽¹⁶⁾ “ṭurğıl” derḥāl ṭurdı. Deveniñ iki ayağı yire gömüldi. Andan ol kişi baña baķdı. [80b]⁽¹⁾ “Hay başuña geldüm, kimseniñ yumulmuş göziñi ve bağlu kapıñı açam. Bestām şehrin⁽²⁾ ve anuñ kavmini ve Bāyezīd daği ġarķ kılam.” Bāyezīd eydür: “Çün bu sözi andan işıtdüm ki⁽³⁾ uşşum gitdi.” Ve aña didüm: “Kandan gelürsin ve ne kişisin?” Eydür: “Şol vaķt kim sen ‘ahd⁽⁴⁾ eyledüñ ben bundan erilmeyem. Tā biregü bunı baña bildürmeyince. Bin üç ferseng yol yüridüm uş⁽⁵⁾ geldüm. İmdi ey Bāyezīd, göñlüñi ḥāzır kılğıl, iş göñül ḥāzırluğundadır.” Bunı didi⁽⁶⁾ şoloķ sā‘at ġayb oldu. Bāyezīd kırķ yıl mescid içinde oturdı. Ol⁽⁷⁾ kırķ yıl içinde arķasın dīvāra virmedi. Eydürdi kim “Ĥaķ Te‘ālā bizden zerre mes‘ele⁽⁸⁾ kadarın şorışardur.” didi. Dīvār ḥod zerreden artuķdur. Ve daği otuz yıl âdemīler⁽⁹⁾ yidügin yimedi. Ya‘ni kim kuvvetüm ve yıyesüm ayruķdan idi.

Ve daħi otuz yıl Tañrı istedüm. Çün ⁽¹⁰⁾ ħaķķat nażarı ile baķdum ol beni ister imiş. Soñ zamānda anuñ işi şuña erdi ⁽¹¹⁾ kim, ne nesne göñlinden geçse öñinde ħāzır bulurdi. Kaçan Tañrı ańsa kan kuşanmaķ ⁽¹²⁾ revān olurdi. Bir cemā‘at anuñ katına girdiler ögüt işitmege başın aşıağı ⁽¹³⁾ kıldı, fikr eyledi. Çün başın kıaldurdi. Eydür: “Ertenen şimdiye degin bir çürimüş ⁽¹⁴⁾ dāne istedüm kim sizüñ mi‘deñüze anı segirem bulmadum.” didi.

Nakildür: Bū Tūrāb-ı ⁽¹⁵⁾ Naħşe’niñ bir mürīd[i] var idi. Yavlaķ ulu kiři idi ve ‘ibādet issi idi. Bū Tūrāb eydür: ⁽¹⁶⁾ İşbu ħāl kimseniñ var gerek kim Bāyezīd tapusına varasız. Mürīd eydür: “Ey ħoca ol kiři [81a] ⁽¹⁾ yüz kez Bāyezīd’iñ Tañrısın göre Bāyezīd görmegi nider?” Bū Tūrāb eydür: “Ey yigit, çün sen ⁽²⁾ Tañrı kendü kıadarınca göresin, Bāyezīd katında göricek Bāyezīdlü kıadarınca göresin. Görmekdin ⁽³⁾ görmege tefāvūt var. İş[t]medüñ mi Muħammed Muştafa eyitdi: ‘Ĥaķ Te‘ālā Ebū Bekr’e bir tecellī ve ayruķ ⁽⁴⁾ ħaķķıñ kıamusına bir tecellī kıılır.” Bu söz ol mürīde kār kıldı. Eyitdi: “Varalum.” İki ⁽⁵⁾ vardılar Bāyezīd evde bulmadılar. Ardınca vardılar gördiler kim bir bardaķ elinde ve bir kürk kim ⁽⁶⁾ egininde ve bir diri bōrk başında. Kaçan ol mürīd Bāyezīd’a baķdı şoloķ sā‘at ditredi ⁽⁷⁾ düşdi, cān işmarladı. Bū Tūrāb eydür: “Ey şeyĥ, sizüñ bir nażarıñuz ol yigidi öldürdi.” ⁽⁸⁾ Bāyezīd eydür: “Bu yigidiñ bātınında bir iş var idi vaķt olmadı kim aña keşf oldu. ⁽⁹⁾ Ĥāl aña az az ħāşıl olsa idi ammā Bāyezīd bir nażarında bir kez açıldı, anı getürmege ⁽¹⁰⁾ tākātı kıalmadı cān işmarladı. Mışır ‘avratlarına daħi bu ħāl vāķi‘ oldu kim Yūsuf ⁽¹¹⁾ cemāline tākātleri kıalmadı ellerin pāre pāre kııldılar.”

Nakildür: Yaħyā bin Mu‘āz Raħmetu’llāhi ⁽¹²⁾ Bāyezīd[e] bir nāme yazdı. Eydür: “Ne dirsın şol kişi ħaķķında kim bir şarāb içdi ezelden ⁽¹³⁾ tā ebed degin mest oldu.” Bāyezīd eydür: “Ben anı bilmezven ammā bunda bir er var kim ⁽¹⁴⁾ ebediñ ve āĥiriñ

deñizin ier. Dağı ¹²⁹ “هل من مزيد” diyü ağırur. Ya’ni “dağı gerek” diye. ⁽¹⁵⁾ Yađyā gine nāme yazdı kim: “Benüm saña sözüm var sırrıla. Ammā ol sözi uçmak iinde ⁽¹⁶⁾ Tūbā ağacı gölgesinde idem. Ve ol biti birle bırakırsa varıbdı.” Eyitdi kim: “Zemzem suyu ⁽¹⁷⁾ birle yuğurmuşvan.” Şeyđ girü cevāb yazdı kim: “Benüm vağtim amusu uçmakda Tūbā [81b] ⁽¹⁾ ağacı gölgesindedür.” Ve ol sırrı dağı eydüirdi: “Ve bu urşı varup yidi kim ⁽²⁾ yimezem. Anuñiün kim ne toğumdan ekdüñ dimedüñ.” Pes Yađyā’nıñ şeyđ müştāklığı artdı ⁽³⁾ urıgeldi. Şeyđi ziyāret ılmağa geldi. Şeyđ yatsu namāzında idi, bir yazı ortasında ⁽⁴⁾ idi. Mu‘āz eydür: Yatsu namāzın tā erteğe değin ayağı barmağı üzerinde durdı. ⁽⁵⁾ Yađyā eydür: Anuñ ħāli baña ‘aceb geldi añladum. ün erte oldı, şeyđ eyitdi: “اعوذ بك ان سلك هذا المقام” ⁽⁶⁾ Ya’ni: “Ey alab’um, baña bundan yüksek mađām vir.” Ki ⁽⁷⁾ andan Yađyā selām virdi ve ol dün ađvālin andan şordı. Bāyezīd eydür: “Bu dün ⁽⁸⁾ yigirmi bu adar mađām ‘arz eylediler. Hi birine rāzi olmadum, dağı yüce mađām diledüm.” didi.

Nakildür: Bāyezīd eydür: “Bir yazı ortasında bađ ırķaya eküp oturmuş idüm. ⁽¹⁰⁾ Uyķu baña ğālib oldı. Şeyťān zafer buldı, ğusl vācib oldı. Ol dün ‘azīm ⁽¹¹⁾ şovuğ idi nefis kāhillik ıldı, dilediği şovuķ şu ile ğusul ılmaya. Ve beni ğün toğunca ⁽¹²⁾ göydüre gördüm namāz azayı ılur durdum. Buz ırdum ırķayla ğusl ıldum. Tā ol ⁽¹³⁾ ırķa üzerimde urıyınca yitmiş kez uşum gitmiş girü gelmiş, şu şovuķluđundan.” didi. ⁽¹⁴⁾

Nakildür: Bir ğün Bāyezīd ğursitān iinde gezer idi. Biriñde uğradı ⁽¹⁵⁾ elinde bir opuzu var idi alar. Bāyezīd eydür: “Aña, lā ħavle velā kuvvete illā” didi. ⁽¹⁶⁾ Ol yigit esirigedi, Bāyezīd başına başına vurdı başın yardı, opuz dağı ırıldı. ⁽¹⁷⁾ Ol yigit Bāyezīd bilmedi. ün Bāyezīd zāviyesine vardı, yārenlerinden birini ığırdı. Eydür: [82a] ⁽¹⁾ “Bir opuz niye gelür?” Mürīd eydür: “Bir filoriye.” Bāyezīd eydür: “Ama bir

¹²⁹ Kur’ân-ı Kerīm, Kaf Sûresi, 30. âyet. (Âyetin tamamı şu şekildedir: يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلْ امْتَلَأَتْ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ)

filori ve biraz helvā da.” Eyitdi: ⁽²⁾ “Var fülān kişiye di gel: ‘Bāyezīd senden ‘ö̇zr diler.’” Eydür: “Geçen gice kōpuz ile başına ⁽³⁾ urmışsın, kōpuzun kırılmış. İmdi işbu kızıl alğıl, anuñ bahāsı olsun, işbu helvāyı ⁽⁴⁾ yi kim kōpuzın kaygusu senden gitsün.” Çün ol yigit bildi ki urduğı Bāyezīd imiş. ⁽⁵⁾ Pes geldi ‘ö̇zr diledi ve tevbe kıldı kim artuk şuçi içmeye ve kōpuz çalmaya. Ve daħi çok ⁽⁶⁾ yigitler eyle geldiler ve tevbe kıldılar şeyħiñ hulkı berekātı ile.

Ve nakildür: Bāyezīd bir gün ⁽⁷⁾ giderken bir it aña yoldaş oldı ve Bāyezīd andan şakınup etegin dürdi. Ol it ⁽⁸⁾ eydür: “Eger ben kūrısam saña degmek ziyān degül ve eger yaş isem avuç avuç şuyı ⁽⁹⁾ bir avuç toprak benümle senün araña şulh bırağur. Ammā senün içün murdārlığı ⁽¹⁰⁾ yedi deñiz birle yunursa gidesi degüldür.” Bāyezīd eydür: “Senün zāhirün arı söz ⁽¹¹⁾ ve benüm bātinum arı söz. İmdi gel araya koyalum yoldaş olalum. Ola kim ikimüz ⁽¹²⁾ arasından bir arılık hāşıl ola.” İt eydür: “Sen baña yoldaşlığa yaramazsın. Anuñ çün ⁽¹³⁾ halk katında maqbūlsın ve ben merdūdven. Her kim beni göre eyegüme bir taş ⁽¹⁴⁾ vurur ve seni gören ‘Selāmün ‘aleyküm yā sultānū’l-‘ārifīn’ dir. Tapu kılur ve ben bir kemügi ⁽¹⁵⁾ yarın içün zehire kōmazvan. Ve sen yarın içün bir gün buğdayı yarın içün ⁽¹⁶⁾ gizlemişsin.” Bāyezīd eydür: “Bir it yoldaşlığına nice yaramayam.” diyü zārı zārı ağladı. ⁽¹⁷⁾ Bāyezīd eydür: Bu sebebden gönlüm țar u țā’atden kesildüm. Eyitdüm ki: “Bāzāra varayum bir zünnār alayın, [82b] ⁽¹⁾ belüme bağlayayın, benüm yavuzluğum halk üzerinden götürülsün.” diyüp pes çıkdum kim ⁽²⁾ bāzārda istedüm zünnār buldum aşa kōmışlar. Gönlünden geçdi kim: “Bir aqçeye virürler.” ola didüm ⁽³⁾ ilerü vardum. “Zünnārı niceye virürsüz?” didüm. Eydür: “Biñ kızıla.” Böyle didükde başımı ⁽⁴⁾ aşığa kıldım. Bir āvāz geldi kim: “Ey Bāyezīd, ol zünnār kimseniñ gibi kişi beline bağlana. ⁽⁵⁾ Bilmez misin ki biñ kızıldan eksük vireler.” Bunı işitdüm gönlüm biraz hoş oldı ⁽⁶⁾ bildüm ki ol söz uyanuklık sözidür.

Nakildür: Bir zāhid var idi, Bestām velī⁽⁷⁾lerinden ve çok mürīd var idi. Yavlaḳ şāhib-ḳabūl idi. Ve Bāyezīd ḥalkāsından ḡāyib⁽⁸⁾ olmazdı ve anuñ sözlerin diñlerdi. Bir gün Bāyezīd’a eydür: “Ey ḥoca, şimdi⁽⁹⁾ otuz yıldur kim kendözin oruç dutarvan ve dünin namāz ḳılurvan. Şöyle kim bir⁽¹⁰⁾ laḫḫ uyımazam. Ammā işbu sözlerden baña eṣer ḳalmaz.” Bāyezīd eydür: “Anuñ içün⁽¹¹⁾ kim sen kendöziñ görürsin ve saña ḥicāb olmış.” Ol kişi eydür: “Dermān⁽¹²⁾ nedür?” Bāyezīd eydür: “Dermānın idem velīkin ḳabūl ḳılası degülsin.” Eydür: “Ḳabūl⁽¹³⁾ ḳılam ne kim diyesin.” Bāyezīd eydür: “İşbu şā‘at tırıgel saçuñ şaḳaluñ⁽¹⁴⁾ yolu[gel], işbu kıymetli ṭonlaruñ[ı] çıkar bir eski kilīm gey bir ṭorbaya ḳoz ḳoy, boynuña⁽¹⁵⁾ aṣa ḳo. Bāzāra çık uṣacukları berkdür. Bunlara eyit: ‘Kim ki baña bir sille vurursa⁽¹⁶⁾ bir ḳoz virem.’ İşbu resm şehir içine girgil ve her ḳanda kim seni bilürlerse ve saña⁽¹⁷⁾ ḥürmet ḳılurlarsa anda varḡıl, añañ dermān[ı] oldur.” Çün zāhid bu sözi [83a]⁽¹⁾ işitdi. Eyitdi: “Sübḥānallāh! Lā ilāhe illallāh.” didi. Bāyezīd eydür: “Eger bu kelimeyi⁽²⁾ kāfir dise müselmān olurdu. Velīkin sen bu kelimeyi demek birle kāfir olduñ.” Eydür: “Niçün?”⁽³⁾ Bāyezīd eydür: “Anuñ içün ki bu kelimeyi Allah ululamaḳ birle dimedüñ, belkim nefsuñ⁽⁴⁾ ululamaḳdan ötüri didüñ. Ol söze nefsuñ rāzī olmadı.” Bu sözi didi⁽⁵⁾ durdı. Eydür: “Anı işlemezem ayruḳ nesne buyur.” Eydür: “Bilürdüm ki ḳabūl ḳılası degüldüñ.”⁽⁶⁾ didi.

Nakildür: Şaḳīḳ-i Belḥī’niñ bir şākirdi var idi, ḥacca ḳaşd eyledi. Şaḳīḳ⁽⁷⁾ eydür: “Bestām[a] varḡıl, şeyḫi ziyāret ḳılḡıl. Ol şākird Bāyezīd ṭapusına geldi.”⁽⁸⁾ Bāyezīd eydür: “Senüñ üstāduñ kimdür?” Eydür: “Şaḳīḳ-i Belḥī’dür.” Bāyezīd didi:⁽⁹⁾ “Anuñ aḥvāli ve sözi nedür?” Eydür: “Ḥalkdan fāriḡ olmışdur ve tevekkül birle oturmuşdur.”⁽¹⁰⁾ Sözi budur kim eydür: ‘Eger yirden ot bitmese ve gökden yağmur yağmasa ve ḳamu ḥalk⁽¹¹⁾ benüm ‘ıyālum olsa hergiz tevekkülüm Tañrı’dan ayırmayadum ve ḥalkdan nesne dilemeyedüm.”⁽¹²⁾ Çün bu sözi kim işitdi. Eydür: “Zihī ḳatı kāfir olmış, ‘acebdür kim anuñ şehrinden⁽¹³⁾ bir ḳarga uça. Ey şākird, eger girü varursañ

aña eyitgil kim: ‘Tañrıyı iki girde ilen ⁽¹⁴⁾ şınar mısın?’ Çün karnuñ acığa tırugel. Gel kendü cinsünden bir girde dilegil ⁽¹⁵⁾ tevekkül oldur. Tā kim ol şehir senüñ şümlüğüñdan yire geçmeye.” Ol kişi bu söz heybetinden ⁽¹⁶⁾ hacca varmadı girü dönüp Belh’e geldi. Şaķīķ eydür: “Ne tīz geldüñ?” Eydür: “Bāyezīd’e ⁽¹⁷⁾ uğrayu var, didüñüz vardum. Baña nesne şordı cevāb virdüm. Ve ol bunuñ gibi sözler didi, ⁽¹⁸⁾ size ol söz heybetinden girü döndüm. Tā kim size bildürem.” Şaķīķ katı zīrek ulu kişi idi. [83b] ⁽¹⁾ Şöyle kim dört yüz kitāb[1] var idi. Çün bu sözi işitdi kendü söziniñ ⁽²⁾ ‘aybın bildi. Andan eydür: “Çün bunı işidcek çünki hāl böyledür, senüñ hālūñ kim ⁽³⁾ nicedür, dimedüñ mi?” Varğıl aña şorgıl: “Siz nitesinüz?” diyüñ. Çün mürīd Bestām’a ⁽⁴⁾ gönderdi. Bāyezīd eydür: “Beni şeyhüm gine göndürdi, siziñ aḥvālīñüz ve niteligiñüz şorar.” ⁽⁵⁾ Bāyezīd eydür: “Ben saña niteligüm bildürsem sen aňlayumazsın.” Eydür: “Uzak yoldan ⁽⁶⁾ geldüm. Emegüm zāyi‘ olmasun buyur ki birkaç kelime yazsunlar.” Bāyezīd eyitdi: “Yazuñ ⁽⁷⁾ kim evvel Bismillāḥirrahmānirrahīm.” Bāyezīddür kendü varlığı hiç ⁽⁸⁾ kalmadı zerre kadarı görüñmez oldu. Ve ihlāş anda nite ola, bu ḥalk şıfatıdır. “تَخْلُقُوا ابْنًا خَلَقَ اللَّهُ تَعَالَى” ⁽⁹⁾ Ya‘ni: “Tañrı ḥulkın ḥulklanmak gerek.” Dürdi, ⁽¹⁰⁾ mürīdiñ eline virdi, mürīd Belh’e geldi. Şaķīķ, ecel yaşıduğına yatdı. Bir kişi tām ⁽¹¹⁾ üzerinde durup yol gözedürdi. Ölmeden mürīd aña erdi kāğıdı eline virdi. ⁽¹²⁾ Pes Şaķīķ açdı okıdı ki tevbe kıldı. Eyitdi kim: “Eşhedü enlā ilāhe illallāh ve eşhedü enne Muḥammeden ‘abdühü ve resülühü.” Çün bu kelimeyi didi cān teslīm kıldı. Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi.

⁽¹³⁾ Nakildür ki: Aḥmed-i Ḥazreviyye biñ mürīd ile Bāyezīd’a geldi. Şöyle kim bunlarıñ ⁽¹⁴⁾ her birisi şu üzere yürimek ve hevāda uçmak ellerinden gelürdi. Kapuda bir ev ⁽¹⁵⁾ var idi. Aña Beytü’l-‘aşā dirler idi. ‘Aşāların ol evde qodılar. Biri anda oturdu. ⁽¹⁶⁾ Eyitdi: “Ben aña lāyık degülven ‘aşā katında oturamayum.” didi. Aḥmed, Bāyezīd katına girdi. ⁽¹⁷⁾ Bāyezīd eydür: “Ol sizün kanı kim aşl oldur, içre getürüñ.” Vardılar anı getürdiler. [84a] ⁽¹⁾ Bāyezīd eydür: “An nice uçsun anı Tañrı;

Yakdum veyā kōr kıldum.” didi. Bir gün haṭīb ⁽²⁾ minberde bu āyet okıdı. وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ ⁽³⁾ Ya’ni: “Tañrı bilmek haḳkınca kimse ⁽³⁾ bilmedi.” Çün Bāyezīd bu āyet işitdi gözlerinden kan revān oldu ve kendōzin ol ⁽⁴⁾ kadar yire vurdı kim ‘aḳlı gitdi. Eyitdi: “Ey Hudāvende, çün bu āyet var idi ben gedāyı ⁽⁵⁾ niçün getürdüñ, seni bilmek da’vāsın kılurvan.” didi.

Nakildür: Bir mürīd gördi kim Bāyezīd’i ⁽⁶⁾ ditrer. Şöyle kim kamu endāmları deprenür. Mürīd eydür: “Ey şeyḥ, işbu ditremek ⁽⁷⁾ nedendür?” Bāyezīd eydür: “Otuz yıl şıdk ve itikāt yolın yürimek gerek ve yolıñ ⁽⁸⁾ taşın ve toprağın şaḳal birle süpürmek gerek ve kayğū dizi üzerine oturup ⁽⁹⁾ yas tutmak gerek. Tā kim erenleriñ ditredügin nedendür bilesin. İki üç gün ⁽¹⁰⁾ kulluk birle erenleriñ sırrından vāḳıf olmaḳ dilersin.” didi.

Nakildür: Bir vakt müselmān ⁽¹¹⁾ çerisi Rūm’da yavlaḳ, za’īf oldu. Şöyle kim şınmağa yakın oldu, gökden bir ün ⁽¹²⁾ geldi kim: “Yā Bāyezīd, müselmān çerisine feryād ur meded kıl.” Derḫāl Ḥorāsān yaḳasından ⁽¹³⁾ bir ulu od ḳopdı, yüridi. Şöyle kim kāfir çerisi ḳorḳusundan sındı ve müselmān ⁽¹⁴⁾ çerisi nuşret buldı. Eyitdiler: “Ey Bāyezīd, bizüm şayrumuz şora gelmez ve cenāzemüze ⁽¹⁵⁾ gelüp namāz ḳılmaz.” Eyitdiler: “Senden ilerü gelen ulular şayruyı şorar ve cenāze namāzın ⁽¹⁶⁾ ḳılurlardı, sen niçün ḳılmazsın?” Eydür: “Bunlar ‘aḳl birle işlerlerdi, benüm ‘aḳlum yokdur.” ⁽¹⁷⁾ Ve bir kişi gine Bāyezīd’e eydür: “Göñlüñ şāfī, saña bir söz diyeyüm.” Bāyezīd eydür: “Otuz yıldur kim [84b] ⁽¹⁾ Tañrıdan bir şāfī göñül dilerven henüz bulmadum. Şimdi senüñ çün ḳanda bulayum?” didi. ⁽²⁾

¹³⁰ Kur’ân-ı Kerīm, En’ām Sûresi, 91. âyet. (Âyetin tamamı şu şekildedir:

وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِذْ قَالُوا مَا أَنزَلَ اللَّهُ عَلَىٰ نَبِيٍِّّ مِّنْ شَيْءٍ قُلْ مَنَ أَنزَلَ الْكِتَابَ الَّذِي جَاءَ بِهِ مُوسَىٰ نُورًا وَهُدًى لِّلنَّاسِ تَجْعَلُونَهُ قَرَاطِيسَ تُبْدُونَهَا وَتُخْفُونَ كَثِيرًا وَعُلِّمْتُمْ مَا لَمْ تَعْلَمُوا أَنْتُمْ وَلَا آبَاؤُكُمْ قُلِ اللَّهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِي خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ

Nakildür: Her gün aña bir belā gelmese etmek yimezdi. Eydürdi: “İlahī etmek virdüñ belā dañi ⁽³⁾ vir, etmege katık idinem.” dir idi. Ebū Mūsā eydür: “Erte nite idi?” Bāyezīd eydür: “Ne ⁽⁴⁾ ertemüz ve ne gicemüz var.” didi.

Nakildür: Bāyezīd eydür: Benüm göñlüme Tañrıdan nidā geldi. ⁽⁵⁾ Eydür: “Ey Bāyezīd, bizüm hazīnelerimüz kabūl olmış tã‘at ve yiñilenmiş ‘ibādetler ile ⁽⁶⁾ töludur. Ammā bize bir nesne getür kim bizde olmaya.” Eyitdüm: “İlahī, ne ola kim sende olmaya.” ⁽⁷⁾ Eydür: “Şınuqlık ve ‘acizlik ve ħorlık bizde yokdur, diyü nidā geldi.” didi. ⁽⁸⁾ Bāyezīd eydür: “Evvel Ka‘be’ye vardum evi gördüm. İkinci vardum ev issin gördüm. Üçinci ⁽⁹⁾ kez vardum ne ev issin gördüm ve ne kendüyi gördüm. Bu söz ma‘nāsı budur kim, ⁽¹⁰⁾ üçinci kez vardum Haqqıñ ‘azamet[i] içinde şöyle gark oldum kim hiç görmedüm. Eger ⁽¹¹⁾ gördiyse Haq görürdi. Bu söz üzere delīl oldur.” Bir kişi Bāyezīd kapusından ⁽¹²⁾ geçerdı. Bāyezīd aña eydür: “Ne istersin evde Tañrı’dan gayrı kimse yok.” Ve dañi ⁽¹³⁾ bir kimse kapusına geldi. Bāyezīd şordı kim: “Ne istersin?” Eydür: “Bāyezīd isterem.” didi. ⁽¹⁴⁾ Bāyezīd eydür: “Otuz yıldur ki ben dañi Bāyezīd’i isterem, ne adın bildüm ve ne şanın bildüm.” didi. ⁽¹⁵⁾ Meger Bāyezīd’iñ bir mürīd var idi. Yigirmi yıl tamām Bāyezīd kapusunda oldı. Her gün kim anı ⁽¹⁶⁾ okurdı adın şorardı. Bir gün mürīd eydür: “Ey şeyh, maşharaya mı alursın, ⁽¹⁷⁾ her gün adum şorarsın?” Bāyezīd eydür: “Oğul maşharaya dutmazvan ammā bir ad gelmişdür, [85a] ⁽¹⁾ kamu adları ġā‘ib kılılmışdur. Senüñ aduñ ezber iderven, girü unudurvan ne kılayum?” didi. ⁽²⁾ Bāyezīd eydür: “Diledüm ki kamu ‘ömrüm içinde bir namāz kılam ki anuñ dergāhına lāyık ola. ⁽³⁾ Pes bir gice yatsu namāzından erte namāzına degin dört rek‘at namāz kıldum. Çün fāriğ ⁽⁴⁾ oldum. Eyitdüm: ‘Bundan yigrek ne ola?’ Çün erte oldı eyle kim gerek idi kılmadum. Eyitdüm: İlahī ⁽⁵⁾ cehd eyledüm namāzum lāyık ola kılmadum. Ne kim kıldum baña lāyık oldı. Ammā senüñ bī-namāzlaruñ ⁽⁶⁾ çokdur. Bāyezīd dañi **birinraķına** geçür.” dirdi.

Nakildür: Bāyezīd kırk yıl tamām ‘ibadet ⁽⁷⁾ kılduğundan şöıra eyitdi: Gözüüm öñinden bir perde götürüldi zārılık kıldum. Eyitdüm: ⁽⁸⁾ “Baña yol virüñ hāzrete varayın.” Hiṭāb geldi: “Ol kürkle ol bardağla saña yol ⁽⁹⁾ yokdur kim hāzrete gelesin. Eger gelmek dilerseñ kürkle bardağı bırak.” Bāyezīd kürki, ⁽¹⁰⁾ bardağı bıraḳdı. Nidā geldi kim: “Yā Bāyezīd, şol müdde‘ilere eyitgil kim: ‘Kırk yıl tamām ‘ibadet ⁽¹¹⁾ ve riyāzet kılduğundan şöıra ol kürki ve bardağı bıraḳmayınca yol virmediler. İmdi ⁽¹²⁾ sen bunca dünyālık birle nice bulasın Tañrı yolın. Nefsiñüz ārzūsı duzāğına ⁽¹³⁾ dāne kılmışsız, ḥaṣā kim hāzrete yol bulasızdı.” didi. Bāyezīd tā bir gün ⁽¹⁴⁾ erteye degin iki ayağı barmağı üzerine durdı ve gözüünden ḳan revān oldı. ⁽¹⁵⁾ Ve ḥādım anuñ ḥālın gördi ‘aceb kıldı. Çün erte oldı ḥādım eydür: “Ey ⁽¹⁶⁾ şeyḥ, giçen giceki işden bize ḥaber virgil?” Bāyezīd eydür: “Evvel ḳadem ki vardum. ‘Arşa ⁽¹⁷⁾ vardum eyitdüm: ‘Ey ‘arş, senden nişān şöyle virürler kim ¹³¹” [85b] ⁽¹⁾ “Raḥmān’ıñ ‘aḳameti ‘arş üzeründedür.” didiler. İmdi Tañrıdan bir nişān vir. ‘Arş ⁽²⁾ eydür: “Ne sözdür kim dirsın bize, size p̄r gönlinde nişān virür.” Eydür: ⁽³⁾ “أَنَا عِنْدَ” ¹³² Ya‘ni Tañrı eydür: “Ben sınıḳ gönüller ḳatındayum.” Pes yer ehli ⁽⁴⁾ gök ehlinden şordılar ki: “سُبْحَانَ وَاجِدُ الْقَهَّارِ” Çün yaḳın maḳāmına irdüm. ⁽⁵⁾ Baña eyitdiler: “Ne dilersen dile.” Eyitdüm: “Dilegüm ḳalmadı.” Eyitdiler: “Dile.” Eyitdüm: “Seni dilerven.” ⁽⁶⁾ Eyitdiler: “Bāyezīd’iñ vüçüdında bir zerre varlık var bu dilege muḥāldür.” didiler.

Nakildür: ⁽⁷⁾ eyitdi: Bir gün sökel ḥulḳ dervīş gördüm. Eydür: “Ḥudāvendā bir baña baḳğıl.” Bāyezīd ⁽⁸⁾ ḥālet içinde aña eydür: “Görklü yüzüñ var kim saña baḳa.” Ol dervīş eydür: “Ey ⁽⁹⁾ Bāyezīd, baña baḳğıl diyü andan ötrü dirven kim yüzüm görklü ola.” Bāyezīd ol sözi ⁽¹⁰⁾ begendi ve ḥoş geldi. Eyitdi: “Rāst didüñ.” didi.

¹³¹ Kur’ân-ı Kerîm, Tâhâ Sûresi, 5. âyet. (Âyetin tamamı şu şekildedir: الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى)

¹³² Ene inde münkesiret’i ḳûlû bihim

Nakildür: Bāyezīd eydür: “Cümle eller ⁽¹¹⁾ birle Hāḡ ḡapusın ḡaḡdum. Belā ve mihnet birle ḡaḡmayınca açmadılar ve cümle dillerle ⁽¹²⁾ yāz ḡıldum. Ammā ḡayḡu dili birle yāz ḡılmayınca eyü varmadılar. Ve cümle ḡadem birle anuñ ⁽¹³⁾ yolın yüridüm tevekkül birle yürimeyince menzil[e] irmedüm.” ⁽¹⁴⁾ Ve daḡi eyitdi kim: Yarın uçmaḡ içinde Tañrı Te‘ālā baña dīzārın göstermezse ⁽¹⁵⁾ şöyle ağlayam zārı ḡılam ki ḡamu ehli benüm zārılıḡımdan kendü ‘azābın unıdalar. ⁽¹⁶⁾ Ve daḡi eydür: “Bāyezīdlikdan ḡıḡdum nite kim yılan ḡavından ḡıḡar gibi tevḡīd ‘ālemine ⁽¹⁷⁾ girdüm. Baḡdum ‘aşḡ ve ‘āşık ve ma‘şūḡ degül bir imiş.” Ve daḡi eydür: “Bir zamān Ka‘be’yi [86a] ⁽¹⁾ ḡavāf ḡıldum. Çün Hāḡḡ’a irdüm gördüm ki Ka‘be beni ḡavāf ḡılır.” Ve daḡi eydür: “Hāḡ Te‘ālā ⁽²⁾ beni şol araya ergürdi kim dükeli ḡalḡı iki barmaḡum arasında gördüm.” Ve daḡi ⁽³⁾ eyitdi kim: “Dünyāyı düşmāna virdüm ve ḡalḡa vardum ve ḡālīḡı cümle maḡlūk üzerine ⁽⁴⁾ yigledüm. Tañrı Te‘ālā baña şol ḡadar muḡabbet ve sevgü ḡālīb ḡıldı kim kendü vücūdum daḡi ⁽⁵⁾ düşmān dutdum. Çün bu zaḡmetler getürildi. Tañrının lutf u beḡāsı birle eşirgendüm.” ⁽⁶⁾ Ve daḡi eyitdi kim: “Tañrı bilmek nişān oldur kim ḡalḡdan ḡaça.” Ve daḡi eyitdi kim: ⁽⁷⁾ “Tañrı Te‘ālā ḡişi sevecek anuñ üç ḡaşlet olur. Cömerd olur ve şefḡatlı ⁽⁸⁾ olur ve daḡi alḡaḡ olur, yir alḡaḡı gibi.” Ve daḡi eyitdi kim: “Bu ḡamu dimek ve istemek ⁽⁹⁾ ve ḡavḡa ve ḡalaba ve ḡareket ve ārzūlar cümle dışrayımış. Ammā perde içinde sākinlik ⁽¹⁰⁾ ve dilsüzlik ve dōleklik imiş.” Ve daḡi eyitdi: “Eyüler ile oturmaḡ eyü işlerden ⁽¹¹⁾ yigrekdür ve yavuzlar ile oturmaḡ yavuz işlerden yavuzıraḡdur.” Ve daḡi eyitdi: ⁽¹²⁾ “ḡişi yazuḡ ḡoḡ işlemek birle kendü ḡōñliñ öldürür. Anı la‘net ⁽¹³⁾ kefenin şararlar, melāmetlik yirinde göme ḡorlar. Her ḡişi kim kendü nefsin öldürür ⁽¹⁴⁾ yazuḡdan ve ārzūlardan girü dutmaḡ birle anı raḡmet kefenine şararlar selāmetlik ⁽¹⁵⁾ yirinde göme ḡorlar.” Ve daḡi eyitdi: “Her kim Hāḡ’a irer buyruḡının ḡürmetin saḡlanmaḡlık ⁽¹⁶⁾ birle.” Ve daḡi eyitdi: “Dirlik ‘ilimdedür ve rāḡatlıkdür ma‘rifetdedür, rızḡ ⁽¹⁷⁾ Tañrı zıkrin eylemekdedür.” Ve daḡi eyitdi kim: “Tañrı

sevmek oldur kim kıldıguñ, [86b] ⁽¹⁾ azırğanasın ve az nesne kim Hâk vire çok bulasın.” Ve daği eyitdi kim: “Açlık ⁽²⁾ bir bulutdur hikmet yağmurın yağdurur.” Ve daği eydür: “Âdemileriñ Tañrı yakınrağı ⁽³⁾ oldur kim halk gücin çok götüre.” Ve aña didiler kim: ⁽⁴⁾ “Farîza nedür ve sünnet nedür?” Eydür: “Farîza Tañrı ile olmağdur, sünnet dünyâyı ⁽⁵⁾ terk eylemekdür.” didi.

Nakildür: Bir mürîd sefere varmak diledi. Eyitdi kim: ⁽⁶⁾ “Vaşıyyet kıl, anı yoldaş idinem.” Bâyezîd eydür: “Üç vaşıyyet kıluram. Çün ⁽⁷⁾ saña bir yavuz hülûvv kişi yoldaş ola, anuñ yavuz hūsın kendü gibi bil, tâ dirliğüñ ⁽⁸⁾ eyü ola. Ve çün bir kişi saña in‘âm eyleye evvel Tañrıya şükr eyleye. Andan ol kişi ⁽⁹⁾ ve çün saña bir belâ gelse tizcek kendü ‘acızlığıña ikrâr eyle ve Tañrıdan feryâz dile.” ⁽¹⁰⁾ Ve daği aña eyitdiler: “Kişi tamâmlık derecesine ne vaqtin irer?” Eydür: “Ol vaqtin ⁽¹¹⁾ irer ki kendü ‘aybın bile ve halk ‘aybından elin dürte. Pes Tañrı Te‘âlâ anuñ himmet ⁽¹²⁾ kadarınca kendüye yakın kıla.” Ve daği aña eyitdiler: “Hâk’a ne ile irdüñ?” Eydür: “Gözsüz⁽¹³⁾ lükle ve kulaksızluğla ve dilsüzlükle.” Ve daği bir kimse didi kim: “İşbu göge bak.” ⁽¹⁴⁾ Ol kişi bakdı. Eydür: “Bilür misin ki işbu yaradılmışdur.” Eyitdi: “Bilürven.” Şeyh ⁽¹⁵⁾ eyitdi: “Ol kişi kim iş bunu yarattı seni kandeysen görür ki şakın kim ⁽¹⁶⁾ günâh işleme.” Ve daği Bâyezîd’a şordılar kim: “Ömrüñ nice yıldur?” [Eydür:] “Dört yıldur.” ⁽¹⁷⁾ Eyitdiler: “Şimdi sen kocasın.” Eydür: “Yitmiş yıldur kim hicâblu dünyâ içindeven [87a] ⁽¹⁾ ammâ dört yıldur Hâkı görürven. Ol ‘ömr kim hicâb içinde gecdi, ol ‘ömr degüldi.” didi. ⁽²⁾ Ve daği aña didiler kim: “Aclığı ne yavlağ öğersin?” Eydür: “Eger Fir‘avun açlık çekse, sizüñ ⁽³⁾ yüce Tañrıñuzvan diyü da‘vâ mı kıla idi.” Ve daği eyitdiler: “Sen şu üzere yürürsün?” Eydür kim: ⁽⁴⁾ “Bir ağac daği yürür.” Eyitdiler: “Sen hevâda uçarsın?” Eydür: “Bir kuş daği uçar.” Eyitdiler: “Sen bir dün ⁽⁵⁾ içinde Ka‘be’ye varursın?” Eydür: “Bir câzû daği varur.” Ve daği

eyitdiler: “Bir dün içinde Māverd¹³³ şehrine ⁽⁶⁾ varursın?” didiler. Eyitdiler: “Pes erenler işi nedür?” Eydür: “Oldur kim Tañrı’dan ayruğ gönül ⁽⁷⁾ bağlamaya.” Ve dañi eyitdiler: “Tañrı Te‘ālāyı düşümde gördüm. Baña eyitdi: “Ey Bāyezīd, dile benden ne dilerdin?” ⁽⁸⁾ Eyitdüm: “Şun[1] dilerüm ki sen onı dilerdin.” didüm. Pes eyitdi: “Sen benümsin, ben senüñüm.” didi. ⁽⁹⁾ Ve dañi eyitdiler: “Senüñ meşelüñ neye beñzer?” Eydür: “Deñize beñzer. Ne ucı bellü ve ne derüñligi bellü.” didi. ⁽¹⁰⁾ Ve dañi münacāt içinde buyurur: “Huzāvende, benümle senüñ arañda niçeye degin benlik ve senlik ⁽¹¹⁾ ola? Götürülsün ben hiç arada olmayum.” Ve dañi vakt kim: “Senüñleyüm kamudan yegven, ⁽¹²⁾ Ol vakt kim benümleyüm kamu kemterüm.” Ve dañi eyitdi: “İlahī baña zāhidlik gerekmez ve ululık ⁽¹³⁾ gerekme[z] ve ‘ālimlik gerekmez. Eger sen beni nesneye lāyık görürseñ, bir zerre senüñ sırruñ bilmek ⁽¹⁴⁾ lāyık kılğıl. Ve beni dostlaruñ derecesine erürgil.” dirdi.

Nakildür: Bāyezīd Tañrıñıñ ⁽¹⁵⁾ ‘izzet-i hāzretine yitmiş kez yakınlık buldu. Ve her gāh ki hāzretten girü gelürdi, bir zünnārı ⁽¹⁶⁾ kuşanurdu ve girü keserdi. Çün ‘ömriniñ āñiri geldi mihrāba girdi beline zünnār bağladı. ⁽¹⁷⁾ Ve bir kürki var idi dura geydi. Ve başındağı diri börki dura geydi. Eyitdi: “İlahī.” didi. [87b] ⁽¹⁾ “Cümle ‘ömrümde kılduğum t̄a‘at ve riyāzet bilmezven ve kamu dünler içinde kılduğum namāzı ⁽²⁾ ‘arz eylemezven ve kamu ‘ömrümde dutduğum oruç dimezven ve bunca kez Qur‘ān hatm kıldum şağışın ⁽³⁾ bilmezven ve bunca yakınlık kılduğum añmazvan. Bu kamusun dirven nāzlanmak üzerine dimezven. ⁽⁴⁾ Belkim dükeli işümde ‘ācizven ve ‘ār dutarvan ve hil‘at baña sen vormüşsin, kendözüm ⁽⁵⁾ böyle bilürven. Ve şol kamu kulluk kim işledüm hīçdür. Dut kim t̄a‘at kıldum. Bir Türkün ⁽⁶⁾ yitmiş yıl azgunlık ve körlük içinde saçum ve saçalum ağartdum. Yazıdan şimdi gelürven ⁽⁷⁾ ve Tañrı demek şimdi öğrenürven. Uş zünnārı şimdi keserven müselmānlık dā‘iresin ⁽⁸⁾ şimdi başarvan. Şehādet kelimesin dilime şimdi

¹³³ Kelime Süleyman Uludağ ve Orhan Yavuz’un eserlerinde Demāvend olarak geçmektedir.

getürürven.” didi. Daḥi Allāh Allāh diyüp ⁽⁹⁾ göñül ḥāzırlığıyla cān ışmarladı. Ol Ebū Mūsā eş‘ārı eydür: “Ol gice düşde ⁽¹⁰⁾ gördüm. ‘Arş başum üzere götürürüm. Düşüm yavlaḵ ṭaıladum. Yārındası ṭurdum ki şeyḥ varam ⁽¹¹⁾ düşüm ta‘bır kılam. Şordum ölmüş ve ‘azīm ḥalk dirilmiş şeyḥiñ cenāzesi getürdiler. ⁽¹²⁾ Cehd kıldum ki cenāzeniñ bir köşesine varam dutam. İremedüm ādem çokluğundan. Kendözümü ⁽¹³⁾ delü gibi ol ḥalk ortasına bıraḫdum. Şöyle kim cenāzesi altına girdüm başıma getürdüm, ⁽¹⁴⁾ giderdüm. Şeyḥiñ ölümi ḫayḡusından ol düşi unitmuşam. Pes cenāze üstinden āvāz geldi. ⁽¹⁵⁾ Gördüğün düşiñ ta‘biri budur kim: ‘Bāyezīd’iñ cenāzesin götürürsin.” Ve daḥi ⁽¹⁶⁾ bir mürīd Bāyezīd düşinde gördi şordı kim: “Münker ve Nekır şormağından nice geçdün?” Eydür: “Ḳaçan ⁽¹⁷⁾ ol iki firişte geldi baña şordı kim; ‘Tañruñ kimdür?’ Ben eyitdüm: ‘Baña şorma kim işiñüz bitmez. **[88a]** ⁽¹⁾ Eger ol baña kim yüz kez dirsem ki Tañrum oldur fāyide kılmaz. Tā bir kez ol Bāyezīd benüm ḫulum ⁽²⁾ dimeyince fāyide etmez.” Yine bir kimse an[ı] düşinde gördi. Eyitdi: “Tañrı senüñle neyledi?” ⁽³⁾ Eydür: “Tañrı Te‘ālā şordı: ‘Ey Bāyezīd, baña ne getürdüñ?” Eyitdüm: “Ey Çalapum, ḥazretiñe lāyık nesne ⁽⁴⁾ getüremedüm. Velīkin saña şekk ü şerīk daḥi getürmedüm.” Ḥaḵ Te‘ālā didi: “وَلَا لَيْلُ اللَّيْلِ” ⁽⁵⁾ “Ol süd gicesi şirk degül mi[y]di?” Bāyezīd eydür: “Meger bir gece süd içerdüm ḫarnum aḡrıtdı. Eyitdüm ki: ⁽⁶⁾ ‘Süd ḫarnum aḡrıtdı.’ Ol renc Tañrı’dan bilmeyüp südden bildüğüm için Ḥaḵ Te‘ālā baña ‘itāb ⁽⁷⁾ eyledi ve ol sözi yüzüme vurdı.”

Nakildür: Çün Bāyezīd ḥākine ḫodılar. ‘Alī atası anuñ ziyāretine ⁽⁸⁾ vardı. Eyitdi: Siz bilürsüz Bāyezīd kim idi? Eyitdiler: Sen yeg bilürsin. Eydür: Bir gice Ka‘be’yi ⁽⁹⁾ ṭavāf kıldum. Anda bir zamān fikr kılup oturdum, uyumuşvan. Düşde gördüm ki beni göge çıkardılar. ⁽¹⁰⁾ ‘Arş altında iletdiler ve ‘arşıñ altında bir yazı gördüm, ucı gözükmey küllü gül ü reyḥān ⁽¹¹⁾ bitmiş. Her bir yapraḵ üzerinde yazılmış kim Bāyezīd Tañrınıñ velīsidür. Ebū Sa‘īd Raziya’llāhu ‘anhu eydür: ⁽¹²⁾ “Bāyezīd sinini ziyāret[e] vardı ve anuñ üzerinde çok aḡladı. Eyitdi kim: ‘Her ne yavı ⁽¹³⁾ kıldılarsa ‘ālem-i

dünyāda, burada bulmağa yarar.” dedi. Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi ve raḥmeten vāsi‘aten.

(Maṭlab: ‘Abdullah)

Ve’l-āḥiru ⁽¹⁴⁾ minhüm. Ol zamānıñ yūregi ve ol dünyānıñ diregi ve ol şerī‘atıñ begi ve ol ⁽¹⁵⁾ ṭarīkatıñ begi ‘Abdullah-ı Mübārek Raḥīya’llāhu ‘anhu. ‘İlm içinde begenilmiş idi. Ve ‘azīz meşāyihlar ṭapusına ⁽¹⁶⁾ irmiş idi. Ve anuñ taşnıfleri meşhūrdur ve kerāmetleri ma‘rūfdur. Şöyle kim ⁽¹⁷⁾ bir gün Süfyān ḳatına geldi. Süfyān eyitdi: “تَعَالِ يَا رَجُلَ الْمَشْرِفِ” Ya‘ni: “Gel berü [88b] ⁽¹⁾ ey maşrıḳ ve mağrıḳ ulusu.” didiler. Pes ol kişi kim anı Süfyān ve Fuḳayl oña kemter olmaya. ⁽²⁾ Ve anuñ tevbesiniñ sebeḳ ol idi. Ol bir ḳaravaş[a] ‘āşık oldı. Şöyle kim ḳarārı ḳalmadı. ⁽³⁾ Bir gice ḳış güninde durugeldi. Ol ma‘şūḳıñ serāyı altına geldi, ma‘şūḳ serāyı üzerüne ⁽⁴⁾ ḳıḳdı. Erteye deḳin biri biri dizārına baḳup ḳaldılar. Tā mü’ezzın erte namāzı için bañ virdi. ⁽⁵⁾ ‘Abdullāh anı yatsu şandı. Çün baḳdı kim ṭāñ yiri ağarmış ve ‘ālem rūşen olmuş. Pes ⁽⁶⁾ kendözine geldi bile kim düniñ ḳamusı ma‘şūḳ müşāhedesine müstağraḳ olmuş. ⁽⁷⁾ Kendü kendözine eydür: “Ey utanmaz, kendü nefsuñ dilegi için aḥşāmdan erteye deḳin ayağıñ ⁽⁸⁾ üzere ṭurduñ. Şöyle kim giceden gündüzi fark eylemedüñ. Eger imām ardında namāz ḳılır olsañ ⁽⁹⁾ ve imām bir uzun āyet oḳısa ḳatlanumayaduñ ve bir sâ‘at Tañrı ḳülluḳına rāzī ⁽¹⁰⁾ olmayaduñ.” dedi. Bir ulu derd göñline düşdi. Şolok sâ‘at tevbe ḳıldı kim ve ‘ilm ⁽¹¹⁾ okumağa meşḳül oldı ve şol dereceye erdi kim atası bir gün bāḡ[a] vardı. ‘Abdullāh ⁽¹²⁾ gördi kim uyımış bir [bü]yük yılan bir reyḥān budaḳın ağzıyla dutmış ‘Abdullah’ıñ ⁽¹³⁾ sineḳin ḳorurdu.

Nakildür: ‘Abdullāh bir gün ḥac ḳılurdu ve bir yıl ḡazā ḳılurdu ⁽¹⁴⁾ ve bir yıl bāzergānlık ḳılurdu. Ne kim eline girse yārenlerine üleşdürürdi ve dervişler ⁽¹⁵⁾ ḳıḳırdı. Ve bunlara ḥurma alıvirürdi. Ve eydürdi kim: “Kim ki ḥadden artuḳ ḥurması ⁽¹⁶⁾ saḳışınca artuḳ ḥurma virürüm.” dirdi. Pes şoñra her çekirdeḳiñ başına bir aḳçe virürdi. [89a]

(1) Nakildür: Bir yavuz hūlu kiři aña yoldař oldu. Çün girü ayrıldı, ‘Abdullāh ağladı. (2)

Eyitdiler: “Niçün ağlarsın?” Eydür: “Ol bī-çäre katumdan gitdi, ol yavuz hūyı bile gitdi, (3) baña katı ‘ār durur.” didi.

Nakildür: Bir gün ‘Abdullāh beriyye içinde bir deveye binüp giderken (4) bir dervīř irdi. Pes ‘Abdullāh ol dervīř[e] eydür: “Biz baylaruz, Tañrı bizi (5) evine kığırdı varurız, sizi kığırmadı. Uyundılık birle varursız ne kadar hoş dutılırsız.” (6) Dervīř eydür: Konukluğa kığıran kerīm olıcağ uyundı hoş dutar.” Dervīř gine eydür: (7) “Sizi evine kığırursa bizi kendüye kığırur.” didi. ‘Abdullāh eydür: “Ey dervīř, Tañrı bizden (8) ödünç diler. Nitekim Qur’ân’da buyurur: 134 “مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا” Ya‘ni: “Kimdür ki (9) ben Tañrı ödünç vire, on[a] anca girü virirem.” Dervīř eydür: Eger sizden ödünç dilerse (10) bize virmek için diler. Nitekim Qur’ân’da buyurur: 135 “إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ” (11) Ya‘ni: “Şadağa dervīřlere ve miskinleredir. Bunlara virdiğünüz baña ödünç virdiñüzdür.” (12) didi. Böyle dise ‘Abdullāh ayruğ tanımadı. Zāhidlik ve takvā içinde şol haddeden ermişdir (13) kim bir kez bir yire kındı. Meger bir ağır bahālu at var idi. Salıvirdi, kendü namāza meşğul (14) oldu. At bir ekine girdi ve ol ekin sultān kişileriñ idi. Namāzdan fāriğ oldu (15) gördi kim at ekindedir. Eyitdi: “At haram yidi, binmege yaramaz oldu.” didi bırağdı gitdi. (16) Ve dağı bir kez Merv şehrinden Şām[a] vardı. Andan bireğüden bir kalem aldı. Meger issine aqçesin [89b] (1) virmemüş idi. Anı degürmege gine Şām’a vardı.

134 Kur’ân-ı Kerīm, Hadid Sûresi, 11. âyet. (Âyetin tamamı şu şekildedir:

(مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ وَلَهُ أَجْرٌ كَرِيمٌ

/ Kur’ân-ı Kerīm, Bakara Sûresi, 245. âyet. (Âyetin tamamı şu şekildedir:

(مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْسُطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

135 Kur’ân-ı Kerīm, Tevbe Sûresi, 60. âyet. (Âyetin tamamı şu şekildedir:

(إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

Nakildür: Meger bir gün ‘Abdullāh yoldan ⁽²⁾ geçerdi. Yolda bir gözsüz var idi. Eyitdiler: “Uş ‘Abdullāh gelür, ne hācetiñ var ise dile.” ⁽³⁾ Çün ‘Abdullāh erdi. Gözsüz eydür: “Yā ‘Abdullāh, nola ki baña du‘ā kılasın, gözüm gine ⁽⁴⁾ görür ola.” ‘Abdullāh başın aşığa kıldı ve du‘ā kıldı. Şoloğ sâ‘at ol gözsüz ⁽⁵⁾ gözlü oldı Tañrı fermānı birle.

Nakildür: Bir gün ‘Abdullāh kırbān bayramına on gün kılmış ⁽⁶⁾ idi. ‘Abdullāh şahrāyı çıkdı, hac niyetin kılmış idi. Eyitdi: Bārī Ka‘bede degülven, ol ⁽⁷⁾ ‘amel ki hācılar anda işler, ben dañi ben de bunda anı işleyeyin. Pes şahrā içinde tavāf ⁽⁸⁾ kıılırken meger bir kıarı, beli iki büküli ‘aşā elinde geldi. Eydür: “Ey ‘Abdullāh, meger hac ⁽⁹⁾ ārzūsundasın kim hācılar ‘amelin kıılırsın. Uş beni saña viribidiler kim seni ‘Arafāt[a] ⁽¹⁰⁾ erürem.” ‘Abdullāh eydür: “Dört gün kıalıbdı ‘Arafāt günine. Dört gün içinde sen beni Mervden ⁽¹¹⁾ Ka‘beye nite iledesin?” Eydür: “Yā ‘Abdullah, Muḥammed Muştafa ¹³⁶ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى” ⁽¹²⁾ maķāmına erürdi. Seni ‘Arafāt erürse ‘aceb degüldür.” Andan ol ‘avret eydür: “Ol kışı ⁽¹³⁾ erte namāzınıñ sünnetin Sincān şehrinde kıla ve farīzasın Ceyḥūn kırañında kıla ⁽¹⁴⁾ ve gün toğınca Merv şehrinde ola. Anuñla yoldaş olmağa yaramaz mı?” ‘Abdullāh eyitdi: “Hele bir ⁽¹⁵⁾ şınamağa degmez mi?” didi. Pes ol ‘avret ile yoldaş olup yola girdi. ‘Abdullāh eydür: ⁽¹⁶⁾ Giderken ulu ırmağa uğraruz. Baña eydür: “Gözün yumğıl.” dir yumarum, gine “Aç.” dir açınca, [90a] ⁽¹⁾ şunıñ kırañında görürven. Çün beni ‘Arafāt erürdi. Hac erkānın tamām eyledüm ve girü dönmeğ ⁽²⁾ tavāfın kııldum. Ol kıarı ‘avret baña eydür: “Benüm bir oğlum var bunda. Delim zamāndur ki ⁽³⁾ bir mağarada durur riyāzet kıılır, varalum anı görelüm.” didi. ‘Abdullāh eydür: Anuñ ile ⁽⁴⁾ bile vardum. Gördüm bir yigit beñzi şarı, teni aruğ, yüzinden nūr saçılır. Çün ⁽⁵⁾ anasın gördi, eline ayağına düşdi ve yüzün ayağına sürdi. Eydür: “Ey ana, ben bilüven sen ⁽⁶⁾ gelmedüñ. Seni kim Tañrı viribdi. Benüm vaķtum yavlağ ķardur, ‘ömrüm āḫirine ermişdür.” ⁽⁷⁾ Böyle dise ol ‘avret ‘Abdullah[a] eydür: “İmdi sen de birez eglenseñ

¹³⁶ Kur’ân-ı Kerîm, Necm Sûresi, 9. âyet. (Âyetin tamamı şu şekildedir: فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى)

gerek tã kim anı ⁽⁸⁾ haqqına koyasın.” ‘Abdullâh eglendi tã ol yigit cãn teslîm eyledi. Ol arada defn ⁽⁹⁾ eyledi. Karı eydür: “Yã ‘Abdullah, benüm ayruķ işüm kalmadı, sinden artuķ kim bunuñ ⁽¹⁰⁾ toprağın yastamaz tã ‘ömr âhirine erince. Sen girü maķâmıña varğıl. Gelesi yıl Ka‘beyi ⁽¹¹⁾ ziyârete gelesin beni bu dünyâdan göçmüş bulasın, du‘âdan unıtma.” didi.

Nakıldür: ⁽¹²⁾ Bir yıl ‘Abdullâh Ka‘be’de çün haccdan fâriğ oldum. Düşde gördüm ki iki firişte gelür kim ⁽¹³⁾ biribirinden su’al kıldı kim: “İşbu yıl içinde Ka‘be’yi kaç kişi ziyâret kıldı?” Eydür kim: ⁽¹⁴⁾ “Üç yüz biñ kişi.” didiler. Eyitdi: “Kaç kişi hac kabûl oldu?” “Hiç kimseniñ kabûl olmadı.” ⁽¹⁵⁾ ‘Abdullâh eydür: Bunı işitdüm göñlüme teşvîş düşdi. Eyitdüm: “Bunca emek var nice kim ⁽¹⁶⁾ çekdiler ‘acebdür, kamusınıñ emegi zâyî‘ oldı haccları olmadı.” Eyitdiler: “Dımışķ içinde bir ⁽¹⁷⁾ maşmaķçı var. Aña ‘Alî İbn Muvaffaķ dirler. Anuñ [haccı kabûl] olundı ve bunca halkuñ daħi **[90b]** ⁽¹⁾ anuñ sebebinden kabûl oldı.” Çün eyitdüm: “Dımışķa geldüm, çün ol kişiniñ kapusına ⁽²⁾ vardum ve kapuyı kaķdum. Ol kişi taşra çıķdı. Eyitdüm: ‘Aduñ nedür?’” Eydür: “‘Alî İbn Muvaffaķ.” ⁽³⁾ “Şınâ‘atuñ nedür?” Eydür: “Pãre dikici.” Eyitdüm: “Senüñle sözüm vardur.’ Evi öniñde bir mescid ⁽⁴⁾ var idi. Ol mescide girdük aña didüm ki: ‘Bañã ‘Abdullâh dirler.’ Böyle düş gördüm ve hâl ⁽⁵⁾ haķîķatin eydivirdüm. Çün bu sözi işitdi, bir kez na‘re urup çağırdı, ‘aķl ⁽⁶⁾ gitdi ve gine geldi. Aña eyitdüm: Baña bu işden haber virgil?” Eydür: “Üç yıldur hac varmaķ ⁽⁷⁾ dilerven ve yama dikmek kirāsından üç yüz aķçe dirdüm. Bu yıl kaşd eyledüm ki Ka‘beye varam. ⁽⁸⁾ ‘Avretüm yüklü idi. Meger koñşı evinde et bişmiş. Ol etiñ koķusu gelmiş. Baña didi: ⁽⁹⁾ ‘Var şol bişürdükleri etden bir pãre baña virsünler, yohsa işbu yüküm helâķ ⁽¹⁰⁾ olur.’ Bir çanaķ alup ol koñşı vardum bu yüklü ‘avret haberin ol ⁽¹¹⁾ koñşıya didüm. Ol kişi zârı zârı ağladı. Eydür: ‘Benüm bir bölük oğlancıklarum ⁽¹²⁾ bir haftadur kim dünya ta‘âmından nesne bulmadılar kim yiyeler, buñladılar. Vardum bir pãre et, ⁽¹³⁾ ölmüş eşek etin buldum aldum anı kaynadurvan. Bize helâldür ve size harâmdur, ⁽¹⁴⁾

nice vireyin?’ didi. Ve gözlerinden yaş revān oldu. Çün bu sözi işitdüm. ⁽¹⁵⁾ Ol üç yüz akçeyi’ aña virdüm ve eyitdüm ki: ‘Benüm haccum budur.’” didüm. ‘Abdullāh eydür: “صَدَقَ الْمَلِكُ فِي الرُّوْيَا وَصَدَقَ الْمَلِكُ فِي الْحُكْمِ وَالْقَضَاءِ” ⁽¹⁶⁾ Ya’ni: “Ol iki firiştehler didügi gerçektür ve Tañrının hükmi toğrıdur.” didi. **[91a]** ⁽¹⁾ Meger ‘Abdullah’ın bir kulu var idi. Meger bir kişi ‘Abdullah[a] didi kim: Ol kul her gice sin ⁽²⁾ açar, ölü kefenin soyar şatar saña virür. ‘Abdullāh yavlağ melül oldu. Bir dün ol kulu ⁽³⁾ ‘Abdullāh gözetdi. Ol kul sinleye vardı, bir gūr açdı, içine girdi. ‘Abdullāh çün ⁽⁴⁾ an[ı] gördi bir zamān oturdu, kul çıkmadı. İlerü vardı gördi kim bir büyük sin ⁽⁵⁾ içinde bir mihrāb var. Ol kul bir pelās geymiş ve bir gül ¹³⁷ başına urmuş ve zārı ⁽⁶⁾ kıluben secdeye varup yüzün toprağ[a] sürdi. Ve zārılık birle ol dün tā erteye degin ⁽⁷⁾ zārı kıldı. Çün erte oldu gürdan çıkdı ve gürn toprağın girü düzetdi. ⁽⁸⁾ Andan yüzün göge dutdı eyitdi: “إلهي سيّد الكبري اعطني اجرة سيّد الصغري” ⁽⁹⁾ didi. Ya’ni: “Ey benüm ulu seyyidüm, ver ücretin kiçi.” Seyyidümiñ kim uş kendöz öldi. ⁽¹⁰⁾ Hocam akçe diler baña meded irgil. Şolok sā’at hevādan bir nūr indi, ol nūrdan ⁽¹¹⁾ bir akçe ol yigit eline virüldi. Çün ‘Abdullāh gördi kim tākati kalmadı ilerü vardı. ⁽¹²⁾ Ol yigidiñ belin dutdı, kocdı yüzün gözin öpdi. Çün ‘Abdullāh gördi kim kendüyi bilmiş. ⁽¹³⁾ Yüzün göge tutdı eyitdi: “İlahī, çün benüm rāzımı āşikāre kılduñ, baña dünyāda rāhatlık ⁽¹⁴⁾ kalmadı. Senün ‘izzetüñ haqqıçün beni halka fitne kılmağıl, işbu sā’at algıl.” Derhāl ⁽¹⁵⁾ cān virdi. ‘Abdullāh hayrān oldu, haber kıldı. Geldiler, anı yudılar. Aña bir pelās şardılar, ⁽¹⁶⁾ gūrı içinde defn itdiler gitdiler. Ve ol gice ‘Abdullāh Muḥammed Muştafā’yı ve İbrāhīm Ḥalīlullah **[91b]** ⁽¹⁾ ‘aleyhimüs-selām düşde gördi. Birer burağ[a] binmişler geldiler ve eyitdiler: “Ey ‘Abdullāh, ol ⁽²⁾ dost niçün pelās birle defn eylediñüz?” didiler.

¹³⁷ Bu kelime anlam itibariyle, “suçlunun boynuna ve bileklerine geçirilen demir halka, zincir, pranga” anlamına gelen *gull* kelimesi olmalıdır. Kelime gül غل şeklinde yazılması gerekirken gül غول şeklinde yazılmıştır. Orhan Yavuz’un eserinde bu bölümde “bağ, yular” anlamına gelen *bend* kelimesi kullanılmıştır.

Nakildür: Sehl İbn Mervān ⁽³⁾ gelüp ‘Abdullāh katında sebaḵ okurdu. Bir gün eydür: “Ey üstād, ben senüñ ⁽⁴⁾ katuña gelmezven.” didi. ‘Abdullāh eydür: “Niçün gelmezsin?” Sehl eydür: “Tam üstinde ⁽⁵⁾ senüñ qaravaşlaruñ beni kendüye kıgırurlar. İmdi sen buları niçün edeplenmezsin?” ⁽⁶⁾ ‘Abdullāh eydür: “Ey ḳavm, dirilüñ kim Sehl üzerine namāz kılalum kim iş bu şā‘at ⁽⁷⁾ ölür.” Eytidüler: “Niçün?” Eydür: “Benüm qaravaşlarum yokdur, anlar uçmaḵ ḥūrileridür.” ⁽⁸⁾ Ol ḳavm dirilüp geldiler. Sehl ölmüş buldılar. Namāzın kılup defn itdiler. ⁽⁹⁾

Nakildür: ‘Abdullah’dan şordılar kim: “Dünyā içinde ‘aceb ne gördüñ?” Eytidi: ⁽¹⁰⁾ “Bir keşiş gördüm, riyāzet kılmakdan aruḵ olmuş ve Tañrı ḳorḳusından iki bükilmiş. ⁽¹¹⁾ Aña şordum ki: ‘Tañrıya yol nicedür?’ Eydür: ‘Eger Tañrı bilürseñ aña yol nicedür ⁽¹²⁾ bilürsin. Ben bilmezken ḳorḳudan tenüm aruḵ oldı. Belüm iki bükildi. Sen ki bilürven dirsın, aña ‘āşılık kılursın. Pes nice bilmekdür?’ ‘Abdullāh eydür: ‘Anuñ ⁽¹³⁾ sözi baña ögüt oldı çok işlerden bağlandum.” didi.

Nakildür: ⁽¹⁵⁾ ‘Abdullāh eydür: Bir kez ḡazāya vardum bir kāfirle uğraşdum. Çün namāz vaḳt oldı ⁽¹⁶⁾ aña eytdüm: “Baña mühlet vir namāz kılayın.” Eydür: “Varḡıl.” ‘Abdullāh eydür: Çün farīzayı kıldum. [92a] ⁽¹⁾ Çün kāfir namāzınıñ vaḳt[i] geldi. Eydür: “Sen daḡi baña mühlet virgil kim ben daḡi ⁽²⁾ namāz kılam.” didi. ‘Abdullāh eydür: “Varḡıl.” didi. Kāfir vardı putın yire ḳodı ⁽³⁾ ve yüzün yire ḳodı. ‘Abdullāh eyitdi kim: “‘Vaḳtdür kim düşmān üzerine zafer bulam’ diyüp ⁽⁴⁾ kılıç dartup ḡamle kıldı kim kāfiri depeleye. Nidā işitdi kim: “Yā ‘Abdullah, ¹³⁸ وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا، Ya‘ni: ‘Ḳavl yirine getür kim ḳavl sözün sorılısardur.” Çün ⁽⁶⁾ ‘Abdullāh bu nidāyı işitdi ağlamaḡa başladı. Kāfir başın yirden ḳaldurdu gördi kim ⁽⁷⁾ ‘Abdullāh kılıç dartup üstinde durur. Kāfir eydür: “Saña noldı?” Eydür: “Senden ötürü baña ⁽⁸⁾ Tañrum ‘itāb kıldı. ‘Şııcı’ diyüp ḡitāb kıldı anuñiçün ağlarum.” Kāfir eydür kim: ⁽⁹⁾

¹³⁸ Kur‘ân-ı Kerîm, İsrâ Sûresi, 34. âyet. (وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا)

“İmdi anuñ gibi Tañrıya ‘āşī olmağ revā degül kim benüm gib[i] düşmān içün dostına ⁽¹⁰⁾ ‘itāb eyleye.” “Yā ‘Abdullāh, baña ĩmān ‘arz kılğıl.” didi. Şolok sā‘at kāfir müselmān ⁽¹¹⁾ oldı. Dīn yolında ‘azīzlerden oldı.

Nakildür: Bir vağt ‘Abdullah[a] bir muşībet ⁽¹²⁾ irdi. Halk aña ta‘ziyet kıldılar. Bir kāfir dağı aña ta‘ziyet kıldı. Ol kāfir aña eyitdi: ⁽¹³⁾ “‘Āqıl oldur ki çün aña muşībet ire, evvelki gün şöyle kıl kim üç günden şoñra kılısar⁽¹⁴⁾dur.” ‘Abdullāh eydür: “Ol kāfiriñ bu sözün yazuñ kim ĥikmetdendür.” didi. ⁽¹⁵⁾ Ve dağı ‘Abdullah’dan şordılar kim: “Ādemīye aşşılı nedür?” Eyitdi: “Ĥālīş niyyet.” Eyitdiler: ⁽¹⁶⁾ “Ol olmazsa.” Eydür: “Görgilü edeb.” Eyitdiler: “Ol dağı olmazsa.” Eydür: “Aña ölüm gerekdür. [92b] ⁽¹⁾ Ve dağı bir ĥarām aqçeyi issine virse yigrekdür yüz aqçe şadağa virmekden.” Ve dağı ⁽²⁾ eyitdi kim: “Ķanā‘at mürüvveti yegdür virmek mürüvvetinden.” Ve dağı eyitdi: “Göñül şayruluğına ⁽³⁾ kefareť ĥalkdan ırağ olmağdur ve baylara tekebbürlik ve yoğsullara alçaqlık kılmağdur.” ⁽⁴⁾

Nakildür: ‘Abdullāhıñ Ķatında ģıybet yoğdı. Eydürdi kim: “Eger kimseniñ ģıybetin ⁽⁵⁾ söylesem atam anam ģıybetin söyleyeyidüm, zirā müzdüm ayruğ virmekden atama anama virmek ⁽⁶⁾ yegdür.” didi.

Nakildür: Bir yigit ‘Abdullāhıñ eline ayağına düşdi zārīlık kıldı, ağladı. ⁽⁷⁾ ‘Abdullāh eydür: “Ey yigit, noldı saña kim bile zārīlık kılursın?” Ol yigit eydür: ⁽⁸⁾ “Yazuğ işledüm odından ağlarum. İşime pişmān dağı oldum, söylemege dağı utanurvan.” ⁽⁹⁾ ‘Abdullāh eydür: “Söylemek gereksin?” Ol yigit eydür: “Anam ile zinā kıldumdı.” ‘Abdullāh eydür: ⁽¹⁰⁾ “Ben şandum ki ģıybet eylemiş olasın. Ķıybet zinādan yavuzırağdur.” didi. ⁽¹¹⁾ Ve bir kimse didi kim: “Baña bir vaşıyyet kıl.” ‘Abdullāh eydür: “Tañrıdan yanın ki şağıngıl. Şöyle ⁽¹²⁾ olğıl ki Tañrı her yirde görürsin gibi olğıl.” didi.

Nakildür: ‘Abdullāh ⁽¹³⁾ kendü dirliğinden kamu mālın dervīşlere üleşdürdi. Çün ölüm hāli erdi. ⁽¹⁴⁾ Eyitdiler: “Ey şeyh, uş gözüñ yimedüñ ve mālūñ kamusın virdüñ. Ve üç kızuñ var, ⁽¹⁵⁾ bunlara nesne kōmaduñ?” ‘Abdullāh eydür: “Ben anlarıñ aşın iş düzene ışmarladum. Ol ⁽¹⁶⁾ yirde kim işi Tañrı düzer, benüm anda ne işüm vardır?” didi. Böyle dirken gözin açdı, [93a] ⁽¹⁾ güldi ve didi: ¹³⁹“فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُونَ” cānın Hākka teslīm eyledi. Ve dirildiler defn eylediler. Andan ⁽²⁾ şöñra Süfyān-ı Şevrī düşde gördiler. Eyitdiler: “Tañrı Te‘ālā senüñle ne kıldı?” Eyitdi: “Baña rahmet eyledi.” ⁽³⁾ Ve eyitdiler: “‘Abdullāh Mübārek hāli nicedür?” didiler. Eydür: “‘Abdullāh anlardandır kim bir günde iki ⁽⁴⁾ kez Tañrının katına varurdu. Rahmetu’llāhi ‘aleyhi ve rahmeten vāsi‘aten.

(Matlāb: Süfyān)

Ve'l-āhiru minhüm. ⁽⁵⁾ Ol dīniñ tācı ve ol zāhidleriñ ulusu ve ol ‘ālimleriñ şeyhi ve pādīşāh[ı] ve ol ⁽⁶⁾ ‘ābidleriñ kūtbi Süfyān-ı Şevrī Rażiya’llāhu ‘anhu. Takvā ve alçaklık içinde beñdeşi yoğdı. ⁽⁷⁾ Ve çok meşāyihlar görmüşdi. Ve anuñ evvel hāli ol idi kim bir gün mescide girürken ⁽⁸⁾ şol ayağın ilerü başdı. Bir āvāz geldi kim: “Yā Şevrī.” Ya‘ni: “Yā şağīr, edepsüzlik ⁽⁹⁾ kıldıñ. “Süfyān-ı Şevrī” diyü anuñiçün didiler. Çün ol āvāzı işitdi ‘aklı gitdi. ⁽¹⁰⁾ Kaçan ‘aklı girü geldi, şakalın eliyle dutup kendü yüzine tabanca vurdu. Eydür: ⁽¹¹⁾ “Bir kez ayağın edeb birle başmaduñ, aduñı ādemiler defterinden yudılar. “Şevrī” diyüp ad virdiler.” Andan ⁽¹²⁾ şöñra tamām yigirmi yıl dün uykusı uyımadı.

Nakildür: Bir gün ittifāk şöyle düşdi kim hālīfe ⁽¹³⁾ anuñ öñinde namāz kıldı ve el birle namāz içinde şakalın düzdi. Süfyān eydür: “Bunu gibi ⁽¹⁴⁾ namāzı Araşatda girü kalanuñ yüzine ururlar.” Hālīfe eydür: “Eksük söyle.” Süfyān eydür: “Eger bātil ⁽¹⁵⁾ işe hāk dirsem südüküm kana döner.” Hālīfeye katı geldi. Hālīfe bir gün sefere

¹³⁹ Kur‘ân-ı Kerīm, Saffāt Sûresi, 61. âyet. (Âyetin tamamı şu şekildedir: لِيَمِثِلَ هَٰذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُونَ)

vardı. Buyurdi: ⁽¹⁶⁾ “Bu seferde bir ağaç diküñ. Süfyān aşā koñ. Ayruķ benüm öñimde ķatı söylemesün.” didi. ⁽¹⁷⁾ Ol gün ki Süfyān aşmağa ķaşd eylediler. Süfyān[1] uyķu dutmuşdı. Başıñ bir ulunıñ dizine ķomıř idi [93b] ve ol kiři ol ģaberi işitdi. Eydür: “Süfyān uyaralum ķaçsun.” didiler. Eyitdi: “Ey Süfyān ģikāyet ⁽²⁾ iři böyledür.” didiler. Süfyān eydür: “Cānum dūnyādadur, tırduģına heves degülem. Bir dūnyānıñ ⁽³⁾ ģaķķın yirine ķomāķ gerek.” Böyle didi gözleri yař ile tıldı. Eydür: “İlahī, bunları tıtgıl ķatı ⁽⁴⁾ tıtmaģla.” Süfyān du‘āyı tamām ķılmaģla ģalīfeniñ serāyından bir tarrāķa ķopdı. ģalife taģt üzerinde ⁽⁵⁾ oturmuş idi ve yöresindekiler ķamu yüzleri üstine yire dūřdiler. Ol iki ulu kiři didiler: ⁽⁶⁾ “Yā Süfyān, du‘ā bile müstecāb tızinden oldı.” didiler.

Nakildür: Andan soñra ģalīfe Süfyān[a] ⁽⁷⁾ ‘aźīm mu‘teķid oldı. Süfyān bir kez řayru oldı. ģalifenin bir tersā tabīb[i] var idi. Süfyān[a] ⁽⁸⁾ gönderdi. Ćün tabīb Süfyān[1] gördi. Eyitdi kim: “Bu kiřiniñ Tañrı ķorkısından baģrı pāre pāre ⁽⁹⁾ olmuş, řayrulıģı oldur. Ve bunuñ dīni ģaķdur, bātıł degüldür.” didi. Zūnnārın kesdi ⁽¹⁰⁾ müselmān oldı. ģalīfeye didiler kim: “Tabīb müselmān oldı.” ģalife eydür: “Ben tabīb gönderem dermān eylemek, ⁽¹¹⁾ ol anuñ ģasta göñline dermān idüp ģmān[a] getürmiş.”

Nakildür: Bir gün Süfyān dūnle tırup tā‘at ⁽¹²⁾ iĉün tırıģeldi, tının ters geymiş. ķaĉan erte oldı eyitdiler: “Tınıñ ters geymişsin.” diyüp ⁽¹³⁾ şundılar ki oña t[on] geydireler geymedi. Eydür: “Ben bunu Tañrı iĉün geymişven, ģalk iĉün ⁽¹⁴⁾ ģirü döndermezüm.”

Nakildür: Bir kez bir yigidiñ ģacc[1] fevt olmuş, anı aņup āh ķılır. Süfyān eydür: “Dört ⁽¹⁵⁾ kerre ģac ķıldum anı saña virem, sen ol āhıñ müzdin baña vir.” Yigit eydür: “Virdüm.” Ol gice Süfyān ⁽¹⁶⁾ dūřde gördi kim eyitdiler: “Yā Süfyān, ol aşşı kim sen eyledüñ, eģer ķamu ‘Arafāt ehline üleřdürürseñ ⁽¹⁷⁾ ķamusı bay olurlardı.” didiler.

Nakildür: Süfyān bir kez deve üzerinde oturup **[94a]** ⁽¹⁾ Ka‘beye giderdi ve Ka‘be yolın ağlayu geçdi. Meger bir kişi eyitdi: “Yazuğıñ çokluğından ötürü mi ⁽²⁾ ağlarsın?” didi. Süfyān yerden ot kopardı. Eydür: “Benüm günāhım nice çoğsa anuñ ⁽³⁾ rahmet[i] katında iş bu kadar yokdur.” didi. “Ammā ĩmānum şeytāndan kırtar[a] mı? diyü ağlarvan. ⁽⁴⁾ Ve dağı ağlamak on bölükdür. Tokuzu riyādur biri Tañrı içindür. Eger yılda bir kez dağı tursa ⁽⁵⁾ yiter. Ol ‘azīm çokdur.” Ve dağı didi kim: “Çün dervīşler baylar yöresinde geze riyādur ⁽⁶⁾ ve pādişāhlar yöresinde geze işi uğurlukdur.” Ve dahi: “Zāhidlik çul geyüp arpa etmegin ⁽⁷⁾ yimek degüldür, ammā dünyāya gönül bağlamamakdur ve endīşe kısa kılmakdur.” Ve dağı Süfyān didi kim: “هَذَا زَمَانُ السَّكُوتِ وَأُزْمُ الْبُيُوتِ” ⁽⁸⁾ Ya‘ni: “Dıñsuz tırmağ ve ĥalvet evlerde oturmak ⁽⁹⁾ zamānıdur.” didi. Ve dağı didi kim: “Ādemiye andan yig nesne bilmezüm kim bir ine gire gözükmeye ve kimse anı ⁽¹⁰⁾ bilmeye. İlerüki ulular kerāhet görürler imiş bellü olmağı gerekse yiñi geymekle gerekse eski geymekle.” ⁽¹¹⁾ Peyğamber ĥazret[i] ĥadīsinde buyurır: “تَهَيُّتُكُمْ عَنِ الشُّهْرِ تَيْنِ” Ya‘ni: “İki bellülikden sizi ⁽¹²⁾ yıgdum.” Ya‘ni ki bay ola yiñi tınlar geye ĥalk arasında bellü olmağ için. Ve biregi dervīş ⁽¹³⁾lık birle eski pelās geyer, degül ĥalk anı bilsün için şöyle gerek ki kimseye söylemeye. Ve dağı ⁽¹⁴⁾ eyitdi: “Pādişāhlarıñ eyüsi oldur kim ‘ālimler ile otura tura ve ‘ālimleriñ yavuzı oldur kim ⁽¹⁵⁾ pādişāhlar ile otura.” didi. Ve dağı eyitdi: “Evvel ‘ibadet dıñsuz durmakdur. Andan ⁽¹⁶⁾ ‘ilm istemekdür, andan ‘ilm ile ‘amel kılmakdur, andan ol ‘ilmi müselmānlara öğretmekdür.” Ve dağı eyitdi: ⁽¹⁷⁾ “Her kim ĥarāmdan şadağ[a] virse, andan ĥayr umsa şuña beñzer ki, tınına murdār degse ⁽¹⁸⁾ ol murdārı kanla yusa nice temiz olursa ol ĥayr dağı eyle olur.” didi. Ve dağı peyğamber **[94b]** ⁽¹⁾ ĥazret[i] eyitdi kim: “Tañrı Te‘ālā ol ev kıavmin düşmān dutar kim anda ādem çok yiyeler.” didi. ⁽²⁾ Bunuñ ma‘nāsı oldur ki; “Ğıybet söylemek ādem et[i] yimekdür. Ĥağ Te‘ālā ĥıybet söyleyenleri düşmen ⁽³⁾ dutar.” didi.

Nakildür: Süfyān hemîşe ölüm ârzûlardı. Çün aña ölüm yakın geldi ⁽⁴⁾ ağladı. Didi kim: “Ölüm ârzû ile buldum. Uş şataşdum kamu sefer, bir ‘aşa ve bir bardağ birle. Ammā ⁽⁵⁾ bu seferki katıdur bardağla ‘aşa ile olmaz.” didi. “الْقُدُومُ عَلَى الرَّ شَدِيدِ” Çün hālî ⁽⁶⁾ aña yakın geldi. Şākirdleri eyitdiler: Uçmak yeli ne hoşdur. Süfyān başın şalladı ⁽⁷⁾ eydür: “Uçmak ‘aceb baña deger mi, benüm gibi kişiye uçmak vireler mi?” Meger anuñ şayruluğı Başra ⁽⁸⁾ şehrinde idi. Meger Başra begi hekim viribdi kim tīmār kıla. Renc anuñ karın ağrısından idi. ⁽⁹⁾ Şol hāl içinde namāzın komadı dāyim ābdest alurdu. Hesāb kıldılar bir gicede altmış ⁽¹⁰⁾ kez ābdest aldı. Aña didiler: “Nola eger bir kez pāre diñlenesin.” didiler. Eydür: “Dilerem ki fermān ⁽¹¹⁾ erecek arı bulunam, arszuluk birle ol hāzrete varmak yaramaz.” didi. ‘Abdullāh Mihterī¹⁴⁰ ⁽¹²⁾ eydür: “Ey ‘Abdullāh, yüziñ koğıl kim vaqtüñ irdi.” Yüzin yire kodum taşra çıkdum. Halk[a] ⁽¹³⁾ haber virdüm, taşrada cemā‘at hāzır buldum. Didüm ki: “Size kim haber virdi?” Eyitdiler: “Biz ⁽¹⁴⁾ düşde gördük, ‘Varuñ Süfyān cenāzesine hāzır oluñ.” didiler. Ol kişiler içerü ⁽¹⁵⁾ girdiler, gördiler vaqt tar olmuş. Şundi belinden iki hemyān altun çıkardı eyitdi: ⁽¹⁶⁾ “Bun[ı] cānum içün bunu şadağ[a] idüñ” didi. “Ey Sübhānallāh! Yā Süfyān, hemîşe eydürdüñ ⁽¹⁷⁾ dünyālik idinmeñ dirdüñüz, siz bunca altun belünde getürüp yürirmişseñüz.” didiler. ⁽¹⁸⁾ Süfyān eydür: “Bu altun benüm dīnüm diregidür ve pās-bānıdur, bunuñla iblīs baña yol [95a] ⁽¹⁾ bulmaz idi. Kaçan iblīs baña eyitse: ‘Bugün ne yiyesin ve ne geyesin.’ dise. ⁽²⁾ Eydürdüm ki: ‘Uş altunum var ne dilersem alurum.’” dirdüm. “İblīsñ dürlü dürlü vesvesin ⁽³⁾ bunuñla bozardum. Ammā bu altundan hiç hācetüm yoğdı bile.” didi. Tevhīd kelimesin ⁽⁴⁾ diline yüritdi cān ısmarladı. Ol gün kim dünyādan naql eyledi. Gökden āvāz geldi kim: “مَاتَ الْوَرَعُ مَلَتْ الْوَرَعُ” ⁽⁵⁾ Ya‘ni: “Sen konuk ve müttakī ve dīn ulusu öldi.” didiler. ⁽⁶⁾ Ol gice anı düşde gördiler şordılar kim: “Qabr korkulığından nitesin?” Eydür: “إِنَّ” ⁽⁷⁾ رَوْضَةً مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ Ya‘ni: “Benüm kabrüm uçmak çemenlerinden bir çemen

¹⁴⁰ Bu isim Süleyman Uludağ ve Orhan Yavuz’un eserlerinde ‘Abdullāh Mehdī olarak geçmektedir.

oldı.” didi. ⁽⁸⁾ Ve bir gün düşde gördüm ki didüm: “Tañrı senüñle neyledi?” Eydür: “Bir ayağum Şırāt üzerine ⁽⁹⁾ başdum ve bir ayağum kaldurdum kendözüm uçmak içinde gördüm.” Ve dañı bir gün anı düşde ⁽¹⁰⁾ gördiler, uçmak içinde bir ağacdan bir ağac[a] konar uçar. Didüm ki: “Bu maķām neyle bulduñ?” Eydür kim: ⁽¹¹⁾ “Harāmdan şaķınmağla buldum.” didi.

Nakildür: Bir gün Süfyān-ı Sevrī bāzār içinden geçerci. ⁽¹²⁾ Bir bülbül gördi kim kafes içinde uçmak diler. Süfyān ol kuşu şatun aldı ve āzād kıldı. ⁽¹³⁾ Ol kuş giceye degin uçar idi gice Süfyān evine gelürdi. Çün Süfyān öldi ⁽¹⁴⁾ cenāzesin götür[i] yürirken ol kuş çağırur, feryād kıldı ve halk anı gördi ağlaşdılar. ⁽¹⁵⁾ Çün Süfyān[ı] haķķ[ı]na kodılar. Ol kuş dañı kendözün toprağ[a] urdı, şol kadar zārı ⁽¹⁶⁾ kıldı kim kuş ağzından āvāz geldi kim: “Tañrı Süfyān[ı] yarlığadı halka şefā‘at çoklığından ötrü.” ⁽¹⁷⁾ Andan soñra ol kuş dañı öldi, Süfyān[a] kavuşdı. Rahmetu’llāhi ‘aleyhi ve rahmeten vāsi‘aten. [95b]

(Matlab: Şaķīķ-i Belhī Rahmetu’llahi)

⁽¹⁾ Ve’l-āhiru minhüm. Ol tevekkül ehli ve ‘ilm içinde eyü hallü, ol çok ‘ibādetlü ⁽²⁾ ol görklü t̄a‘atlü, ol seyyid[-i] ehl-i tarīķ Ebū Şaķīķ Raziya’llāhu ‘anhu. Rūzgār içinde ⁽³⁾ bir idi ve zāhidlik içinde kadem[i] s̄abit idi. Kamu ‘ömrin tevekkül birle geçürürdi ve dürlü ⁽⁴⁾ ‘ilm içinde kāmīl idi ve taşnīfleri çoğ idi. Tarīķat yolın İbrāhīm Bin Edhemden ⁽⁵⁾ öğrendi idi. Yüz üstāze şākirdlik eylemiş idi. Tañrı yolında kırk deve yüki ⁽⁶⁾ kitāb dirmiş idi. Eyitdi kim: “Ol kırk yük kitābda dört nesneyi’ kamudan ⁽⁷⁾ yigrek gördüm. Evvel rızķı helālden istemegi, ikinci ‘ilmi şālih işlemegi, üçinci şeytān[ı] ⁽⁸⁾ düşmān dutmağı, dördinci ölüm için yaraķ kılmağı.” Ve anuñ tevbesi sebebi ol idi kim ⁽⁹⁾ ol bir kişiniñ oğlu idi. Bir gün bāzergānlığa çıķmuş idi. Nāgāh Türkistān ilinde yürürken ⁽¹⁰⁾ bir puthāneye uğradı. Girdi gördi kim bir kāfir saç şaķalın yolmuş bir kızıl ergavān ⁽¹¹⁾ ton geymiş put[a] tapar. Şaķīķ-i Belhī didi kim: “Senüñ Hāliķuñ diridür ve Hāķīmdür ⁽¹²⁾ ve Kādirdür ve Rezzāķdur. Aña tapğıl puta

tapmağıl, bundan ne hayr gelür ve ne şer gelür.”⁽¹³⁾ Kāfir eydür: “Ol didigüñ kādır imisse, rızq virmege sen bunda gelmeyedüñ.” Bu sözden⁽¹⁴⁾ Şaķīķ uyanıklık hāşıl oldılar. Gelürken bir kāfire daħi uğradı. Ol kāfir eydür: “Ne⁽¹⁵⁾ işdesin?” Şaķīķ eydür: “Bāzergānlık ederin. Ol kāfir eydür: “Eger şol rızq⁽¹⁶⁾ isterseñ kim saña taķdār olmışdur anı isteme ol saña deger. Ve eger ol rızqı isterseñ⁽¹⁷⁾ kim saña kısmet olmamışdur kıyāmete degin isteseñ gelesi degüldür.” didi. Şaķīķ Belħi [96a]⁽¹⁾ bu sözleri işitdi ğaflet uyħusundan uyandı ve dünyādan göñlin şovutdı. Girü Belħ şehrine geldi.⁽²⁾ ‘Ālī Bin ‘İsā ol vaķtin şehriñ begi idi. Ve av itlerin yavlaķ severdi. Meger bir it yavı⁽³⁾ kılındı. Gelüp gile kıldılar kim: “Ol it Şaķīķ ķonşuları aldı.” diyü. Pes Şaķīķ ķonşısın⁽⁴⁾ dutdılar ve çok dögdiler. Ol kişı kaçan Şaķīķ evine geldi Şaķīķ daħi melik evine geldi.⁽⁵⁾ Didi kim: “İş bu kişiden eliñüz kışa kılıñ, üç gün degin ol it[i] ben bulıvireyüm.” didi.⁽⁶⁾ Ol kişiyi aldı geldi. Pes Şaķīķ kayğılı oldu it içün boynına alduğına. Çün üç gün⁽⁷⁾ oldu, meger bir kişı şehre gelürken it[i] yolda buldı halk[a] bıraķdı. Didi kim: “Ben bu it⁽⁸⁾ Şaķīķ[e] armağan iledeyüm, ol kerīmdür baña nesne çok vire.” diyü çün kim getürdi.⁽⁹⁾ Şaķīķ şāz olup ağladı. Eyitdi: “Pāyāndanlıķdan çıķdum El-ħamdü li’llāh.” didi. Bir kezden⁽¹⁰⁾ yüz döndürdi tevbe kıldı. Şöyle kim yüz Ħaķķa dutdı, ğayrı rızq içün kayğılı olmadı.⁽¹¹⁾

Nakildür: Bir gün halk[a] va‘z iderdi. Bir kimse girüp geldi: “Kāfir şehri aldı neylersin?”⁽¹²⁾ didi. Şaķīķ yügürdi taşra çıķdı. Vardı ol kāfiri şıdı şolok şā‘at girü geldi.⁽¹³⁾ Anuñ bir mürīd var idi. Gül getürdi namāzlığusı üstinde dökdi. Şaķīķ ol güli gördi⁽¹⁴⁾ aldı yiyiledi. Ve bir kişı eydür: “Zihī müselmānlar imāmı kim güli yiyiler.” didi. Şaķīķ eydür: “Görüñ kim⁽¹⁵⁾ münāfıķları gül yiyilemegi görürler, şaf yırtup kāfir şımağ görmezler.” didi.

Nakildür:⁽¹⁶⁾ Bir kişı geldi Şaķīķ[e] eydür: “Dilerven kim ħacc[a] varam.” Şaķīķ eydür: “Yol azuğınuñ vardur?”⁽¹⁷⁾ Ol kişı eydür: “Dört nesnem vardur.” Şaķīķ eydür: “Ne nesnedür?” Eydür: “Biri oldur kim⁽¹⁸⁾ rızqı benden yaķın kimse görmezven,

benden ğayrisin rızķuma yavlaķ ıraķ ğörürven.” [96b] ⁽¹⁾ Tañrı’nıñ ğazāsın her ğanda kim olursam baña erer bilürven ve benüm ğālüm Ğaķ Te‘ālā ⁽²⁾ benden yigrek bilür dirven ve benden yaķın bilürven ve benüm ğālüm Ğaķ Te‘ālā benden yigrek bilür ⁽³⁾ dirven.” Ve Şaķīķ-i Belġī Raĥmetu’llāhi bunu işitdi. Eydür: “Zihī ğörķlü azuķ kim budur.” ⁽⁴⁾ didi. “Mübārek olsun saña.” didi.

Nakildür: Bir kez Şaķīķ Ka‘beye ‘azm eyledi, Baġdāda ⁽⁵⁾ erişdi. Şaķīķ Hārünü’r-Reşīd kendüye öğüt virmek içün kıġırdı. Çün ğatına ⁽⁶⁾ vardı. Eyitdi kim: Ğalīfe, Şaķīķ[i] zāhid şanmış. Eydür: “Şaķīķ benüm zāhidüm degülü.” ⁽⁷⁾ Eydür: “Baña öğüt virgil.” Şaķīķ eydür: “Sen Ğalīfesin bilgil kim Tañrı seni ⁽⁸⁾ Ebā Bekr yirine ğomışdur, senden şıdķ ister ve daġı ‘Ömer yirine ğomışdur, senden fark iste⁽⁹⁾yiserdür Ğaķla kim bātil arasında ve daġı ‘Osmān yirine ğomışdur, senden ğayā ve kerem ⁽¹⁰⁾ dileyiserdür ve daġı ‘Alī yirine ğomışdur, bilgil kim senden ‘ilm ü ‘adl isteyiserdür.” Ğalīfe eydür: ⁽¹¹⁾ “Daġı arturġıl.” Eydür: “Tañrının bir serāyı vardur aña ğamu dirler. Seni anuñ ğapucısı ⁽¹²⁾ ğıldılar. Üç nesne virdiler. Eyitdiler kim: ‘İş bu üç nesne ile ğalk ğamuya girmege, ğoma. ⁽¹³⁾ Ol māl virdiler. Bir muĥtāķ kişi aķlıķdan ötrü saña gelse ol māldan saña virgil, varup ⁽¹⁴⁾ uğurlık ğılmasun ğamuya ğirmesün. İkinci ğamçı virdiler. Her kim Tañrı buyurduġına boyun vurmaya, ⁽¹⁵⁾ iş bu ğamçı ile anı edeblegil. Üçinci ğılıç virdiler. Her kim ğaķsız ādem öldüre işbu ğılıç ⁽¹⁶⁾ birle anı öldürgil. Eger böyle etmeseñ, ğamuya öñdin sen ğirürsin, arduñca ayruķ ⁽¹⁷⁾ ğalāyık ğiriserdür.” didi. Hārünü’r-Reşīd eydür: “Daġı arturġıl.” Şaķīķ eydür: “Sen [97a] ⁽¹⁾ ırmaġıñ ğözisın ayruķ ğalāyık ırmaķdur. Çün ırmaķ ğözi şūrı ulı ⁽²⁾ ırmaķ daġı ğurı olur. Çün ğöz bulana ırmaķ ğuruluġına ümīz dutġıl.” Hārün ⁽³⁾ eydür: “Daġı arturġıl.” Şaķīķ eydür: “Eger bir yazı ortasında şöyle kim şuşuzlıķdan ⁽⁴⁾ helāk olmaġa yaķın olsañ ve ol şā‘at bir içüm şerbet ya şu bulsañ niceye alayduñ? ⁽⁵⁾ Eydür: “Mālın yarusına.” Eydür: “Ol şu çıķmasa yolu baġlansa, şöyle kim ölmege yaķın olsañ ⁽⁶⁾ ne vire[yi]düñ?” Eydür: “Yaru mülkim vireyidüm.” Şaķīķ eydür: “Yā bu pādişāhlık içün

ne nāzlanursın? ⁽⁷⁾ Kaması bir şerbet şuci yoğmuş kim şimdi içersin, bir demden girü çıkar.” Hārūnū’r-Reşīd ⁽⁸⁾ an[ı] işitdi zārı zārı ağladı. Şaķīķ ‘izzet itdi. Şaķīķ hacc[a] vardı, çok ⁽⁹⁾ ādemiler Şaķīķ üzerine cem‘ oldılar rızķ üzerine baķs itdiler. Şaķīķ İbrāhīm[e] eydür: ⁽¹⁰⁾ “Dirliği nite geçirürsin?” Eydür: “Nesne virürlerse şükr iderüz.” Şaķīķ eydür: “Belķ şehriniñ ⁽¹¹⁾ itleri daķı böyle dirilürler ve eger nesne virürse kıyruķın şalar yalanur ve eger virmeyeler ⁽¹²⁾ şabr ider.” didi. Ve İbrāhīm eydür: “Yā sen nite idersin?” Eydür: “Eger nesne vireler ayruķa ⁽¹³⁾ işāret iderüz ve eger virmezlerse şabr iderüz.” İbrāhīm tırıgeldi, Şaķīķ[i] başında[n] ⁽¹⁴⁾ öpdi.

Nakildür: Çün Şaķīķ haccdan Bağdāda geldi va‘z itdi. Öküş sözi tevekkülden ⁽¹⁵⁾ idi. Söz arasında söyledi kim: “Beriyye içine girdüm, dört akķem var idi. Göncügümde ⁽¹⁶⁾ ayruk yoğdı. Meclisden bir yigit tırugeldi. Eydür: ‘Ol vakit ol dört akķeyi göncüğe ⁽¹⁷⁾ bıraķduķuñda Tañrı’ya tevekkül yok mı idi?’ Şaķīķ ol sözi işitdi, hāl tağayyür oldu.” ⁽¹⁸⁾ Eyitdi: “Rāst eydürsin.” didi.

Nakildür: Şaķīķ eydür: “Düşümde baña eyitdiler: **[97b]** ⁽¹⁾ ‘Her kim kendü rızķı için Tañrı[ya] i‘timād eyleye ve inana, anuñ eyü hulkı arta cömerdlik aña ⁽²⁾ pīşe ola ve namāz içinde aña vesvese olmaya.’” Ve daķı eyitdi kim: “Tā‘atıñ aşlı üç nesnedür: ⁽³⁾ Korkudur ve ümīddür ve sevmekdür. Korku nişān[ı] harām terk etmekdür. Ümīz nişān[ı] ⁽⁴⁾ tā‘at[e] dāyim olmaķdur. Ve sevmek nişān[ı] şavķ görmekdür ve Tañrıya dönmeķdür. Ve daķı didi: ⁽⁵⁾ “‘İbādet tokuz cüzdür. Sekizi halkdan kaçmaķdur ve biri dıñsuz oturmaķdur. Ve daķı kişiniñ ⁽⁶⁾ helāklığı üç nesnedendür. Biri ol ki yazuk işler tevbe kılam diyü ve tevbe kılmaz ‘ömür var diyü tevbe ⁽⁷⁾ süz olur rahmet çokdur diyü.’” Ve daķı didi: Yedi yüz ‘ālimden beş nesne şordum. Eyitdüm: ⁽⁸⁾ “Uşlu kimdür ve zīrek kimdür ve baķıl kimdür?” Yedi yüz ‘ālim kaması bir cevāb virdiler. Pes eyitdiler: ⁽⁹⁾ “Uşlu oldur ki dünyāyı sevmeye. Zīrek oldur ki dünyāyı aldanmaya. Bay oldur ki ne kim kısmet oldu ⁽¹⁰⁾ aña rāzı ola. Yoķsul oldur ki artuk istemek ardınca ola. Baķıl oldur ki Tañrı mālın ⁽¹¹⁾ yıķa, cömerdlik kılmaya.” Hātım-i Aşamm

eydür: “Şoñ vaktinde Şaķīķden vaşıyyet dile.” didüm. ⁽¹²⁾ “Cehd it kim dünyā sözün söylemeyesin. Meger şöyle ola ki eger söylemezsün seni göyündürür ⁽¹³⁾ ol vakt söyleyesiz.” didi.

(Maṭlab: İmām-ı Ebū Ḥanīfe Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi)

Ve’l-āḥiru minhüm. Ol şerī’atıñ ve dīniñ çerāğı ve ol yitmiş iki ⁽¹⁴⁾ milletiñ şem’i ve ol fetvā deñiziniñ gevheri ve ol ‘ārif-i ‘ālem-i şūfī, Ebū Ḥanīfe-i Kūfī. ⁽¹⁵⁾ Bir kişi şıfāt dirven kim kamu dillerde añılmışdur ve kamu gönüllerde kabūl olmuşdur ⁽¹⁶⁾ ve anuñ riyāzeti ve t̄a’ati ve ḥulķı bī-nihāyetdür. Tarīķat ve şerī’at ‘ilmi içinde yüsekdür ⁽¹⁷⁾ ve çok meşāyihlar görmışdur. Ca’fer-i Şādık birle şöhet kılmışdur. Fuṣayl’ıñ ve İbrāhīm’iñ [98a] ⁽¹⁾ ve Bişr-i Ḥafī’niñ üstāzıdır. Bir gün Seyyidü’l-mürselīn Muḥammed türbesine vardı. Eyitdi: ⁽²⁾ “Selām[ün] ‘aleyküm yā Seyyidü’l-mürselīn.” Ḥazret-i Resūl ravzasından āvāz geldi kim: ⁽³⁾ “‘Aleyke’s-selām yā İmāmü’l-müslimīn.” Evvel ḥalkdan ayrıldı ve boynın ḥaķīķat kıblesine dutdı ⁽⁴⁾ ve ḥalkdan yüz döndürdi ve bir şūf geyüp otururdu. Bir gice düşde peygamber süñüklerin ⁽⁵⁾ dirür birbirine düzer. Ol heybetden uyan[a] geldi. Vardı İbn-i Şīrīn yārenleriniñ birisine ta’bīrin ⁽⁶⁾ şordı. Ol eyitdi: Peygamberiñ ‘ilmin ve anuñ sünnetin şaķlamak içinde yüksek olasın. Egriyi ⁽⁷⁾ toğrıdan seçesin. Ve bir kez daḥi peygamberi düşinde gördi. Aña eyitdi kim: “Yā Ebā Ḥanīfe, seni virdiler kim ⁽⁸⁾ beni diri kılasın. Ḥalvet yirin ihtiyār kılğıl ve sünnetüm bildürgil.” Şa’bī, Ebū Ḥanīfeniñ üstāzı ⁽⁹⁾ idi. Yavlaķ koca olmuş idi. Ḥalīfe cemi’yyet eyledi, Şa’bī kığırdı ve kamu uluları ve ‘ālimler dirildi. ⁽¹⁰⁾ Ḥalīfe yazıcıya buyurdu: “Her bir ‘ālim ve her bir faķih bir kūy yazğıl.” Kimine mülk, kimine vakf, yazıcı yazdı. Biti k̄āzī ⁽¹¹⁾ önine geldi. Eyitdiler: “Tanuķlığıñuz yazuñ.” K̄āzī tanuķlığın yazdı ve kamu ‘ālimler ve faķihler tanuķlığın ⁽¹²⁾ yazdılar. Ve İmām Ebū Ḥanīfe geldi. Eyitdiler: “Sen daḥi bunuñ üzerine tanuķlığıñuz yazğıl.” İmām Ebū Ḥanīfe ⁽¹³⁾ ḥalīfe yazıcılarına eyitdi kim: “Perde ardında tanuķlık mı olur.” didi. İmām Ebū Ḥanīfe eydür: “Yā Ḥalīfe ⁽¹⁴⁾ bunda

gelsün ya ben anda varayın tā dürüst ola şanuklık.” didi. Yazıcılar İmām Ebū Hanīfeye arı ⁽¹⁵⁾ söyleyüp eyitdiler: “Bunca kâzî ve bunca şanuklıkların yazdılar sen fazıllık idersin.” didiler. Ebū Hanīfe eyitdi: ¹⁴¹ “لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ” ⁽¹⁶⁾ Ya’ni: Bunları bunlarda şoralar ve benden beni şoralar. Halīfe perde ardında ⁽¹⁷⁾ ol kişilerin darduşdıkların işitdi. Şa’bî’e didi kim: “Şanuklık içinde dîzâr şart mıdur?” Şa’bî ⁽¹⁸⁾ eydür: “Şartdur.” didi. Halīfe eyitdi: “Ya sen beni kanda gördün şanuklığın yazduñ.” didi. Şa’bî eydür: ⁽¹⁹⁾ “Bilürdüm ki senün emriñ birledür. Velikin seni görmeklik dileyümedüm.” didi. Halīfe eyitdi: “Bu söz Hakkdan [98b] ⁽¹⁾ ırakdur.” didi. “Ol yigit kâzîlığa yigrekür.” didi. Andan sonra Manşūr Halīfe oldu, ulularla ⁽²⁾ tanışdı kim kâzîlığı biregüye vireler. Pes kamu ‘ālimlerden dört kişi ihtiyār kıldılar. Biri ⁽³⁾ Ebū Hanīfe, bir[i] Süfyān, bir[i] Meş’ar, bir[i] Şüreyk. Bu dört uluları kâzîlık içün istediler alup ⁽⁴⁾ Halīfeye geldiler. Ebū Hanīfe eydür: “Ben ‘Acemven ve benüm hükümüne ‘Arab rāzî olmaz.” didi. Halīfe eydür: ⁽⁵⁾ “Bu işe nisbet ta’alluk dutmaz. ‘İlm ve dīn ta’alluk dutar.” didi. Ebū Hanīfe eydür: “Ben kâzî⁽⁶⁾lığa yaramaz[em], didigüm gerçektür. Sen halīfesin revā görmegil kim yaramazı kâzî kılasın müselmānların ⁽⁷⁾ mālın ve kanın inanasın.” didi bu sözle kurtıldı. Meş’ar ilerü vardı, Halīfeniñ elin dutdı. ⁽⁸⁾ Eydür: “Sen nitesin, oğulların nitedür?” Halīfe eydür: “Hāy bunu taşra çıkaruñ, bu delü ola mı?” ⁽⁹⁾ didiler. Süfyān kaçdı gemiye girdi. Eydür: “Beni gizleñ kim boğarlar.” didi. Bu sözi ol ma’nā ⁽¹⁰⁾ üzerine didi kim Peyğamber eyitdi: “مَنْ جَعَلَ قَاضِيًا فَقَدْ زَبَحَ بَغِيرِ سَكِينٍ” didi. Ya’ni: ⁽¹¹⁾ “Her kim kâzî olursa bıçaqsız boğazlandı.” didi. Andan Şüreyk[e] didiler ki: “Sen kâzî ol.” ⁽¹²⁾ Şüreyk eydür: “Mūram vardır, dimāğum halellidür.” didi. Halīfe eyitdi: “Şerbet iç, ‘akluñ

¹⁴¹ Kur’ân-ı Kerîm, Bakara Sûresi, 134. âyet. (Âyetin tamamı şu şekildedir:

(تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ)

/ Kur’ân-ı Kerîm, Bakara Sûresi, 141. âyet. (Âyetin tamamı şu şekildedir:

(تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ)

(13) tamām olsun.” didi. Pes kâzîlığı Şüreyk[e] virdiler. Pes Ebū Hanîfe Şüreyk gözden bıraktı.

(14) Nakildür: Ebū Hanîfe’niñ bir kişide alımı var idi. Ol kişiniñ maħallesinde imāmiñ şākird⁽¹⁵⁾lerinden bir şākirdi öldi. İmām anuñ cenāzesine vardı. Ya’ni dīvārına yakın varup ⁽¹⁶⁾ ol gün katı ıssı idi. Gölge yoğdı, ol borçlı dīvārı gölgesinde oturmadı. Eyitdiler: ⁽¹⁷⁾ “Niçün oturmaduñ?” Eydür: “Gölge issinde mālum vardur, oturmağa yaramaz.” didi. Peyğamber ‘aleyhi’s-selām ⁽¹⁸⁾ buyurur: “كُلُّ قَرْضٍ جَرٌّ نَغْعًا فَهُوَ رَبًّا” Ya’ni: “Her ödunc kim assı çeke ħarām olur.” didi. ⁽¹⁹⁾ İmām ‘ādet kılmış idi. Her gice üç yüz rek‘at namāz kılırdı. Bir gün bir yirden geçerdı. [99a] ⁽¹⁾ Bir ‘avret anı gördi. Eydür: “İşbu kişi her gice beş yüz rek‘at namāz kılar.” didi. İmām eydür: ⁽²⁾ “Niyyet olsun şimden girü beş yüz kılam.” didi. “Tā bu ‘avret kılan olmaya.” didi. Bir kez daħi geçerdı. ⁽³⁾ Bir oğlan eydür: “Bu er kim geçer her gice biñ rek‘at namāz kılar.” didi. İmām eydür: “Niyyet olsun ⁽⁴⁾ şimden girü biñ rek‘at kılam.” didi. İmām Hanîfeniñ bir şākirdi var idi. İmām Ebū Hanîfeye eyitdi: ⁽⁵⁾ Yā imām, ħalk şöyle şanurdu. İmāmı düni uyumaz dirler. İmām eydür: “Niyyet olsun şimden girü ⁽⁶⁾ hergiz dünin uyu[ma]yam.” didi. Ol şākird eyitdi: “Ey ħoca niçün böyle işlersin?” didi. İmām ⁽⁷⁾ eyitdi: Anuñiçün kim Tañrı Te‘ālā eydür: ¹⁴² “وَيَجِبُونَ أَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا” Ya’ni ⁽⁸⁾ ki: “Degüldür işmeledigüñüz şey ile öğülmek isteyesiz imdi.” İmden girü başum yaşıduğ kılamayam. ⁽⁹⁾ Andan soñra İmām Ebū Hanîfe otuz yıl yatsu ābdest birle erte namāzın kıldı.

Nakildür: ⁽¹⁰⁾ Bir gün bir oğlan balçık içinde yürürdi. İmām eydür: “Ey oğlan, şakın kim tayınup düşmeyesin.” ⁽¹¹⁾ Oğlan eydür: “Benüm düşmegüm sehldür. Eger düşersem bir oğlan düşmiş dirler. Ammā sen ⁽¹²⁾ şakın kim tayınmayasın. Kamu

¹⁴² Kur’ân-ı Kerîm, Âl-i İmrân Sûresi, 188. âyet. (Âyetin tamamı şu şekildedir:

لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَتَوْا وَيُجِبُونَ أَنَّ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ مِنَ الْعَذَابِ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

müselmānlar senüñle beyle ʔayınurlar.” didi. İmām ol oğlanıñ zīrek⁽¹³⁾ligin ʔañladı ve ağladı.

Nakıldür: Şeyḥ Ebū ‘Alī eydür: Bir kez Şamda Bilāl-ı Ḥabeşī türbesi ⁽¹⁴⁾ üstinde uyımışvan. Kendözümü Mekke de gördüm. Peyğamber ‘aleyhi’s-selām, Benī Şeybe ʔapusına görür. Bir kişi ⁽¹⁵⁾ ʔocup getürdi, nitekim bir oğlan getürür gibi. İlerü vardum elin ayağın öpdüm. Ol pīr kişi kim ⁽¹⁶⁾ ola diyü ‘acebledüm. Peyğamber kendü mu‘cizāt birle bāṭınuma işāret ʔılır. Eydür: Ol pīr kendü imāmuñdur, ⁽¹⁷⁾ Ebū Ḥanīfedür. Çün Nevfel Ḥitāna ölüm erdi. Eydür: “Düşümde gördüm ʔıyāmet ʔopmış ve cümle ḥalk ⁽¹⁸⁾ ḥisāb yirine dirilmişler. Peyğamberi gördüm ḥavz ʔıranıñda örü ʔurur. Şağında ve şolında [99b] ⁽¹⁾ meşāyıḥlar ʔurur ve bir görkli yüzlü, aʔ şaʔallu pīr gördüm. Yüzün Muşṭafā yüzine urmış ⁽²⁾ durur. Anuñ ʔarşusına Nevfel gördüm örü ʔurır. Nevfel beni gördi ilerü geldi, selām virdi. ⁽³⁾ Eyitdüm: ‘Şol peyğamber ḥavzından baña şu vir.’ didi. Nevfel eydür: ‘Peyğamberden destūr dileyeyüm.’ Peyğamber ⁽⁴⁾ barmağıyla işāret ʔıldı, ‘Vir.’ diyü. Nevfel baña şu virdi, içdüm ve yārenlerüme daḥi virdi içdiler, ⁽⁵⁾ ol şudan eksilmedi. Eyitdüm: ‘Yā Nevfel, peyğamberiñ şağında ʔuran kimdür?’ Eydür: ‘İbrāhīmdür.’ ⁽⁶⁾ ‘Ve şolında ʔuran kimdür?’ Eydür: ‘Ebubekir Şiddīḳdur. Ve ol aʔ şaʔallu Ebu Ḥanīfe-i Kūfīdür.’ ⁽⁷⁾ Ve ʔalanun bir bir şaydum, on yedi kişiye degin. Çün uyandum barmağum on yedi sağış düşmiş.” ⁽⁸⁾ Yaḥyā bin Mu‘āz Rāzī oğlı eyitdi: “Peyğamberi düşümde gördüm. Eyitdüm: ‘Yā Resūlullāh, seni ʔanda ⁽⁹⁾ isteyeyüm?’ Eyitdi: ‘Ebū Ḥanīfe ‘ilm ʔatında. Anuñ ‘ilmi ve hüneri ve zāhidliği çokdur.”” Ammā bu ʔadar ⁽¹⁰⁾ ile ḥatm eyledük. Raḥmetu’llāh ‘aleyhi ve raḥmeten vāsi‘aten.

(Maṭlab: İmām-ı Şāfiī Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi)

Ve’l-āḥiru minhüm. Ol şerī‘atiñ sultānı, ⁽¹¹⁾ ol ʔarīḳatiñ bürhānı, ol seniyy-i ‘ālim, ol server-i şāhib-ʔadem ol peyğamberiñ ⁽¹²⁾ ‘ammisi oğlı İmām-ı Şāfiī Raziya’llāhu ‘anhu. Anuñ şerḥin dimek ḥācet degüldür. ‘Ālem ⁽¹³⁾ anuñ gönli nūrından aydın

olmuşdur. Anı ögmeklik bu yeter kim, ol nübüvvet ağacınıñ ⁽¹⁴⁾ budağıdur. Anuñ ‘ilmi şol hadden erdi kim on üç yıl Ka‘bede kıgrıtdı kim: “Gelüñ benden ⁽¹⁵⁾ ne şorarsuñuz cevāb vireyin.” didi. On beş yaşında müftī olmuş idi, fetvā virürdi. ⁽¹⁶⁾ Ve Aḥmed-i Ḥanbel cihānıñ imāmı idi. Üç yüz biñ ḥadīṣ ezber bilürdi. Gelüp Şāfiīniñ ⁽¹⁷⁾ şākirdi oldu. Ve bir niçe kavm aña didiler kim: “Bunca ‘ilm ve fazīlet içinde ulular şöḥbetin ⁽¹⁸⁾ terk eyledüñ. Yigirmi yaşar oğlan öñinde oturursın ve anuñ kulluğın ihtiyār kılduñ.” didiler. [100a] ⁽¹⁾ Aḥmed-i Ḥanbel eydür: “An[ı] kim biz bilüriz, ma‘nāsın ol bilür. Eger ol degülmissе biz ḳapuda ⁽²⁾ ḳalurduk. Ne kim iş var ḥaḳīḳatin ve doğru ma‘nīsın ol bilür.” ⁽³⁾ Aḥmed Ḥanbel eydür: “Faḳıhlık ḳapısı bağlanmışdı ol açdı. Eger Şāfiīniñ ‘aḳlın dartsalar ⁽⁴⁾ ve ḥaḳıñ yarısı ‘aḳlınca olaydı.” Şāfiī eydür: “Peyğamberi düşümde gördüm. Baña didi: ⁽⁵⁾ ‘Sen kimsin?’ Eyitdüm: ‘Yā Resüllullah, senüñ yoluñda bir kişiyem.’ Eyitdi: ‘Baña yakın gel.’ Yakın ⁽⁶⁾ vardum mübārek ağzınıñ yarın ağzuma tükürdi, ağzum ḫoldı. Baña didi kim: ‘Vargıl ⁽⁷⁾ Tañrınıñ berekāt[ı] seniñ üstüñe olsun.’ Şolok sā‘at ‘Alī daḥi düşümde gördüm, benümle ⁽⁸⁾ görışdi ve barmağından yüzüğün çıkardı, barmağuma geçirdi.” Peyğamberiñ ve ‘Alī’niñ ⁽⁹⁾ ‘ilmi aña ḥāşıl oldu.

Nakildür: İmām-ı Şāfiīniñ anası vardı. Benī Hāşim ḳabile⁽¹⁰⁾ sinden bir zāhide ‘avret idi. Her kim emānet ḳosa, anuñ ḳatında ḳor idi. Bir gün iki kişi ⁽¹¹⁾ geldiler bir cāmdan emānet ḳodılar ve eyitdiler: “İkimüz bile gelmeyince virme.” didiler. Bunuñ üzerine ⁽¹²⁾ bir müddet geçdi. Şāfiī anası[na] ol şart[ı] eyitdi. Nāgah ol kişiniñ birisi geldi emānet diledi ⁽¹³⁾ ol ḥatun viridi. Birḳaç gün geçdi. Ol birisi daḥi geldi. Eyitdi: “Emāneti virgil.” Ḳarıcık ⁽¹⁴⁾ şart unitmiş idi. Emānet virdüğüne peşīmān oldu. Eyitdi: “Emānet yoldaşıña ⁽¹⁵⁾ virdüm.” didi. Ol kişi eyitdi: “Şart eylemiş idük, ikimüz gelmeyince emānet virmeyedüñ.” Ḳarıcık ⁽¹⁶⁾ bu sözden ḳaygılı oldu. Şāfiī eve geldi gördi kim anası ağlar. Eydür eyitdi: “Niçün ⁽¹⁷⁾ ağlarsın?” Anası aḥvāl[i] diyüvirdi oğlu Şāfiīye. Eyitdi: “Baña hiç ağlamak gelmez.” didi. Eyitdi: ⁽¹⁸⁾ “Ol kişi

kanı kim, ben aña cevāb virem.” didi. Anası eyitdi: “Ol kişi hāzırdur.” didi. [100b] ⁽¹⁾ Şāfiī ol kişiye didi kim: “Şart böyle degül miydi kim ikiñüz bile gelmeyince emānet virmeye?” ⁽²⁾ Eydür: “Belī.” “İmdi şart vefā kılğıl ve yoldaşuñ getürgil emānet virelüm.” Ol kişi ⁽³⁾ bu söze hayrān oldu, cevāb virmedi. Mālik-i Dīnār yetmiş yaşında idi. Şāfiī ⁽⁴⁾ oğlan idi. Mālik ‘ilm okumağa varurdu. Üstāzınıñ serāyı kapusunda otururdu. ⁽⁵⁾ Kaçan bir fetvā çıksa Şāfiī ol fetvāya bakardı. Eydürdi: “Üstāz katına gir, vargil ⁽⁶⁾ ki nazar eylesün kim fetvā gerekdür.” dir idi. Mālik ikileyin nazar iderdi. Görürdi kim ⁽⁷⁾ haq Şāfiī elindedür. Pes şükr iderdi kendüniñ anuñ gibi şakirdi olduğına. ⁽⁸⁾ Hārünü’r-Reşīd Şāfiī’yi bir giccede okıdı. Eydür: “Yā imām, Zübeyde Hātūn ile katı⁽⁹⁾laşduq. Zübeyde baña eyitdi: ‘Ey tamulıq.’ didi. Ben eyitdüm: ‘Eger ben tamulıq isem ⁽¹⁰⁾ sen benden talāk ol.’ didüm. Çün iş böyle oldu benden ayrıldı. Ben dañi ‘azīm severdüm. ⁽¹¹⁾ Cānuma od düşdi nice ola bilmezem.” didi. Şāfiī eydür: “Buyur Bağdād imāmları ve ⁽¹²⁾ faķihleri gelsünler.” Geldiler hāzır oldılar ol mes’eleyi söyleşdiler. Eyitdiler: “Bu mes’ele müşkildür. ⁽¹³⁾ Nite biline kim Hārün uçmaklıkdur veyāhūd tamulıkdur.” Bir hafta geçdi cevāb ⁽¹⁴⁾ virmediler, ‘aciz hayrān kaldılar. Sekizinci gün oldu bir oğlan cemā‘at arasında tırı⁽¹⁵⁾ geldi. Eydür: “Bu mes’eleye ben cevāb vireyüm.” didi. Halk ‘aceb kıldılar. Eyitdiler: “Meger bu delü⁽¹⁶⁾dür, bunca ‘ālimler ‘aciz ve hayrān kaldıkları cevāba bu ne diye?” didiler. Halīfe didi kim: “Benüm ⁽¹⁷⁾ katum[a] gel.” Şāfiī, Halīfe katına vardı. Halīfe eydür: “Mes’ele cevābın virgil.” didi. ⁽¹⁸⁾ Eydür: “Yanuñda oturayum cevābın vireyüm.” didi. “Zīrā kim ‘ālimleriñ yiri yüksek gerekdür.” [101a] ⁽¹⁾ Çün İmām-ı Şāfiī böyle didi. Ötede oturan halk gırı[v] düşdi. Ağlaşdılar zārı kıldılar. ⁽²⁾ Çün Halife an[ı] yanına geçürdi. Eyitdi kim: “Tīz cevāb virgil.” didi. İmām-ı Şāfiī eydür: ⁽³⁾ “Benüm saña su’ālüm var, andan cevāb virem.” didi. Halīfe eyitdi: “Ne su’āliñ var?” ⁽⁴⁾ Eydür: “Hiç ‘ömrüñde bir yazuğa kasd idüp işlemege kâdir olup girü Tañrıdan korkup ⁽⁵⁾ ol yazuğı terk eyledüñ mi?” Halīfe eyitdi kim: “Eyledüm.” Şāfiī eydür: “Ol Tañrı

haqqıçün ⁽⁶⁾ seni yaratdı. Eyle midür?” Eydür: “Eyledür.” Şāfiī eydür: “İmdi ben hüküm iderin kim ⁽⁷⁾ sen uçmaqlıksın.” didi. Şāfiī böyle dise ‘ālimler feryād kıldılar. “Ne delīl ile eydürsin?” ⁽⁸⁾ İmām-ı Şāfiī eydür: “Şol delīl ile ki andan yukaru delīl yokdur ve ol Qur’ān’dur.” Halīfe ⁽⁹⁾ eyitdi: “Āyet işidelüm.” Şāfiī eydür:

وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى ⁽¹⁰⁾ النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ ¹⁴³ فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ ¹⁴⁴ Ya’ni: “Her kim bir yazuğa kaçd ⁽¹¹⁾ eylemiş olsa Tañrı’dan korksa an[ı] ol yazuğdan yıgsa, ol kişiniñ maķām[ı] uçmağdur.” ⁽¹²⁾ “Pes sen uçmaqlıksın Zübeyde Hātūn senden boş degüldür.” didi. Ol cemā’at ⁽¹³⁾ ağlaşdılar, kamosı gelüp Şāfiī’niñ öninde yüz yire qodılar. Halīfe Şāfiīye biñ kızıl ⁽¹⁴⁾ virdi, ‘izzet birle göndürdi. Henüz bāzāra varmadın altun üleşdürdi. Bir gün Şāfiī ⁽¹⁵⁾ sebağ eydürdi. Ol sebağ dükenmedin on kez durdı girü oturdı. Eyitdiler: ⁽¹⁶⁾ “Yā imām, sebep nedür ki on kerre oturdıñuz gine oturdıñuz?” İmām eydür: “İşbu ⁽¹⁷⁾ kapu öninden Hāzret-i Resūlīñ bir oğlı oğlancıklar ile oynayup geçerdı. Anı görürdüm ⁽¹⁸⁾ dururdum, imdi revā degüldür ki ol gele geçe ben aña turugelmeyem, revā degüldür.” didi. **[101b]** ⁽¹⁾ Bir gün bir kişi çok māl viribidi kim Ka’be mücāvirlerine üleşdüreler. Ol māldan İmām-ı ⁽²⁾ Şāfiīye daħi virdiler. Eyitdi: “Bu māl issi ne? Ne kavme virün?” didi. Eyitdiler: “Müttakī yoħsullara.” ⁽³⁾ Şāfiī eydür: “Bu māl baña degmez. Zīrā müttakī degülven.” didi.

Nakildür: Her yılıñ Rūmdañ ⁽⁴⁾ ħarāc gelürdi. Bir yıl gelmedi. Rūm melik eydür: “Bizüm daħi ulularımız var. Varsunlar baħş ⁽⁵⁾ eylesünler kanķısı ġālib gelürse māl aña virelüm.” didi. Kayşer Rūmıñ keşişleri ⁽⁶⁾ Hārünü’r-Reşīdiñ katına geldiler. Hārün, Şāfiīye eydür: “Ey dīn ulusu! Dört ⁽⁷⁾ yüz ‘ālim geldi señünle baħş eylemege imdi ne yirde otursunlar?” Şāfiī eydür: “Dicle ⁽⁸⁾ kırañında.” didi. Bağdād ehli kamu Dicle kırañında geldiler. Şāfiīniñ bir kilīm[i] var idi. ⁽⁹⁾ Şu üstine döşedi ve kilīm üzerine oturdı. Eyitdi: “Her kim baħş dilerse benüm ⁽¹⁰⁾ katuma gelsün.” Çün an[ı]

¹⁴³ Kur’ān-ı Kerīm, Nāziāt Sūresi, 40. āyet. (وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ)

¹⁴⁴ Kur’ān-ı Kerīm, Nāziāt Sūresi, 41. āyet. (فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ)

gördiler, dört yüz keşîş bir kezden zünnârı kesdiler ⁽¹¹⁾ müselmân oldılar. Bu haber Rûm mālîkine didiler. Eydür: “Şükr kim Şāfiî bunda ⁽¹²⁾ kıgırmaduk.” didi. “Eger bunda gelse Rûm elinde zünnâr kalası degül idi.”

Nakildür: ⁽¹³⁾ Şāfiî’niñ zamânında bir ‘avret var idi iki yüzlü. Şāfiî diledi kim ‘avret için ⁽¹⁴⁾ an[1] göre. Ya ‘avret yüzine bakmaqlık harâmlığından ötüri. Ol ‘avret yüz altun ⁽¹⁵⁾ kâbin kodi. ‘İbret için bir kez bakdı. Şoloķ sā‘at boşadı kâbin virdi. ⁽¹⁶⁾ Ve daħi Rābi‘atü’l-‘Adeviyye Raziya’llāhu ‘anhu eyitdi: “Şāfiî ölmeden birkaç gün evvel düşümde ⁽¹⁷⁾ gördüm ki Ādem ‘aleyhi’s-selām ölür, kamu halk hāzır olur kim namāzın kılalar.” ⁽¹⁸⁾ Uyandum ta‘bīrin şordım. Mu‘abbir eydür: “Ol kişi kim ‘ālemleriñ yigregidür. [102a] ⁽¹⁾ Ol ‘ilm aña Ādem peygamberden mīrās degmişdür.” Birkaç gün geçdi işitdük Şāfiî ölmüş.

⁽²⁾ Nakildür: Rābi‘a eydür: “Şāfiî’yi düşümde gördüm, şordum ki: ‘Haķ Te‘ālā señünle neyledi?’ Eydür: ‘Bir kürsi ⁽³⁾ üzerine ağdurdı. Altun incü üzerüme saçdı ve yitmiş bu dünyā kadarınca mülk virdi ve kendü dīzārın ⁽⁴⁾ rüzī kıldı.” Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi ve rahmeten vāsi‘aten.

Ve’l-āḥiru minhüm. Ol Çalab ‘ināyet[-i] nişān[1], ol taķvā ⁽⁵⁾ ve saķınuqlık mekân[1], ol Sünnī gercek imām Aḥmed-i Ḥanbelī Raziya’llāhu ‘anhu. Sünnet ve cemā‘at şeyhiydi ve dīn ⁽⁶⁾ ve devlet ulusu idi. Riyāzet ve taķvā içinde mu‘tezil ġālib oldı. Eyitdiler: “Ḳur’ān yaradılmışdur. ⁽⁷⁾ digil.” didiler. “Nitekim biz eydüriz sen daħi eyle di, yoḥsa seni melāmet kılurız.” Aḥmed dimedi. ⁽⁸⁾ Ḥalīfe kapusunda bir serheng var idi. Aḥmede eydür: “Ey müselmānlar imāmı korkmağıl. Bir kez uğurluk kıldum. ⁽⁹⁾ Baña biñ ağaç urdılar şabr kıldum ikrār etmedüm, ‘ākıbet kırtıldum. Sen daħi şabr eyle kırtılāsın.” didi. ⁽¹⁰⁾ Aḥmed eydür: Bu söz baña hem hoş hem kuvvet oldı. Çün beni iletdiler elüm ayağum bağladılar. Biñ kamçı vurdılar. ⁽¹¹⁾ “Ḳur’an yaradılmışdur digil.” didiler.

Nakildür: Bir yigidiñ bir anası var idi, sayrı idi yerinden  urmazdı. ⁽¹²⁾ Bir g n ol  avret o lana eyitdi: “Diler misin kim senden  o  n d olam?” A mede var ıl ben m i  n ⁽¹³⁾ du a kılsun kim ey  olam. Pes yigit A medi n  apusına geldi  apu  a dı. A med eyd r: “Ne   cet  n vardır?” ⁽¹⁴⁾ Yigit a v li diy virdi. A med  urdı geldi  usl eyledi, nam za me   l oldu. Yigit biraz va t ⁽¹⁵⁾  urdı. Birazdan bir  arı  avret geldi. Eyd r: “Var ıl A med sen  n i  n du   kıldı.” Yigit anası ⁽¹⁶⁾  atına geldi, g rdi kim anası  a almı   apuda oturur.

Nakild r: A med bir g n bir  u  ıra ında  bdest alur[dı]. ⁽¹⁷⁾ Bir ki i da i A medden yu arı  bdest alurdu. Ol ki i eyitdi: “Rev  deg l kim m sta mel  u A mede vara.” ⁽¹⁸⁾ Andan gitdi.   n ol ki i  ldi d  de g rdiler. Eyitdiler: Ta rı sen  nle ne kıldı? Eyd r: Bir kez A medi n   rmetin  a ladum ⁽¹⁹⁾ Ta rı ba a ra met kıldı. **[102b]** ⁽¹⁾ A med Ba d d  ehrinde dururdu. Amm  Ba d d etmegi yimezdi. Eyd r: “Bu  ehr ve bu yer ⁽²⁾ Em r ’l-m ’min n ‘ mer Ra iya’ll hu ‘anhu   z lere va f eylemi  r.” didi. Mu ıla altun viribdi, ⁽³⁾ un get rdirdi anı yirdi. Ve anu  bir o lı var idi   li  adlu. Bir yıl I fah nda   z  ⁽⁴⁾ olmu  idi. G nd z oru  olurdu, gice iki s  at uyurdu. Da i  urup nam za me   l ⁽⁵⁾ olurdu. Meger ser yı  apusında bir ev eylemi  idi. A a  apu yapmadı. D n g n anda oturırdı. ⁽⁶⁾ Eyd r: kim: “Biri gel p  apuyı yapu  bulmasun.” dir idi.   z lı ı da i bu yoldan ⁽⁷⁾ idi. Bir g n A med i  n etmek eylemege  am r   li  evinden aldılar.   n A medi n   nine ⁽⁸⁾  odılar. Eyd r: “  bu etmek ayru sıdur.” Eyitdiler: “ am r,   li  evindend r.” Eyd r: “Ol ⁽⁹⁾ bir yıl   z lık eylemi  r. Anu   am riyle etmek yimege yaramaz.” Eyitdiler: “Bu etmegi nidel m?” Eyd r: ⁽¹⁰⁾ “Derv  lere vir  n.” Kır  g n derv   gelmedi, etmek k flendi. Dicle ırma ına d kdiler. A med ⁽¹¹⁾ eyd r: “Etmegi neyled   z?” Eyitdiler: “Dicleye d kd k. Dicle balı ları da i yimediler.” didi. Ta v  i inde ⁽¹²⁾   yle er idi kim, eger bir cem  at i inde bir g m   s rmeden olsa ol cem  atle oturmazdı. ⁽¹³⁾

Nakildür: Bir kez Mekkeye vardı. Meger Süfyān atına vardı kim adīs okıya. Süfyān⁽¹⁴⁾ aa her gn seba eydrdi. Bir iki gn varmadı. Süfyān kii viribidi. Ol kii geldi,⁽¹⁵⁾ Amedi apusın balu buldı. Meger onın yumaa virmiş idi. Ol kii bay idi. Eydr: “Altun⁽¹⁶⁾ vireym on al gey.” Amed eydr: “Varmazvan.” Ol kii eydr: “Ben sensz varmazvan zrā Süfyān ile.”⁽¹⁷⁾ didi. Amed eydr: “Bir kitāb yazmışvan. Bir kii eli virgil bahāasına bez alıl.” Tā Süfyān atına vardum, [103a]⁽¹⁾ ol kii eyle ıldı.

Nakildr: Amed ‘Abdullah[a] mtā idi. Bir gn ‘Abdullāh geldi. Amedi⁽²⁾ olı geldi. Eydr: “Ey ata ‘Abdullāh gelr.” didi. Amed hi sevinmedi ve yirinden urmadı. Olı eydr: ⁽³⁾ “Ey ata, buncadan ber aa mtāsın ve ayrulıından rencrsın. U şifā dermān⁽⁴⁾ irdi. Noldı saa kim şāz olmazsın?” “orarvan kim anı grmek baa h la,⁽⁵⁾ ayrulıına şabr idemeyem.” Ve daı didi kim: “Du‘ā ıldum.” Eyitdm: “‘İlah, saa yakın olmak neyledr?”⁽⁶⁾ Eyitdi: “Kur‘ān ile.” Ve aa eyitdiler: “Tevekkl nedr?” Eydr: “Kend rız in Tarıya inanmadr.”⁽⁷⁾ Ve aa eyitdiler: “Rızā nedr?” Eyitdi: “Kendi in Tarı’ya şmarlamadr.” “Ve maabbet nedr?”⁽⁸⁾ Eydr: “Anı Bır-i Hāfiden şoru. Ol var iken bize sz degmez.” Ve eyitdiler: “Zāhidlik⁽⁹⁾ nedr?” Eydr: “Zāhidlik  drldr: ‘Āmm kii zāhidlii, arām terk eylemekdr.”⁽¹⁰⁾ Ve ‘ālimler zāhidlii, dnyādan şalanmadr. Ve ‘arifler zāhidlii, cmle nesne kim Tarıdan gir or⁽¹¹⁾ anı terk etmekdr.” n Amedi eceli yakın geldi. Ol dgildi sebebdən şehd⁽¹²⁾ derecesine irdi. Pes lm ālinde eli birle iāret ılup eydrdi kim: “لَا بَعْدُ”⁽¹³⁾ Ya‘ni: “Henz degl.” Olı eydr: “Ey ata ne āldr ve ne sz dr kim dirsn?”⁽¹⁴⁾ Amed eydr: “aar vatidr cevāp virmezven. Du‘ā eyle, meded ılıl, bunca ulular⁽¹⁵⁾ āzır durmuşdr ve blīs arşumda urup başına opraq şaar.” Eydr kim: “Ey Amed,⁽¹⁶⁾ varıl kim ‘īmānn selāmet urtardn.” Ben eydrven kim: “Henz degl “لَا بَعْدُ”⁽¹⁷⁾ didim oldur. Ya‘ni: “Nefes daı aldı or yiridr.” n cān

viridi, cenāzesin ⁽¹⁸⁾ götürdiler. Ol gün kuşlar gelüp kendülerin cenāze üzerine varurlardı. [103b] ⁽¹⁾ Tā kırk cühūd ol gün müselmān oldu ve na're urup kamusu eyitdiler ki: ⁽²⁾ “Lā ilāhe illallāh Muḥammedü'r-Resūlullāh.” didiler. Meger bir uludan şordılar kim Aḥmed'in himmeti ⁽³⁾ ve nazarı ölüminden sonra yigrekdür kim çok kāfir müselmān oldılar. Eydür: Aḥmed'in iki ⁽⁴⁾ du'ası var idi. Biri ol kim eydürdi: “Şuňa kim ĩmān virmedüň aňa ĩmān ⁽⁵⁾ rüzı kıl ve her kime kim ĩmān virdüň ĩmānın almağıl.” Haḳ Te'ālā Aḥmediň tevbesin du'asın ⁽⁶⁾ kabül kıldı. Şunca kāfire ĩmān rüzı kıldı. Muḥammed Hırām eydür: Aḥmed'i öldüğinden sonra ⁽⁷⁾ düşümde gördüm. Didüm: “Tañrı Te'ālā senüñle neyledi?” Eydür: “Beni yarlıgadı ve baňa raḥmet ⁽⁸⁾ kıldı ve başuma tāt urdı, ayağıma altun na'lin viridi.” Eyitdi: “Yā Aḥmed, iş bu ⁽⁹⁾ kamusun anuñiçün virdüm kim Kur'an yaradılmış degüldür.” didüñ. “Yā Aḥmed, şol erler kim ⁽¹⁰⁾ saňa degmişdür ben Tañrı anuñla red kıldıñ.” didi. Raḥmetu'llāh 'aleyhi ve raḥmeten vāsi'aten.

Harrerehū el-faḳīr

Māh-ı rebü'l-evvel

Muhammed el-Mücellid

Fī evāsıtı yevmi'l-isneyn

..... Ahmed

1093

SÖZLÜK

A

āb-dest (ابدست) f.b.i. : 1. namaz vesāire için din icābına göre el, ağız, burun, yüz; dirseklere kadar kolları ve aşikkemiği üstüne kadar ayakaları yıkama, kulaklara, boyuna ve başa meshetme. 2. el yıkama suyu. 3. gaita ve idrar çıkarma ameliyesi; gaita; idrar. 4. paylama, azarlama. [...ini almak, ...ini yemek fiilleriyle kullanılır.

‘ābid (عابد) (a.s. ibādet’den. c. abede; müen. ābide) : ibādet (kulluk) eden, tapınan.

‘aceb (عجب) a.i. : acabā, hayret, gariplik, şaşılacak şey.

acebā (عجا) (a.e. acib’den) : şüphe ve tereddüt bildiren edat, acaba.

āciz (عاجز) (a.s. acz’den. c. ācizān) : 1. eşi ermez, beceriksiz, kabiliyetsiz. 2. zayıf, güçsüz.

‘adem (عدم) a.i. : yokluk, bulunmama.

adl (عدل) a.i. : doğruluk.

‘afv (عفو) a.i. : 1. suçunu bağışlama. 2. özür dileme. 3. birini vazīfesinden uzaklaştırma.

āfet (افات) (a.i.c. : āfāt) : 1. büyük felāket, belā. 2. mec. çok güzel insan.

‘āfiyet (عافيت) : 1. sağlık, esenlik. 2. Başyazarı Avanzāde M. Süleyman olan ve İstanbul’da yayımlanmış haftalık tıp ve sağlık gazetesi.

ağ (اغ) (I) : 1. ak, beyaz. 2. duru, berrak.

ağdurmak (اغدirmek) [ağdarmak] : 1. kaldırmak, yukarı çıkarmak, yükseltmek. 2. (hayvanı) aştırmak, öftleştirmek.

ağı (اغى) : ipekli kumaş.

ağır (I) (اغر) : 1. sert, keskin. 2. çok, bol, kalabalık. 3. ağırlık.

ağmağ (اغمق) : 1. çıkmak, yükselmek. 2. aşağı inmek, ağır gelip aşağı meyletmek.

ağu (اغو) : zehir, ağı.

ağyār (اغيار) (a.i. gayr’ın c.) : gayrılar, başkalar, yabancılar

‘ahd (عهد) (a.i.c. uhūd) : 1. söz verme. 2. and, yemin. 3. devir, zaman, gün.

aḥı (اخی) [aḥu] : bir kimsenin sevdiği, en yakını.

aḥı (اخی) : 1. kardeşim. 2. canım benim.

āhiret (آخرت) a.i. : öbür dünyā, öteki dünyā.

āḥir (اخر) (a.s.c. : āhirūn, āhirīn, evāḥir) : son, sonraki, en sonra.

aḥrām (احرام) (a.i. harem ve harīm) : 1. mukaddes yerler, sāhalar. 2. [eskiden] kadınlara mahsus dāireler, haremeler. 3. karılar, eşler; kızlar; kadın hizmetçiler; kadın akrabālar; kadın ziyaretçiler.

aḥret (اخرت) a.i. : (bkz : āhiret)

aḥşam (اخشام) [ağşam] : akşam.

aḥvāl (احوال) (a.i. hāl’in c.) : 1. oluşlar, bulunuşlar, *durumlar. 2. Başyazarı Celāl Nuri olan ve İstanbul’da yayımlanmış bir gazete.

aḥarmak (افرمق) : ağarmak.

aḥca (افجه) → aḥça

aḥça (افجه), [aḥca (II)] : para.

‘āḳıbet (عاقبت) (a.i.c. avākib) : nihāyet, son.

‘ākıl (عاقل) (a.s.c. ukalā, ākılān, ākılūn) : akıllı kimse. [müen. ākile]

alçaklık (الجقلق) : alçak gönüllülük.

‘alef (علف) (a.i.c. a’lāf, alūfe) [ulūfe olarak da kullanılır]. 1. hayvan yemi. 2. ot, saman, yulaf.

ālet (الت) (a.i.c. ālāt) : 1. vasıta. 2. avadanlık. 3. makine, aygıt.

‘ālim (عالم) (a.s. ilm’den. c. ulemā) : çok okumuş, bilgin.

‘alīm (علیم) (a.s. ilm’den) : çok bilen.

[Allah’ın sıfatlarındandır, “bilgisi ezeli ve ebedi olan” demektir].

‘ālem (عالم) (a.i.c. ālemīn, ālemūn, avālim) : 1. dünyā, cihan.

alma (الما) : elma.

almaq (المق) 1. basmak, yenmek, istila etmek, kaplamak. 2. ele geçirmek, yakalamak,

elde etmek. 3. gereken şeyi kendine mal etmek.

alım (الم) [alum] : alacak, mal.

alu (الو) : 1. āciz. 2. aşağı, geri, değersiz. 3. ahmak, aptal, sersem.

‘amel (عمل) a.i. : 1. iş. 2. niyet. 3. sürgün, içsürmesi.

‘āmil (عامل) (a.s. : amel’den. c. amele, avāmil). 1. sebep. 2. işleyen. 3. i. vergi tahsiline me’mur kimse; mütesellim; müteveli. 4.i. tar. vālī.

āmīn (امين) a.n. : öyle olsun, yā Rab duāmızı kabul eyle!

‘amm (عم) (a.i.c. ammāt) : amca.

‘āmm (عام) (a.s. umūm’dan) : umūmī, *genel, herkese āit.

āmmī (عامي) a.s. (bkz. āmm)

anca (انجه) [ancağ, onca] : o kadar, öyle.

and (اند) : yemin, ahit, söz verme.

anda (اندا) : 1. orada. 2. onda, o konuda, o hususta. 3. oraya. 4. o zaman.

añmağ (اڭمق) : 1. anlamak. 2. hatırlamak. 3. sözünü etmek.

añdırmağ (اڭدirmek) [añdurmak] : hatırlatmak.

añılmağ (اڭلماق) : hatırlanmak, söz konusu olmak.

anlar (انلار) : onlar.

anlaruñ (انلارۇڭ) : onların

añmağ (اڭمق) : 1. anlamak. 2. hatırlamak. 3. sözünü etmek.

añul (اڭل) [añıl] : yavaş, sakin, hafif.

‘ār (عار) a.i. : utanma.

ara (ارا) : 1. mahal, mevki, mekân, yer. 2. esna, vakit, sıra. 3. içinde, arasında. 4. orta, meydan. 5. bazan, vakit vakit, ara sıra. 6. aralık, mesafe.

ārā (آرا) f.s. : süsleyen, bezeyen.

‘Arab (عرب) (a.i.c. a’rab veyā urbān ve urub) : Irak, Şam, Ceziret-ülü Arap, Hicaz, Yemen ile Mısır’da ve Afrika’nın şimalinde bulunan sematik kavmin umūmī adı.

‘Arafāt (ارافات) (a.i. arefe’nin c.) : haccın ĩcaplarından olmak üzere Kurban Bayramının arefesinde usūlüne göre vakfeye durulan ve Mekke civārında bulunan mukaddes dağ.

arasāt (عرصات) a.i. (arsa’nın c.) ise de : “mahşer yeri, haşır ve neşir meydanı” manālarına gelir.

‘arefe (عرفه) a.i. : 1. arife, dīnī bayramlardan bir evvelki gün. 2. bir önceki gün.

ārende (ارنده) f.i. : bir şey getiren [kimse].

arı, [arık (I), aru (I)] (اری) : 1. temiz, pak, saf. 2. müberra, beri, aklanmış. 3. güzel, parlak.

arık (ارق) (II), [arığ, aruğ] : zayıf, cılız.

aruğ (اروق) → arık (ارق)

arık (ارق) (I) → arı (اری)

‘arīf (عارف) (a.s. irfān’dan c. urefā) : 1. bilen, bilgili, irfān sāhibi. 2. i. erkek adı.

‘ārife (عارفه) (a.i. ārif’in muen. c. : avārif) : 1. iyilik. 2. amağan, bağış. 3.s. nāzik. 4. eliaçık, cömert. 5. kabiliyet.

‘āriyet (عاريت) (a.i.c. : avārī) : ödünç, eğreti.

arṭal (عرطل) a.s. : benzerelerinden çok daha iri olan.

artuğ (ارتق) → artuğ

artuğ (ارتق), [ardık, artık, artuğ] : 1. başka, gayri, maada. 2. fazla, ziyade. 3. kusur, -den başka. 4. bir bütünün bir kısmı.

artuğlık (ارتوقلق), [arṭıqlık] : üstünlük, erdem, olgunluk.

arturmak (ارتورمق) : 1. yükseltmek, üstün tutmak. 2. geriye bırakmak, fazla bırakmak.

aru (ارو) (II) : arı

aru (ارو) (I) → arı (اری)

arvend (اروند) f.i. : şan, şeref, azamet, ululuk, debdebe.

‘arż (عرض) a.i. : bir büyüğe sunma, gösterme, bildirme, önüne koyma.

ārzū (آرزو) f.i. : istek, heves.

‘aşā (عصا) (a.i.c. a’şā) : 1. değnek, sopa. 2. dervişlerin taşıdıkları sopa.

aşa kıomak (اصه قومق) : 1. asırmak. 2. asıp bırakmak.

aşhāb (اصحاب) : (a.i. sāhib’in c.). (bkz : eshāb)

aşıllu (اصللو) : soylu.

‘āşī (غاصی) (a.s. isyān’dan. c. usāt) : 1. karşıgelen. 2. şakī, haydut. 3. günahkār.

aşra (اصره) asra (اسره) [ışra] : öte, karşı taraf, alt, aşağı, ileri.

aşşı (اصسى) assı, [aş (II), ası] : 1. yarar, çıkar, kazanç, kâr. 2. faiz.

aşınmak : çürümek.

âşikâr (اشكار), âşikâre (اشكاره) f.s. : belli, açık, meydanda.

âşikâre (اشكاره) f.s. : bellü, açık, meydanda. [doğrusu : âşkâr, âşkārâ, âşkâre dir].

‘aşk (عشق) a.i. : sevgi, [aslı : ışk dır].

ata (آتا) : 1. baba. 2. bektaşi şeyhi.

aflas (اطلس) a.i. : 1. üstü ipek, altı pamuk kumaş. 2. s. düz, havsız, tüysüz. 3. büyük harita. 4. Atlas denizi.

āvāz (اواز) f.i. : ses, seda.

avān (اعوان) (a.s. avn’ın c.) : yardım edenler, yardakçılar.

‘avret (عورت) : 1. insanın, gösterilmesi ayıp olan yeri. 2. kadın; zevce, avrat.

aya (ايا) : 1. avuç. 2. terazi kefesi.

‘ayān (عيان) a.s. : belli, açık, meydanda [doğrusu "ıyān").

‘ayb (عيب) (a.i.c. : uyüb) : utanılacak şey, kusur, ayıp, leke.

‘ayet (آيت) (a.i.c. ayāt) : 1. Kur’ân’ın herhangi bir cümlesi. 2. alâmet, nişan.

ayruk, [ayrık (I), ayruğ, ayruh] (ايرق) : 1. başka, diğer, gayri, maada. 2. artık, bundan sonra, bir daha.

‘azāb (عذاب) a.i. : işkence, keder.

azād (ازاد) f.s. : 1. kurtulmuş, serbest olan, kimsenin kölesi olmayıp istediği gibi hareket eden. 2. ayıpsız, kusursuz. 3. Demokrat Mustafa tarafından İstanbul’da yayımlanmış "demokrasi mesleğinin hâdim ve müdâfii" günlük gazete.

a‘zam (اعظم) (a.s. azīm’den c. eāzım) : (daha, pek, en, çok) büyük.

azamet (عظمت) a.i. : 1. büyüklük, ululuk. 2. çalım, kurum **azgınlık (ازغونلق) :** azgınlık, taşkınlık.

azcuğ (ازجق) : azıcık.

azgunlık (ازغونلق) : azgınlık, taşkınlık.

azırğamak (ازرغمق) : az görmek, önem vermemek, azımsamak.

azırğanmak (ازرغمق) → azırğamak (ازرغمق)

‘azīm (عظيم), ‘azīme (عظيمه) (a.s. : azamet’den) : büyük, ulu, iri.

āzīne (اذينه) f.i. : cuma günü, bayram günü

‘azīz (عزيز) (a.s.c. eizze) [Farsça ç. azīzan] : 1. muhterem, sayın. 2. sevgili. 3.i. [birincisi] erkek, [ikincisi] kadın adı.

azmak (ازمق) (II) : 1. bozulmak, değişmek. 2. yolunu şaşırmak. 3. sapkınlığa düşmek. 4. azgılaşmak. 6. ayrı düşmek, ayrılmak.

azuğ (ازوغ) → azuğ (ازوق)

azuğ (ازوق), [azık, azuğ] : yiyecek, yol yiyeceği, erzak.

B

bahā (بها) f.i. : kıymet, bedel, değer.

bahādır (بهادر) (f.i.s. bahādirān) : cesur, yiğit.

baḥl (بخيل) (a.s. buhl’dan. c. buhalā) : hasis, cimri, tamahkâr.

bāhis (باحث) (a.s. bahs’dan) : bahseden; araştıran.

bağlamak (بگمق) : 1. kapamak. 2. durdurmak, alıkoymak, engel olmak. 3. sarmak. 4. hasretmek, ayırmak. 5. hasıl olmak.

balçuk (بالچوق) : balçık, bataklık.

bālīg (بالغ) (a.s. bülūğ’dan) : 1. bülūğa eren. 2. erişmiş, vâsıl olmuş, varan, yetişen. 3.i. yekûn, toplam. 4. son mertebeyi bulan.

bañ (باك) : ezan

bardağ (باردق) [bardağ] : testi

bārgāh (بارگاه), (باركا) f.b.i. : girmek için izin almak lâzım gelen, girilebilecek yer, çadır, yüksek divan.

bārī (بارى) f.e. : hiç olmazsa, bir kere; hâsılı, hülâsa.

bartak (بارطاق) → bardağ

başçı (باشچى) : 1. Koyun, kuzu, sığır gibi hayvanların başlarını temizleyip çiğ veya pişmiş olarak satan kimse. 2. İşçi başı.

başmak (بشمق) [paşmak] : ayakkabı.

başmakçı (بشمقى) [paşmakçı] : ayakkabıcı

bātıl (باطل) (a.s. : butlān’dan) : boş, beyhüde, yalan, çürük.

bāṭın (باطن) (a.i.c. bevāṭın) : 1. iç. 2. iç yüz. 3. gizli, görünmeyen nesne. 4. Tanrı. 5. içteki, içyüzdeki. 6. (a.i.c. ebtine) : çukur, kuytu yer.

baṭṭāl (بطال) (a.s. : batālet'den) : 1. cesur, kahraman. 2. pek büyük. 3. işe yaramaz, hantal. 4. işsiz.

bākī (باقی) (a.i. beka'dan c. bevāki) : 1. Tanrı. 2. s. dāimī, kalıcı. 3. alttaraf. 4. zf. artık, artan, fazla, geri kalan; bundan başka.

bay (بی) (باى) : 1. zengin, müstağni. 2. ulu, kibar, soylu. 3. temiz.

bayağı (بیاضی) : 1. önceki, eski, eskisi. 2. eskisi gibi.

bayık (بايق) : açık, belli, aşikār, gerçek, kuşkusuz, kesinlikle.

bāzār (بازار) f.i. : 1. pazar, çarşı 2. alışveriş. 3. pazar yeri.

ba'zī (بعض) a.zf. : birazı, bir kısmı; kimi.

bāzergān (بازرگان) f.b.i. : 1. bezirgān, təcir. 2. ağa makamında Yahudilere verilen bir ad.

be-cidd (بجد) f.s. : 1. ciddi, gerçek. 2. zf. cidden, gerçekten.

bekrī (بکری) a.i. : 1. erken, sabah. 2. s. çok içki içen, içkiye düşkün adam, sarhoş.

beksimāt (بکسمات) f.i. : katı eklemek, peksimet, pesmet.

bektāš (بکتاش) f.i. : akran, eş.

Belh (بلخ) : Afganistan'ın kuzeyinde yer alan eski bir yerleşim yeridir.

belī (بلی) f.e. : evet [Arapçadan Farsçalaştırılmıştır].

Belkīs (بلقیس) [ibrānī] : Yemende icrāyı hükümet iden hamīrilerden olub (سباء) melikesi idi. Süleymān 'aleyhisselām ile cereyān eyleyen kıssası meşhurdur.

belkim (بلکیم) : belki.

bellü (بلو) : belli, açık, aşikār.

bend (بند) f.i. : 1. bağ, yular, rābīta, bağlama. 2. birini emri altına alma. 3. boğum, mafsāl. 4. makale, fıkra, madde. 5. su biriktirmek için iki dağ arasında yapılan set, baraj. 6. su mecrası için yapılan kemer. 7. s. bağlayan, bağlanmış, bağlı. 8. ed. başından sonuna kadar aynı vezinde bir çok beyitli parçalardan meydana gelen ve kısım kısım, gazel tarzında kafiyeleri değişen manzūmelerin her bir parçası.

beñdeş (بکدش), [bektaş] : eş, benzer, emsal.

benī (بنی) a.i.c. : oğulları.

beñiz (بکز) : 1. renk. 2. yüz.

benvenlik (بنونلک) (انون لک) : benlik, bencillik.

ber (بر) f.e. : üzere.

berāt (برات) (a.i.c. : berevāt) : [eskiden] rütbe, nişan ve imtiyaz verildiğini bildiren ferman.

berekāt (برکات) a.i. (bereket'in c.) : 1. bolluklar. 2. meymenetler, saādetler, mutluluklar; hayırlar.

beriyye (بریه) (a.i.c. berāyā) : 1. halk, insanlar, yaratık. 2. çöl, kır, sahrā.

ber-hurdār (برجوردار) f.b.s. : berhudār olan, mes'ut olan, onan.

berk (برک), [perk] : 1. sağlam, sıkı, muhkem, kuvvetli. 2. katı, sert. 3. şiddetli. 4. süratli, hızlı.

berkitmek (برک اتمک), [perkitmek] : sağlamlaştırmak, pekitmek.

bertinmek (برتنمک) : burkulup incinmek

bertmek (برتمک) : 1. Berelemek. 2. Burkmak, incitmek.

bevn (بون) f.i. : hisse, nasip, pay.

bevn (بون) a.i. : mesāfe, iki şey arasındaki uzaklık, açıklık.

beyān (بیان) (a.i.c. : beyānāt) : 1. anlatma, açık söyleme, bildirme. 2. ed. belāgat ilminin, hakikat, mecāz, kināye, teşbīh, istiāre gibi bahislerini öğreten kısmı.

beyik (بییک) : gömleğin koltuğuna dikilen üç köşeli parça.

beyle (بيله) : böyle.

bī-çār (بیچار), **bī-çāre** (بیچاره) (f.b.s.c. bī-çāre-gān): çāresiz, zavallı.

bid'at (بدعت) (a.i.c. bida') : 1. sonradan meydana çıkan şey. 2. peygamber zamānından sonra dinde meydana çıkan şey.

bī-ḥod (بی خود) f.b.s. : 1. kendinden geçmiş olan, çılgın. 2. bayılmış.

bikr (بکر) (a.i.c. ebkār) : dokunulmamış, kızıoğlan kız, genç kız; kızlık.

bil (بل) (I) : 1. bel. 2. yamaç, dağ bel.

bile (بله), [bilece] : 1. birlikte, beraber. 2. dahi, de. 3. ile.

bilik (II) (بلک) : akıl, us, anlayış, kavrayış, bilgi.

biş (بلش), [biş] : 1. bildik, tanıdık, dost, aşına. 2. marifet.

bilişlik (بليشلىك) : aşinalık, tanışıklık.

bilişlik (بليشلىك) : aşinalık, tanışıklık.

bilülü (بلىلى). [bilili, bililü] : bilgili, âlim, hakim.

bî-misāl (بى مىثال) f.a.b.s. : eşsiz, eşi bulunmayan.

bîn (بين) (a.i.c. büyün) : bölge, mıntıka.

bî-naẓîr (بى نظير) f.s.b.s. : (bkz. bî-misāl)

binüt (بنت), [binit] : binecek hayvan.

bir (بر) : 1. bir kere, bir kez. 2. öbür.

biregü (برىكو) [biregi] : bir kimse , başkası.

birez (برز) : biraz

birince (برىنجا) → **bir** (بر)

bir kezden (بر كزىدن) (بر كزدا) : birden, hep birden.

birle (برله) : ile

bir nice (برىنجه), [birince (I)] : birkaç, birçok, pek çok.

biryān (برىيان) f.i. : tava, tepsi gibi şeylerde susuz veya az suda pişirildikten sonra kızartılan et kebabı [Anadolu’da toprak çukurda pişirilir ve adına “pîren” denilir].

biti (بتى), [bitik (I)] : 1. yazılmış şey, mektup. 2. defter-i âmāl. 3. senet, belge.

biz (بىز), (I) (böz) : bez, kumaş.

bîzār (بىزار) f.s. : rahatsız, bıkmış, usanmış, küskün.

bolmak (بولمق) : olmak.

boryaz, (بورىياز), [boyraz, foryaz] : poyraz.

bölük (بلوك), [belik (II)] : 1. saç bölüğü, saç örgüsü. 2. parça, kısım.

börk (بورىك), [börke, börki] : başa giyilen külah, kalpak, gibi şeyler.

bū (بو) a.i. : baba.

bū (بو) f.i. : koku.

bucağ (بوچاق), [bucağ] : köşe.

budağ (بداق), [buṭağ] : 1. dal. 2. şube, teferruat.

buğday gün (بىغدى من) : Güneşin Sünbüle burcuna girdiği zaman, ağustos ayı.

buğday günü (بىغدى منى) : Muharrem ayının on ikinci günü, aşure günü.

buhl (بخلى) a.i. : cimrilik, pintilik, el sıkılığı.

bunı (بونى) : bunu.

buñlamak (بونلمق) : bunalmak, sıkıntıya düşmek.

bulanmak (بولنمق) (II) : salınmak, hıram etmek.

bulanmak (بولنمق) (I) : yoğurulmak, karışmak.

bular (بولار) : bunlar

bunalmak (بونلمق) : sıkılmak, sıkıntıya düşmek.

bunda (بندا) (بنده) : 1. buraya. 2. burada.

buñlu (بونلو) : sıkıntılı, mustarip

Burağ (براق) a.h.i. : Hz. Muhammed’in Mîraç’ta bindiği binek.

buyruğ (بىرىق), [buyruğ, buyuruğ] : 1. emir, ferman. 2. emir

bünyād (بنياد) f.i. : 1. asıl, esas, temel. 2. binā, yapı.

bürhān (برهان) (a.i.c. berāhīn) : delil, ispat, tanık.

bürümek (برىمىك), [bürimek] : örtmek, setretmek, sarmak.

büt-hāne (بىتخانه) f.b.i. : puthāne.

C

cāh (جاخ), cāhe (جاهه) a.i. : İtibar, makam, *orun, mevki.

cān-ver (جانور), cān-āver (جان آور) f.b.s. : 1. canlı, yaşayan. 2.i. zararlı hayvan. 3.i. domuz; canavar.

cāriye (جاريه) (a.i.c. cevārī) : 1. para ile satın alınan halayık, hizmetçi kız; kız. 2. harpte esir düşmüş veya odalık olarak alınmış kız.

cāzū (جاذو) f.i. : 1. cadı, 2. sihirbaz, büyücü.

cebbār (جبار) (a.s. cebr’den c. cebābire) : 1. cebredici, zorlayıcı, zorba. 2. kuvvet ve kudretsāhibi, Allah. 3. erkek adı. 4. becerikli [kadın] 5. i. gökyüzünün güneyinde bulunan bir yıldız kümesi.

Cebrāil (جبرائيل) a.i. : peygamberlere emir ve vahy’e vāsita ve me’mur olan dört büyük melekten biri.

cehd (جهد) a.i. : 1. çalışma, çabalama. 2. Abdullah Cevdet tarafından İstanbul’da yayımlanmış aylık iktisadî, içtimaî, edebî bir dergi.

cehūd (جهود) a.i. : Yahudi, cıftı.

celāl (جلال) celālet (جلالت) a.i. : 1. büyüklük, ululuk. 2. hışım, kızgınlık. 3. erkek adı.

cem‘ (جمع) (a.i.c. : cumū‘) : 1. toplama, yığma. 2. birden fazla insan, hayvan ve eşyayı göstern isim. 3. a. gr. *çoğul.

cemī‘ (جميع) (a.e. cem‘den) : cümle, hep, bütün.

cemī‘yyet (جمعيت) (a.i.c. cem‘iyyāt) : 1. topluluk. 2. kurum, dernek. 3. düğün dernek. 4. ed. gerek “tenāsübü”, gerek “tezad” dolayısıyla birbirine uygun, yāhut karşı bulunan kelimeleri bir arada bulundurma. [böyle söze “cem‘iyyetli” denilir].

ceng (جنك) f.i. : savaşı, vuruşma.

cezā‘ (جزاء) a.i. : 1. cezā, karşılık[iyi veya kötü], azap.

cevher (جوهر) (a.i.c. : cevāhir) : 1. maya, öz. 2. elmas, değerli taş [“cevāhir” en çok bu mânâda kullanılır]. 3.[evvelce] Horasan’da ve Şam’da yapılan kılıçların demirlerinde görülen siyah ve beyaz dalgalı benekler, çizgiler. 4. ed. yalnız noktalı harfler hesabedilmek süretiyle ve “ebced” hesabıyla yazılan, çok defā manzum olan tārīh. 5.fels. kendi kendine bir varlığı olup, gerçekleşmesi için başka bir nesneye ihtiyacı olmayan. 6. hüner, mārīfet.

cühūd (جهود) a.i. (Ar. yehūd’un Farsçalaşmış şekli cuhūd) : Yahūdī, çifit

cüz‘ (جزء) (a.i.c. : eczā) : 1. kısım, parça, bölüm. 2. elifbe, tebāreke, amme cüzleri gibi evvelce mahalle mekteplerinde okunan küçük okul kitabı.

C

çāder (چادر) f.i. : 1. çadır. 2. kadınların başlarına örttükleri örtü.

Çalap (چلاب) : Tanrı, Allah.

çar (چار), [car (I)] : baş örtüsü, çarşaf.

çerāġ (چراغ) f.i. : 1. fitil, mum. 2. otlama; otlamak.

çeri (چرى), [çerü] : 1. asker. 2. savaş.

çeşn (چشن), çeşen (چشن) f.i. : 1. bayram. 2. ziyafet, şölen. 3. düğün.

çeşnī (چشنى) f. : lezzet, çeşni.

çığırmağ (چغرمىق) : 1. bağırma, haykırmak. 2. davet etmek, çağırma.

çırak (چراق) [çıra, çıraġ] (← Far. çerāġ) : ışık, kandil.

çile (چله), çille (چله) f.i. : 1. kırk günlük; zevk ve sefādan el çekerek, bir yerde 40 günlük ibādet. 2. eziyet, sıkıntı. 3. ibrişim, yün ve sāire demeti. 4. yay kırışı.

çirk (چرك) f.i. : 1. kir, pas, pis. 2. yarada olan kan ve irin.

çöngelmek (چونكلمك) : 1. zayıflamak, gücünü yitirmek, görevini iyi yapamaz duruma gelmek, körleşmek. 2. (dış için) kamaşmak.

çübān (چوبان) f.i. : çoban, sığırtmaç.

D

dā‘im (دائم), dā‘ime (دائمه) (a.s. devam’dan) : 1. devamlı, sürekli. 2. i. [birincisi] erkek adı.

dāire (دائره) (a.i.c. devāir) : 1. çember. 2. me’murun çalıştığı yer. 3. ev ve apartman bölüntüsü. 4. sınır içi. 5. zilli tef. 6. Osmanlı İmparatorluğu zamānında Şehremāti’nin belediye şubeleri.

dan (دن) : tan vakti

dañla (دنكه) → ÷añla (طنكه) [dañla] : sabahleyin, sabah vakti, sabah olur olmaz.

dañlamağ (دنكلىق) → ÷añlamağ (طنكلىق) [dañlamağ] : 1.hayret etmek, şaşmak, garip bulmak. 2. şaşırtmak.

dañlamağ → ÷añlamağ (طنكلىق)

dār (دار) f.i. : 1. darağacı. 2. ağaç. 3. direk.

dār (دار) f.i. : savaş. [dāimā eşanlamı olan “gīr” ile berāber kullanılır.]

dartmağ (درتمق) (I) [tartmağ (I), tartmağ] : çekmek.

da‘vā (دعوى) (a.i.c. deavī) : 1. şikāyetçi olarak mahkemeye başvurma. 2. mesele. 3. bir mesele üzerinde husūş bir fikir sāhibi olma, iddiā.

degrinmek (دكرنمك) : dönmek, dolaşmak.

degin (دكين) : kadar, dek, denli.

degmek (دكمك) : 1. ulaşmak, erişmek, dokunmak, isabet etmek. 2. düşmek, yakışmak.

degrinmek (دكرنمك) : dönmek, dolaşmak

degülmiss (دكلمسه), (دكلمسا) [degülmiss, degülmiss, degül imişse] : olmasaydı, alınmaış olsaydı.

degürmek (دكرمك), [degirmek] : 1. eriştirmek, yetiştirmek, ulaştırmak, duyurmak, bildirmek. 2. dokundurmak, değdirmek.

dehrī (دهری), **dehriyye** (دهريه) (a.s.c. dehriyyun) : 1. dünyânın sonsuzluğuna inanıp öteki dünyâyı inkâr eden; rûhun da cesetle birlikte öldüğüne inanan, **fr. materialiste**. 2.i. erkek adı.

dek (دک) (I), **[daḵ (III)]** : 1. kadar, değin. 2. ... kadar az, ... denli.

delim (دليم) : çok, birçok, fazla.

dem (دم) f.i. : 1. soluk, nefes. 2. içki. 3. an, vakit, saat, zaman.

Demāvend : The highest peak of the Elburz range of the Caucasus, between Teheran and the Caspian. (Tahran ve Hazar arasında, Kafkasya'nın Elburz sıradağlarının en yüksekği.)

demür (دمر), **[timür]** : demir.

denī (دنی) a.s. : alçak, rezil, soysuz.

deñlü, **[deñli]** (دکلو) : kadar, denli.

depecük (دپاجوک) : tepelik, küçük tepe.

depelemek (دپلمک) : çiğnemek, ezmek, öldürmek.

deprenmek (دپرئمک) : hareket etmek, harekete gelmek, kımıldanmak, sarsılmak.

deprendürmek (دپرندرمک) : harekete getirmek, kımıldatmak.

depretmek (دپرئتمک) : kımıldatmak, sarsmak, harekete getirmek.

der (در) f.e. : 1. -de, içinde. 2. i. kapı.

derd (درد) f.i. : 1. dert, gam, keder, kasâvet, tasa, kaygı. 2. azı, ağrı, sızı.

derd-mend (درد مند) (f.b.s.c. derd-mendân) : dert sâhibi, tasalı, kaygılı.

deri (دری) (I), **[diri (I)]** : 1. pasta, bahşış. 2. devşirme, derinti.

dermek (درمک) → **dirmek** (درمک)

ders (درس) (a.s.c. :dürūs) : 1. bir şeyi öğrenmek için öğretmenden azar azar alınan vazîfe. 2. tenbih, telkin; tâlîmat, direktif. 3. akıl.

destâr (دستار) f.i. : sarık, tûlbent.

destûr (دستور) f.i. : 1. izin, müsâade, ruhsat. 2. zerdüş dîninin rûhânî başkanı. 3. izin verin geçelim, müsâade, açılın, savulun! . 4. müsâade et. 5. cin ve peri şerrinden kurtulmak için söylenen bir söz. 6. kanun, töre.

devlet (دولت) (a.i.c. düvel) : 1. bir hükümet idâresinde teşkilâtlandırılmış olan siyâsî

topluluk. 2: büyük saâdet, zenginlik. 3. baht, tâlih, kut. 4. büyük rûtbeye, mevki.

devr (دور) (a.i.c. : edvâr) : 1. dönme, bir şeyin etrâfını dolaşma. 2. dönüp dolaşma. 3. nakil, aktarma. 4. bir şeyi başkasına teslim etme.

devr (دور) f.i. : geçmiş dersleri hatırlama. 2. câsus, hafîye. 3. şarap kadehi.

devre (دوره) : yanlış

devşürmek (دوشورمک) → **dirşürmek** (دیرشورمک)

dînsuz (دکسوز) : sessiz, sakin.

dîdâr (دیدار) f.i. : 1. yüz, çehre. 2. görme, görüşme. 3. görüş kuvveti, göz. 4. s. açık, meydanda. 5. i. kadın adı.

dîl (دیل) f.i. : 1. nokta. 2. gönül, kalb. 3. mandıra, ağıl.

dilemek (دلیمک) : dilenmek.

dimağ (دماغ) (a.i.c. : edmiga) : 1. beyin. 2. akıl, şuur.

dîñlenmek (دکنلمک) : bir dini kabul etmek.

direm (درم) f.i. : 1. akça, para. 2. dirhem, 3. gümüş para.

direng (درنگ) f.i. : bekleme; gecikme; tutma; istirahat.

dirîğ (دریغ) f.i. : 1. esirgeme. 2.e. eyvah, ah, aman, yazık. 3. men'etme, önleme.

dirîğa (دریغا) : ("ga" uzun okunur. f.zf.) : yazık, eyvahlar olsun!.

dirilmek (I) (درلمک), **[derilmek]** : toplanmak, tecemmu etmek.

dirlik (درلک) **[dirilik]** : 1. yaşayış, hayat, sağlık, geçim. 2. tahsisat, ödenek.

dirmek (درمک), **[dermek]** : toplamak, biriktirmek.

dirnek (درنگ) **[dernek, dernek yiri, dirneğ]** : toplantı, toplantı yeri, cemiyet.

dirşürmek (دیرشورمک) **[değşürmek, (I), derşürmek, deşürmek, devşürmek, devşürmek, dirşürmek, dişürmek, divşürmek, divşürmek, diyşürmek, döğşürmek, döşürmek]** : derlemek, toplamak, bir araya getirmek.

dîvâr (دیوار) f.i. : duvar.

diyü (دیو), **[deyi, deyü, diyü]** : diye.

dögmek (دوگمک) : 1. ezmek. 2. topa tutmak, bombardıman etmek. 3. basmak, baskın yapmak.

dökmek (دوگمک) : 1. bırakmak, terk etmek, atmak. 2. sarf etmek, harc etmek.

dölek (دولک) (دلک) : 1. sabit, kararlı, kalıcı. 2. güvenilir, dürüst. 3. sükûn ve güven içinde. 4. temkinli. 5. sakin ve itaatli. 6. elverişli, uygun. 7. usta, kurnaz.

döleklik (دلکلیک) : temkin, temkinli hareket, vakar, itaat.

dölenmek (دولنمک) : 1. mutmail olmak, temayül etmek, sükûnet bulmak, karar kılmak, huzura kavuşmak, ağır davranmak. 2. çoğalmak.

döşek (دوشک) (دشک) (I) : tohum ekilen ve fidan dikilen yer.

döşek (دوشک) (II) - şalmağ [-komağ] : yatak yapmak, yatak sermek.

döşemek (دشمک) : 1. yaygın halde vermek. 2. sermek, yaymak, açmak.

dün (دن) a.i. : 1. aşağı, aşağılık. 2. alçak, soysuz kimse. 3. altta, aşağıda.

duru gelmek (در کلمک) → turmağ (طورمق)

düş (دوش) f.i. : 1. omuz. 2. dün gece. 3. rüyâ.

dutulmak [tutulmak] (دتلماق) : 1. mahkûm olmak, zan altına düşmek. 2. durdurulmak, zaptedilmek. 3. donuklaşmak, kararmak, sıkılmak. 3. sesi çıkmaz olmak. 5. kullanılmak. 6. bırakılmak, alıkonulmak, bulundurulmak. 7. kapanmak, kapatılmak, tıkanmak.

düğlenmek (دکلنمک) : düğümlenmek.

dükeli [dükeli,tükeli] (دوکلی) : hep, hepsi, bütün, cümle, herkes.

dükenmek (دوکنمک) : tükenmek, bitmek.

dün (دن) : gece

dünün günün (دنن کُنن) : gece gündüz, geceli gündüzlü.

dürüşmek (درشمک) [duruşmak, dürüşmek, turuşmak] : 1. çalışmak, çabalamak, sebat etmek. 2. karşı karşıya gelmek, çarpışmak, mücadele etmek.

dürtmek (دورتمک), (دورتمک) : sürmek, sürtmek.

düş (I) (دوش) : rüyâ.

düşmek (دشمک) : 1. vaki olmak, olabilmek. 2. mağlup olmak. 3. mestevli olmak. 4. üzerine yürümek, hüsum etmek. 5. yakışmak, ait olmak. 6. konmak, inmek, nüzul etmek. 7.

şehit olmak, savaşta ölmek. 8. başvurmak, intisap etmek. 9. girmek, kapanmak, sığınmak. 10. atlamak, girmek. 11. yıkılmak. 12. âciz, caresiz kalmak, sefil olmak.

düşvâr (دشوار) f.s. : güç, zor.

dütün (دوتون) [tütün] : duman.

düzetmek (دوزتمک) : 1. yoluna koymak, tanzim etmek, tertip etmek. 2. düzeltmek, tesviye etmek. 3. yapmak, inşa etmek. 4. takmak

düzmek (دوزمک) (دوزمک) : 1. dizmek, ipliğe geçirmek. 2. yapmak, meydana getirmek, tertip etmek, tanzim etmek. 3. hazırlamak. 4. telif etmek, nazmetmek. 5. düzeltmek, tashih etmek. 6. düzen vermek, akort etmek. 7. süslemek, donatmak.

E

ebrişem (ابریشم) f.i. : ibrişim, bükülmüş ipek.

Ebū Kubeys (ابو قبیس) : Mekke-i mükerremenin şark u cenûbunda vâkı' bir küçük dağdır. Ki karşısında ya'ni garb tarafında dahi (قعيقان) dağı bulunan Mekke-i mükerreme bu iki dağın arasındandır. Tepesinde bir mescidle harâbe vardır.

efdal (افضل) a.s. (fâdıl, fâzıl'dan) : 1. daha (en, pek) fazîletli. 2. en âlâ, üstün.

egin [eyin] (اكن) : sırt, arka.

eglenmek (اكلنمک) : vakit geçirmek, beklemek, kalmak, oyalanmak, durup dinlenmek.

ejder (اژدر), ejderhâ (اژدرها), ejdehâ (اژدها) f.i. : 1. büyük yılan. 2. korkunç ve hayâlî bir hayvan.

el (ال) → il (ال)

el-hâşıl (الحاصل) a.zf. : hâsılı, netice itibarıyla, sözün kısası, uzatmayalım, kısa söyleyelim, kısacası

el-kışşa (القصه) (a.zf.): hulâsâ, hâsılı, sözün kısası, sözden anlaşıldığına göre.

emek görmek (امک کرمک) : emek harcamak, zahmet çekmek.

emîn (امين) (a.s.c. ümenâ) : 1. emniyet sâhibi, korkusuz; birine emniyet eden, güvenen; şüphe etmeyen; kendisine güvenilen [kimse, şey]. 2. emniyetli, korkusuz [yer]. 3. i. Hz. Muhammed'in lâkabı. 4. i. erkek adı.

Emîr-ü'l-Mü'minîn (امير المؤمنين) a.b.i. : mü'minlerin emîri, Hz. Muhammed'in

halîfesi,(pâdişah). [bu ünvan ilk evvel Hz. Ömer'e verilmiştir].

endām (اندام) f.i. : vücut, beden, insanın āzāsı, biçim; boy, boy bos; cisim.

ensi -i entmek [-i endmek] (انسى اتمك) : aklı başından gitmek, şaşırmak, rengi atmak.

ensi etmek (انسى اتمك) : aklı şaşmak, gülmekten katılmak.

enyer (انير) : çok veya en görünür açık manifest

er (ار) (I) : 1. koca, zevç. 2. erkek, kişi. 3. yiğit, kahraman. 4. bektaşi şeyhi, mürşit, erenler. 5. sahip.

er (II), [ir] (ار) : erken, erken zaman.

eren (ارن),[erenler] : 1. erkek. 2. kahraman, yiğit. 3. erler, yiğitler, kahramanlar. 4. Allah'a ermiş kimse. 5. rical, tecrübeli, akıllı kimseler.

ergāvān (ارغوان) f.i. : erguvan da denilen kırmızımsı bir çiçek.

ergūvān (ارغوان) : 1. İki çenekliler sınıfının baklagiller familyasından, eflātun ile kırmızı arası morumsu pembe renkte, çok güzel çiçekler açan süs ağacı. 2. Bu ağacın çiçeğinin rengi, erguvan rengi. 3. sıf. Bu renkte olan.

ergürmek (ارگرمك) → irürmek (اوررمك)

erilmek (ارلمك) [irilmek] : erişilmek.

erişmek (ارشمك) : 1. uğraşmak, sataşmak, münakaşa etmek. 2. şakalaşmak.

erkeb (اركب) : büyük diz, dizleri büyük olan kimse, biz dizi diğerinden büyük olan deve.

erkeb (اركب) : A kind of long ornamental net for the hair, used by women in some places (Bazı yerlerde kadınlar tarafından saç için kullanılan bir çeşit uzun süslü tül.)

erki, [irki] : erkenki, önceki.

ermek (ارمك), [irmek] : 1. yetişmek, olgunlaşmak, büyümek. 2. erişmek, dokunmak, isabet etmek. 3. ulaşmak, yetişmek. 4. ileri bir dereceyi bulmak.

erte (ارته) → irte

erürmek (ارررمك) : ulaştırmak, yetiştirmek.

erz (ارز) erziş (ارزش) f.i. : kıymet, baha, değer, kadir, itibar.

esr (اسر) a.i. : esirlik, kulluk, tutsaklık.

eşer (اثر) (a.i.c. āsār) : 1.nişan, iz, alâmet. 2. te'lif. 3. basılmış kitap. 4. hadîs-i şerif. 5. tārîh, vakayî kitabı. 6. bir kimsenin meydana getirdiği şey. 7. te'sir.

esirgemek (اسيرگمك) : 1. korumak, himaye etmek. 2. acımak, merhamet etmek.

esirre (اسره) (a.i. serîr'in c.) : tahtlar, oturacak yerler.

esritmek (اسرتمك), [esirtmek, esürtmek] : sarhoş etmek.

esrik (اسرك) → esrük (اسروك)

eshāb (اصحاب) : (a.i. sâhib ve sahb'ın c.) : 1. sâhibler, mâlik ve mutasarrıf olanlar. (bkz : sâhib). 2. Peygamberimizi görmek ve sohbetine ermek şerefini kazanmış kimseler.

esirik (اسرك) → esrük (اسروك)

esirmek (اسرمك), [esirmek] : 1. sarhoş olmak, aklını yitirmek, delirmek, kendinden geçmek. 2. azgınlaşmak, sertleşmek, çok kızmak.

esrük (اسروك) [esirik, esrik] : 1. sarhoş. 2. meczup, deli. 3. kızgın, öfkeli.

eş'ar (اشعر) (a.s. şâir'den) : en, daha güzel şiir söyleyen.

eşirgenmek, [işirgenmek] (اشركمك) : alışmak, kendine eş tutmak, arkadaşlık etmek.

eşk (اشك) f.i. : gözyaşı.

etmek (I) (اتمك) : ekmek.

eṭ-ṭast (الطست) (tā'nın fethi ve sîn'in sükunuyla) leğen ta'bır olunan kaba denir ki içinde el ve nesne yıkanır. Bunun aslı طس [taşş] olmakla sîn-i sâniye tā'yı kalb olunmuştur. Şârih der ki cem' ve tasgîrinde طسيس [tişās] ve طسيس [tuseys] denir ve bu Ṭayyî kabîlesi lûgatidir, lâkin müfredât-ı sâ'irede teşt-i Fârisî mu'arrebî olmak üzere mersûmdur.

evvelā (اول) a.zf. : birinci olarak, her şeyden önce, ilkönce.

eyde eyde (ايده ايده) [eydü eydü] : diye diye, söyleye söyleye.

eydinilmek (ايدنلمك) [eydilinmek, aydınılmak] : 1. denilmek, söylenmek. 2. sorulmak.

eydirmek → eydürmek (ايدرمك)

eydürmek (ايدرمك), [eydirmek] : meylettirmek, çevirmek, döndürmek.

eydür (ايدر) : der, söyler.

eyegü [iyegü] (ايگو) : kaburga kemiği.

eyitmek (ايتمك) [ayıtmaq, aytmaq, etmek, eytmek, itmek] (II)] : söylemek, demek, anlatmak.

eyle (ايله) : öyle.

eylemek (ايلمك) : 1. yapmak, inşa etmek, imal etmek. 2. yaratmak. 3. demek, buyurmak, söylemek. 4. nesbetmek, tayin etmek.

eylik (ايلك) → **eylük** (ايلوك)

eylük (ايلوك) [eylik] : iyilik.

eyü, (ابو) [eygü, eyi, iyü] : iyi.

eyrek (ايرك) → **eyürek** (ايورك)

eyürek (ايورك) [eyrek] : daha iyi.

eyyām (ايام) (a.i. yevm'in c.) : 1. günler, gündüzler. 2. geminin hareketine elverişli olan rüzgar. 3. zaman. 4. nüfuz, iktidar.

ezel (ازل) a.i. : başlangıcı olmayan geçmiş zaman, önceliksiz [zıddı "ebed" dir].

E

fā'ide (فائده) (a.i.c. fevāid) : 1. fayda, menfaat, kār, kazanç. 2. ümit; hayır; işe yarama.

faḳīh (فقيه) (a.s. fikh'dan c. : fukahā) : 1. fikh (din ,şeriat) ilminin üstadı.

farīza (فريضة) (a.i.c. : ferāiz) : 1. farz, Allah'ın emri. 2. lāzım, vācip, gerek. 3. borç, vazife. 4. mirasçılardan herbirine şer'an düşen hisse, pay.

fāriğ (فارغ) (a.s. ferāğ'dan) : 1. vazgeçmiş, çekilmiş. 2. rahat, āsüde. 3. boş boş kalmış, işini bitirmiş, işsiz. 4. huk. bir mülkün, tasarruf, sāhip olma, kullanma hakkını başkasına terk eden.

fāsık (فاسق) (a.s. fisk'dan. c. : feseke, füssak) : Allah'ın emirlerini tanımayan, sapkın, günah işleyen, fesatçı, kötülük eden.

fāsīd (فاسد) **fāsīde** (فاسده) (a.s. fesād'dan. c. : fesede) : 1. kötü, fenā; yanlış, bozuk. 2. münāfık, fesad çıkaran.

fazl (فضل) (a.s.c. : fuzül) : 1. fazla, ziyāde, artık, bāki. 2. fazlalık, üstünlük. 3. i. iyilik, fazilet, erdem, lütüf. 4. i. iki sayının birbirinden olan farkları.

ferāset (فراست) a.i. : anlayışlılık, çabuk sezış. [aslı "firāset" dir].

fermān (فرمان) f.i. : emir, buyruk; [evvelce] padişah tarafından verilen yazılı emir, berat, buyrultu.

fersah (فرسخ) a.i. : 1. muhtelif mesāfelere tekabül eden değerde bulunan bir uzunluk ölçüsü. 2. üç millik bir mesāfe [denizde].

ferseng (فرسنگ) f.i. : fersah.

feryād (فرياد) f.i. : 1. yardım istemek için çıkarılan yüksek ses; bağırma, çağırma. 2. sızlanma, şikāyet. 3. yaygara, gürültü.

fevt (فوت) a.i. : 1. bir daha ele geçmemek üzere kaybetme, elden çıkarma, kaçırma.

fıḳhī (فقهي) a.s. : fıkıha āit, fıkıhla ilgili

filori (فلوري) : İtalyanca'dan çiçeklü ma'nāsına sabıkta altın sikke. (Osmanlılar'da Avrupa menşeli altın paraların adı ve bir vergi türü.)

Fir'avun (فرعون) (a.i.c. : ferāine) : 1. eski zamanlarda Mısır hükümdarlarına verilen unvan. 2. Allah'lık iddiasında bulunduğu için Hz Mūsā'nın mücadele ettiği Mısır hükümdarı. 3. s. pek kibirli, gururlu ve inat [adam] firaun. [bazı metinlerde "firavun, firanuniyye" şeklinde de geçer].

firişte (فرشته) (f.i.c. firişte-gān) : 1. melek. 2. s. mec. iyi ve yumuşak huylu [adam]. 3. s. günahsız, māsūm.

fitne (فتنه) (a.i.c. fiten) : 1. belā, mihnet, sıkıntı. 2. ayartma, azdırma. 3. fesat, arabozma, karışıklık, ihtilāl. 3. dinsizlik, cānilik. 5. cezā. 6. delilik. 7. güzel yüz, göz,; güzel kadın.

foryaz (فوريان) → **boryaz**

fūlan (فلان) a.i. : herhangi bir şahıs, biri, belirsiz bir şey, filān.

fütüvvet (فتوت) a.i. : 1. soy temizliği. 2. mertlik, yiğitlik, gençlik, delikanlılık. 3. cömertlik, elaçıklığı.

G

gaffār (غفار) a.i. ve s. : 1. kullarının günahlarını affeden, Allah. 2.i. [abdülgaḳfār'dan kısaltılmış olarak] erkek adı.

gāfūr (غفور) (a.s. gufrān'dan) : mağfiret eden, yarlıgamak, suç bağışlayan, merhamet eden[Allah].

gāh (كاه), **geh** (كه) f.e. : 1. zaman bildiren edat. 2. yer bildiren edat. 3. z.f. arasına, kimi, bāzı.

gāib (غائب) ("ga" uzun okunur. a.s. gayb', gıyāb'dan) : 1. görünmeyen, hazır olmayan, yok olan, kayıp. 2. i. gr. üçüncü şahıs, o.

galebe (غابه) a.i. : 1. galip gelme, yenme, üstünlük. 2. çokluk, kalabalık. 3.s. zaptolunmayacak derecede azgın.

gammaz (غماز) (a.s. gamz'den) : birine; iftirā ederek zarar veren, münāfık, fitneci, koğucu.

garāmet (غرامت) (a.i.c. : garāmāt) : 1. borç, diyet gibi şeyleri ödeme. 2. vergi, resim.

garḳ (غرق) a.i. : 1. suya batma; batma; batırma. 2. boğulma, boğma.

ḡayb (غيب) (a.s.c. : guyüb) : 1. gizli olan, göze görünmeyen şey, kayıp. 2. belirsiz, bilinmeyen şeyler.

ḡāyet (غایت) (“ga” uzun okunur. a.i.c. : gayāt) : 1. nihayet, uç, son. 2. **zf.** çok, fazla, son derece.

ḡazā (غزاة) (a.i.c. : gazavāt) : din uğruna savaş.

gedā (كدا) (f.s.c. : gedāyān) : dilenci, yoksul.

gedük (كدك), [gedik] : 1. eksik, noksan, ihtiyaç. 2. çatlak, yarık, gedik.

gele (كله) : haydi gel.

gelesi (كلسى) : gelecek zaman, istikbal.

gelmek (كلكم) : 1. naklölünmek, hikāye edilmek. 2. geçmek, varit olmak.

gelmek (كلكم) : 1. gelmek. 2. dönmek, geri dönmek. 3. olmak. 4. nakledilmek, hikāye edilmek.

genc (كنج) f.i. : hazīne, defīne.

geñez (ككز), [geñiz] : kolay.

gerek (كرك) : 1. mutlaka, her halde, muhakkak. 2. lazım, muktazi.

gerü (كرو) [girü] : 1. yine, tekrar, bir daha, sonra. 2. artık. 3. başka, gayrı.

geşen (كشن) : hayvanın erkeği.

getirmek (كتورمك) (كوتورمك) : 1. nakletmek, hikāye etmek, rivayet etmek. 2. tercüme etmek, çevirmek.

gevher (كوهر) f.i. : 1. elmas, cevher. 2. inci. 3. değerli taş. 4. bir şeyin aslı, esāsi.

geymek (كيمك) : 1. takınmak, takmak. 2. kuşanmak, 3. giymek, giyinmek.

geyürmek (كيرمك) → **giyürmek** (كييورمك)

ḡırī (غرى) f.i. : haykırış.

ḡırīv (غريو) f.i. : bağırma, çığlık, feryat; çığlık.

ḡıybet (غيبت) a.i. : 1. kaybolma. 2. aleyhinde bulunma, arkasından söyleme, çekiştirme, dedikodu yapma.

gice (كيجه) : gece

giçmek (كيچمك) : geçmek, vazgeçmek.

gidermek (كدرمك) : uzaklaştırmak, çıkarmak, yok etmek, kaldırmak, defetmek.

gile (كله) : 1. yanıp yakılma, şikayet. 2. üzüm tānesi. 3. iki dağ arasındaki yol.

gile kılmak (كله قلمق) : yakınmak, sızlanmak.

gile itmek (كله) : yakınmak, şikāyet etmek.

gile kılmak (كله) : yakınmak, sızlanmak.

gilīm (كليم) f.i. : kaba yün dokuma, kilim.

girde (كرده) f.i. : 1. açılmış yufka. 2. s. değirmi, yuvarlak. 3. evvelce Yahudilerin Müslümanlardan ayrılması için omuzlarına diktikleri sarı parça. 4. değirmi yastık. 5. s. , **zf.** bütün, hepsi.

giriftār (گرفتار) f.s. : 1. tutulmuş, yakalanmış, esir. 2. düşkün, uğramış, tutkun.

giyesi, [geyese, geyesi, geyesü, geysi, giyese] (كيسى) : elbise, giyecek.

giyürmek (كييورمك), [geyirmek, geyürmek] : giydirmek.

göceklenmek (كوچكلنمك), [gökceklenmek, gökçeklenmek, gücüklenmek] : 1. iftihar etmek, öğünmek. 2. böbürlenmek, tefahur etmek. 3. süslenmek. 4. güzelliği ile meydana çıkmak.

gökçeklenmek (كوچكلنمك) → **göceklenmek** (كوچكلنمك)

göncük (كونجوك) (I) : giyim eşyalarındaki cep.

göndürmek (كوندورمك) : 1. uğurlamak, teşyi etmek. 2. göndermek.

göñlek (كوكلاك) : gömlek.

görk (كورك) : 1. güzellik. yüz güzelliği. 2. meziyet, iyi huy. 3. süs, zinet.

görkli (كوركلى) → **görklü** (كوركلو)

görklü, [görüklü] (كوركلو) : güzel, temiz, iyi, mübarek, çekici, gösterişli.

götürmek (كتورمك) 1. ortadan kaldırmak, bertaraf etmek. 2. ayırmak, uzaklaştırmak, kaldırmak. 3. dayanmak, yüklenmek, taşımak. 4. yukarı kaldırmak. 5. toplamak.

göynemek (كوينمك) → **göyünmek** (كوينمك)

göyünmek (كوينمك), [göynemek, göynümek] (I), **gövünmek**, **göylenmek** : yanmak.

göz (كوز) : uç, taraf.

gözgü (كوزكو) [gözügü, gözügü, gözüngü] : ayna

ḡull (غل) (a.i.c. : aglāl) : suçlunun boynuna ve bileklerine geçirilen demir halka, zincir, pranga.

ḡül (غول) a.i. : hortlak, şeytan, karakoncolos.

gūr (گور) f.i. : 1. mezar, kabir. 2. yaban eşeği. 3. meşhur pehlivan Rüstem'in lākabı.

gūristān (گورستان) f.b.i. : kabristan, mezarlık.

ġusl (غسل) a.i. : cünüplük, hayız ve nifas hallerinden sonra din gereğince yıkanma, arınma.

ġuşşa (غصه) (a.i.c. gusas) : keder, kaygı, tasa.

gümān (گمان), **gümāne** (گمانه) f.i. : zan, şüphe, sezme.

günülemek (كونولمك) [günilemek] : kıskanmak, çekememek, haset etmek.

güstāh (گستاخ) f.s. : küstah, hayāsız, arsız, edebsiz, saygısız.

güzāf (كفاف) (كفاف) f.s. : bîhüde, boş. [lakırdı söz].

H

haber-dār (خبردار) a.zf. : haberli.

habīb (حبيب) (a.s. hubb'dan. c. ahibbā) : 1. sevgili. 2. seven, dost. 3. erkek adı.

hāc (حاج) f.i. : hāç, put.

hacc (حج) a.i. : İslām'ın beş şartından biri olan ve muayyen zamanda Mekke'deki "Kābe-i Şerīfe" yi ziyaret etmek üzere yola çıkma farīzası. [kelimenin aslında "kasid" ve "teveccüh" mānaları vardır.

hācc (حاج) (a.s. ve i.c. : hüccāc) : hacca giden, Kābe'yi ziyaret eden, hacı. [çok zaman kelime "el-hācc" şeklinde kullanılır ve "hacı" şekli daha yaygındır.]

haccāc (حجاج) a.h.i. : 1. Irak vālisi olup, Hz. Muhammed soyuna ve taraftarına aziyet eden Yusuf bin Sakāfī unvânı. 2. s. delil ile galip olan.

hācet (حاجت) (a.i.c. :hācāt, havāyic) : ihtiyaç, lüzum, gereklil, muhtaçlık.

hācī (حاجي) (a.s. ve i.c. : hüccāc) : hacca giden, Kā'be'yi ziyaret eden, hacı.

hadd (حد) (a.i.c. : hudūd) : 1. sınır, iki devlet toprağının birleştiği yer, kenar. 2. derece. 3. gerçek değer. 4.şeriatçe verilen cezā. 5. mant. bir *önermede konu ile *yükleminden her biri, terim 6.mat. cebirde tenāsüp (*oran) veyā muādeleyi (*denkleme) meydana getiren kısımlardan her biri. 7. bir şeyin nihāyeti, sonu.

hādēm (خدم), **hādeme** (خدمه) (a.i. hādīm'in c.) : hizmetçiler, odacılar.

hādī (حديث) (a.i.c. ehādīs) : 1.

Peygamberimizin kutsal sözü. 2. hadīsten bahseden ilim.

hādīm (خادم) (a.s. hidmet'den c. : hadēm, hademe, huddām) : 1. hizmet eden, yarıyan.

hāk (خاک) f.i. : toprak.

hāk (حق) a.i. (bkz. hakk)

hāk (خاک) f.i. : toprak.

hākīm (حاكم) (a.s.c. : hakeme, hākīmūn, hūkkām) : 1. bir şeye hükmeden, Tanrı. 2. hükmeden, dāvā yargılama işine me'mur olan, * yargıç. 3. s. üstte bulunan. 4. kadı; vāli; āmir; hükümdar, emir.

hākīm (حكيم) (a.s.c. : hükemā) : ālim, *bilgin, herşeyi bilen; tabi'atı inceleyen; felsefeci;tabib, doktor. [Alah adlarından].

Hākīm (حاكم) (a.i.c. : hakeme, hākīmūn, hūkkām) : her şeye hükmeden, Tanrı.

Hāk (حق) (a.i.c. hukuk) : 1. Allah, tanrı. 2. doğruluk ve insaf. 3. bir insana āit olan şey. 4. dāvā ve iddiāda hakikate uygunluk; doğruluk. 5. geçmiş, harcanmış emek. 6. pay, hisse. 7. s. doğru, gerçek. 8. lāyık, münāsip.

hāl (حال) (a.i.c. : ahvāl) : 1. şimdiki zaman, geçmiş ve gelecek olmayan zaman. 2. oluş, bulunuş, süret, keyfiyet, *durum.

halāyık (خلایق) : huylar, tabāyi' ve mahlūkāt ādemler ve ahlak ve tabi'atlar.

halayık (خلایق) : huylar, tabāyi' ve mahlukāt, ādemler ve ahlāk ü tabi'i

halel (خلل) a.i. : 1. iki şey aralığı, boşluk. 2. bozma, bozukluk, eksiklik.

hālī (خالی) a.s. : 1. تنها, boş, sāhipsiz yer. 2. açık yer.

hālī (حالى) a.s. : hāl'e mensup, şimdiki.

halīfe (خليفه) (a.i.c. : hulefā') : 1. birinin yerine geçen kimse. 2. Hz. Muhammed'in vefātından sonra ümmet idāresinin başına geçen kimse. 3.pādişāh. 4. resmī dāirelerde kalem başının ikincisi. 5. kalfa, ikinci usta.

hālīş (خالص) a.s. : 1. hilesiz, katkısız. 2. i. erkek adı.

hālīye (جاليه) a.s. : [hālī'nin muen]. (bkz : hālī)

Hālīk (خالق) a.i. ve s. : yaratan, yoktan var eden, yaratıcı, Allah.

halīlullah (خليل الله) **halīlū'r-rahmān** : 1. halis, sadık dost. 2. İbrāhim aleyhisselām.

ḥalq (خلق) a.i. : 1. yaratma, yaratılma. 2. ĩcat. 3. insanlar. 4. insanlardan bir blk.

ḥalqa (حلقه) a.i. : 1. ortası boş, yuvarlak Şekil, dire biĉiminde olan Şey.

ḥalvet (خلوت) a.i. : 1. yalnız, تنها kalma, tenhaya ĉekilme, tenhalık. 2. tenya yer. 3. hamamın sıcak blmesi

ḥamĩr (خمیر), **ḥamĩre** (خميره) a.i. : hamur.

ḥamle (حملة) (a.i.c. hamlet) : atılıŖ, atılma, saldırıŖ, saldırma.

ḥamml (حمال) (a.i. haml'dan) : 1. para karŖılıĝında, arkasında, eliyle yk taŖıyan adam, hamal. 2.s. **mec.** kaba ve terbiyesiz.

ḥammm (حمام) a.i. hamam, banyo.

ḥn (خوان) f.i. : 1. yemek sofrası; stne yemek konulan tepsi, sini. 2. aĥı dkknı. 3. yemek.

Harc (خراج) a.i.c. : 1. vaktiyle Mslman olmayan teb'adan alınan vergi. 2. haraĉ, mezat satılıĝa ĉıkarma.

ḥarc (خرج) a.i. : 1.vergi. 2. sarf, gider, bir iŖ iĉin kullanılan madde.

ḥased (حسد) a.i. : kıskanĉlık, ĉekememezlik, gn.

ḥŖıl (حاصل) (a.s. ḥusl'den c. : ḥsılat) : ḥusle gelen, ḥusl bulan, peyd olan, olan, ĉıkan, reyen, treyen, biten.

ḥŖĩr (حسير) a.s. : 1. feri gitmiŖ, donuklaŖmıŖ [gz]. 2. hasret ĉeken.

ḥŖĩr (حصير) a.i. : 1. hasır. 2. s. syler veya okunurken dili tutulan.

ḥŖlet (خصلت) (a.i.c. ḥıŖl) : insanın yaradılıŖındaki huyu, tabĩati, mizcı.

ḥasret (حسرت) a.i. : ele geĉirilemeyen veya elden kaĉırılan bir nĩmete zlp yanma, iĉ ĉekme, inleme; znt, iĉ sıkıntı, keder, zahmet; esefleme, greceĝi gelme, zleyiŖ.

ḥŖŖ (خاص) (a.s.c. : ḥavs) : 1. mahsus, *zel. 2. hkmdarın kendine mahsus olan. 3. saf, hlis. 4. **tar.** Osmanlı ĩmparatorluĝu'nun eski devirlerinde, devletin byklerine ayrılan ve yıllık geliri yzbin akĉadan yukarı olan arzi.

ḥasd (حسود) (a.s. ḥased'den) : hasetĉi, kıskanĉ, ĉekemeyen.

HŖimĩ (هاشمی) : Hz. Muhammed'in mensubolduĝu kabĩle.

ḥaĉar (خطر) (a.i.c. hatart) : tehlike.

ḥtĩr (خاطر) (a.i. ḥutr'dan) : 1. zihin, fikir. 2. keyif, hal. 3. gnl. 4. **tas.** kalbe gelen mnevĩ hitap.

ḥtif (هاتف) a.s. : 1. sesi iŖitilip de kendisi grlmeyen [kimse], seslenici, ĉaĝrııcı. 2. i. gaipten haber veren melek.

ḥaĉĉ (خط) (a.i.c. : ḥutt) : 1. cizgi. 2. satır. 3. yol. 4. yazı. 5. pdiŖah yazısı, ferman, buyruk. 6. sıra, saf. 7. gemiler iĉin hareket istikameti olarak belirtilen taraf. 8.**geo.** yalnız uzunluĝu olan buut, *boyut. 9. genĉlerde yeni terleyen bıyık veya sakal. 10. parmaĝın on ikide biri olan bir lĉ.

ḥatt (حتى) a.zf. : bundan baŖka, fazla olarak, dahĩ, bile, hem de, stelik de.

ḥtn (خاتون) (a.f.c. : ḥavtĩn) : kadın.

ḥay' (حياء) a.i. : 1. utanma, sıkılma. 2. r, nmus, edep. 3. Allah korkusu ile gnahtan kaĉınma.

ḥayf (حيف), **ḥayf'** (حيفا) a.e.: 1. haksızlık, cevir, zulum. 2. yazık ki, heyhat, vah!. 3. ilenĉ, ah, debbua.

ḥav (هوا) a.i. : 1. hava. 2. **mz.** saz veya sz mziĝine it olup da ḥussĩ bir isimle belirtilmeyen parĉadır.

ḥven (هاون) a.i. : havan.

ḥavıĉ (حويج) : ete katılan sebze.

ḥavz (حوض) (a.i.c. ḥiyz) : havuz.

ḥy (هـى) f.n. : vay!, eyvah!

ḥayrn (حيران) a.s. : 1. ŖaŖmıŖ, ŖaŖa kalmıŖ, ŖaŖırmıŖ. 2. ĉok tutkun. 3. afyon ŖarhoŖu.

ḥayz (حيض) a.i. : aybaŖı [kadınlarda].

ḥzĩr (حاضر) (a.s.c. ḥuzzr, ḥzĩrn, ḥzĩrin) : 1. huzurda, meydanda, gznnde olan, bizzat bulunan. 2. yapılmıŖ bir halde satılan [elbise, ayakkabı gibi Ŗeyler], **fr. confection.**

ḥzret (حضرت) (a.i. ḥuzr'dan. c. : hazert) : 1. [asıl mnsı "kurb", "piŖ-gh" dır] . 2. saygı saymak zere byklere verilen nvan. 3. [evvelce] byk sayılan kimselerin adlarının sonuna "ḥazretleri" Ŗeklinde getirilir. 4. kalenderce bir sesleniŖ Ŗekli.

ḥelk (هلاك) a.i. : 1. mahvolma, lme. 2. harcanma. 3. ĉok yorulma.

ḥell (حلال) a.i. : 1. kullanılması Ŗer'an ciz olan, dĩnin hkmleri bakımından kullanılabilen , haram olmayan Ŗey. 2. nikhlı kadın.

helvā (حلوا) a.i. : unlu, yağlı, şekerli maddelerle yapılan bir tatlı.

hemān (همان) f.zf. : 1. hemen, derhal, o anda, çarçabuk. 2. öylece, böylece.

hem-ān-dem (هماندم) (f.b.zf.) : hemen, çabucak, o anda.

hemīše (همیشه) f.zf. : dāimā, her vakit, her zaman.

hemyān (همیان) f.i. : heybe, dağarcık, çanta, büyük kese.

Hennād bin es-Serī b. Mus'āb et-Temīmī ed-Dārimī : Kūfe'de yetişen hadīs ālimlerindendir. Doğumu hakkında kesin bilgi yoktur. 243 (m. 857) senesinin Rabī-ül-evvel ayında vefāt etti. Birçok ālimden ilim aldı. Onlardan rivāyet ettiklerini toplayıp kitap hālîne getirdi. (Kitāb-üz-zühd) eserinin sahibidir.

hergāh (هرگاه) f.zf. : her zaman, her vakit.

hesāb (حساب) : (bkz. hisāb)

hergiz (هرگز) f.zf. : aslā, katiyyen, hiç bir vakit, hiç bir suretle.

heybet (هيبه) a.i. : korku ile saygı duygularını birden uyandıran hal veya gösteriş.

hevā (هوا) a.i. : hava.

hılki (خلقی) a.s. : hilkate mensub, hilkate ilgili.

hışm (خشم) f.i. : kızgınlık, öfke.

Hızr (خضر), **Hızır** (خضر) a.h.i. : içenlere ölmezlik veren āb-ı hayāt'ı içmiş bulunan ve kul sıkıldığı zaman imdādına yetişmekle meşhur olan peygamber.

hicāb (حجب) (a.i.c. : hücüb) : 1. utanma, sıkılma. 2. perde.

hīç (هیچ) f.zf. : 1. yok denecek kadar az olan; yok olan. 2. s. ehemmiyetsiz, değersiz. 3. Neyzen Tevfik'in bir şiir kitabının adı.

hidāyet (هدايت) a.i. : 1. hak yoluna, doğru yola kılavuzlama, 2. erkek adı.

hilāf (خلاف) a.i. : 1. karşı zıd. 2. yalan.

hil'at (خلعت) (a.i.c. : hila') : eskiden, pādīşah veya vezir tarafından takdīr edilen, beğenilen kimseye giydirilen süslü elbise, kaftan.

hilkat (خلقت) a.i. : 1. yaratılma, yaratılış. 2. tabīat.

hılkıyye (خلقیه) a.s. : [hılki'nin muen.].

hilm (حلم) a.i. : insanın tabatında olan yavaşlık, yumuşaklık.

himmet (همت) (a.i.c. : himem) : 1. gayret, emek, çalışma, çabalama. 2. yüksek irāde. 3. ermiş kimsenin te'siri

hindī (هندی) (a.h.i.c. Hünūd) : 1. Hindli. 2. Hindistan ile veya Hintliler ile ilgili olan.

hisāb (حساب) (a.i.c. hisābāt) : hesap, sayma, aritmetik.

hiṭāb (خطاب) a.i. : 1. bir veya bir çok kimselere ağızdan veya yazı ile söyleme. 2. Kur'ān.

hizmet (خدمت) a.i. : iş, iş görme, vazīfe, memurluk.

hod (خود) f.zm. : 1. kendi. 2. i. baş zırhı, miğfer.

hor (خور) f.i. : 1. Güneş. 2. ışık, aydınlık.

hor (خور) f.s. : ehemmiyetsiz, değersiz, bayağı, ādī [kimse].

horlamak (خورلماق) : hor görmek.

Horasan (خراسان) f.h.i. : İrān'ın doğusunda bulunan bu geniş arazī: **hūr** = **Güneş** + **āsān** = **doğan** kelimelerinden mürekkep olup "doğan Güneş memleketi" mānāsına geldiği kitaplarda yazılıdır.

Hudāvend (خداوند) f.h.i. : 1. Allah, Tanrı. 2. s. efendi, sāhip, mālīk. 3. i. hākim, hükümdar.

hulq (خلق) (a.i.c. : ahlāk) : huy, tabīat.

hulle (حله) (a.i.c. : hulel) : 1. cennet elbisesi. 2. belden aşağı ve belden yukarı olmak üzere iki kısımdan ibaret elbise

hulūvv (خلو) a.i. : hālīlik, boşluk, boş olma. 2. **huk**. [eskiden] vaziyet ve kıdemden mütevellit olup kendisinden itiraz caiz olmayan mücerret bir hak.

hurma (خرما) a.i. : hurma ağacının yemişi.

hus (خس) : huy, mizaç.

hūy (خوی) **hū** (خو) f.i. : tabīat, mizaç, ahlāk; ādet.

hürmet (حرمت) a.i. : 1. saygı. 2. haramlık.

hüccet (حجت) a.i. : 1. senet, vesīka, delil. [eskiden, şerīat mahkemesinden verilen bir hak veya bir sāhiplik gösteren resmī vesīka (*belge)]. 2. seçkin ālimlere verilen ünvan.

ılķı (ايلقى) [ılķu, yılı, yılķı] : 1. hayvan. 2. at sürüsü.

ırak (اراق), [ırağ, ırak, yırak] : uzak.

ısıcak (اسىچق), **ııcak** (اصىچق) [ıııcak]: 1. sıcak. 2. sıcaklık, hararet. 3. hamam.

ısıtma (استمه) (استما) (tıb.): sıtma.

ısmarlamak (اسمارلقى): 1. tevdi etmek, emanet etmek. 2. tenbih etmek, tavsiye etmek.

ıssı (اسى) : 1. sıcaklık, hararet. 2. sıcak.

ıyāl (عيال) a.i.: 1. bir kimsenin geçindirmek zorunda olduğu kimseler. 2. kadın, eş.

İ

ıbrışım (ابرشىم) : ince ipek bükülesi Fārisīde ebrıřīm, tulaka ipek.

ıbrīsüm (ابرىسم) a.i. : ıbrışım.

ıblīs (ابلىس) (a.i.c. ebālīs, ebālise) : 1. şeytan. 2. s. hilekār.

ıibret (عبرت) (a.i.c. : ıiber) : 1. kötü bir hādiseden (*olay) alınan ders. 2. acāyip, tuhaf. 3. İskender Efendi tarafından, 31 Mayıs 1870'den 5 Nisan 1873'e kadar İstanbul'da yayımlanmış olan günlük Türkçe gazete.

ııcre (اچره), (اچرا), (اچر) : ııçinde, arasında, ııçine, ... vaktinde, -de.

ııçün (اىچون) : 1. ııçin. 2. ... diye, amacıyla.

ııdmek (ايدمك) : etmek, yapmak.

ııdinmek (ايدنمك) : yapınmak.

ııdügi [ııduğı, ııdigi] (ايدوكى) : olduğu.

ııfā (ايفاء) (a.i. vefā'dan) : 1. ödeme, yerine getirme. 2. bir işi yapma. 3. iş görme.

ııglemek (اكلدمك), [ııylemek] : hastalanmak, hastalık getirmek.

ııhlāř (احلاص) (a.i. hulūs'dan. c. ihlāsāt) : 1. hālīs, temiz, doğru sevgi. 2. gönülden gelen, samīmiyet, doğruluk, bağlılık.

ııhlāř (اخلاص) (a.i. hulūs'dan. c. : ihlāsāt) : 1. hālīs, temiz, doğru sevgi. 2. gönülden gelen dostluk, samimiyet, doğruluk, bağlılık.

ııhrām (احرام) (a.i. harem'den) : 1. hacıların Kābe'yi tavāf için Mekke hāricinde örtündüğü mecbūr oldukları dikişsiz bürgü. 2. Arapların büründükleri büyük yün çarşaf. 3. sedire veya yere serilen yün yaygı.

ııhřān (احسان) (a.i. hasen'den. c. ihsānat) : 1. iyilik etme. 2. bağış, bağışlama. 3. verilen, bağışlanan şey. 4. lütuf, iyilik.

ııhtiyār (اختيار) a.i. : 1. seçme, seçilme. 2. katlanma.

ııkāmēt (اقامت) ("ka" uzun okunur. a.i. kıyām'dan) : 1. oturma.

ııkileyin (اكله ين) [ııkiledin, ııkileyden, ııkileydin] : 1. ikinci kez, ikinci olarak. 2. ondan sonra.

ııkrām (اكرام) (a.i. kerem'den. c. ikrāmāt) : 1. hürmet, saygı gösterem. 2. ağırlama. 3. bir şeyi hediye, armağan olarak verme. 4. hesap dışı yapılan indirme.

ııkrār (اقرار) (a.i. karar'dan) : 1. saklamayıp söyleme. 2. dil ile söyleme, bildirme. 3. tasdīk, kabul. 4. huk. birinin, başka birinin olan hakkını, alacağını haber vermesi.

ııl (ال) (I), [el] : 1. memleket, ülke, yurt, diyar, iklim, vilayet. 2. halk, ahali, kendisine yabancı olanlar, başkası. 3. hısım, akraba, yabancı olmayan, dost. 4. oba , aşiret.

ıile (ايله) : 1. ııçin. 2. -e.

ıillā (الا) a.e. : 1. .... den başka, meğer. 2. aksi halde. 3. ille, mutlaka. 4. yalnız.

ııilm (علم) (a.i.c. : ulūm) : 1. bilme, biliş; bir şeyin doğrusunu bilme. 2. okuyarak öğrenilen bilgi, nazarī bilgi.

ıiltifat (التفات) a. : 1. yüzünü çevirip bakma. 2. dikkat. 3. hatır sorma, gönül alma. 4. sözü, başka bir şahsa çevirme; fels. fr. concomitance.

ıımām (امام) (a.i.c. : eimme) : 1. namazda, kendisine uyulan kimse. 2. önde bulunan, öneyak olan kimse. 3. halīfe olan kimse. 4. bir mezhep kuran zāt. 5. Hz. Ali neslinden gelen zevat.

ııimāret (عمارت) a.i. : 1. umran, bayındırlık. 2. yoksullara yiyecek dağıtılmak üzere kurulmuş olan hayır evi.

ııimisse → **ııimişse**

ııimişse, [ııimisse] (امسه) : olsaydı, idiyse.

ıınām (انعام) (a.i. ni'met'den. c. : ināmāt) : 1. nīmēt verme, iyilik etme. 2. tar. Yeniçerilerin aylıklarına yapılan zam.

ıınāyet (عنايت) a.i. : 1. dikkat, gayret, özenme. 2. lütuf, ihsan, iyilik.

ıince (انچه) : dikkatle, dikkatlice.

ıiñil (اكل) : yavaş.

iñildemek (اكلدمك) : inlemek.

iñilemek (اكيلامك) : inlemek, sızlanmak.

irâdet (ارادت) a.i. : 1.irâde, dileme. 2. gönül isteği.

i' rāz (اعراض) a.i. : 1. yüz çevirme, başka tarafa dönem. 2. çekinme, sakınma.

irgürmek (ارگورمك) → **irürmek (ارورمك)**

irki (ايكي) → **erki**

irmek (ارمك) → **ermek (ارمك)**

irürmek (ارورمك) [ergirmek, ergürmek, irgirmek, irgürmek] : ulaştırmak, eriştirmek.

irte, [erte] (ايرته) : ertesi, gelecek sabah, şafak sökme zamanı, yarın.

irte namāzı (ايرته نمازی), [erte namāzı] : sabah namazı.

is, [issi] (اسی) : sahip, malik

issi → is (اس)

'işmet (عصمت) a.i. : 1. ma'sumluk, günahsızlık, temizlik. 2. haramdan, nāmusa dokunur hallerden sakınma. 3. erkek ve kadın adı.

İsrā'il (اسرائيل) a.h.i. : Hz. Yâkup'un lākabı.

istemek (استمك) : 1. aramak, araştırmak. 2. beklemek, gözetmek, kollamak. 3. sormak, tahkik etmek.

istiğfār (استغفار) (a.i. gufrān) : 1. Allah'tan günahın bağışlanmasını isteme. 2. "estağfirullah" deme. 3. tövbe etme.

işāret (اشارت) (a.i.c. işārāt) : 1. bir şeyi (kaş, göz, el, parmak, baş ile) göstermek. 2. iz, alâmet, nişan. 3. tas. doğrudan doğruya değil de, hatırlatmak nev'inden verilen emir.

iş (اش) (II) : hal, durum, vaziyet.

işirgenmek → eşirgenmek (اشركنمك)

işitmezlenmek (اشتمازلنمك) : duymazlıktan gelmek.

işlemek (اشلمك) : 1. yapmak. 2. imal etmek, yapmak. 3. çalışmak. 4. etkilemek.

'itāb (عتاب) a.i. : azarlama, tersleme, paylama; darılma.

ittifāk (اتفاق) (a.i. vifāk'dan. c. ittifakat) : birleşme, uyuşma; sözleşme.

i' tīkāt (اعتقاد) ("ka" uzun okunur. a.i. akd'den. c. : i' tīkadāt) : 1. düğümlenip kalma, bir şeye bağlanma. 2. inanma, gönülden tasdik ederek inanma.

izār (ازار) a.i. : belden aşağıya mahsus örtü, peştemal.

izār (ازار) f.i. : suyun dibi.

i' zāz (اعزاز) (a.i. izz'den) : 1. aziz kılma, aygı gösterme. 2. ikrām etem, ağırlama.

'izzet (عزت) a.i. : 1. değer, kıymet; yüzelik, ululuk. 2. kuvvet, kudret. 3. hürmet, saygı; ikram, ĩzāz. 4. erkek adı.

'ivāz (عوض) a.i. : bedel, karşılık, karşılıklı olarak verilen şey.

K

kābin (قابم) **kābīn (قابين)** f.i. : güveğinin geline verdiği ağırlık, para, eşyā, kalın.

kaçan (قچن), [hāçan] : ne zaman, ne zaman ki, her ne zaman, vaktaki, nasıl, ne suretle.

ķadī (قاضی) ("kā" uzun okunur. a.s. kazā'dan. c. : kuzāt) : 1. yapan ,yerine getiren. 2. i. şerīat hākimi.

ķadīr (قادر) ("kā" uzun okunur) : 1. kudret sākibi; kudretli, kuvvetli, güçlü. 2. h.i. Allah. 3.i. Abdülkadir'den bozma erkek adı.

ķadīr (قدیر) (a.s. kudret'den) : tükenmez kudret sākibi olan Allah. [Allah adlarındandır].

ķadīr (قادر) ("ka" uzun okunur.) : 1. kudret sākibi, kudretli, kuvvetli, güçlü. 2. h.i. Allah. 3. i. Abdülkadir'den bozma erkek adı.

ķadr (قدر) a.i. : 1. değer, ĩtibār. 2. onur, şeref, haysiyet; meziyet. 3. rütbe, derece. 4. astr. ķadir, yıldızları parlaklık derecesine göre birbirinden ayırdetmek için yapılan tasnifte her dereceden biri.

ķadem (قدم) (a.i.c. : akdām) : 1. ayak. 2. adım. 3. yarım arşın uzunluğunda bir ölçü. 4. uğur.

ķadī (قاضی) ("ka" uzun okunur. a.s. kazā'dan. c. kuzāt) : 1. yapan, yerine getiren. 2.i. şeriat hākimi.

ķāfir (كافر) (a.i. ve s. küfr ve küfrān'dan. c. : ķāfirun, kefare, küffār) : 1. hakkı tanımayan, bilmeyen. 2. Allah'ın varlığına ve birliğine inanmayan. 3. küfreden, küfredici. 4. iyilik bilmeyen, nankör.

kāğad (كاغد) f.i. : (bkz. kāgaz)

kāğaz (كاغذ) f.i. : kākıt.

Ḳahhār (قهار) (a.s. kahr'dan) : ziyādesiyle kahreden, kahredici; yok edici, batırıcı. [Allah'ın sıfatlarındandır].

kāhil (كاهل) (a.s. kūhūlet'den c. : kevāhil) : 1. kūhūlet sāhibi, olgun, orta yaşlı[kimse], 30-50 yaş arasında bulunan [kimse], erişkin. 2. hareketi ağır, gayretsiz, tenbel; durgun, rākid

ḳahṭ (قحط) a.i. : kıtlık, kuraklık; kuraklıktan dolayı mahsülün yetişmemesi.

ḳaḳmak (ققق), **[ḳaḳmak]** : 1. kalkmak, kabarmak. 2. çalmak, vurmak, itmek, tepmek. 3. çakmak, saplamak.

ḳaḳımak (قققيق) **[ḳaḳımak]** : 1. öfkelenmek, kızmak. 2. itiraz etmek, karşı gelmek. 3. azarlamak, tekdir etmek.

ḳal'a (قلعه) (a.i.c. kılā') : 1. kale, hisar. 2. ask. askerin tālīm veya savaşta, arkaları birbirine gelmek üzere dört saftan ibaret bir kare meydana getirerek aldığı vaziyet. 3. mec. bir şeyin esasının, temelinin, güvenliğinin sürdürüldüğü nesne: O eser ilmin kal'asıdır.

ḳalaba (قلبه) (← Ar. galebe) : sayıca çok.

ḳalan (قن) : 1. öbür, öteki, başka, geri, geri kalan, sonraki. 2. artık, gayri, bundan sonra.

kāmīl (كامل) (a.s. kemāl'den) : 1. bütün, tam, noksansız eksiksiz. 2. kemāle ermiş, olgun. 3. yaşını başını almış, terbiyeli, görgülü, pişmiş [kimse]. 4. âlim, bilgin, geniş bilgili[kimse]. 5. i. aruz bahirlerinden birinin adı. 6.i. erkek adı. [müen. "kāmīle"]

ḳamu (قامو), **[ḳamu]** : 1. bütün, hep, her. 2. herkes.

kān (كان) f.i. : 1. mādēn ocağı, mādēn kuyusu. 2. bir şeyin menbai, kaynağı.

ḳanāat (قناعت) a.i. : 1. kısmete rāzı olma, bir şeyi yeter görüp fazlasını istememe. 2. kanma, kanış. 3. görüş, tahmin.

ḳancarı (قنجرى) → **ḳancaru (قنجارو)**

ḳancaru (قنجارو), **[ḳancarı, ḳancaru]** : 1. nereye, neresi, ne tarafa. 2. nereye ait(?).

ḳanda (قنده), **[ḳanda]** : nerede, nereye.

ḳanı (قنى) : hani, nerede.

ḳani' (قانع) ("ka" uzun okunur. a.s. kanāat'den. c. : kaniūn, kaniīn) : 1. kanaat eden, yeter bulup fazlasını istemeyen. 2. inanmış, kanmış.

ḳanğı (قنغى), **[ḳanğı]** : hangi.

ḳanğı (قنغى) → **ḳanğı (قنغى)**

ḳapmak (قپمق) : kaplamak, istila etmek.

ḳapu (قاپو) : 1. kapı. 2. divan, toplantı yeri, huzur.

kār (كار) f.i. : 1. iş gücü, iş. 2. kazanç, temettu'. 3. meşguliyet; sanat. 4. işleme, te'sir. 5. savaş.

kār ü bār (كار و بار) : iş gücü, kazanç.

ḳarañu (قركو), **[ḳarağı, ḳarañılık, ḳaranuğ, ḳarañuluğ, ḳarañuluk]** : karanlık.

ḳaravaş (قروش) : cariye, hizmetçi.

ḳardaş (قردش) → **ḳarındaş (قرداش)**

ḳargı (قارغى) → **ḳargu (قرغو)**

ḳargu (قرغو) **[ḳargı]** : kamış, kalın kamış.

ḳarı (قرى) : 1. ihtiyar, yaşlı. 2. eski, köhne.

ḳarıcık (قرقق) **[ḳarıcuğ]** : ihtiyar, yaşlı kadın.

ḳarındaş (قرداش) **[ḳardaş, ḳarıntaş, ḳarttaş]** : kardeş.

kārvān (كاروان) f.i. : kervan, kafil, yolcu katarı.

ḳaşd (قصد) a.i. : 1. niyet, kurma. 2. bile bile yapma. 3. bir işe bilerek, isteyerek girişme. 4. dövme, öldürme, yaralama gibi işlere kalkışma.

ḳaşanmak (قشنمق) : (büyükbaş hayvanlar) işemek.

kāşk (كاشك) f.e. : (bkz : kâş, kâşā, kaşkī)

kāşkī (كاشكى) f.e. : keşke, dilek anlatan cümlelerin başına getirilerek : "ne olurdu" gibi, özleme veya pişmanlık anlatır.

ḳat (قطع) (a.i.) : 1. kesme, kesilme; biçme. 2. halletme, karar verme, sona erdirmeye, bitirme. 3. geçme, ilerleme, yol alma. 4. g.s. kağıtları oymak süretiyle dantel gibi süslü şekiller meydana getirme sanatı. 5. ed. sözün te'sirini artırmak ve dinleyenin anlayışına bırakmak için lākırdıyı bitmeden kesiverme: "imtihan geliyor, çalışın, yoksa..." gibi.

ḳatar dutmak (← Ar. ḳaṭar) (قتر دتمق) : katar oluşturmak, sıra sıra dizmek.

ḳatı (قاتى), **[ḳatı]** : 1. çok, çok fazla, pek şiddetli, iyice, sıkı sıkı, gayet. 2. ağır, acı. 3. haşın, şiddetli, sert, kırıcı.

ḳatırak (قاترق) : 1. daha çevik, daha çabuk. 2. kuvvetlice, hızla, hızlı hızlı. 3. çok şiddetli, çok güç, çok ağır, pek sert.

ḳatre (قطره) (a.i.c. kater, katarāt) : damla, damlayan şey.

ḳav (قاو) (II) : kavlanmış yıldırdan çıkan deri.

ķavī (قوی) (a.s. kuvvet'den) : 1. kuvvetli, güçlü. 2. güvenilir, sağlam.

ķavl (قول) (a.i.c. : akvāl) : 1. lākırdı, söz.

ķavm (قوم) (a.i.c. : akvām) : 1. insan topluluğı. 2. bir peygamberşn gönderildiğı topluluk.

ķavuşmak (قوشمق) : birleşmek.

ķayırmaķ (قیورمق), [ķayırmaķ, ķayurmaķ] : 1. mukayyet olmak, ilgilenmek, önem vermek. 2. kaygılanmak, tasalanmak. 3. sakınmak, çekinmek. 4. hazırlanmak.

ķaygu (قیغو) : üzüntü, tasa, endişe.

ķaynamaķ (قینمق) : 1. fokurdamak, kaynamak. 2. çoşmak.

ķayser (قیصر) (a.i.c. kayāsıra) : Eski Roma ve Bizans imparatorlarının lākabı; fr. César.

ķayu (قیو), [ķayı (II)] : kaygı, endişe, tasa.

ķayurmaķ (قیورمق) → **ķayırmaķ** (قیرمق)

ķazī (قاضی) ("kā" uzun okunur. a.s. kazā'dan.) (bkz. ķadī)

ķebāir (کبائر) (a.i. ķebīre'nin c.) : büyük günahlar. [adam öldürme veyā zinā gibi].

ķehl (کهل), **ķehle** (کهله) o.i. : bit.

ķeleci (کلجی), [ķeleci] : söz, laf, lakırdı.

ķeleve (کلوه) : 1. iplik çilesi 2. iplik yumağı.

ķelīm (کلیم) (a.s. : kilām'dan) : 1. söz söyleyen, konuşan. 2.i. ikinci şahıs. 3. Tūr-ı Sīnā'da Cenābıhak'la konuşması dolayısıyla Hz. Mūsā'nın ünvanı.

ķelim (كلم) (a.i. : kelime'nin c.) : lākırdılar, sözler.

ķelīmullah (کلیم الله) a.h.i. : Tūr-ı Sīnā'da Allah'ın hitābını duyan Hz. Mūsā.

ķemter (کمتیر) f.b.s. : 1. daha aşağı, aşağıda bulunan, hakir, itibarsız. 2. eksik, noksan.

ķemişmek (کمشمک) : 1. koymak, bırakmak, atmak. 2. atılmak, düşmek.

ķendü (کندو) : kendi, kendisi.

ķendüyi (کندویی) : kendini, kendisini.

ķendüzi, [ķendüzü, ķendü özi, ķendözi, ķendözü, ķendü özi, ķendüzü] (کندوزی) : kendisi, zatı, şahsı, nefsi.

ķepenek (کپنک) : keçeden yapılan kolsuz çoban yağımurluğu.

ķerāmet (کرامت) (a.i.c. ķerāmāt) : 1. kerem, bağış. 2. ikram, ağırlama. 3. vellerin lüzümü ānında gösterdikleri fevkalāde hal. 4. ermişcesine yapılan iş, hareket veyā söylenen söz.

ķerāhet (کراهت) a.i. : 1. iğrenme, tikslenme. 2. istemeyerek, baskı ile yapma. 3. [şer'ī istilah olarak] birhālin, bir hareketin sarıh ve kat'ī şekilde değıl, delālet süretiyle men' olunması.

ķerem (کرم) a.i. : 1. asālet, asillik, soyluluk. 2. cömertlik, elaçıklığı, lütuf, bağış, bahşiş.

ķermān (کرمان) : (kāf'ın fethiyle ve ba'zen kāf'ı meksūr olur yāhūd kāf'ın kesri lahnıdır) İran'da Fāris ile Sicistān beyninde bir iklīm-i 'örfī adıdır. Ve Gazne ile Mekrān kurbünde bir belde adıdır. Ve Kirmānī b. 'Amr ki kāf'ın kesriyle, muhaddisdir.

ķerpiç (کریچ) : sabun kalıbı şeklinde kesilüp kurutulmuş olan çamur.

ķerr (کر) : bir şeyden vazgeçtikten sonra tekrar ona, o işe yönelme.

ķesb (کسب) a.i. : 1. çalışıp kazanma. 2. edinme, peydahlama, kazanma.

ķesek (کسک) : 1. parça, kıta. 2. saban ya da belin çıkardığı iri toprak parçası.

ķeşf (کشف) (a.i.c. : ķeşfiyyāt) : 1. açma, meydana çıkarma. 2. gizli bir şeyi bulma. 3. bir sırrı öğrenme. 4. bir şeyin olacağını önceden anlama. 5. Allah tarafından ilham olunma. 6. bir yapı için harcanacak paranın aşağı yukarı hesaplanması. 7. [ask. düşmanın durumunu anlamak üzere gönderilen erlere "ķeşif kolu" denilir].

ķeşīş (کشیش) (f.i.c. : ķeşīşān) : papaz, karabaş, kilise papazı.

ķez (کز) [ķez(II)] : defa, kere.

ķığıрмаķ (قغرمق) : çağırma, davet etmek, seslenmek, haykırmak.

ķığırtmaķ (قغرتمق) : 1. tellal çağirtmak, nida ettirmek. 2. çağirtmak, davet ettirmek.

ķılınmaķ (قلنمق) (I) : herhangi bir tavır ve hareket takınmak

ķılınmaķ (قلنمق) (II) : yapılmak, edilmek.

ķılmaķ (قلمق) : yapmak, etmek, eylemek.

ķırañ (قراک), [ķıraķ] : 1. kenar, kıyı, uç, sınır, çevre. 2. ufuk.

ķırmaķ (قرمق) : öldürmek, yok etmek, imha etmek.

kışşa (قصه) (a.i.c. : kısas) : 1. fıkra, hikāye, rivāyet. 2. vak'a, mācerā.

kıyām (قيام) a.i. : 1. kalkma, ayağa kalkma, ayakta durma. 2. namazın iftitah tekbiriyle rükū arasındaki ayakta durma kısmı. 3. bir işe kalkışma, başlama. 4. ayaklanma. 5. ölümden sonra dirilip ayağa kalkma.

kızıl (قرل) : 1. altın (para). 2. bakır

kızgıl (قيز غيم) : kırmızımtırak

kızlık (قزلىق), [kızılılık, kızılığ, kızılığ] : 1. kıtlık, pahalılık. 2. kurak giden yıl.

kici (كجى) → kiçi (كجى)

kiçi (كجى), [giçi, kici] : küçük.

kilem (كلم) (a.i. kelime'nin c.) : kelimeler, lākırdılar, sözler.

kilit (كلت) [- dili] : anahtar.

kilte (كلته) a.i. : demet, deste.

kim (II) (كم) : ki.

kirā (كراء) a.i. : kirā, bir şeyin kullanılmasına bedel olarak verilen ücret.

kirde (كرده) (← Far. girde) : tandır ekmeği, pide.

kirmān (كرممان) f.i.c. : kurtlar.

koça (قوجا), [qja] : yaşlı, ihtiyar.

koçmak (قوجماق), [koçmak, koşmak(II)] : kucaklamak, sarılmak, bağrına basmak.

koğu (قوگو), [koğu] : koku.

komak (قومق), [koymak] : 1. bırakmak, terketmek. 2. izin vermek, müsaade etmek, serbest bırakmak, salı vermek. 3. alıkoymak. 4. tesir etmek, etkilemek.

koma itmek (قومه ايتماق) : koymayın, bırakmayın komutunu vermek.

konşu [konşı, koñşı, konşu, koñuşu] (قونشو) : komşu

konuğ (قنقى), [konuğ] : misafir.

kopmak (قېماق) : 1. ayağa kalkmak, haşrolmak. 2. meydana çıkmak, zuhur etmek, çıkmak. 3. harekete geçmek, fırlamak, kalkmak.

kopuz (قوپز), [kobuz] : ut biçiminde eski bir Türk sazi.

kotarmak (قوتارماق), [kortarmak] : 1. boşaltmak, tahliye etmek. 2. yemeği bir laptan başka kaba boşaltmak.

koz (قوز) : ceviz

körlük (كورلىق) : birinin inadına hareket etme.

kuffi (كوفى) a.s. : 1. "Kūfe" şehrine mensup, bu şehirle ilgili olan. 2. (hatt-ı kuffi).

kulağuz, [kulavuz] : kılavuz, rehber.

kulun (قلن) [kuluñ] : tay.

kumāş (قماش) (a.i.c. : akmişe) : ipek, yün, keten vesāireden yapılan dokuma.

kurş (قرص), kurşa (قدسه) (a.i.c. : akrās) : 1. yuvarlak, ve yassı nesne, teker, tekerlek nesne, ağırşak, çörek; küre, dāire ve her türlü dāire şeklinde nesne. 2. bir yıldızın görünen yüzü.

kurşak (قورصق), kursak (قورسقى) : 1. mide. 2. idrak, zekā. 3. göğüs.

kuṭb (قطب) (a.i.c. : aktāb, kutūb) : 1. dönen bir çarkın aksi. 2. dünyā yuvarlağının ekvatorundan en uzak olan ve yer *ekseninin geçtiği varsayılan iki noktasından herbiri. 3. elektrik cereyānının meydana getiren potansiyel farkının en yüksek derceyi bulduğu iki noktadan her biri. 4. bir mıknatıs demirinin iki ucundan herbiri. 5. bir tarīkatin ulu'su[Gavs'ten sonra gelir]. 6. bir mevzūda geniş bilgisi ve salāhiyeti olan kimse. 7. bir grubun, bir kavmin başı, ulu'sı, büyüğü.

kuvvat (قوت) (a.i.c. kuva[y]) : 1. güc, kudret, tākāt; sıhhat, sağlamlık. 2. bir hükümetin askerī gücü.

kūy (كوى) f.i. : 1. köy. 2. mahalle ve işlek yol; sokak. 3. sevgilinin bulunduğu yer.

küd(كود) : kötürüm.

küllü (كلى), külliyye (كليه) a.s. : 1. umūmī, bütün. 2. çok. 3. mant. *tümen.

küngüre (كنكره) f.i. : kubbenin tepesi, en yüksek yeri.

L

lā (لا) a.e. : menfī (olumsuzluk) edātıdır.

lā-cerem (لا جرم) a.s.zf. : şüphesiz, besbelli, elbette. [aslında : "lā-cereme : inkıta' yok" demektir].

lāḥz (لفظ), lāḥzān (لحظان) a.i. : göz ucu ile bakma.

lā'net (لعنت) a.i. : 1. Allah'ın mağfiredinden (yarlıgamasından) mahrumluk; bedduā, ilenç. 2. fenā, köt, uğursuz [yer, kimse].

lāṭif (لطيف) a.s. : 1. Allah adlarındandır. 2. yumuşak, hoş, güzel; nâzik. 3. i. [abdüllâtîf'ten kısaltılarak erkek adı].

lā yezāl (لا يزال) a.b.s. : zevalsiz, bitimsiz.

lem yezel (لم يزل) a.b.s. : zeval bulmaz, zâil olmaz, bâkî, kalıcı. [Allah'ın sıfatlarındandır].

len terānī (لن ترانی) a.cü. : [sen] beni görmeyeceksin. (Hz. Mūsā'nın Cenâb-ı Hakk'ı görme talebine verilen "Sen beni göremezsın" anlamında karşılık.)

M

mağrib (مغرب) (a.i. garb'den c.: magarib) : 1. garb, batı. 2. akşam.

maḥabbet (محبت) a.i. : sevgi.

maḥaffe (مخفه) a.i. : deve, katır gibi hayvanların sırtına konulan ve içine iki kişi oturabilen kapalı vâsita, mahfe.

mahāfil (محافل) (a.i. mahfil'den) : 1. oturulacak, görüşülecek yerler, toplantı yerleri. 2. büyük cāmilerde hükümdara veya müezzinlere ayrılmış ve etrafı parmaklıkla çevrilmiş olan yerler.

māl (مال) (a.i.c. emvāl) : 1. bir kimsenin tasarrufu altında bulunan değerli ve gerekli şey. 2. varlık, servet. 3. para, nakit, gelir. 4. tüccar eşyası. 5. eroin, esrar ve benzeri uyuşturucu şeylerin ortak adı.

ma'mūr (معمور) (a.s. umrān'dan) : bayındır, şenlikli.

mānend (مانند) f.i. : benzer, eş.

maṣṣūr (منصور), maṣṣūre (منصورة) (a.s. nusret'den) : 1. nasrolunmuş, Allah'ın yardımıyla galip, üstün gelmiş. 2. müz. Türk müziğinde diyapazon "lā" sını düğâh olarak alan âhenk ki, eskiden bu âhenk ile okunurdu. 3. aynı esâsa dayanan ney çeşidi.

ma'rifet (معرفت) (a.i.c. maārif) : 1. herkesin yapamadığı ustalık; her şeyde görülmeyen husûsiyet, ustalıkla yapılmış olan şey. 2. bilme, biliş. 3. hoşla gitmeyen hareeket. 4. vâsita, aracı, ikinci el.

maḥara (مسخره) a.s. : 1. maskara, soytarı. 2. gülünç, komik. 3. eğlenme, zevklenme.

ma'siyet (معصيت) a.i. sül. asā. c. : maāsī) : âsîlik, itaatsizlik, isyan, günah.

maşrık (مشرق) (a.i. şark'dan. c. : meşārik) : Güneş'in doğduğu taraf, doğu.

mā-verd (ماورد) a.f.b.i. : gülsuyu.

māye (مايه) f.i. : 1. maya, asıl ve lüzumlu madde; asıl, esas. 2. para, mal. 3. iktidar, güç. 4. bilgi. 5. dişi deve. 6. müz. Türk müziğinde bir makam adı.

ma'zūr (معذور) (a.s. özr'den) : özürlü, özürü olan.

mecāl (مجال) a.i. : 1. güç, kuvvet, tākāt. 2. fırsat, imkân.

mefātiḥ (مفتاح) (a.i. miftāh'ın c.) : anahtarlar.

meges (مكس) f.i. : sinek.

meḥcūr (مهجور) mehcüre (مهجوره) (a.s. hicr'den) : 1. hecrolunmuş, terk olunmuş, bırakılmış, kullnılmaz olmuş, unutulmuş. 2. uzaklaşmış, ayrılmış.

meh-rū (مهرو) (f.b.s.c. : mehrüy-ān) : ay yüzü, güzel.

Mekke (مكة) a.h.i. : Hicaz'da Hz. Muhammed'in doğduğu ve Kābe'nin bulunduğu şehir.

mekr (مكر) (a.i.c. mükūr) : 1. hîle, düzen. 2. hîle ile aldatma, maksadından vazgeçirme [birini].

melek (ملك) (a.i.c. : melāik, melāike) : 1. Allah'ın, halleri diğer canlılara benzemeyecek şekilde nurdan yarattığı varlıklar. 2. mec. yüzü ve huyu güzel, çok temiz olan kimse. 3. kadın adı

melik (ملك) (a.i.c. mülūk) : 1. pâdişah, hākan, hükümdar. 2. Allah adlarındandır.

melūl (ملول) (a.s. melāl'den) : 1. melālî, usanmış, bukmış, bezmiş. 2. mahzun. 3. i. erkek adı.

menzil (منزل) (a.i. nüzūl'den c. : menāzil) : 1. yollardaki konak yeri. 2. ev. 3. bir günlük yol, konak. 4. mesāfe. 5. astr. benātünna's yıldızı.

merdūd (مردود) (a.s. redd'den) : 1. reddolunmuş, kovulmuş. 2. hamiyet, insanlık.

Merv (مرو) : Mervü'r-rūd Mervezîler vilayeti Horasan'da kadîm hükümet merkezi.

mesraḥ (مسرح) (a.i.c. mesāriḥ) : otluk, çayırılık.

meşāyih (مشايخ) (a.i. şeyh'in c.) : şeyhler. [şeyh'in gayri kıyâsı cemidir].

meşgūl (مشغول) ["gu" uzun okunur. a.s. şugl'den) : 1. bir işle uğraşan, iş görmekte olan, 2. işgal edilmiş, doldurulmuş, tutulmuş. 3. tutuk, dalgın, dolgun.

meşhūr (مشهور) (a.s. şöhet'den. c. : meşāhīr) : şöhetli, şöhet kazanmış, ün almış, ün salmış.

meṭaʿ (متاع) (a.i.c. emtia) : 1. satılacak mal, eşyā. 2. sermāye, elde bulunan varlık.

mevc (موج) (a.i.c. : emvāc) : dalga.

meyyit (ميت) (a.i. mevt'den. c. emvāt) : 1. ölmüş. 2. çok zayıf [kimse].

mısmıl, mışmıl, [bismil, muşmul] (مسمل) : 1. temiz, pak. 2. ağır, gevşek.

mışmıllamak (مصمل لمق) : temizlemek.

mihr (مهر) f.i. : 1. güneş. 2. sevgi. 3. eylül ayı.

mihrāb (محراب) a.i. : 1. cāmilerde, mescidlerde yönelinen taraftaki duvarda bulunan ve imamlık edene ayrılmış olan oyuk, girintili yer. 2. **mec.** ümit bağlanan yer. 3. **mec.** savgilinin kaşları. 4. **g. s.** halının bordür çerçevesi içinde yalnız bir tarfta bulunan, kemer görünümlü motif. 5. *sunak, **fr. autel.**

miḥnet (محنت) (a.i.c. mihen) : 1. zahmet, eziyet. 2. gam, keder, sıkıntı, dert. 3. belā, muzībet.

mihterī (مهترى) f.i. : büyüklük, ululuk.

minber (منبر) (a.i.c. menābir) : 1. cāmilerde hatībin çıkıp hutbe okuduğu merdiven kürsü. 2. 1919 da İstanbul'da yayımlanmış olan günlük siyasī ve ticarī gazete.

mīrās (ميراث) (a.i. verāset ve irs'den c. : mevārīs) : ölenin hısımlarına veyā kanunen verilmesi gereken kimseye bıraktığı mal, mülk, para.

Mīkāil (ميكائيل) a.i. : dört büyük melekten rızkların taksimine me'mur olan biri.

mu'abbir (معبر) (a.s.i. ibāret'den) : rüyā tābir eden, görülen rüyālardan mānā çıkaran [adam].

mu'add (معد) (a.s. add'den) : īdād olunmuş, hazırlanmış.

mu'allak (معلق) (a.s. alāka'dan) : 1. ta'lik edilmiş, asılmış, asılı. 2. havada, boşta duran [bir yere dayanmadan] 3. sürüncemede kalmış [iş]. 4. bağlı. 5. **ed.** açık hece, yāni bir vokal vāsıtasıyla okunan tek harf: "bā" hecesi gibi. 6. **g.s.** bir yazı stili.

mu'allim (معلم) (a.s. ve i. ilm'den c. : muallimīn) : 1. tālim eden, öğretēn,*öğretmen, hoca. 2. Muallim Naci'nin 1886'da basılmış

Tercümān-ı Hakikat gazetesinin edebī sayfasındaki şiirlere yazdığı tenkitleri topladığı bir eseri.

mu'ayyen (معين) a.s. (ayn'den) : 1. tāyin edilmiş, belli, belirli. 2. kararlaştırılan.

mu'azzam (معظم), **muazẓama** (معظمه) (a.s. azm'den) : 1. kocaman, koca. 2. ulu, koskoca. 3. mühim, ağır.

mu'cizāt (معجزات) (a.i. mu'cize'nin c.) : tansıklar, mucizeler.

Muḍar (Benī Muḍar) (مضر) : Arapların dört ana kolundan biri.

muḡaylān (مغيلان) f.i. : **bot.** deve diken. **fr. acacia Arabica**

muḡabbet (محبت) a.i. : [doğrusu : "mahabbet" dir]. (bkz: mahabbet).

muḡaḡḡıḡ (محقق) (a.s. hakk'dan c. : muḡaḡḡīn) : tahkik eden, hakikati, gerçeği arayıp meydana çıkaran; soruşturucu.

muḡāl (محال) a.s. : mümkün olmayan, olamaz, olmaz, olmayacak.

muḡālīf (مخالف) (a.s. muḡālefet'den) : 1. muḡālefet eden, aykırılık gösteren, uymayan, uygun olmayan. 2. birinin düşüncesine zıt düşüncede bulunan.

muḡanneṣ (محنت) a.s. : korkak, alçak, kadın tabiatlı, kalles.

muḡibb (محب) (a.s. hubb'dan) : 1. seven, sevgi besleyen, dost. 2. **i.** erkek adı.

muid (معد) (a.s. add'den) : īdādeden, hazırlayan.

muḡaddem (مقدم) (a.s. kīdem'den) : 1. takdīm edilen, sunulan[küçükten büyüğe-]. 2. önde olan, önden giden. 3. önce gelen, önceki[zamanca-]. 4. değerli, üstün. 5. **mant.** *önerti. 6. **ask.** redif askerinin iki kısımdan birincisi.

muḡarreb (مقرب) (a.s. kurb'dan c. : muḡarrebān, muḡarrebīn) : takdīredilmiş yaklaşmış, yakın

muḡarrir (مقرر) (a.s. karār'dan. c. : muḡarrirīn) : 1. takrīr eden, yerleştiren, sābit kılan. 2. anlatan, bir maddeyi etreflıca anlatan. 3. **i.** medrese, dersi tekrar ederek anlatan müderris(profesör) muāvini. 4. **i.** huzur hocası [ramazanda pādīşāhın huzūrunda ders vermek, Kur'an'ı tefsir etmekle vazīfeli bulunan müderris, ders-i āmm].

mūr (مور) (f.i.c. : mūrān) : 1. karınca. 2. yoksulluk, fukaralık sembolü. 3. pas hastalığı.

muraḳḳa (مرقع) a.s. (ruk'a'dan) : terkî edilmiş, yamanmış, yama vurulmuş, yamalı.

muraḳḳa -pūṣ (مرقع پوش) a.f.b.s. : yamalı hırka giymiş olan [derviş]

murdār (مردار) f.s. : 1. mundar, kirli, pis. 2. İslāmî şeriat hükümlerine göre kesilmemiş [hayvan].

musahḥir (مسخر) (a.s. sahr'dan) : teshîr eden, zapteden, boyun eğdiren, elde eden.

musallaṭ (مسلط) (a.s. salāten'den) : teslît olunmuş, birinin üzerine düşmüş, sataşmış, ilişmiş, sataşan, rahat bırakmayan.

muṣḥaf (مصحف) (a.s. sül. : saḥafe. c. mesāḥif) : 1. sahife haline getirilmiş şey, ktap. 2.i. Kur'an.

musibet (مصيبت) (a.i.c. mesāib) : 1. felâket, ansızın gelen belâ, sıkıntı. 2. mec. uğursuz.

muṭā (مطاع), **muṭāa** (مطاعة) (a.s. tav'dan) : itâat olunan, boyun eğilen, başkalarının kendisine itâat ettikleri.

mu 'taḳ (معتق), **mu** 'taḳa (معتقه) (a.s. atak'dan) : i'tak olunmuş, azâdedilmiş, azatlı [köle].

mu 'tekid (معتد) (a.s. akd'den) : itikad eden, inanan, dīni bütün [kimse].

mu 'tezil (معتزل) (a.s. azl'den) : itizâl eden, cemaatten ayrılıp bir tarafa çekilen.

muṭrib (مطرب) (a.s. tarab'dan) : 1. itrâb eden, çalgı çalan, çalgıcı. 2. şarkıcı, şarkı okuyan

muṣāfaḳat (موافقت) a.i. (vekf'den) : 1. uygunluk, uyma. 2. uzlaşma, rāzı olma, peki deme.

muṣāfıḳ (موافق) (a.i. vekf'den) : 1. uygun, yerinde. 2. müz. Ali Şah bin Hacı Büke'nin edvarında (XV.yy.) andığın makam.

mübārız (مبارز) (a.s. bürüz'dan. c. : mübārizān, mübārizīn) : 1. döğüşe, güreşe kalkışan. 2. kuvvetli münākaşaya girişen.

mübtelā (مبتلى) (a.s. belā'dan) : 1. düşkün [fenā şeylere] . 2. tutkun, tutulmuş.

mücāhede (مجاهدة) (a.i. : ceḥd'den) : 1. uğraşma, savaşma. 2. nefsi yenmeye olan çalışma. 3. din düşmanlarıyla savaşma.

mücāhid (مجاهد) (a.s. ceḥd'den. c. : mücāhidīn) : 1. cihād eden, din düşmanlarıyla

savaşan. 2. savaşan, uğraşan, savaşçı. 3. i. erkek adı.

mücāvir (مجاور) (a.s. civār'dan) : 1. komşu. 2. mabet veya bir tekke yakınlarına çekilip oturan. 3. yurdunu ve diyarını terkederek zamânını Haremeyn-i Şerîfeyn'de ibâdetle geçiren.

müdde 'î (مدعى) (a.s. : da'vā'dan) : 1. iddia eden, dāvâcı. 2. bir hükümde ayak direyen. 3. inatçı.

mü 'ezzin (مؤذن) (a.s. ve i. ezân'dan. c. : müezzinīn) : ezan okuyan.

müftî (مفتى) (a.s. ve i. fetvā'dan) : 1. fetvā veren. 2. vilâyet ve kazâlardan din işlerine bakan kimse, müftü.

mühlet (مهلت) a.i. : bir işin yapılması için verilen zaman; bir işi belli bir zaman için geri bırakma.

mühr (مهر) f.i. : 1. mühür; imzâ. 2. ed. sevgili ağzı

mükerrem (مكرم) (a.s. kerem'den) : 1. muhterem, aziz, sayın, saygıdeğer, sayılan; ululandırılan, hürmet ve ta'zîme erişmiş. 2.i. erkek ve kadın adı.

mü 'min (مؤمن) (a.s. ve i. emn'den. c. : mü'minīn, mü'minūn) : 1. îmân etmiş, İslâm dīnine inanmış, İslâm, Müslüman. 2. Kur'an'ın 40 ıncı süresi. Mekke'de nâzil olan ve 85 âyetten oluşan bu süre: Allah'ın birliğini ve peygamber aracılığı ,le kitap indirdiğini, yarlıgayıcı olmakla birlikte suçluların cezasız kalmayacaklarını açıklar.

münādî (منادى) (a.s. nidā'dan) : 1. nidā eden; tellâl. 2. müezzin. [Kur'an tâbirlerindendir].

münācât (مناجات) (a.i. necv'den) : 1. Allah'a duâ etme, yalvarma. 2. Allah'a duâ mevzû'lu manzûme: Hak taâlâ azamet aleminin pādşehi / Lâ- mekândır, olamaz devletin tahtgehi. (Şinâsi) ... gibi.

münāfıḳ (منافق) (a.s. nifāk'dan. c. : münāfıkīn) : 1. nifak sokan, ikiyüzlülük eden, iki yüzlü. 2. Hz. Muhammed zamânında, kâfirlikte devâm ettiği halde kendisini Müslüman gösteren.

münāsib (مناسب) (a.s. nisbet'den) : 1. uygun, yerinde. 2. yakışık, yaraşır.

Münker (منكر) (a.s. nekr'den) : 1. inkâr edilmiş, edilen, kabul ve tasdik edilmeyen, reddedilen. 2. şeriatde yapılması câiz görülmeyen.

Münkir (منكر) (a.s. nekr'den. c. : münkirīn) :

1. inkār eden, kabûl etmeyen. 2. İmansız, inanmayan, dinsiz. 3. **h.i.** mezarda sual soracak olan iki melekten biri

mürd (مرد) f.s.: 1. ölmüş. 2. gebermiş.

mürüvvet (مروت) (a.i. mer'den) : 1. insāniyet, mertlik, yiğitlik. 2. cömertlik, iyilikseverlik. 3. kadın adı.

müşahhar (مسخر) (a.s. sihriyye'den) : 1. teshîr olunmuş, elde edilmiş, ele geçirilmiş. 2. tutkun, itâat etmiş, boyun eğmiş. 3. **huk.**

Vekîl-i müşahhar : maznun(sanık) için mahkemece tâyin olunan avukat.

müşahhir (مسخر) (a.s. sihriyye'den) : teshîr eden, ele geçiren.

müselmân (مسلمان) f.i. : (bkz : müslim).

müslim (مسلم) (a.s. ve i. selâmetden. c. : Müslimîn, Müslimûn) : İslâm dîninden olan.

müslimân (مسلمان) (a.s. ve i. selâmet'den, c. : Müslimânân) : 1. İslâm dîninde olan. 2. **mec.** doğru, insafî, merhametli[kimse]. 3. İslâm dînine bağlı, dindar.

müsta'mel (مستعمل) (a.s. amel'den) : 1. kullanılmış. 2. eski, köhne.

müstağrık (مستغرق) (a.s. gark'dan) : 1. gark olmuş, dalmış, daldırılmış, batmış. 2. kendini bilmeyecek derecede dalgın, düşüngen.

müstecâb (مستجاب) (a.s. cevâb'dan) : isticâbe edilmiş, kabûl olunmuş [dileği].

müsterâh (مستراح) (a.i. rāhat'dan) : 1. rahat edecek yer. 2. aptesâne

müşâhede (مشاهدة) (a.i. şuhūd'dan. c. : müşâhedât) : 1. bir şeyi gözle görme. 2. **tas.** Allah âlemini **görme**.

müşkil (مشكل), müşkile (مشكله) (a.s. şekl'den. c. : müşkilât) : 1. güç, zor, çetin. 2. **i.** engel, güçlük, zorluk, çetinlik.

müştak (مشتاق) (a.s. şevk'den. c. : müştākīn) : 1. iştıyaklı, özleyen, göreceği gelen, can atan. 2. **i.** erkek adı.

müşteri(مشتری) (a.s. ve i. şirâ'dan. c. : müşterīn) : 1. iştirâ eden, satın alan, alıcı. 2. alışverişte bulunan. 3. istekli.

müttakî (متقى) (a.s. vaky'den e vikaye'den) : 1. ittika eden, sakınan, çekinen. 2. Allah'dan korkan.

mütemekkin (متمكن) (a.s. mekânet'den) : temekkûn eden, mekânlanan, yerleşen, yerleşmiş olan [bir yere], oturan.

mütevekkil (متوكل) (a.s. vekl'den) : tevekkül eden, işini Allah'a veyâ olurlarına bırakan, kadere boyun eğen.

mütevellî (متولى) (a.s. ve i. vely'den) : 1. birinin yerine geçen. 2. bir vakfın idâresi, kendisine verilmiş olan kimse

müzd (مزد) f.i. : 1. ücret, karşılık. 2. kirâ. 3. mükâfât.

N

nâ- (نا) f.e. : başa gelerek kelimeyi menfileştiren bir edat.

nâ-gah (ناگاه) f.b.s. : 1. vakitsiz. 2. **zf.** ansızın, birdenbire.

nafaqa (نفقة) a.i. (nefk'den. c. : nafakat) : 1. yiyecek parası, geçimlik. 2. birinin kanûnen geçindirmek mecbûriyetinde bulunduğu kimselere mahkeme kararıyla bağlanan aylık.

naqd (نقد) (a.i.c. : nukud) : 1. akçe, mâden para. 2. para olarak bulunan servet. 3. peşin para.

naql (نقل) a.i. : 1. bir şeyi başka bir yere götürme. 2. taşıma, aktarma, geçirme. 3. aynı başa başka bir şey üzerine alma. 4. anlatma, söyleme [hikaye, masal ....] 5. tersüme etme. 6. **coğr.** *taşın, **fr.** transport.

na'l (نعل) a.i. : 1. ayakkabı, papuç. 2. nal. 3. oturacak yerlerin en aşağısı.

nâme (نامه) f.i. : 1. mektup. 2. sevgiye ve aşka dâir yazılmış mektup. 3. kitap, mecmûa.

naşîb (نصيب) a.i. : 1. pay, hisse. 2. birinin elde edebildiği şey. 3. Allah'ın kısmet ettiği şey.

naşîhat (نصيحة) (a.i. nush'dan c. : nasâyif) : öğüt.

Naşrânî (نصراني) (a.i.c. : nasārā) : Hristiyan. [Hz. İsa'nın oturduğu "Nasıra" köyüne mensup demektir].

naẓar (نظر) (a.i.c. : enzār) : 1. bakma, göz atma. 2. düşünme. 3. göz değme. 4. iltifat. 5. itibar. 6. yan bakış. 7.s. güzel, dilber.

necâset (نجاست) a.s. : 1. pislik, murdarlık. 2. ters, kazûrat.

necd (نجد) (a.s.c. : encād, nicād, nücād) : 1. yüksek yer. 2.i. yiğitlik hâli. 3.i. gamlılık. 4.i. yol.

Neciyullah (نجى الله) : Hz. Nuh aleyhisselām
neçün [neşün, neyçün, nişün] (نچون) : niçin,
ne için.

nedāmet (ندامت) a.i. : pişmanlık.

ne ki (نه كه), [- kim] : 1. neyi, her ne. **2.** ne kadar.

ne kim (نكم) → - ki

Nekīr (نكير) (a.h.i. nekre'den) : **1.** mezarda
ölüleri sorguya çekecek olan iki melekten
birinin adı. [ötekinin adı : "Münkir"dir]. **2.**
tanınmamış, inkār edilmiş.

nem (نم) : bütün varım.

nergis (نركس) f.i. : *nergisgillerden, çiçekleri
veyā köksap üzerinde şemsiye

neseb (نسب) (a.i.c. : ensāb) : nesil, soy.

nesne (نسنه) [nesdane, nese, nesene, neste] :
1. şey, nesne. **2.** bir şey, hiçbir şey.

nevfel (نوفل) a.i. : **1.**deniz. **2. i.** erkek adı.

nevmīd (نوميد) (f.s. : "nā-ümīd'den) : ümitsiz,
ümīdi kırık.

nez' (نزع) a.i. : **1.** bir şeyi yerinden koparma,
sökme. **2.** kaldırma, yok etme. **3.** can çekişme.

Nezīr (نذير) (a.i. nezr'den. c. : nüzērā, nüzūr) :
1. birini, doğru yola sokmak için gözdağı
vererek korkutma. **2.** Hz. Muhammed'in
adlarındandır.

nezr (نذر) (a.i.c. : nüzūr) : adak, adama.

nice (نجه), [niçe] : 1. nasıl. **2.** çok, birçok,
hayli. **3.** çok kez. **4.** ne. **5.** ne zaman. **6.** kaç, ne
kadar. **7.** hangi. **8.** ne kadar, ne darece. **9.** ne
vakta kadar.

nice (نجه), [niçe] - ki, [-kim] : 1. madem ki,
her ne kadar, **2.** nasıl ki. **3.** her ne vakit.

niceler (نجلر), [neçeler, niçeler] : çok
kimseler, birçokları.

niceme (نجما), -kim, niçeme, niçeme kim] :
ne kadar, her ne kadar.

niçeme (نچما) → niceme

niçe (نجه) → nice

nidesin (نيده سين) : ne yapacağını

nikāh (نكاح) a.i. : nikāh, kanūnī evlenme
töreni. [asıl mânası : **vaty** dir]

ni' met (نعمة) (a.i.c. niam) : **1.** iyilik, lütuf,
ihsan, bahşış. **2.** azık, yiyeceği, içeceğe dair
şeyler; ekmek. **3.** saādet, mutluluk.

Nisābur (نسابور) : "nişābur" maddesine
müracāt buyurıla.

nisbet (نسبت) a.i. : **1.** bağılılık, ilgi. **2.**
kıyaslama, ölçü. **3. mat. fels. *** oran, **fr.**
rapport. 4. inat olsun diye yapılan iş. **5. zf.**
inat olarak.

Nişābur (نيشابور) : İranda tarihi bir şehir.

nişān (نشان) f.i. : **1.** nişan, iz, belirti. **2.** işaret,
fabrika işareti. **3.** yara izi. **4.** amaç, hedef,
vurulması istenilen nokta. **5.** vurulacak
noktaya silāhı çevirme. **6.** yavukluluk işareti.
7. bu işareti takmak üzere yapılan tören. **8.**
hātıra için dikilen taş. **9.** tuğra. **10.** taltif için
verilen madalya. **11.** ferman.

nite (نته) : nasıl.

nitesi (نته سي) : ne suretle, ne şekilde, nasıl,
ne türlü.

nitmek (نتمك) : ne etmek, ne yapmak.

nola (نولا), [ne ola] : 1. ne olur, ne çıkar,
şaşılr mı. **2.** ne dir, ne olabilir.

nusret (نصرت) (a.i. nasr'dan) : **1.** yardım. **2.**
Allah'ın yardımı. **3.** başarı, üstünlük. **4.** erkek
adı.

nūş (نوش) f.i. : **1.** tatlı, bal. **2.** içki, iştet.

nübüvvet (نبوت) (a.i. nebe'den) : nebīlik,
peygamberlik, Tanrı haberciliği.

nūşha (نسخه) (a.i.c. : nūsa) : **1.** yazılı,
yazılmış şey, yazılı bir şeyden çıkarılan sūret.
2. gazete ve dergilerde sayı. **3.** muska.

O

od (اود) (I), [ot (III)] : ateş.

oğlan (اوغلن) : **1.** (erkek olsun, kız olsun)
evlat. **2.** erkek çocuk, yavru

oğlancık (اوغلانچق) → oğlancuk (اوغلانچوق)

oğlancuk (اوغلانچوق) [oğlancık] : 1.
çocukluk. **2.** çocuk havalesi.

oğlanlık (اوغلانلق) : **1.** çocukluk. **2.** çocuk
havalesi.

oğul (اوغل), [oğıl] : 1. erkek evlat. **2.** yavru

oķımaķ (اقمق) → oķumaķ (اقمق)

oķumaķ (اقمق), [oķımaķ, oķumaķ, oķımaķ]
: **1.** çağırma, ad verilmek. **2.** söylemek,
demek. **3.** anmak, yad etmek.

oñat (اوكت), [oñad, uñat] : doğru, uygun,
iyi, mükemmel, layıkıyla, tamam.

oran (اورن) : 1. ölçü, nispet, had, derece, miktar, hesap, tahmin. 2. ölçülü, hesaplı.

orun (اورن), **[urun]** : makam, mevki, menzil, yer.

oṭun (اوطن) : odun

ovmak (اومق) : okşamak.

Ö

ög (اوک) **[ök]** : akıl, hatır, zihin.

ödünce (اودنج جه) : ödünç olarak.

ögmek (اوگمک) : övmek.

ögülmiş (اوگلمش) : övülmüş.

ögmeklik (اوگمکلیک) : medih, sena, övme.

ök, **[ög]** (اوک) (اک) : akıl, hatır, zihin

öküş (اوکوش) **[ögüş (II)]** : çok, fazla.

öñdin [öñdün] (اکدین) : 1. önce, ilk önce, önceden, önden, daha önce. 2. avans.

öñdün (اکدون) → **öñdin**

öñe (اوکه) : önce.

ören (ارن) (اوره ن) : virane, harabe.

örü (اورو) **(I)[öri(I)]** : 1. kalkık, dik. 2. yükseklik.

örü turmak [-durmak] (اورو درمق) : Ayağa kalkmak, ayakta durmak.

ötrü, **[ötri, ötüri, ötürü]** (اوترو) : dolayı, sebebiyle, naşı.

‘özr (وذر) (a.i.c. a‘zār) : 1. bir kusur veya suçun hoş görülmesini gerektiren sebep. 2. suçun bağışlanması. 3. engel. 4. kusur, eksiklik.

P

pāk (پاک) f.s. : 1. temiz, arık, pāk. 2. saf, hālîs; hīlesiz. 3. kutsal, mübârek.

pāre (پاره) f.i. : 1. parça. 2. sayı, bölüm. 3. para.

pās-bān (پاسبان) f.b.i. : gece bekçisi.

pās-vān (پاسوان) f.i. : gece bekçisi.

pāyān (پایان) f.i. : 1. son, nihayet. 2. uc, kenar. 3. tas. sofinin ulaşacağı birlik âlemi.

pāyendān (پایندان) : kefil ve zāmin olan ve rehin ve pabucluk

pelās (پلاس) f.i. : 1. eski kilim, keçe. 2. aba, çul.

pençşenbe (پنجشنبه) [zebānezdi perşenbe] : haftanın beşinci günü, cumadan evvelki gün. yevmü’l hamīs : pençşenbe günü,bençşenbeden pençşenbeye.

penç-şenbīh (پنجشنبه) f.i. : “beşinci gün” : perşenbe.

peşīmān (پشیمان) f.s. : pişman.

peşmin (پشمن), **peşmine** (پشمینه) f.i. : 1. yünden, yapağıdan yapılma. 2. sof elbise; sofuların giydiği sâde, süssüz elbise.

pil (پل) f.i. : 1. ökçe, topuk. 2. çadır eteği tutturmada kullanılan küçük ağaç parçaları. 3. çelik çomak oyunu.

pīr (پیر) (f.s.c. pīrān) : 1. yaşlı, ihtiyar

pīşe (پیشه) (f.i.c. pīşe-gān) : 1. san‘at, meslek. 2. iş. 3. huy, tabīat, âdet, alışkanlık. 4. kaval.

piyāz (پیاز) f.i. : 1. soğan. 2. zeytinyağlı ve sirkeli fasulye haşlaması.

puthāne (پوتخانه) : i. (Fars. but > put ve hāne “ev, yer” ile put-hāne) Putların bulunduğu tapınak

puhl (پخل) : bahīl, tamakar, kaza nā-sāz, puhl olarak tesādūf acep nā-sāzkār nekam manasında.

R

rağbet (رغبت) (a.i.c. : ragabāt) : 1. istekle karşılama. 2. istek, arzu. 3. iyi kabul etme.

rahīm (رحیم) (a.s. rahmet’den c. : ruhamā) : 1. merhametli, esirgeyen, koruyan, acıyan, âhirette mü’min kullarına keremiyle muāmelede bulunan Cenāb-ı Hak [Allah adlarındandır]. 2. i. erkek adı.

Rahmān (رحمان) (رحمن) : dünyāda her canlıya, mü’min, kâfir ayırdetmeksizin herkese merhamet eden Allah [Allah adlarındandır].

rahmet (رحمت) a.i. : 1. acıma, esirgeme, koruma, yarlıgama.

raht (رخت) (f.i. Arapça c. : ruhūt) : 1. at takımı 2. yol levâzımı. 3. döşeme ve ev takımı. 4. kapı ve pencere kanatlarının menteşe takımı.

ramāzan (رمضان) a.i. : kamer takvîminin dokuzuncusu, üç ayların sonuncusu, oruç ayı. 2. erkek adı.[çok defa bu ayda doğmuş olanlara verilir].

ra'nā (رنا) a.s. : 1. güzel, lâtif, hoş görünen. 2. i. kadın adı. [erkek adı olarak da kullanılmıştır]. (Arapçada "er'an" kelimesinin müennesi olup : "ahmak, sünepe kadın" mânâsıdır.]

rāst (راست) f.s. : 1. doğru. 2. sağ. 3. c. **rāstān** : haklı, doğru, gerçek. 4. uygunluk.

rāst (راست) f.s. : 1. doğru. 2. sağ. 3. c. **rāstān** : haklı, doğru, gerçek. 4. uygunluk. 5.i. **müz.** Türk müziğinin en eski makamlarındandır. 4 numaralı basit makam olan rast, rast başlısı ile rast dörtlüsünden müteşekkildir. Durağı rast (sol) ve güçlüsü-beşli ile dörtlünün birleşmiş olduğu beşinci derece- nevā(re) dir. Makam çıkıcıdır. Mülâyim olup dizisinde nisbet-i şerîfe'den 8 tâne vardır. Donanımına si koma bemolü ile fa bakıyye diyezi konulur. Orta sekizlisindeki sesleri pestten tîze doğru olmak üzere şöyledir: rast, dügâh, segâh, çargâh, nevâ, hüseynî, evic ve gerdâniyye. Rast en çok kullanılmış makamlardandır; en eski devirlerden zamânımıza kadar bu ehemmiyetini ve rağbetini muhâfaza etmiştir.

ravza (روضه) (a.i.c. : ravzât, riyâz) : ağacı, çayırı, çimeni bol olan yer, bahçe.

rāī (راعي), rāiye (راعيه) (a.s. ra'y'dan) : 1. çoban, sığirtmaç. 2.ed. *çobansı, çoban ve kır hayatını anlatan [şiir].

rāī (رائي), rāiyye (رائيه) a.s. : 1. rü'yeteden, görücü, gören. 2. "r" harfine mensup, "r" ile ilgili.

rāz (راز) f.i. : sır, gizlenilen şey.

rāzī (راضى), rāziyye (راضيه) (a.s. rızā'dan) : 2. rızā göstern, kabûl eden, boyun eğen. 2. [birincisi] erkek, [ikincisi] kadın adı.

renc (رنج) f.i. : 1. ağrı, sızı. 2. zahmet, eziyet, sıkıntı.

rencūr (رنجور) f.s. : sıkıntılı, incinmiş, rahatsız, hasta, dertli.

reng (رنگ) f.i. : 1. renk. 2. **müz.** türlü sazların ses benzerliği; meselâ: nefesli sazlardan flüt ile trombon ayrı ayrı reng arzederler. Ney ile girift yakın rengde sese mâliktirler. Soprano, alto vb. klarnetler, aynı rengin nüanslarıdır. 3. hîle, oyun. 4. sûret, şekil. 5. iskanbil kâğıdı üzerindeki dört değişik işaret olup genellikle iki renkten oluşur: kırmızı ve siyah.

reīs (رئيس) a.s. : baş, başkan.

resm (رسم) a.i. : 1. yazma, çizme, desen, pentür. 2. eser, iz, nişan, alâmet. 3. sûret. 4. tertip, plân, taslak.

revān (روان) f.s. : 1. yürüyen, giden, akan su gibi akıp giden [söz]. 2. i. ruh,can; nefs-i nâtika. 3. i. **müz.** vaktiyle Türk müziğinde kullanılıp zamânımıza nümûnesi intikal etmemiş usullerden biri. 4. hemen, derhal : ["Su gibi ezberlemiş okur revān / Mâcera-yı dehri her dem sū-be-sū"].

reyn (رين) a.i. : 1. kir, pas. 2. gönül sıkıntısı, iç üzüntüsü, [işlenen bir gûnahtan dolayı].

revā (روا) f.s. : yakışır, uygun, yerinde.

Rezzāk (رزاق) (a.s. rızk'dan) : 1. bütün mahlûkların rızkını veren Allah. 2.i. [Abdürrezzak'dan kısaltılarak] erkek adı.

rızk (رزق) (a.i.c. erzāk) : 1. azık, yiyecek içecek şey. 2. Allah'ın herkese bahşettiği nîmet. 3. Osmanlı İmparatorluğu devrinde sipahilere verilen maaş

ribā (رباء) a.i. : 1.bir şey artma, çoğalma. 2. tefecilikle alınan fâhiş fâiz.

risālet (رسالت) a.i. : 1. elçilik, sefâret. 2. gamberlik.

riyāzet (رياضت) a.i. : nefsi kırma, dünyâ lezzetlerinden ve rahatından sakınma, perhizle, kanaatle yaşama.

rūḥanī (روحانى) (a.s. rūḥ'dan) : 1. rūḥ'a âit, ruh ile ilgili. 2. gözle görülemeyen, cismi olmayan. 3. mezhep işlerine âit, âhiretle ilgili olan. 4. i. ruhtan meydana gelmiş olan melek.

Rūḥullah (روح الله) a.b.i. : Müslümanlar tarafından Hz. İsâ için kullanılan bir terim

rūmī (رومى) a.s. : 1. (bkz : rūm²) 2. i. rum ülkesinden; Anadolu. 3. i. g. s. süslemede (tezhip) silitize edilmiş yaprakları andıran ve umûmiyetle zıd kıvrımlı iki parçacıktan, bâzan tek parçadan ibâret olan motiflerle bir göbeğe bağlı olarak spiral kıvrımları hâlinde yapılan süsleme nev'i ve süslemedeki motiflerden her biri.

rūşen (روشن) f.s. : 1. aydın, parlak. 2. belli, meydana. 3.i. erkek adı.

ruṭab (رطب) a.i. : hurma, olgun hurma.

rūz (روز) (f.i.c. : rūzān) : 1. gün. 2. gündüz.

rūzgār (روزگار) f.i. : (bkz. rūzgār)

rūsvā[y] (رسوا [ى]) f.s. : rezil, îtibarsız, haysiyetsiz.

rūzgār (روزگار) f.i. : 1. zaman.devir. 2.dünya. 3. yel.

S

şadək (صدق) a.i. : 1. doğruluk, doğru olma.
2. tasdik edilen, * onaylanan şey.

şadağa (صدقه) (a.i.c. : sadakat) : 1. sadaka. 2. zekat.

şadr (صدر) (a.i.c. sudūr) : 1. göğüs. 2. yürek.
3. herşeyin önü, başı, ilerisi, en yukarı, en baş.
4. oturulacak en iyi yer. 5. baş, başkan. 6. kazasker. 7. sadrāzam sözünün kısaltılmışı.

şāfī (صافى), **şāfiyye** (صافيه) (a.s. safvet ve safā'dan) : 1. duru, temiz, katıksız; bir şeyle karışık olamyan, katıksız. 2. samīmī, saf. 3. net [sayı için]. 4. **zf.** sadece, yalnız.

şafiyy (صفى) a.s. : temiz, pāk, saf, arı.

şağalmak (صغلمق) **şağalmak** (ساغلمق) : hastalıktan kurtulmak, şifa bulmak, iyileşmek.

şağış (ساغش) **şağış** (صغش) (صاغش) : sayı, adet, miktar, hesap.

şağır (صغیر) (a.s.c. : sigar) : 1. küçük, ufak. 2. bülūğa ermemiş, ergenlik çağına gelmemiş çocuk.

sa'īd (سعيد) (a.s. sa'd'den) : 1. mutlu, uğurlu. 2. āhiretini hazırlamış [kimse]. 3. **i.** erkek adı.

sā'il (سائل) (a.s. suāl'den) : 1. suāl eden, soran. 2. **i.** dilenci. 3. (seyelān'dan) akıcı, akan.

şağa (صقا) (II) : a. hay. b. Saka kuşu

şağa kuşu (صقا) : a. hay. b. Serçeğillerden, başında ve boynunda kırmızı, sarı tüyler bulunan, güzel öttüğü için kafeste beslenen küçük bir kuş, kutan, saka(II), ökse kuşu.

şakf (سقف) (a.i.c. : sukuf) : tavan, çatı, dam.

şakınıklı (سقنقو) → **şaknuğ** (سقنق)

şakınmak (سقنمق) (صقنمق) : 1. uzaklaşmak. 2. saklamak, muhafaza etmek. 3. esirgemek.

şakka (سقا) ("ka" uzun okunur. a.i. saky'dan) : su dağıtan; saka.

şaklanmak (صقلاقمق) **şaklanmak** : 1. korunmak, muhafaza olunmak. 2. riayet edilmek, gözetilmek.

şaknuğ (I) (سقنقو) [şakınıklı] : Tanrı'dan korkan, dinin buyruklarını yerine getiren.

şaknuğlık (سقنقلىق) : uyanıklık, teyakkuz.

şalāvāt (صلوات) (a.i. salāt²'nin c.) : 1. namazlar. 2. Hz. Muhammed'e ve Onun soyundan gelenlere okunan dua : [Allahümme sallī alā seyyidīnā Muhammedin ve alā āli seyyidīnā Muhammed = efendimiz Muhammed'e ve onun soyuna sopuna salāt ve selām olsun].

şalmak (صلمق) **şalmak** (سالمق) : 1. göndermek, sevk etmek. 2. bırakmak, salıvermek, terketmek, başıboş bırakmak. 3. atma, havale etmek. 4. ertelemek, tahir etmek. 5. yaymak, sermek, saçmak. 6. vergi çıkarmak. 7. sallamak. 8. koymak, bırakmak, atmak. 9. defetmek, sürmek, uzaklaştırmak. 10. kaldırmak. 11. uzatmak. 12. atılmak, saldırmak, hücum etmek.

sālik (سالک) (a.s. sülūk'dan. c. sālīkān, sālīkīn) : 1. bir yola giren, bir yolda giden. 2. bir tārīkata girmiş bulunan.

şāni (صانع) (a.s. sun'dan) : 1. yapan, işleyen, yapıcı. 2. yaradan, san'at eseri olarak meydana getiren. 3. (h.i.) : Allah. 4. **huk.** istisna akdinin borçlusu.

şataşmak (صته شمع) **sataşmak** (ساتاشمق) : 1. hoşlanılmayan bir şeyle karşılaşmak, istenmeyen bir hale uğramak, duçar olmak. 2. rastlamak, tesadüf etmek.

şavmaa (صومعه) (a.i.c. savāmi') : 1. ibadet yeri, tekke, *özel tapınak. 2. Nesārā rāhiplerinin halktan inkita' ve inzivāsı için te'sis edilmiş olan hücre.

şavulmak (صولمق), [şavılmak] : 1. savuşturulmak, geçirtilmek, atlatılmak, bertaraf edilmek. 2. dağılmak, uzaklaşmak, bir tarafa çekilmek, yol vermek üzere çekilmek. 3. çağ, vakti gelmek.

şayru (صيرو), **sayru**, [şayrı] : hasta.

sebak (سبق) (a.i. sebek'den. c. : esbāk) : 1. ders. 2. öndül.

segirdim (سكردم) : 1. akın, hücum. 2. koşma, koşuş. 3. bir koşuşta alınan yer, mesafe.

segirmek (سكرمك) : 1. koşmak. 2. hafif kımıldamak, kıpırdamak, seğirmek.

segirtmek (سكرتمك) : 1. koşmak. 2. yürümek. 3. koşturmak. 4. saldırmak, akın etmek, çapul için hücum etmek.

seher (سهر) a.i. : **hek.** uykusuzluk, gece uyuyamama hastalığı.

seher (سحر) (a.i.c. eshār) : 1. tan yeri ağarmadan biraz önceki vakit. 2. kadın adı.

sehl (سهل) a.i. : 1. kolay. 2. sāde.

sekkāk (سكاك) a.i. : bıçakçı, çakıcı

sekākīn (سكاكين) : sikkīnler, bıçaklar.

selāme (سلامة), **selāmet** (سلامت) a.i. : 1. sālīmlik, eminlik, korku ve endişeden uzak olma. 2. selāmete çıkma, kurtulma. 3. iyi netice. 4. kurtulma. 5. **ed.** cümlelerin düzgün ve doğru olması. 6. esenlik.

selvā (سلوى) a.i. : 1. bal. 2. İsrâiloğullarının Tih sahrasında bulunduğu müddetçe "menn" ile Allah'ın ihsânı olan [bildircina benzer) bir kuş.

şemer (ثمر) a.i.c. (esmār, simār) : 1. meyva, yemiş. 2. mahsul, verim. 3. netice.

şenā' (شاء) (a.i.c.: esniye) : övme, övüş.

señek (سىك) : ağaçtan ya da topraktan yapılmış su kabı, testi.

seniyy (سنى), seniyye (سنیه) a.s. : yüksek, yüce.

ser (سر) f.i. : 1. baş, kafa, kelle. 2. baş, başkan. 3. tepe, doruk. 4. uç kenar. 5. nihâyet, son.

sermek (سرمىك) f.s. "baş, başkan" mânâlarıyla başa gelerek *birleşik kelimeler yapar.

serāsime (سراسمه) f.s. : sersem.

serāy (سراى) f.i. : 1. saray. 2. büyük konak. 3. hükümet konağı.

ser-gerdān (سرگردان) f.s. : serseri, yersiz, yurtsuz, sefil.

ser-gerdān (سرگردان) : 1. başı dönen, sersem, şaşkın. 2. perîşan.

serheng (سرهنك) (f.i.c. : serhenān) : 1. çavuş, kavas; yasaqçı. 2. müz. Türk müziğinde bir kaç asırlık bir mürekkep makam olup zamânımıza kalmış nümûnesi yoktur.

sermāye (سرمايه) f.b.i. : 1. anamal. 2. anapara.

server (سرور) (f.i.c.: serverān) : 1. baş, başkan, reis, ulu. 2. erkek adı.

seyrān (سيران) a.i. : 1. gezinme. 2. bakıp seyretme.

seyyīde (سيده) a.i. : [muhterem] kadın

Seyyidü'l-mürselīn (سيد المرسلين)
(peygamberlerin efendisi, başı) : Hz. Muhammed.

şiddīk (صديق) : a.s. (sıdk'dan. c. : siddīkun) : 1. pek doğru, sözünün eri [kimse]. 2. İslām âleminin ilk halîfesi ve Hz. Muhammed'in vefalı dostlarından Hz. Ebübekr'in lâkabı.[Hz. Ebübekr, yaşlı erkeklerden ilk Müslüman olan ve Aşere-i Mübeşşere'den birincisidir (571-634). 3. i. erkek adı. [müen. : "siddīka" dilimizde "sıddıka" şeklinde kadın adı olarak kullanılır].

şıdk (صدق) a.i. : 1. doğruluk, gerçeklik. 2. iç, yürek temizliği.

şıfat (صفت) (a.i. : vasf'dan. c. sıfāt) : 1. hal, keyfiyet, sûret, şekil, varlık. 2. nişan, alâmet. 3. yüz ve kılık. 4. bir şahıs veya şeyin hâli. 5. lâkab, ünvan. 6. gr. sıfat, bir şahsın veya şeyin hal ve şânını, renk veya sayısını, derecesini gösteren kelime. 7. gr. [terkiplerde] *belirten. 8. gibi.

şığamak (صغامق) şığama (سغه مق) : 1. sıvamak. 2. okşamak. 3. meshetmek.

şımak (صمق), sımak : 1. kırmak. 2. bozmak, nakzetmek. 3. yenmek, mağlup etmek, tepelemek. 4. aşağı görmek. 5. gereğini yapmamak, bertaraf etmek, reddetmek, hiçe saymak, kabul etmemek. 6. yıkmak, harap etmek.

şınamak (صنق), sınamak (سنق) : denemek, tecrübe etmek, yoklamak, tevdi etmek, emanet etmek.

şınā'āt (صناعت) (a.i.c. : sināāt, sanāyi') : san'at, zanaat, ustalık, mahâret.

şınmak (صنق), sınmak (سنق) : 1. kırılmak, parçalanmak, 2. zayıf düşmek, âziz kalmak. 3. yenilmek, mağlup olmak, bozguna uğramak. 4. kaybolmak, yitmek. 5. bozulmak. 6. azalmak, şeddetle yitirmek.

şınık (صنق), sınık → şınuş, sınıuş

şınuş (صنق), sınıuş [şınık, sınık] : 1. kırık. 2. mağlup, yenik, bozguna uğramış.

sırr (سر) (a.i.c. esrār) : 1. gizli tutulan, kimseye söylenmeyen şey. 2. Allah'ın akıl ermeyen hikmet.

şırāt (صراط) a.i. : 1. yol. 2. sırat köprüsü, üstünden geçip Cennete gitmek üzere Cehennem'in üzerine kurulacak olan çok dar ve geniş geçilir köprü.

Sīlī (سيلى) f.i. : 1. şamar, tokat. 2. belâ, musıybet, felâket.

sille (سله) (yâhud sille) : açık el ile ve el ayasıyla urılan tokat.sille atmak, urmak.

simār (ثمار) a.i. (semer'in c.) : meyvalar, yemişler.

simsim (سمس) a.i. : susam.

sin (I) (سن) : mezar, kabir.

sin (II) (سن) : sen

Sincar (سنجار) : Irak'ın kuzeyinde yer alan şehir.

sipāhī (سپاهى) (f.i.c. : siyāhiyān) : timar sâhibi süvâri askeri. [eski Osmanlı ordusunda

bir sınıf süvâri olup, öşrünü aldıkları arâziye karşılık, savaşa kendi yetiştirdikleri hayvanları ile katılırlar, fakat cephâneyi hükümetten alırlardı].

şoğulmak, soğulmak, [şoğalmak, soğalmak, şoğılmak] (صغولم) : 1. suyu çekilmek, kaynağı yitmek ya da kurumak, feri gitmek, solmak, sönmek. 2. darlaşıp çukurlaşmak.

şormak (صرمق), sormak (سرمى) : 1. soru sormak. 2. emmek.

şovuğ, sovuğ (صوق) [şavıq, şavuş, savuq] : soğuk.

sögmek (سگمک) : sövmek, küfretmek.

sökel (سكل), (سوكل) : hasta.

söyünmek (سينمك) [sögünmek, sövünmek] : sönmek, parlaklığı gitmek.

söyündürmek (سويندزمك) : söndürmek.

su'âl (سوال) (a.i.c. es'ile, suâlât) : 1. sorma, sorulma, soruşturma, soru. 2. (c. es'ile) sorulan şey. 3. dilenme, dilencilik.

şuci (صوجى) : şarap.

şūf (صوف) (a.i.c. esvāf) : 1. sof, yün, yapığı. 2. yün dokuma.

şūfî (صوفى) (a.i. ve s.c. :sūfiyyūn) : 1. tasavvuf ehli. 2. sofu.

şulh (صلح) a.i. : 1. barış, barışma, barışıklık. 2. rahatlık. 3. uyuşma, uzlaşma.

şun' (صنع) a.i. : 1. yapış, yapma. 2. te'sir, kudret.

şunmak (صنمق), sunmak (سمنق) : 1. uzatmak. 2. el uzatmak, uzanmak. 3. saldırmak, hamle etmek, hüzum etmek.

süre (سوره) (a.i.c. süver) : Kur'ân'ın ayrıldığı 114 bölümden her biri.

Sübhân-Allah (ساحان الله) a.i.n. : 1. "Allah'ın her türlü azarlardan, kusur, ayıp ve eksikliklerden tenzîh ederim" mânâsıdır. 2. şaşma anlatmak için kullanılır.

süci (سوجى), [sücü, süçî] : 1. şarap. 2. içki içme.

süçî (سوچى)→ süci

sünnet (سنت) (a.i.c. : sünen) : 1. iyi ahlâk, iyi tabîat. 2. Hz. Muhammed'in sözleri, işleri ve tasvibleri [misvak kullanma, cemaatle namaz kılma v.b. gibi].

süül (سؤل) a.i. : etbeni.

süñü (سوگو), [süni] : sübgü, kargı, mızrak.

süñük (سوكوك) : kemik.

sürme (سرمه) f.i. : sürme.

S

şād (شاد) f.s. : sevinçli.

şahâdet (شهادت) a.i. : 1. şahitlik, şahitlik etme, *tanıklık. 2. bir şeyin doğrusuna inanma. 3. delâlet, alâmet, işaret. 4. "eşhedü en lâ ilâhe il lallâh ..." cümlesini söyleme. 5. şehitlik, şehit olma. 6. gözle görülen şeyler, varlıklar, dünyâ.

şākird (شاكرد) (f.i.c. şākirdân) : 1. talebe (*öğrenci). 2. çırak, yamak. 3. stajer [aslı : "şāgird" olduğu halde "şākird" şekli yaygındır.

şar (شر) : şehir, kent.

şavk (شوق) : ışıq, parıltı, şule.

şāyed (شاييت) f.e. : ağer, olaki, olabilir ki, olur ki.

şāzz (شاذ), şazze (شاذه) a.s.c. (şüzüz) : kaide (*kural) dışı, kaideye (*kurala) uymayan.

şefāat (شفاعة) a.i. : birinin suçundan geçilmesi veya dileğinin yerine getirilmesi için edinilen aracılık.

şefakat (شفقت) (a.i.c. eşfāk) : 1. şafkat, acıyarak ve esirgeyerek sevme. 2. kadın adı olup "şefkat" şeklinde kullanılır.

şefkat (شفقت) a.i. (bkz : şefakat)

şekk (شك) (a.i.c. : şülük) : şüphe, zan, tereddüt.

şerbet (شربت) (a.i. şürb'den) : 1. şerbet, içilecek tatlı şey. 2. bardakla müşhil olarak içilen ilâç. 3. bazı maddelerin suda eritilmiş [suda eritilmiş çimento, suda eritilmiş gübre.. gibi].

şerîf (شريف) (a.s. : şeref'den. c. eşrâf) : 1. şerefli, mübârek, kutsal. 2. soylu, temiz. 3. (a.s.c. : şürefâ) Hz. Muhammed'in torunu Hasan'ın soyundan ve Mekke emirlerine verilen bir ünvan. 4.i. erkek ve kadın adı. [müen. "şerife"].

şerîk (شريك) (a.s. ve i.c. : şükerâ) : 1. ortak. 2. ders, mektepi medrese arkadaşı.

şerr (شر) (a.i.c. : şürür) : 1. kötülük, fenâlık; kötü iş [zıddı : "hayr" dır]. 2. kavga, gürültü.

şerr (شر) (a.s. ve i.c. : eşrâr) : 1. fenâ, fenâlık eden adam, kötü adam. 2. daha(peki, en) kötü.

şşmek (ششمك), [şışmek] : çözmek.

şeytân (شيطان) (a.i.c. şeyâtîn) : şeytan.

şimden girü (شمدن كيرو) [şimden gerü] :
bundan sonra, bundan böyle, artık.

şirk (شرك) a.i. : müşriklik, Allah'a şerik, ortak koşma, Allah'dan başka bir Allah bulunduğuna inanma.

şol (شول) : şu, o

şoloğ sā'at (شلق ساعت) : o saatde, tam o anda.

şüm (شوم) f.s. : şom, uğursuz.

şūrīde (شوریده) f.s. : 1. karışık, perîşan. 2. âşık, tutkun.

şükrâne (شكرانه) a.i. : şükrân alâmeti, iyilik bilme nişanesi.

T

tā (تا) f.e. : kadar, dek, değin.

ta'alluk (تعلق) (a.i. alak'dan. c. : taallukat) : 1. asılı olma, asılma. 2. ilişiği, ilgisi olma. 3. sevmek. 4. tas. dünyâ ilgisi.

ta'ām (طعام) (a.i.c. : et'ime) : yemek, aş

tā'at (طاعت) a.i. : Allah'ın emirlerini yerine getirme, ibâdet.

ţabanca (طابانجه) [ţapanca] : tokat, şamar, sille.

ţabanca urmağ (طابانجه) [-çalmak, -vurmak] : tokat atmak.

tābi' (تابع) (a.s. teb'den. c. : tābi'ün, tābi'ün, tebea, tevābi') : 1. birinin arkası sıra giden, ona uyan. 2. boyun eğen, bağlı kalan; birinin emri altında bulunan. 3. a. gr. kendinden evvelki kelimeye göre hareke alan [kelime].

ţābīb (طبيب) a.i. tıbb'dan. c. etibbā, tabībān : hekim, doktor.

taḥiyyat (تحيات) (a.i. hayy'den) : "Allah ömürler versin!" demeler; selamlar, hayır duâlar. 2. namazın ka'delerinde okunan "etteyiyâtü" duâsı.

ţāğar (طغر) [dağar] (← Far. teğār) : kap, çanak, küp, çömlek.

ţāğarcuğ (طغرچوق) : tulumdan yapılan dağarcık.

tağayyür (تغیر) (a.i. gayr'den) : 1. değişme, başkalaşma. 2. rengi değişme. 3. bozulma, kokma.

ţahāret (طهارت) a.i. : 1. temizlik. (bkz. nezāfet). 2. temizlenme.

taḥiyye (تحيه) a.i.(hayy'den. c. taḥiyyāt.) : 1. "Allah ömür versin!" deme. 2. selâm verme, hayır duâ etme. 3. mülk, mālikiyyet.

ţāife (طائفة) (a.i.c. tavāf'dan) : 1. bölük, takım, guruh, fırka. 2. kavim, kabîle, 3. tayfa, gemi işçisi.

ţākat (طاقت) a.i. : güç, kuvvet.

taqdīr (تقدير) (a.i. kader'den. c. takdirāt) : 1. beğenme, değer biçme, değer verme; verilme. 2. [değerini, ehemmiyetini, lüzümünü] anlama. 3. ezelde Allah'ın olmasını istediği şeyler.

taqvā (تقوى) (a.i. : vikaye'den) Allah'dan korkma, Allah korkusuyla dīnin yasak ettiği şeylerden kaçınma.

ţalak (طلاق) a.i. : boşama, nikāhlı kadını bırakma.

ţam, [dam] (طام) : ev, üzeri örtülü yer, dam.

ţām' (طمع) (a.s. tam'dan) : tama' eden, tama'cı.

ţam' (طعم) (a.i.c. : tu'üm) : 1. yeme. 2. tad, lezzet, zevk.

ţama' (طمع) a.i. : doymazlık, çok isteme; aç gözlülük.

ţam'a (طمع) (a.s. tam'dan) : tama' eden, tama'cı.

ţamma' (طماع) (a.i. tama'dan) : son derece tamah eden.

ţammağ (طمق) [dammağ] : damlamak, damla damla akmak.

ţamu (طامو) (← soğd. tmw) : cehennem.

ţāñ (طك) (II) [dañ, (II)] : 1. hayret, şaşmak, şaşırma. 2. şaşılacak şey, hayret edilen şey.

ţanık (طنق), (طائق) → ţanuğ (طنق), (طائق)

ţanmağ (طنمق), [danmağ] : danışmak, istişare etmek.

ţāñlamak, [dañlamak] (طكلمق) : 1. hayret etmek, şaşmak, garip bulmak. 2. şaşırtmak.

ţanuğ (طنق), (طائق), [danuğ, ţanık, ţanuğ] : 1. şahit, 2. kanıt, delil, hüccet.

ţap (طاب) [ţab] : 1. yetişir, kâfi. 2. doğru, yanlışsız. 3. tamamen, bütbütün, bütünüyle, hep. 4. eşit. 5. hemen, derhal.

ţapu (طبو) (طبو) : 1. huzur, nezd, makam, kat. 2. zat, zat-ı âli, hazret. 3. hizmet, görev, ibadet, yüceltme, saygı. 4. af dileme töreni.

ţar (طار) : 1. dar. 2. darlık, sıkıntı.

ţar dirlik (طار درلك) : zaruret içinde yaşama.

ṭarīḳ (طريق) (a.i.c. : turuk) : 1. yol. 2. usul. 3. meslek. 4. vāsita, sebep. 5. **tas.** bir velīnin Tanrı'ya ulaşması için tuttuğu yol.

ṭarrāḳa (طارقة) (a.i. tarr'dan) : gümbürtü.

ṭartmaḳ (طرتمق) (II) : esirgemek, menetmek, alıkoymak.

ṭartmaḳ (طرتمق) (III) : saklamak.

ṭaru (طرو) : darı.

ṭaṣnīf (تصنيف) (a.i. sınıf'dan. c. tasnifāt) : 1. sınıf sınıf, takım takım ayırma, sınıflama, bölümlleme. 2. eser ve kitap haline getirme.

ṭast (طست) : tas ve leğen denilen kab.

ṭaṣra (طشرا) [daṣra,daṣra, dıṣra] : dışarı.

ṭaṭ (طاط) : tad.

ṭavar (طور) [davar] : 1. binek hayvanı 2. dört ayaklı çiftlik hayvanı. 3. mal.

ṭayanmaḳ (طاینمق) : güvenmek, itimat etmek.

ṭayanmaḳ (طاینمق) [ṭayrınmaḳ] : kaymak, sürçmek.

ṭayınmaḳ [ṭayrınmaḳ] (طاینمق) : kaymak, sürçmek.

Ṭayfūr (طيفور) : bir küçük kuşun ismidir ve Bāyezīd-i Bestāmī hazretlerinin nāmeleridir. (Bāyezīd-i Bestāmī'nin adıdır.)

Tayfūriyye (طيفوريه) a.h.i. : tas. Ebū Zeyd Tayfur bin İṣā bin Surūṣān el- Bistāmī tarafından kurulan tarikat.

ṭayı (طاي) : dayı.

ṭayyār (طيار) (a.i. tayerān'dan) : 1. uçucu, uçan. 2. **fiz.** gaz olan, havada gaza değişen. 3. i. erkek adı.

ta'ziye (تعزية) (a.i. azv'den) : 1. başsağlığı dileme. 2. Ca'ferī mezhebinde olanların Muharrem ayında yaptıkları mātem merāsimi.

ta'ziyet (تعزيت) f.i. : (bkz. : ta'ziye)

tecellī (تجلي) (a.i. celā ve celv'den. c. : tecelliyāt) : 1. görünme; belirme. 2. kader, tālih. 3. Allah'ın lūtfuna nāil olma. 4. **tas.** hak nūrunun tesīriyle makbul kulların kalbinde ilāhī sırların ayān olması hāli.[zıddı : "setr"].
televvūm (تلوم) : muntazır ve müterabbis olmak ve müte'arız olmak.

teferrūc (تفرج) (a.i.c. teferrūcāt) : 1. açılma, ferahlama. 2. gezinti. 3. gezintiye çıkıp gam dağıtma.

tefāvūt (تفاوت) (a.i. fevt'den) : 1. iki şeyin birbirinden farklı olması. 2. iki şey arasındaki fark.

teḳāzā (تقاضا) ("ka" uzun okunur. a.i.) : 1. alacaklının borçluyu sıkıştırması. 2. sıkışarak söz söyleme. 3. başa kakma.

tekebbūr (تكبر) (a.i. kibr'den) : kibir gösterme, büyüklük satma.

tekellūf (تكلف) (a.i. :külfet'den c. :tekellūfāt) : 1. külfetli, zahmetli iş görme. 2. özenme, bir işi gösterişli bir hāle koymak için uğraşma. 3. gösteriş, yapmacık.

temāṣā (تماشا) f.i. : 1. bakıp seyretme. 2. gezme.

temme (تم) a.fi. : "bitti, tamam oldu" mānāsınadır. [kitābların sonuna yazılmak âdet idi].

temmet (تمت) a.fi. : ["temme" nin müennesidir].

tena'um (تنعم) (a.i. ni'met'den. c. : tena'umāt) : nīmet içinde, bolluk içinde bulunarak rahat etme.

teneffu' (تنفع) (a.i. nef'den. c. : teneffuāt) : faydalanma, yararlanma.

tersā (ترسا) (f.i.c : tersāyān) : Hristiyan.

teslīm (تسليم) (a.i. sül. seleme. c. teslīmāt) : 1. bir emāneti yerine verme. 2. bir şeyi yeni sāhibine verme. 3. hakikat olduğunu söyleme. 4. (bkz : i'tirāf). 5. dayanamayıp pes deme. 6. **tas.** kendini Allah'ın kaderine bırakma. 7. **müz.** bir saz eserinde asıl hāne ile mülāzimeyi bağlayan nağmeler olup be nağmeler her hānede tekrar edilmekle berāber mülāzimeye dāhil edilmez. Eskiden buna "terkip-i intikal" de denilirdi. Fakat terkip-i intikal'in yalnız hāneleri bağlayan ve az çok tādīlāt ile tekrār edilen nağmeciklere verilen bir ad olup mülāzime ile hāne arasındaki nağmeye tevsi edilmemiş olmak ihtimāli de vardır. 8. selām verme; selāmetle duā etme. 9. āfetten masūn kılma.

teṣvīṣ (تشويش) (a.i. sül. seveşe. c. : teṣvīṣāt) : karıştırma, karmakarışik etme.

teṣevvūṣ (تشوش) (a.i. sül. seveşe. c. : teṣevvūṣāt) : karışma, karmakarışik olma, karışıklık.

teṭavvu' (تطوع) a.i. : farzolmayan ibādette bulunma [nāfile namaz kılma, kurban bayramının arefe gününde oruç tutma gibi].

tevbe (توبه) a.i. : tövbe, işlenmiş bir günah veyâ suçun bir daha işlenmeyeceğine dair verilen söz.

tevekkül (توکل) a.i. : işi Allah'a bırakıp kadere rāzî olma.

Tevrât (تورات) a.h.i. : dört mukaddes kitaptan Hz. Mūsā'ya ineni.

Tevrīt (توریت) : Mūsā aleyhisselama nâzil olan kitâb-ı mukaddes

tevriye (توريه) (a.i. verā'dan) : 1. merâmını gizleme. 2. ed. birkaç mânâsı kasdetme.

tıfl (طفل) (a.i.c. etfâl) : küçük çocuk

tınmak (ظنمق) [dınmak] : ses çıkarmak, söz söylemek.

tîmar (تيمار) f.i. : 1. yara bakımı. 2. ağaç bakımı. 3. hayvanı temizleme, tımar. 4. tar. beslediği sipâhilerle harbe giden beylere - öşrû-nü almak üzere- ayrılan arāzî.

tizde (تيزده) [tezden, tizden] : çabucak, pek çabuk, hemen, az zamanda.

tiz (تيز) (← Far. tîz) : çabuk.

tîz (تيز) f.s. : 1. tez, çabuk. 2. keskin. 3. sık.

tizcek (تيزچك) [tizce, tizcecük, tizcegez, tizcegin, tiziye, tizle] : çabucak, derhal, hemen.

toğrı (طغرى) [doğrı, toğru, toğru] : doğru **tuṭı** (طوتى) → **tuṭu** (طوتو)

ton (طنون) [don (I)] (← Saka dili . thauna) : 1. elbise, kılık kıyafet. 2. renk.

topra (توپرا), **topra** (طوپرا) [tobra, tobra, torva] : torba.

tor, tor (تور) (طور) : 1. toy, acemi.

torva (طوره) → **topra, topra**

tübā (طوبى-طوبى) i. (Ar. tūbā) : Cennette bulunduğu ve bütün cennete gölge saldığına inanılan, kökü yukarıda, dalları aşağıda büyük ağaç.

tūl (طول) a.i. : 1. uzunluk, boy. 2. zaman çokluğu, uzun müddet. 3. astr. *boylam, fr. longitude.

tūr (طور) : 1. (cebel, kūh). 2. Kur'ân'ın 52. sûresi. 49 âyettir, Mekke'de naazil olmuştur.

turı (طورى) → **tuṭu**

turmak (طورمق) [durmak] : 1. ayağa kalkmak, kıyam etmek. 2. vazgeçmek, geri durmak. 3. kurulmak, yapılmak. 4. karşı durmak, karşı koymak. 5. bağlanmak, kendini vermek, mülazemet etmek. 6. kopmak,

meydana gelmek. 7. yaşamak, çok yaşamak. 8. erişmek, yerleşmek.

tuṛu , [durı, duru, tuṛı] (طورو) : 1. saf, temiz, berrak. 2. durgun, sakin.

tuṭaḳ (طوطاق) (I) [dutaḳ (I)] : dudak.

tuṭu (طوتو) [duta, dutı, dutu(I), tuṭı] : rehin.

tü [dü, tüg, tük] (تو) : tüy, kıl, yün.

Türk (ترك) (تورک) t.h.i. : Türk. [bu kelime Araplara ve Farslara Türk (ترك) şeklinde geçmiş, Araplar, kelimeyi "etrāk", Farslar ise "Türkân" olarak cemilendirmişlerdir].

Türkistân (تورکستان) t.f.b.i. : Türklerin ana yurdu bbe Taşkent, Hîve, Fergana, Semerkand, Buhārâ, Kırgız şehirlerini içine alan büyük bölge.

tüsi oñmamak (توسى اوكمق) : tüyü düzelmemek, işi yolunda gitmemek.

U

uçmak (اوچمق) (I), [uçmağ, uçmaḳ] : (← Soğd. uṣmaḳ) cennet

ud, (اود), [ut, uṭ] : 1. haya, edep, ar, hicap, utanma, utanç. 2. kaygı, tasa. 3. şeref, onur.

uğur (اوغور) : 1. ön, yön. 2. yol.

uğurlayın (اوغورلین) → **uğrulayın** (اوغرلین)

uğurluk (اوغورلىق) → **uğruluk** (اوغرلىق)

uğrı (اغرى), [uğru] : hırsız.

uğrulayın (اوغرلین) [uğırlayın, uğrılayın, uğurlayın] : hırsız gibi, gizlice, sessizce.

uğruluk (اوغرلىق) [uğrılık, uğurluk] : hırsızlık.

ulu, [ulı] (اولو) : 1. zengin. 2. ağır. 3. çok büyük, pek önemli. 4. şerefli, saygıdeğer.

ulūm (علوم) (a.i. ilm'in c.) : ilimler, bilgiler.

ummak (لوممق) : beklemek, temenni etmek.

urmak (اورمق) : 1. vurmak, çarpmak. 2. baskın yapmak, gasp ve yağma etmek. 3. belli bir sesi yüksek olarak çıkarmak, haykırmak. 4. giydirmek, giyinmek, takmak. 5. vazetmek, koymak. 6. sokmak, batırmak, delmek, yaralamak. 7. nişan alarak atmak. 8. ifade etmek, beyan etmek, bildirmek. 9. sürmek. 10. etkilemek.

uş, us (اس), (اص) : akıl, fikir.

uşacuḳ (اوشجوق) [uşacıḳ, uşacuḳ] : 1. uşakçık, küçük çocuk. 2. ufacık.

uşanmak (اوشنمق) : kırılmak, parçalanmak, ufalanmak, dağılmak, kopmak, toz haline gelmek.

uşbu, [işbu] (اشیبو) : bu, işte bu.

uşbunu, [işbunu] (اشیبونی) : bunu

uyundu (اویندی) [uyundu, uyuntu] : 1. kendi başına hareket edemeyip başkasına uyan. 2. tüfeyli, asalak.

uyundu (اویندو) → **uyundu** (اویندی)

‘uzlet (عزلت) a.i. : bir yana çekilip kendi kendine tenhada yaşama, yalnızlık köşesine çekilme.

uzun (اوزن) : uzunluk.

uzunu uzunu (اوزونی اوزونی) : uzun parçalar halinde, uzunlamasına

Ü

üleşmek (اولشمک) : paylaşmak, bölüşmek.

ülü, [ülü,ülü, ülü] (الو) : hisse, pay, kismet, kısım, bölük.

ümîd (امید) f.i. : 1. umut, umma. 2. erkek ve kadın adı.

ün (اون) : 1. ses, yüksek ses, nida, avaz, sada. 2. şöhret, şan.

üründi (اورندی) → **üründü** (اوروندو)

üründü (اوروندو) [üründi] : seçilmiş, seçkin, güzide, mümtaz, en iyi.

üründilemek (اورندلمک) → **üründülemek** (اورندولمک)

üründülemek (اورندولمک), [üründilemek] : iyisini seçmek, iyisini yeğlemek.

üstād (استاد) f.i. : 1. muallim, *öğretmen; usta, sanatkar. 2. bir ilim veya san’at alanında üstün yeri olan kimse. 3. üniversite profesörü. 4. mason locasının başkanı.

üşenmek (اوشنمک) 1. üzülmek, sıkılmak, tedirgin olmak. 2. çekinmek, sakınmak, korkmak. 3. usanmak, bıkmak **üşmek** (اوشمک) : tolanmak, yığılmak, başına üşüşmek.

üzilmek (اوزولمک) → **üzülmek** (اوزولمک)

üztāz (استاذ) (a.i.c. esātīz; esātize). (bkz. üstād)

üzülmek (اوزولمک) [üzilmek] : 1. kopmak, koparılmak, kırılmak, kopup dağılmak, bozulmak, kesilmek, sökülme, uzaklaşmak. 2. yüzülmek. 3. ilgiyi ilişkiyi kesmek. 4. iyileşmeğe yüz tuttuğu halde yeniden hastalanmak.

V

vācib (واجب) (a.s. vücūd’dan) : 1. terki cāiz olmayan, yapılması gerekli. 2. yapılması şer’an lüzumlu olan, farz derecesine yakın bulunan. [Kur’an’da zımnî delille emredilen : bayram namazları, adaklar **gibi**]. 3. **fels.** zorunlu.

vāhid (واحد) **vāhīde** (واحده) (a.s. vahdet’dan) : 1. tek, bir. 2. i. erkek adı.

vahy (وحی) a.i. : bir fikrin veya bir emrin Allah tarafından bir peygambere bildirilmesi, **fr. révélation. Emīnū’l- vahy** : Cebrail Aleyhisselām [Allah tarafından peygamberlere me’mur büyük melek].

vakf (وقف) (a.i.c. evkaf) : 1. durdurma, alıkoyma. 2. duruş, durma; kımıldanmama. 3. ayırma, bağlama. 4. bir malı veya mülkü satılmamak kaydıyla- bir hayır işine bağışlama, bırakma. 5. **gr.** Arapça bir kelimenin sonunda harekesiz olarak okuma.

vakfe (وقفه) a.i. : 1. dırak, duracak yer. 2. hacıların Arafat’ta durmaları. 3. duraklama anı.

vākıf (واقف) (a.s. vakf ve vukuf’dan) : 1. duran, ayakta duran. 2. Arafat’ta vakfeye duran. 3. bir şeyi elde eden; bir işten haberi olan. 4. bir şeyi vakfeden.

vākı’ (واقع) (a.s. vuku’dan) : 1. vuku’ bulan, olan, düşen; olagelen, rastlayan. 2. geçen, geçmiş olan.

varıbmek (وار بلمک) : varıbmek.

varmak (وارمق) : 1. geçmek, meziye karışmak. 2. gitmek, yürümek. 3. yok olmak, zail olmak. 4. hücum etmek, saldırmak.

vākı’a (واقعه) (a.i.c. vākıāt) : 1. vuku’ bulmuş, olmuş bir iş, gerçek. 2. rü’ya, düş. 3. cenk, savaş.

vārid (وارد), **vāride** (وارده) (a.s. vürūd’dan. c. vāridīn) : 1. gelen, vāsıl olan, erişen. 2. hatıra gelen, içe doğan şeyler.

vaşf (وصف) (a.i.c. : evsāf) : 1. *nitelik, bir kimsenin veya şeyin taşıdığı hal, sıfat. 2. bir kimsenin veya şeyin durumunu, anlatarak tārīf etme. 3. övme. 4. **gr.** sıfat.

vaşīyyet (وصیت) (a.i.c. vesāyā) : bir kimsenin öldükten sonra yapılmasını istediği şey.

va’z (وعظ) a.i. : 1. bir kimseye, kalbini yumuşatacak, kendisini iyiliğe sevk edecek sürette söz söyleme. 2. dīnī öğüt.

vech (وجه) a.i.c. 1. yüz, surat, çehre. 2. üst, satır, düz, yüz. 3. ön, alın, 4. üslup, tarz. 5. sebep, vesile, münâsebet. 6. vâsıta.

veliyy (ولی) (a.i.c. : evliyā) : 1. Allah'ın 99 adından biri. 2. sâhip. 3. bir çocuğun her türlü hareketinden ve hâlinde sorumlu olan kimse. 4. ermiş, eren. 5. erkek adı.

veribimek (وربمک) → **viribimek** (وربمک) (وربمیک)

vesvese (وسوسه) a.i. : işkil, şüphe; kuruntu.

vezîr (وزير) (a.i. vezr'den. c. : vûzarā) : 1. vâililik, vekillik gibi yüksek rütbelerde bulunan "paşa" ünvanını taşıyan kimse. 2. satranç oyununda şahtan sonra gelen en değerli taş.

vire (وره) : amana gelme, yenilgiyi kabul etme, üzerinde savaşılan şeyi verme.

viribimek (وربمک) (وربمیک) [biribimek, verbimek, veribimek, virbimek] : göndermek, irsal etmek.

virme (ورمک) 1. vermek. 2. göndermek.

vurmak (ورمق) : 1. koymak, yerleştirmek, yapıştırmak, takmak. 2. dövmek, yağme etmek.

Y

yā (يا) f.e. : o halde, öyle ise.

yād (ياد) f.i. : 1. hatırlama, anma. 2. hatır, gönül.

yağma (بغما) f.i. : 1. çapul, zorla mal kapma. 2. bir Türk boyu.

yağı (يغی) : düşman.

yağır (يغر) : 1. hayvanların sırtında çıkan yara. 2. sırtı yaralı (hayvan).

yāhūd (ياهود) f.e. : 1. veyā; isterseniz. 2. iyisi, daha doğrusu.

yakîn (يقين) (a.i. yakn'dan) : sağlam bilgi, iyi, kat'î olarak bilme.

yakmak (يقمق) : 1. yaklaşmak. 2. yaklaştırmak.

yahî (يالك) (II), [yalın] : çıplak, açık, kapsız, örtüsüz.

yalañuz (يلاكوز), [yalavuz, yalğuz, yaluñuz] : yalınız.

yalavaç (يالواج) : peygamber, haberci, elçi.

yaluñuz (يلكوز) → **yalañuz** (يلاكوز)

yandırma (يندرمق) (ين درمق) → **yandurma** (يندورمق)

yandurma (يندورمق) : 1. yakmak, tutuşturmak. 2. tutuşturmak, verivermek.

yanınca (ياننجه) (ياننجا) : yanında, beraberinde.

yapağılu (بياغلو) : sık, birbirine girmiş.

yapışdırma (بيشدرمق) : yamamak, yaklaştırmak.

yapulu (ياپولو) : örtülü, kapalı.

yār (يار) (f.i.c. yārān) : 1. dost. 2. sevgili. 3. tanıdık, ahbab. 4. yardımcı

yarağ (يارق) → **yarağ** (يارق)

yarağ (يارق) [yarağ, yarağ] : 1. hazırlık, levazım, teçhizat. 2. silah. 3. (at hakkında) pişkin ve idmanlı.

yāren (يارن) i. (Fars. yārān “dostlar”dan) : Arkadaş, dost

yarık (يارق) (I) : zırh.

yarın (يارين) : ahiret günü

yarımdası (يارينده سي) : ertesi, ertesi gün.

yārī (ياری) f.i. : 1. dostluk, 2. yardım.

yarlıgama (يرلغامق) : suç bağışlamak, mağfiret etmek.

yaşduğ (ياصدغ) : yastık

yaştanma (يستمق) **yaştanma** (يستمق), [yaşdanma, yasadna, yaşsanma] : yaşlanmak, dayanmak kendine yastık edinmek.

yaşar (يشر) : yaşında.

yaşıl (ياشل) : yeşil.

yatlu (ياتلو), **yaṭlu** (ياطلو) [yadlu, yatlı] : kötü, uğursuz, adi, fena.

java (ياوه) [yavu] : 1. zayı, yitik, kaybolmuş, kayıp. 2. başıboş gezen, sahihsiz.

java varmak (ياوا وارمق) [yavı varmak] : kaybolmak, zayı olmak, yitmek.

yavı (ياوی) → **yavu** (ياو)

yavı varmak (ياوی وارمق) → **yavu varmak** (ياوو وارمق)

yavlağ (يولق) : pek, çok, gayet.

yavu (ياو) → **yava** (ياوه)

yavu varmak (ياوو وارمق) → **yava varmak** (ياوا وارمق)

yavuz (ياوز) (ياوز) [yavız] : 1. kötü, fena. 2. sert, azgın, keskin, güçlü, çetin, yaman, şiddetli. 3. kötülük, fenalık.

yavuzırağ (ياوزيرق) → **yavuzrağ** (ياوزرق)

yavuzrak (يوزرق) [**yavuzırak**] : en fena, çok kötü, daha kötü.

yazmak (يازمق) (I) : 1. nakşetmek, resmetmek, süsleyip bezemek. 2. yaymak, dağıtmak, açmak.

yazı (يازی) (I) [**yazu(I)**] : ova, sahra, ıssız kır.

yazı (يازی) (II), [**Yazu (II)**] : talih, nasip, kader, alın yazısı.

yazıcı (يازجی) : kâtip.

yazuk (يازق) , [**yazık**] : günah, cürüm, uç.

yedmek (يدمك) → **yidmek** (ييدمك)

yeg (يك) → **yek** (يك)

yeg (يك) → **yig (I)** (يك)

yeglemek (يكلمك) → **yiglemek** (يكلمك)

yegirek → **yigrek** (يكرک)

yek (يك) f.s. : 1. bir, tek. 2. i. birlik, bir oluş.

yekün (يکون) a.i. : *toplam.

yeñ (يك) [**yeñ**] : elbise kolunun el üzerine gelen kısmı.

yeñmek (يكمك) : dayanmak, tahammül etmek, galebe etmek, karşı durmak.

yerinmek (يرنمك) → **yirinmek** (ييرنمك)

yetmek, [**yitmek (III)**] : 1. yetişmek, erişmek, ulaşmak, vasil olmak. 2. olgunlaşmak.

yetürmek (يتورمك), [**yetirmek**, **yitürmek(II)**] : 1. ulaştırmak, eriştırmek. 2. yetiştirmek, büyütüp yetiştirmek.

yeyni (يینی) [**yiyni**] : 1. hafif, ağır olmayan. 2. itibarsız, önemsiz. 3. kolay.

yıgmağ (يغر) : 1. menetmek, engel olmak. 2. esirgemek, yoksun bırakmak.

yılkı (يلقي) → **ılkı** (ايلقي)

yırağ (يرق) → **ırağ** (اراق)

yidmek (ييدمك), [**yedmek**] : çekmek, yedekte götürmek.

yig (I) (يك), [**yeg**, **yiğ**] : 1. daha iyi, üstün. 2. kuvvetli, baskın.

yiglemek (يكلمك) : üstün tutmak, tercih etmek.

yigrek (يكرک) [**yegirek**, **yegrek**, **yigirek**] : Daha iyi, üstün, baskın, tercih edilir.

yil [**yel**] (يل) : rüzgar.

yilmek (يلمك) [**yelmek**] : 1. koşmak, acele yürümek, esmek. 2. (hayvan) tırıs gitmek, eşkin yürümek, hızlıca yürümek.

yimiş (يمش) : yemiş, meyve

yîni (يکی), [**yeñi**] : yeni, taze.

yir (ير), [**yer**] : 1. yer, arz, zemin, toprak. 2. ülke, yurt, diyar, memleket.

yirinmek (ييرنمك), [**yerinmek**] : kederlenmek, üzölmek, mehzun olmak, tasalanmak.

yitirmek (يترمك) → **yitürmek** (يتورمك)

yitmek (يتمك) (III) → **yetmek**

yitürmek (يترمك) (II) → **yetürmek** (يتورمك)

yiyesi (ييياسی) [**yeyesi**] : yiyecek şey, yemek.

yiylemek (ييلمق), [**yıylamağ**, **yıylamak**, **yiylemek**] : koklamak.

yohsul (يوخسل) [**yoğsul**] : fakir, yoksul.

yol uran (يول اوران) [**-basan**, **-urucı**] : yol kesen, eşkiya.

yol urucı (يول اورجی) → **yol uran** (يول اوران)

yorga (يورغه) : rahvan.

yoyulmak (ييلمق), [**yuyulmak**, **yüyölmek**] : zail olmak, silinmek, bozulmak.

yöre (يوره) : etraf, çevre, civar, daire, muhit, havali.

yörenmek (يرنمك) : 1. dolaşmak, yaklaşmak, bir şeyin çevresinde dolaşmak. 2. hatıra gelmek, gönlü kaplamak.

yudmağ (يدمق) : yutmak.

yudunmak (يندمق) [**yuğunmak**] : yutmak, içmek, yavaş yavaş yutmak, zoraki yutmak, yutkunmak.

yudurmağ (يدرمق) : yıkatmak.

yukurmağ (يقرمق) : yoğurmak.

yumağ, [**yuğmağ**, **yuymağ**] (I) [(يومق)] : yıkamak.

yurt (يورت) [**yurd**] : oturlan yer, mesken; memleket.

yuvalanmağ (يولنمق), (I) [**yuvlanmağ**, **yuvlunmağ**, **yuvnulmağ**] : yuvarlanmak.

yügürmek (يوكرمك) [**yüyürmek**] : koşmak, hızlı gitmek.

yügürü (يکرو) : koşarak.

yüñ (يك) : tüy, kuş tüyü.

yüreğ (يورک) : 1. mide. 2. cesaret.

yürümek (يورمك), [**yürimeğ**] : 1. gezmek, dolaşmak. 2. hareket etmek, iş yapmak. 3. tedavöl etmek, geçer olmak. 4. hareket etmek,

dönmek. 5. hücum etmek, saldırmak. 6. ayrılmak, uzaklaşmak. 7. sözü geçmek.

yürütmek (يورتمك) : 1. akıtmak. 2. gezdirmek, dolaştırmak. 3. çevirmek, döndürmek. 4. sevk etmek. 5. tedavül ettirmek.

yüz (يوز) : 1. karşı, nezd, yan. 2. cihet, yön, taraf.

Z

zāhid (زاهد) (a.s. zūhd'den. c. : zūhhād) : çok, aşırı sofı; kaba sofı. 2. [alevîlerce] Kızılbaş olmayan. 3. i. erkek adı.

zāhide (زاهده) a.s. : 1. "zāhid"ın müennesi. 2. i. kadın adı.

zāhir (ظاهر) (a.s. zuhūr'dan) : 1. görünen, görünücü, açık, belli, meydanda. 2. zf. elbette, şüphesiz, öyledir ya. 3. zf. galiba, zannedirim, umulur ki. 4. zf. görünüşe göre, anlaşılan, meğer. 5. i. dış yüz, görünüş.

za'îf (ضعیف) (a.s. za'f'dan. c. : zuafā) : 1. zayıf, güçsüz, kuvvetsiz, tākatsız, kansız, arık. 2. gevşek. 3. tenbel.

zāil, zāile (زائل), (زائله) (a.s. zevl ve zevāl'-den) : 1. sona eren, devamlı olmayan. 2. geçen, geçmiş olan.

zaḥm (زخم) a.s. : iri, kalın, büyük.

zaḥm (زحم) a.i. : sıkıştırma.

zaḥm (زخم) f.i. : yara.

zaḥmet (زحمت) a.i. : 1. sıkıntı, eziyet, rahatsızlık. 2. zor, güç. 3. yorgunluk.

zar (زار) i. (Kökü belli değildir) 1. İnce örtü, perde. 2. anat. Vücudun çeşitli yerlerindeki ince deri. 3. Bitkilerin çeşitli yerlerini saran ince tabaka.

zār (زار) f.s. : 1. [sesle] ağlayan, inleyen.

zārī (زاری) f.i. : ağlayıp sızlama.

zavālī (زوالی) a.s. : zevāle āit, zeval ile ilgili.

zāyi' (ضایع) a.s. (ziyā'dan) : elden çıkan, kaybolan, yitik; zarar, ziyan

zehr (زهر) f.i. : zehir, agu.

zenbāl (زنبیل) (a.i.c. : zenābāl) : zenbil.

zengi (زنگی) f.i. : 1. zenci, siyah adam. 2. XIV. ve XV. (hicri VIII ve IX) asırlarda Şiraz ve havālisinde hüküm süren beğliğin adı.

zennūn (ذنون) a.s. : sümüklü.

zerre (ذره) (a.i.c. : zerrāt) : pek ufak parça, monekül.

zevāl (زوال) a.i. : 1. yerinden ayrılp gitme. 2. zāil olma, sona erme. 3. Güneş'in başucunda bulunma zamānı, öğle vakti, saat tam.

zihī (زهی) a.e. : 1. ne güzel, ne hoş. 2. āferin, bravo!.

zıkr (ذكر) (a.i.c. ezkā) : 1. anma, anılma. 2. bildirme. 3. Kur'ān-ı Kerīm.

zillet (ذلت) a.i. : hakirlik, horluk, alçaklık.

zindīk (زنديق) (a.s.c. : zenādīk, zenādīka) : zındıklar, münāfık, āhirete inanmayan, Allahsız. **zinhār (زنهار)** f.e. : sakın! aslā, olmaya, aman!

zīrek (زیرک) f.s. : zeyrek, anlayışlı, uyanık.

ziyā' (ضياء) a.i. : 1. ışık, aydınlık. 2. erkek adı.

ziyād (زياد) a.i. : fazlalık, çokluk.

ziyān (زیان) f.i. : zarar, kayıp [kazançtan].

zühre (زهره) a.h.i.: **astr.** Çobanyıldızı, Çulpan, Kervankıran, Venüs.

zümürüd (زورد) a.i. : 1. zümrüt. 2.s. **mec.** pek yeşil [renk].

zūnnār (زنار) (a.i.c.: zenānār) : papazların bellerine bağladıkları uçları sarkık, ipten örme kuşak.

Zü'n-nūn (ذوالنون) a.i. : Yūnus Peygamber'in lākabı.

Zü'n-nūn Mısırī (ذوالنون مصري) : evliyāullah'tan bir zat.

Bu sözlüğün hazırlanmasında aşağıda yer alan kaynaklardan yararlanılmıştır.

Cem Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları, 1983; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitapevi, 31. Baskı, 2015; James William Redhouse, *Müntahabât-ı Lügat-i Osmâniyye*, TDK Yayınları, Ankara, 2016; Komisyon, *Türkçe Sözlük*, Ankara, TDK. Yayınları, 2011; Mehmet Kanar, *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul: Say Yayınları, 2011; Yaşar Çağbayır, *Arap Asıllı Türk Alfabetiyle Yazılmış Türkçenin Söz Varlığı Ötüken Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.,

SONUÇ

Eski Türk Edebiyatında önemli bir yere sahip olan eserlerden birisi de tercüme eserlerdir. Herşeyden önce dilin konusu olan tercüme, yüzyıllardır kültür ve bilgi taşıyıcılığını ifa etmektedir. Muallim Naci'nin ifade ettiği üzere tercüme etmek, bir dilde düşünülmüş bir şeyi başka bir dilde tekrar düşünmektir. Bu durum ise medeniyetlerin gelişmesinde etkili olan etkenlerden birinin tercüme eserler olduğunu bize düşündürmektedir. Türk edebiyatında tercüme faaliyetleri geçmişi eskilere dayanmakla birlikte İslam dininin kabul edilmesinden sonra önem kazanmış ve gelişmiştir. Kur'an başta olmak üzere daha çok dini, ahlaki eserlerin Arapça ve Farsçadan tercümeleri yapılmıştır. Devam eden süreç içerisinde dini temelli eserlerin yanında çeşitli konuların yer aldığı eserler de tercüme edilmiştir. Eski Türk edebiyatının şekillenmesinde tercüme eserlerin önemli bir yerinin olduğu âşikârdır.

Üzerinde çalıştığımız eserde Ferîdüddîn Attâr tarafından kaleme alınan Tezkiretü'l-Evliyâ adlı eserin tercümelerinden bir tanesidir. Eser birçok defa Anadolu Türkçesine tercüme edilmiştir. Eser latin alfabesine aktarılmış ve noktalama işaretleri kullanılarak metnin cümle dizimi sağlanmaya çalışılmıştır. 17. yüzyılda istinsah edildiği sanılan eserde bugün kullanılmayan fakat o dönem kullanılan arkaik kelimelerin yer alıyor olması eserin dil hususiyetlerinin çeşitlilik arz ettiğini göstermektedir. Eserde yer alan ayetlerden ve Arapça ifadelerden sonra genellikle Türkçe açıklamaların verilmiş olması eseri istinsah-veya tercüme-edenin Türkçe ifade etme hususunda hassas olduğunu göstermektedir. Eserin dini-ahlaki değerlerin yanında sosyal ve kültürel değerlerin de topluma kazandırılmasında etkileyici bir yapıya sahip olduğunu söyleyebilmemiz mümkündür.

KAYNAKÇA

ATEŞ, Ahmed ve TARZÎ, Abdülvehhâb; *Farsça Grameri*, İstanbul: Tercüman Yayınları, 1971.

AYDIN, Harun; “Tezkiretü’l-Evliyâ Tercümesi”, (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005).

BURSALI Mehmed Tahir; *Osmanlı Müellifleri*, c.I-II., İstanbul, 1333.

ÇAĞBAYIR, Yaşar; (*Arap Asıllı Türk Alfabetiyle Yazılmış Türkçenin Söz Varlığı*) *Ötüken Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş., 2017.

DEMİREL, Özlem; “Tezkiretü’l-Evliyâ Tercümesi” (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005).

DEVELLİOĞLU, Ferit; *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitapevi, 31. Baskı, 2015.

DİLÇİN, Cem; *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları, 1983.

ERASLAN, Kemal; Alî Şîr Nevâyî-Nesâyimü’l-Mahabbe Mîn Şemâyimi’l-Fütüvve (*Yayınlanmamış Doktora Tezi*), İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul: 1979. XXV.

ERGİN, Muharrem; *Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri İçin TÜRK DİL BİLGİSİ*, İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım, 2009.

GÜLSEVİN, Gürer; *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Ankara: TDK Yayınları, 2011.

GÜRSOY-NASKALÎ, Emine (hızl.); *Sinan Paşa, Tezkiretü’l-Evliyâ*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987.

GÜZEL, Abdurrahman; *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2014.

İSTÎ’LÂMÎ, Muhammed; *Şeyh Ferîdüddin Attâr-ı Nişâbü’rî-Tezkiretü’l-Evliyâ*, Tahran, 1346 HŞ.

KABLANDER, Nesibe; “Ferîdüddîn-i Attâr’ın Tezkiretü’l-Evliyâ’sının Türkçe Tercüme Nüshaları Üzerinde Mukâyeseli Bir İnceleme” (*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015).

KABLANDER, Nesibe; “Tezkiretü’l-Evliyâ’yı Türkçeye Tercüme Ettiği İddia Edilen Bazı İsimlere Dair Eleştirel Bir inceleme”, *V. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı* - IV, İstanbul, 2016.

KABLANDER, Nesibe; “Ferîdüddîn-i Attâr’ın Tezkiretü’l-Evliyâ’sının Türkçe Tercümeleri ve Mütercimleri” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 41/8, (Aralık 2015), ss. 197-203.

KANAR, Mehmet; *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul: Say Yayınları, 2011.

KANKILIÇ, Verdi; “Uygurca Tezkiretü’l-Evliyâ Tercümesi”, Araştırma-Metin, (*Yayımlanmamış Doktora Tezi*), İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Enstitüsü, 1972).

KARTAL, Ahmet; “Attâr’ın Tezkiretü’l-Evliyâ İsimli Eseri ve Türkçe Tercümeleri”, *Diriözler Armağanı*, M. Fatih Köksal, Ahmet Naci Baykoca (hızl.), Ankara, 2003.

KILIÇ, Filiz; “Edebiyat Tarihimizin Vazgeçilmez Kaynakları: Şair Tezkireleri”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* S.10, (Güz 2007), s. 543-564.

KILIÇ, Filiz, ve YILDIZ, Ayşe; “Sehî, Latîfî Ve Aşık Çelebi Tezkirelerinde Seci”, *Osmanlı Araştırmaları XXVII/The Journal of Ottoman Studies XXVII*, Prof.Dr. Mehmet ÇAVUŞOĞLU’na ARMAĞAN-III, İstanbul, 2006. ss.235-254.

KIRIMHAN, Nazan; “XIV. Yüzyıla Ait Anonim Bir Evliyâ Tezkiresinin 100 Varakının Çevirisi Üzerine Bir Araştırma”, (*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1988).

KOPUZ, Fatma; “Ferîdüddîn Attâr ve Muhtarnâme’sinin Türkçe Çevirisi”, (*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012).

KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuad; *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara: ALFA Tarih, 2013.

KUĞU, Mustafa; “Tezkiretü’l-Evliyâ” (*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2006).

KURNAZ, Cemal; “Bülbül”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (DİA), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, VI, 1992, ss.485-486.

KUT, Günay; “Ahmed-i Dâ’î”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (DİA), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, II, 1989, ss.56-58.

KÜÇÜK, Serhat; *XVI. Yüzyıla Ait Bir Tezkiretü’l-Evliyâ Tercümesi*, İstanbul: Kesit Yayınları, 2013.

LEVEND, Sırrı Ağâh; *Türk Edebiyatı Tarihi*, Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, VIII. Dizi, Sayı 18^b, c.I, 5. baskı, 2008.

NICHOLSON, Reynold Alleyne; *Tezkiretü’l-Evliyâ Mukaddime*, Muhammed b. Abdulvahhab Kazvînî, c. I, Leiden, 1905.

OCAK, Ahmet Yaşar; *Kültür Târîhi Kaynağı Olarak EVLİYA MENÂKİBNÂMELERİ XV-XVII. Yüzyıllar*, (Gözden geçirilmiş 5. baskı), İstanbul: Timaş Yayınları, Aralık 2016.

OLCAY, Selâhattin (hzl.); Ebu’l-Leys Semerkandî, *Tezkiretü’l-Evliyâ Tercümesi (İnceleme-Metin-İndeks)*, (*Yayımlanmış Doktora Tezi*), Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1965.

ÖNGÖREN, Reşat; “Tezkiretü’l-Evliyâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (DİA), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXXI, 2012, ss. 74-75.

ÖZ, Önder; “Değişik Bir Tezkiretü’l-Evliyâ Metni” (*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992).

ÖZ, Yusuf; “Tezkire”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (DİA), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXXI, 2012, ss. 68-69.

ÖZALAN, Uluhan; *Bir Tezkiretü’l-Evliyâ Tercümesi*, (*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009).

ÖZKAN, Mustafa; *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2000.

PALA, İskender; *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2009.

PEKOLCAY, Necla; *İslâmî Türk Edebiyatı*, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 1994.

RÁSONYI, László; “Feridüddin Attâr Tezkeretü’l-Evliyâsının Budapeşte Yazması,” *XI. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler*, S.270, 1966, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1968, s. 83-86.

REDHOUSE, Sir James William; *Müntahabât-ı Lügat-i Osmâniyye*, Ankara: TDK Yayınları, 2016.

SAMİ, Şemsettin; *Kâmûs-ı Türki*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1989.

SEVGİ, H. Ahmet; “İlâhinâme”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (DİA), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXII. 2000, s.70.

SUCU Nurgül; “Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.19, (Bahar 2006), Konya, ss. 127-130.

ŞAFAK, Yakup; “Çehâr-Makâle”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (DİA), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, VIII, 1993, ss. 248-249.

ŞAHİNOĞLU, M. Nazif; “Ferîdüddîn Attâr”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (DİA), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, IV, 1991, ss.95-98.

ŞENTÜRK, Ahmet Atilla ve KARTAL, Ahmet; *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015.

TDK. *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.

ULUDAĞ, Süleyman; “Nefahatü’l-Üns”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (DİA), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXXII, 2006, s. 521-522.

ULUDAĞ, Süleyman; *Evliya Tezkireleri*, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2012.

YAVUZ, Kemal; *Gölşehrî'nin Mantıku't-Tayr'ı*, Ankara: Kırşehir Valiliği Kültür Yayınları, c.I-II., 2007.

YAVUZ, Orhan; *Anadolu Türkçesiyle Yapılan En Eski Tezkiretü'l- Evliyâ Tercümesi ve Dil Özellikleri*, Konya: Tablet Kitabevi, 2006.

YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi; *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Meâli*, (Sadeleştiren: Kasım Yayla), İstanbul: Merve Yayınları, 2002.

Elektronik Kaynaklar

<http://www.ttk.gov.tr/genel/tarih-cevirme-kilavuzu/>

<http://www.lexiqamus.com/>

<http://kubbealtilugati.com/>

<http://www.luggat.com/>

<http://www.osmanlicasozlukler.com/>

<http://www.kurantefsiri.com/>

<http://www.kuranmeali.org/>

<http://ne-demek.net/>

<http://www.kamusiturki.com/>

<http://www.yazmalar.gov.tr/>

http://yazmalar.gov.tr/detay_goster.php?k=128614

<http://www.yazmalar.gov.tr/eser/mecm%C3%BBa-i-esar/128614>

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>

<http://www.islamansiklopedisi.info/>

<http://tarihvemedenyet.org/e-kutuphane/sozlukler>

<https://twitter.com/orhandurgut/status/710542609991729152>

ÖZGEÇMİŞ

Namık Sarı, 1992 yılında Samsun'un Bafra ilçesinde doğdu. İlköğretiminin ardından 2010 yılında Bafra Atatürk Anadolu Lisesi'nden mezun oldu. Aynı yıl Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne yerleşti. Bu bölümden 2014 yılında mezun oldu. Aynı yıl OMÜ Eğitim Fakültesi bünyesinde verilmekte olan Pedagojik Formasyon Programı'nı bitirdi. 2014-2015 eğitim-öğretim döneminde Ordu Üniversitesi bünyesinde yüksek lisans öğretime başladı. Bu programdan 2017 yılı yaz döneminde “Bir Tezkiretü'l Evliyā Tercümesi (İnceleme-Metin-Sözlük) [06 Mil Yz A 7986]” adlı teziyle mezun oldu. Orta düzeyde İngilizce bilmektedir.

İletişim Bilgileri

E posta : sari.namik@hotmail.com

Telefon : 0 536 604 21 44

